3
Attilâ İlhan FAŞİZMİN AYAK SESLERİ

ATTİLÂ İLHAN

faşizmin ayak sesleri

BİLGİ YAYINEVİ

BİLGİ YAYINLARI
BİLGİ DİZİSİ 25

Birinci Basım
Temmuz 1975

BİLGİ YAYINEVİ
Tunalı Hilmi Cad. 94
Telf: 178930 - 178019
Kavaklıdere Ankara

ATTİLÂ İLHAN

Faşizmin Ayak Sesleri

kapak düzeni fahri karagözoğlu

attilâ ilhan'ın kitapları

şiir

duvar (3. basım)
sisler bulvarı (3. basım)
yağmur kaçağı (2. basım)
ben sana mecburum (3. basım)
belâ çiçeği (2. basım)
yasak sevişmek (2. basım)
tutuklunun günlüğü (2. basım)

roman

sokaktaki adam (2. basım)
zenciler birbirine benzemez
kurtlar sofrası (2 cilt)
aynanın içindekiler
1/ bıçağın ucu
2/ sırtlan payı
3/ yaraya tuz basmak (hazırlanıyor)

deneme/anı

abbas yolcu (gezi notları)
anılar ve acılar:
1/ hangi sol?
2/ hangi batı?
3/ hangi seks? (hazırlanıyor)

İÇİNDEKİLER

«ÖNSÖZ» NİYETİNE 11

«BALYOZ»DAN ÖNCE

1966

On Sosyalizm Varsa 23
Yerli Petrol, Yerli Edebiyat! 25
İki Bin Yıldır 28
Eksiğimiz 29
Atatürk'ü Yargılamak! 30
İnönü'nün Yanılgısı 32
Paskalya'ya Kadar 33
İki Örnek 36
O Sözler ki 39
İlle Dışardan mı? 41
Dünyayı Görmeye Gitmek 43
Kim Haklı? 45
Suç mu? 47
Yazmak ve Anlatmak! 49
Nerden Aklıma Geldi? 51
Niye Yararalanılmasın? 53
Beraberce 55
İlginç Değil mi? ... 58
Söylemek Başka, İnandırmak Başka 61
Yayınlardaki Kargaşalık 63
Jean Jaures 64
Belki Çok Akşamlar 66
Zalim Bir Oyun 69
Türkiye'yi Gezer Gibi 71
«Tepeden İnmecilik» 72

«Unisex» 73
Amma Tesadüf! 76

1967

Nc Papaz, Ne Öğretmen! 81
Musiki Şiire Küs mü? 83
Ulan İstanbul... 84
Çağdaşlaşma İlkesi Yozlaşınca... 85
Tehlikeli Bir Zorlama 87
Boşuna Çaba 89
CHP Neden Kaynıyor? 90
Darülbedayi 92
Olan Bizim «Kuşağa» Oldu 94
Nezval 95
Bir Yalan Söyleyen Var... 96
«Sanatçılar Çevresi» 97
Malraux'nun Tadına Varamamak 99
Kapsamı Geniş Düşünemiyoruz 101
Akıntıya Kürek 103
«Mavi Gözlü Dev» 105
Kültür Sorunu 107
Faşizm Deneyecekler 110
«Onuncu Kurban» 111
Parola: Faşizme Dur! 113
Cahit Irgat 114
Durrell 116
Piaf'tan Sonra 118
Edebiyat, Yaman Şey!... 120
Gözün Aydın Oiselet! 121
Yine O Sorun 124
6880 Numaralı Mahkûm 127
Ah Bu Hicazkâr... 131
Bu da Sorumluluk 135
Yanlıştır Bu Hesap 137
Aklın Yolu Bir 141
«Pusudaki Tanrısal Ceza» 142
Karanlık Kıta ... 145
Kadın Özgürlüğü, «Yozlaşma» Özgürlüğü Değildir 149
Maruzat 152
İşimiz Zor 156
Borodin Ankara'da Bulunmuş 160

Batı'yı «Yanlış Kapıdan» Buyur Etmek 162
Alın Öyleyse 164
Çiyiltepe 168
Ayıptır 170
O Akşam da Lambamızı... 173
Bir Onlara Bakın... 176

«BALYOZ»...

1971

46 Ruhu... 183
Yine 46 Ruhu 184
İşin Özü Bu! 185
Zihin Tembelliği 187
Örnek Ortada 188
Diktaya Davetiye ... 189
Akla Her Şey Geliyor 190
Bu Gelen Faşizmdir 192
Vahim Bir Gelişme 193
Solda Parola «Birlik» Olmalı 194
Faşizmin Ayak Sesleri 196
Şiddeti Ajanlar Kışkırtıyor 197
«Baskı»nın Adına «Tedbir» Dediler 198
Ortam Hazırlamak... 200
Olaylara «Anlam» Aramak! 201
Kader Üçgeni ... 202
Cuntacı Takımının Hal-i Perişanı 204
Kendimizi Aldatmıyalım 206
Hesabı Sorulur 207
Uzak Amaç Devrimciliği 209
Putlardan Kurtulmak! 210
Çok Düşünmek Lâzım! 212
Bazı Tespitler ... 213
Öğretisel Yanlışlar 215
Çok Değişkenli Denklem 216
Toplumcu Eyleme Yazık Oluyor 217
Durum Aydınlık Değildir 219
Devrimci Güçbirliği'nin Yanılgısı 220
Koşullar Uymayınca 222
Asıl Sorun ... 223
Nihat Erim ve «Şal»ı 225
Sosyalistler İçin Zor Günler ... 226

Ey Akıl Neredesin? 227
Bir «Müdahale»nin Anatomisi
1. *Dış Etken* 229
2. *Demirel Neden Gözden Düştü?...* 230
3. *Haddini Bilmeyen Alternatif* 232
4. *İşin Evveliyatı Var* 234
Yapacaklardır, Ama... 235
Reform ve Devrim 237
Kim Bu Adam? 238
Bugünlerde 239
Yoksa 239
Satacak Malın Olsun 240
Her İkisi de 241
Hippiler 242
«Kral'a Veda» 243
Ulusal Bileşim 245
12 Mart Aynası 247
Az Muhalefet Ver! 249
Yaş Bu İş! 252
Solu Kurtarmak
1. *Önce Atatürkçülüğü* 254
2. *Demokratik Sol ...* 256
3. *Ecevit ve Ekibi* 258
4. *Seçim Solu Umutsuzluğa Düşürünce...* 259
5. *Yabancı «Çözümler» ...* 261
6. *Silahlı Eylem Geçersizdi* 263
7. *Ordu Hem Atatürkçü Hem Siyasetçi Olamaz* 265
8. *Orduyu İşe Karıştırmak* 267
9. *Solu Yönetenlerin Sorumluluğu* 269
10. *Kötümserlik Gerekmez* 271
11. *İki Yönlü Gelişme* 273
12. *İnönü-Ecevit Çekişmesi* 274
13. *Anayasa Özgürlükçü Sosyalizme Açıktır* 276
Yoksa Teftiş mi? 278
Kabahat Mustafa Kemal'de 280
Olur mu Öyle Şey? 282
Toprak Reformu Konusu 284
Demirel'i İtmişsin, Neyi Halleder? 287
Bunalımın İlk Belirtileri 289

Panel 291
Tarih Diye Bir Kitap 293
«Beyin Takımı»ymış!..... 296
Tatlısu Frengi Batıcılığı 298

1972
Elin İşi Yok! 303
Boyutsuzluk 305
Hiza 307
Fransa 310
Tedbir 312
Gazi 315
Armağan mı? 318
Çin 320
Kitap Yılıymış!.. 322
Aslına Bakarsanız 325
Önemli Olan 327

«BALYOZ»DAN SONRA
Yöresel Aydınlar 333
«Yeni A» 334
«İyinin ve Kötünün Ötesinde» 335
Nenni'nin Anıları ... 337
Siyasal Özgürlükler Olmazsa 339
Ya ben... 342
Kadınlar Tek Durmuyor 343
Fikir Disiplini, Hoşgörüsüzlük Değildir 345
Romanlar, Romanlar... 347
«Yansıma» Üzerine 348
Söz, «Örgüt»ün mü? 350
Asıl Tutulduğum 353
Istanbul 355
Eleştiri, Özeleştiri ... 357
Gösteriş Merakı 359
Endüstri Ağaları 361
Son Söz Niyetine 364

«ÖNSÖZ» NİYETİNE

Haftada on lira alırdık!

Her cumartesi, *Esat Adil* bey binbir özür dileyerek, bir zarfın içinde haftalığımızı verirdi: ben aldığımı düpedüz çarçur ediyordum ya, *Asım*'ın (*Bezirci*) tutarlı harcamalar yaptığı basbayağı aklımda yer etmiş; bir keresinde, *Hasan*'la (*Tanrıkut*) bana haftalıklarından aldığı bir gömleği gösterip, ikimizi de şaşırtmıştı.

Gerçek, Türkiye Sosyalist Partisi'nin günlük organı olarak çıkıyordu; biz de, orada çalışıyor, hem gazetecilik, hem de sosyalizm öğreniyorduk. Eski *Vakit Yurdu* binasını bilir misiniz? 'İdarehanemiz' orasıydı: yağmurlu günlerde tavan akar, çalıştığımız yer hemen hiç ışık almazdı. Nöbetçi kaldığımız geceler, kâğıt toplarının üzerinde uyurduk.

İlk siyasal diyebileceğim yazılarımı o tarihlerde yazmışımdır. Bir akşam, çok iyi hatırlıyorum, *Esat* bey yorgundu ve başyazısını yazamayacak gibiydi; izni olursa, benim böyle bir şeye cür'et edebileceğimi söyledim, engin hoşgörüsüyle gülümseyerek, yüreklendirdi: «—Hadi, yaz bakalım» dedi. Ne de olsa, gençmişiz! Bir kenara çöküp onbeş dakikada bir 'başyazı' döktürdüm: okudu, beğendi, yayınladı da! Ama başyazı yerinde değil, birinci sayfanın sağ alt köşesinde.

O gün bugün siyasal yazı yazarım.

PAZAR POSTASI'NDAN YÖN'E...

'Soğuk savaş' bastırınca, bu işin olanağı kalmamıştı pek!

Yine de, 1951/52 yıllarında, Paris'ten, sonra da İstanbul ya da İzmir'den o zaman Ankara'da çıkmakta olan haftalık *Pazar Postası*'na siyasal yazılar gönderdiğimi unutmuş değilim. 'Çaktırmadan' sosyalist yöntemle yazardım bu yazıları, o gazete CHP'nin sözde solcu kanadını oluşturan bir eğilimin gazetesiydi ya, eh, bizim yazılar da yine birinci sayfadan gösterilir, iyi kötü okur da bulurdu.

Hele bir tanesini, özellikle anmalıyım. Demokrat Parti'nin yeni bir seçimi inanılmaz bir çoğunlukla kazandığı sıralar. Benim yazının başlığı ise şu: «*Demokrat Parti bir azınlık partisidir*». Kim okusa şaşırıyor, oysa yazıda, temelinde bu partinin tüccar/sanayici çevrelerin ve toprak beylerinin partisi olduğunu, bunlarınsa halkın çok ufak bir azınlığı sayılabileceğini söyleyip, büyük halk kalabalıklarını onlardan yüz çevirmeye çağırıyorum.

Sonra araya uzunca bir zaman, askerlik, Yeşilçam serüveni vs. girdi, değil siyasal yazı, doğru dürüst yazı yazamadım. Yeniden dönüşüm, Paris'ten (1962 filan) *Yön*'e gönderdiğim '*Paris mektupları*' ile başlar. Yalnız bu defa çıplak siyasal yazı yazmıyor, sonradan *Hangi Sol* ve *Hangi Batı* adlı kitaplarımda geliştireceğim bir söyleşi diliyle, siyasal olayları kademeli olarak veriyordum. Acaba o yazılardan okuduklarınız olmuş muydu? Benim aklımda, ne hikmetse, yalnız bir tanesinin başlığı kalmış: «*Pantolon ihtilâli*». Kadınların kesinlikle pantolon giyeceklerini de haber veren bir yazıydı bu, ondan sonra yaşadıklarımıza bakarsanız, falcılığında yanılmamış da diyebilirsiniz hani!

NÖBETİ DEVRALIYORUM

«*Attilâ İlhan'ın Defteri*» başlığıyla, *Yön*'de yazmaya başladım. Nasıl oldu, tam hatırlamıyorum. Paris dönüşü, *Demokrat İzmir*'de etliye sütlüye karışmayan, dümdüz bir magazin gazeteciliği yapıyor; yalnız edebiyat çevresini sarmış 'ikinci yeni' marazıyla *Varlık*'ta sıkı mücadele ediyordum: bunlar sosyalist geçinerek, yarı varoluşcu yarı biçimci bir şiiri Türk toplumcu okuruna yutturmak üzereydiler, önlemek gerekiyordu, önlendi.

İşin garibi, o dağdağalı 1965 yılında siyasal düzeyde de az kargaşalık yoktu; Türkiye İşçi Partisi çatısı altında birleşenler arasında ilk mızıkçılıklar hissediliyor, *Yön* grubu daha başka bir havadan çalıyordu. Besbelli o çorbada benim de tuzum olsun düşüncesiyle yeniden siyasal yazılara başladım, ne var ki bunlar alışılmış 'makale' havasıyla yazılmıyor, daha çok bir edebiyatçının günlüğü edasını taşıyordu. İlgi gördü. Londra'dan, Paris'ten mektuplar aldım. Amacım...

En iyisi, yazılara başlarken *Yön*'de yayınladığım kısa girişi buraya aktarmak değil mi? Bakın ne demişim:

«Nöbeti devralıyorum. Yazacaklarım kırk yıllık ömrünün yarısını 'bu işler'i düşünmekle geçirmiş, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür bir şair'in yazacaklarıdır.

Hazır çözümlere, tartışmasız aktarılmış durum değerlendirmelerine hiç yüz vermedim. Bu bakımdan kaygım akıl öğretmekten çok uyarmağa çalışmak: eylemin geçerli ve etkili olabilmesi için toplumsal ortamdan soyutlanmaması gereğini aralıksız hatırlatmak?

Bu kadarı bana yeter.»

Yazı, Ekim 1967 tarihinde çıkmış. *Yön* yayımına son verinceye kadar yazdıklarım, bu girişin belirlediği çizgiler içinde olmuştur. Okuyunca göreceksiniz, fikrimce TİP'in eylemi FKF üzerinden öğrencilere doğru soyutlanıyordu, *Avcıoğlu* grubu ise *bonapartiste* bir eğilimle gittikçe askerlere soyutlanmaktaydı. Yine de *Avcıoğlu Yön*'ü kapatırken bana şu mektubu yazmak inceliğini göstermiş, okuyacağınız yazıları şöyle değerlendirmiştir:

«Sayın Attilâ İlhan,

Bu bir teşekkür mektubu.. Yön'den esirgemediğiniz değerli destek ve yardıma bin defa teşekkür ederim. Notlar'ınızı zevkle okuyanlardan biri de ben idim. «idim», çünkü –kulağınıza da gelmiş olmalı– Yön'ü gündelik bir gazete yapma çabasındayız ve bu sebeple 30 Haziran 1967 tarihinde haftalık Yön'e ara veriyoruz.

İşleri bir hale yola koyar koymaz size hemen yazacağım. Günlük gazete işini –evdeki hesapların çarşıya uymasıyla– gerçekleştirince yardımlarınıza büyük ihtiyacım olacak. Yeniden belirtmek

isterim ki, yazılarınız mükemmel ve Türkiye yazı seviyesinin bir hayli üstünde idi. Denediğiniz takdirde fıkra yazarlığında başarı sağlayacağınızdan hiç şüphem yok.

Teşekkürlerimi tekrarlar, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Doğan Avcıoğlu»

Avcıoğlu, Yön'ü gündelik çıkaramadı ama yine haftalık *Devrim*'i çıkardı, yalnız bu arada sürüklediği hareketin serüvenci çizgisi benim gözümde öylesine açıklık peydah etmişti ki, artık oraya yazamadım.

Zaten onlar da çağırmadılar.

AYAKLARINI TOPRAĞA BASAN SOL ANLAYIŞI

Bu arada *Demokrat İzmir*'de başyazarlığa başlamıştım.

Gazetenin geleneğine uyarak imzasız yayınladığım bu yazılar, nedense büyük ilgi topluyordu. Belki o sırada herkesin çağırdığı türküden daha başka bir hava tutturduğumdan, belki geleneksel başyazı üslûbu yerine okurla daha çabuk diyalog kurabilecek bir söyleşi tarzını yeğlediğimden! Şurası bir gerçek ki, solun o tarihlerdeki üç büyük eğilimini de eleştirdiğim halde, (TİP'in kapatılmasına neden olan eğilim, tepeden inmecilik, silahlı eylemcilik) yine soldan adamakıllı yüreklendiriliyordum. Kimileri gazeteye geliyor, benimle tartışıyor; kimileri düzenlediğimiz açık oturumlara katılıyor, kimileri de mektuplarla yazdıklarımı onaylıyordu. Bu mektuplar arasında, *Ecevit*'inkilerin elbette özel bir yeri vardır.

Ecevit, Demokrat İzmir başyazarını ilk 'keşfeden'dir.

16 Haziran 1969 tarihli mektubundan aktaracağım kısımlar, öyle sanıyorum ki, bu yolda yeterli bilgi verecek:

«*...Bütün başyazılarınızı büyük zevkle okuyorum. Özellikle, pek çok dostların bile bizi yalnız bıraktıkları bir konuda, siyasal haklar konusunda, başından itibaren yazdığınız sağduyulu ve anlayışlı yazılarla bize güç kattınız. Bu yönden duyduğum şükran duygularını, sayın Ayten Düvenci'ye gönderdiğim bir mektupla da belirttim.*

Başyazılarınızı yalnız Ege'nin değil, bütün Türkiye'nin okuyabilmesini isterdim. Çünkü yazılarınızda sağlam bir demokrasi inancı ve ayaklarını toprağa basan bir sol anlayışı güçlü bir üslûpla açıklanıyor.

Yenmemiz gereken güçlükler, sizin de belirttiğiniz gibi, gerçekten büyük... Ama bunlar o güçlükler ki, onlar yenilmedikçe Türkiye'de ne demokrasi verimli olabilir, ne de Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısını etkileyici köklü devrimler yapılabilir.

Halkla birkaç yıllık yaygın ve yoğun bir ilişkiden sonra şunu daha iyi anladım: Türkiye'de güçlü bir devrimci sürece bir türlü geçilemeyişin baş sorumlusu, devrimci aydınlarımızdan bir çoğunun sandığı gibi halk değildir; tersine, kendilerini 'devrimci' sanan aydınlarımızdan bir çoğunun davranışları ve devrimcilik anlayışlarıdır.

Bizdeki aydın-halk çelişkisini, yıllar önce 'Sokaktaki Adam'*ın önsözünde çok iyi anlatmışsınız.*

Yazılarınızla bize yaptığınız büyük yardımlar için çok teşekkür ederim...»

11 Ağustos 1970 tarihli başka bir mektubunda ise, *Bülent Ecevit* şu kısa fakat çok şey söyleyen cümleyi yazıyordu:

«*...bizi anlayan ve anlatan, aynı zamanda bizi bize de anlatan değerli yazılarınız için de gene teşekkür ederim.*»

Çelişkiler keskinleştikçe, yazıların havası ve üslûbu değişiyor, daha yalın, daha çıplak, daha vurucu oluyordu. Öyle bir dönem geldi ki artık açık açık 'tepeden inmecileri' de, 'silahlı eylemcileri' de, 'Moskova çizgisi sosyalistleri'ni de eleştiriyor; sürdürülen şiddet hareketlerinin aslında faşizme davetiye çıkardığını yazıyordum. '*Faşizmin ayak sesleri*' bu yazılardan ne birincisi, ne de sonuncusu idi.

TOPLUMCU YAZARIN MİSYONU

Ve faşizm geldi.

Yazıları izlerken kısmen göreceksiniz ya, 12 Mart'ın daha ilk günlerinde yayınladığım '*Bir müdahalenin anatomisi*' dizi yazılarıy-

la hareketin faşizan niteliğini belirtmiş, iyi kötü karşısına çıkmıştım. Fakat asıl o günlerde yayınlanan *Demokrat İzmir*'i görmek lâzımdı: bir yandan okurlara açık 'soldaki boşluk' tartışmasını sürdürüyor, bir yandan *Erim*'in elinde *Panam* çantasıyla resmini basıyor, bir yandan da *Mustafa Kemal*'in her gün bir devrimci sözünü *'günlük emir'* başlığı altında yayınlıyorduk. (*Cumhuriyet* gibi bazı gazeteler, hatırlayacağınız gibi, uzunca bir süre 12 Mart darbesini desteklemişlerdir, biz bu yanılgıya düşmedik, zaten faşizan dikta beklediğimiz için, gerçekleşir gerçekleşmez karşısına çıktık.)

Balyoz'dan sonraki dönemin yazıları, bazıları *Demokrat İzmir*'de bazıları *Toplum*'da yayınlanmıştır. Doğrusu ya, asıl ilgi uyandıranları İzmir'de çıkanlar olmuştur. Sözün gelişi, CHP ileri gelenlerinden *Yılmaz Alpaslan* 11 eylül 1971'de şunları yazıyordu bana:

«*...ziyaretinize gelemedim, özür dilerim. İlk fırsatta gelip sizi ve ülkücü arkadaşlarınızı 12 Mart'tan bu yana yaptığınız yayınlar ve özellikle başyazılarınızdan dolayı kutlamak istiyorum.*

Ülkemizde demokratik solu tek başınıza savunmanın şerefin taşıyorsunuz ne mutlu...»

Aynı belâlı 1971 yılının Aralık ayında, Ankara'dan aldığım şu mektup ise yaptığımız yayının ne türlü bir dalgalanmaya neden olduğunu gösterdiği için basbayağı bir belge niteliği taşımaktadır:

«*Yiğit Demokrat İzmir'in yürekli* Attilâ İlhan'ına!

Bizler Ankara'lı bir avuç okurunuz, bazan gazetenizi okurken üzüntüden kahroluyoruz. Bu kadar olumlu, ilerici, yurtsever bir gazeteyi neden bir avuç Ankara'lı okuyor diyoruz. Ne yaparsanız yapın ama şu şerefli gazeteyi bütün Türkiye'ye yayın artık. Cumhuriyet gazetesi sermayenin eline geçti, Akşam çöktü, ne okuyalım derken siz bizi kurtardınız. Şimdi bir yolunu bulun da şu şeref belgesi tüm yurtta dalgalansın!

Bugün Ege'de beyni sermayenin denetimine girmemiş kitleler varsa, sayenizdedir. Şu gazeteyi iyice yayın. Bölge gazetemiz yurdun tümüne yayılsın. Şu yazıyı yazan beş gencin sadece biri Ege'li diğerleri Orta Anadolu çocuğudur.

Attilâ ağabey sen yaparsın, sana inanırız. Selâmlar yürektendir. Başarılar dileriz yiğit Demokrat İzmir'ciler. Bin yaşayın.

Tuncer Gazioğlu»

İşte elinizde tuttuğunuz kitap, *Yön*'de başlayıp *Demokrat İzmir* ve *Toplum*'da süren siyasal yazılar arasından seçilmiş örneklerden oluşuyor. Çok güncel sayılabilecek bir çok yazıyı eledim, ancak önemli 'vaziyet alışları' belgeleyenleri, kuramsal konularda önemli saydığım eleştirileri getirenleri korudum. Aralarında, en siyasal keskinlikleri yumuşatıveren insancıl, hatta bireysel yazılar da bulacaksınız. Kızmayın, bu satırların yazarı, insanı her zaman güçlülükleri ve zayıflıkları ile bir bütün olarak ele almış, toplumsal diyalektiğin sınıfsal konumunu benimserken, bireysel diyalektiğin doğasal konumunu da bir kenara itmemiştir. Onun için *'Attilâ İlhan'ın Defteri*'ni izleyenler, bu ve bundan sonra çıkması olası ciltlerinde, tek yönlü bir söylev değil, çok yönlü, bazı hallerde yazarın kendi kendisiyle sürdürdüğü diyalektik bir tartışma okuyacaklardır.

Katılacaklardır da belki bu tartışmalara, işte o zaman benim asıl özlediğim şey gerçekleşmiş olacaktır, çünkü ben toplumcu yazarın misyonunu ne vaîzlik olarak alıyorum, ne liderlik olarak: toplumcu yazar, okurun diyalektiğine tez verip antitez getirerek onun yeni yeni sentezlere gitmesini sağlayan bir kafa emekçisidir.

O kadar.

Attilâ İlhan

6. Haziran. 1975

(Kavaklıdere/Ankara)

"BALYOZ'DAN ÖNCE"

1966

ON SOSYALİZM VARSA...

31 Ekim

O mu bana söylemişti, ben mi ona, pek çıkaramıyorum; söylenen olduğu gibi aklımda kalmış.

O sıra, sene 49, **Paris**'te **İşçi Üniversitesi**'ni izliyoruz. İzliyoruz deyişim lâfın gelişi, **Vartan**'dan başkası bir gece varsa, on gece yok. Bir o koyun sadakatıyla her akşam tin tin gidiyor, mülteci İspanyolların, bir takım kuzey Afrikalı nobran arapların ve bölge lehçelerini bir türlü atamamış fransız işçilerinin arasında paşa paşa oturup, gecenin dersini dinliyor. Bizimkisi daha çok dertleşmek! Fransızcamız da anlatılanları kavramağa pek yeterli değil. İyisi mi, çok tavanlı, sobası tüter, o yanlış **bistro**lardan birine girersin, artık sıcak şarap mı olur, **café creme** mi olur, ne olursa, ısına ısına içersin; sonra gelsin tartışmaların pırıltılı ağı!

«— 14-18 savaşından sonra zincirleme kesinlemeler yaşandı: Birbirine iyice ters gelen, karşıt, karşıt ne kelime düpedüz düşman kesinlemeler: Bolşevik devrimi ne kadar büyük ve köklü bir kesinlemeyse, Nazizm'in ve Faşizm'in yeni düzen'i o kadar ağır ve dipten bir kesinlemeydi. Birinci Dünya Savaşı ertesinde hiç kimsenin hiç bir şeyden kuşkusu yoktu. Sağdan olsun soldan

olsun, bütün insanlar için her zaman ve heyerde geçerli 'şaşmaz' gerçekler açıklanıyordu.»

Bu sözleri bir sonraki dünya savaşının (39 - 45) ertesinde söylemiştik. Neden diye düşünüyorum. Belki biraz bu defa da amansız başka kesinlemelerin insanları hallaç pamuğu gibi atacağını öngörmek fiyakasma kapıldığımızdan. (Soğuk savaş neydi ki?) biraz da, utanılacak bir yenilginin ayıbından arınmak için fransızların kesinliklere olan açlığını sezinlediğimizden!...

İki yıl kadar sonra, varoluşçu bir arkadaşım, camlı bir şubat gecsesinin bin bilmem kaçıncı kilometresinde avuçlarına hohlaya hohlaya bütün bunların tam tersini savunabilmiştir :

«— iki dünya savaşının ikisi de emperyalist savaşlarıdır ama dokumaları ayrıdır, sonuçları da ayrı oldu: Birincisi acıtıcı ve ağrıtıcı kesinlemeler getirmişti, ikincisi büyük kuşkulanmaların başlangıcıdır. Kapitalizm kendi içinden çıkardığı sorulara karşılıklar bulamıyor, gücünden ve tamlığından kuşkulanıyor. Bolşevizm'e gelince, soru üstüne soru: **Troçki**y acı bir soruydu, **Moskova** davaları kanlı soru işaretleridir. Şimdi de **Tito** bir takım sorularla geliyor. Sömürgelerin kurtuluş savaşlarıyla gelecek soruları anmıyorum bile.»

Bunlar nereden aklıma geldi? Şuradan: bizim buralarda ikinci savaş ertesinde yaşadığımızı unutup birincisinin ertesinde her iki uçta geçerli sayılan tumturaklı kesinlemeleri tek çözüm yolu diye öne sürenlerden geçilmiyor. Aslında kesinlemelere, toptancı çözümlere değil derin düşünmeklere ve akıllı bileşimlere zorunluyuz. Yüz demokrasi varsa yüzü de ayrı ayrı, on sosyalizmin onu on ayrı yoldan ilerliyor. Türk sosyalizmini —elbet bilimsel yöntemlerle— ama **Türkiye** gerçeğinden çıkaracağız.

YERLİ PETROL, YERLİ EDEBİYAT!

1 Kasım

Günler her gün biraz daha kısa. Karanlık bir bulut baskını sanki. Aceleci bir akşam, güneşi el çabukluğuyla yan cebine indiriveriyor. Ustura mavisi bir gök. Bir kaç tutam yıldız. Birdenbire çocuksuz sokaklar.

On beş yıl önce, **Suna**'nın yağmur benekli camlarının arkasından **Osmanbey**'in telâşlı pazar insanlarını seyreder, **Hasan Tanrıkut** ve ben, Türk tarihi ve edebiyatını tartışırdık. Toplumsal gelişmemizin, **Ortaasya**'dan bu yana, batılı gelişme kalıplarına uymadığını ilk sezenlerdendi o, yeni araştırmalar ve uygulamalar gereğini savunuyordu. Bense o sıralar destan denemeleri yapıyordum: Bir eliyle **Köroğlu - Dadaloğlu** çizgisine tutunan, ötekisiyle **Dertli - Gevheri - Zihni** çizgisine uzanan, oldukça toksesli, oldukça yukardan savaş ve barış şiirleriydi bunlar.

Hasan, yenilerin çoğunu ulusal edebiyatlarından soğutan yüzeyci devrim züppeliğine uzak durmamı sevmişti. Bakarsın evinden **Dede Korkut** üzerine çalışmalarını, **Türk Hiciv Tarihi**'nin notlarını yüklenir gelir; onları, bir piyes olarak tasarladığı, benimse daha çok felsefî bir deneme saydığım **'Deli Dumrul**'unu yorgun se-

siyle okurdu. Sonraları, hele batı sanatını tanıdıkça, o akşamları sık sık düşünmüşümdür. Bakın neden.

Açın bir fransız dergisini, bir ingiliz dergisini, içindeki on yazıdan hiç olmazsa sekizi yeni ve eski sanatları üstünedir. Başkalarını pek bilmem ama, fransızların dışarıya iyice kapalı olduklarını söyliyebilirim. Benim söylememe ne hacet? **André Gide, Dostoyevskiy'**i tanıtabilmek için neler çektiğini kendi eliyle yazmamış mıdır? Bizim dergilerimizdeyse tam tersinedir bu durum: Toplumcu gerçekçilik **(realisme socialiste)** ve ileri gelen sanatçıları konusunda, Gerçeküstücülük **(surrealisme)** ve ileri gelen sanatçıları konusunda, Varoluşçuluk **(existentialisme)** ve ileri gelen sanatçıları konusunda tomar tomar çeviri, inceleme, deneme vardır da, eski yeni sanatımızın temel sorunlarına önem vererek değinen tutarlı araştırmalar yok gibidir: **Divan Edebiyatı** toptan, **Tanzimat** toptan, **Edebiyat-ı Cedide** toptan silinmiştir defterden; **Hececiler'**i küçümsemek, daha sonrakileriyse hiç hesaba katmamak âdet olmuştur.

Buna oldum bittim karşı çıkmışımdır ya, son iki yıldır altını daha sık çiziyorum. Önceleri **Paris'**ten, sonraları **İzmir'**den yazdığım yazılarda çeviriden bir ulusal edebiyat olamıyacağma parınak bastım durdum; yerli petrol kullanma bilincine ulaşmış görünen Türk aydınının kendi edebiyatını en derin köklerine kadar inceleme, anlama, benimseme ve değerlendirmesi gerektiğini söyledim. Gariptir, hem de kafası toplumcu sandıklarımdan ters sesler çıktı. Bunlardan birisi, **Memet Fuat,** geçen yıl çıkardığı yıllığında bu yazıların, giderek savundukları düşüncenin, etkisiz kalacağını çalımlı çalımlı öne sürüyordu.

Yanılmış. Hem de öylesine yanılmış ki, ulusal edebiyat tezlerini benimsemeye kalkışanlar onun çevresinde görünen sanatçılar arasından bile çıktı **(Papirüs).** Ondan

geçtim, çeviri dergisi diye tanımladığı «**Yeni Dergi**»de Türk sanatçıları üzerine araştırmalar yapmayı öneren bir yarışma açtı, kendisi. Ozanlar dengesiz, birer ikişer **ikinci yeni** bulutlarından sıyrılıyor; kimisini, gerçekten ozan olmayanları yıkıyor bu, yerle bir ediyor ama, öbürlerini edebiyatımıza kazandırıyor.

Şimdi benim merak ettiğim **Memet Fuat**'ın önümüzdeki yıllığında ne yazacağı?

İKİ BİN YILDIR

2 Kasım

Gözde Fransız felsefecilerinden **Michel Foucault** televizyonda söylemiş şu sözleri, ama ben **Jean Daniel**'in bir yazısında rastladım: **«Tanrı öldü (Nietzche), ideolojiler param parça, varoluşçu özgürlük aşıldı, yavaş yavaş insanın dünyanın merkezi değil, bir belirtisi olduğunu keşfediyoruz.»**

Aşağı yukarı iki aydır kafamı kurcalıyor. Önceleri galiba başka bir yönden ilgilenmiştim. Endüstri uygarlığının ileri bir konağında batı'nın kendisini böylesine çıkmazda hissedişi bana ilginç görünmüştü. Sonra sonra başka bir yanından yanaştım. İnsanı dünyanm merkezi değil de bir belirtisi diye almak! İyi ama, doğu düşüncesinin iki bin yıl önceden beri söyleyip durduğu bu değilmidir?

EKSİĞİMİZ

3 Kasım

Kapıdağı yarımadası açıkları. **Marakaz,** darmadağın bir gök altında, şiddetli lodos yiyor. **Sosyalist Emekçi Partisi**'nin **Bergama** sorumlusu iyice dertli :

«— ...**Merkez Komitesi**'nde bir karar almışlar, bütün şubelerin üye sayısı şu kadar zamanda iki katına çıkarılacak. Olacak şey midir diye soran yok. Ben Bergama'da müteşebbis heyet kadrosunu zor muhafaza ediyorum yahu!»

Türk toplumcu aydınlarının çevreleriyle ilişkisi ne gün söz konusu olsa, gözümün önünde hemen bu. Biz bir kere hayalci, ikincisi kendini bilmez, üçüncüsü kibirli aydınlarız. Bu, olur ya, Türk sosyalist hareketi bir aydınlar hareketi olarak başlamıştır da ondan öyledir, fakat böyledir. Her sosyalist aydın, avukatsa yazıhanesinde, doktorsa muayenehanesinde sinek avladığını unutur, kendisini yere göğe sığdıramaz hareketin bütününü yönetecek yetkide ve güçte görür. Memleketi kalabalıkla olan **directe** ilişkilerinin izlenimlerine ve gözlemlerine dayanarak tanımaz; yabancılaşmasını kitaplara sığınarak saklamıştır ya, onların aracılığıyla tanır, tanıdığını zanneder; öyle olunca eylemlerinin hareket noktası toplumsal ve yöresel gerçekler değil, kitaplardır. Çokluk eylem çıkışlarımızın tersliği, ya da yukarda andığım gülünçlüğü bundan.

Sosyalist aydın değil, eksiğimiz sosyalist **militant!**

ATATÜRK'Ü YARGILAMAK!

4 Kasım

Kaç gündür hummalı bir yağmur hazırlığıdır gidiyor: Akşam üstleri uzaktan nemli dağ serinlikleri, ansızın kabaran, çatalkaya'yı boğuveren elektrikli bulutlar!.. Yağmıyor ama bir türlü. Yumuşak başlı ekim aydınlığı Ege içlerinden pamuk çeken ağır kamyonları, üzüm incir yükleyen yabancı şilepleri, liman kahvelerinde eskiyen nargile filozoflarını dostça sıvazlıyor. Sabah gazetelerinde iri başlıklar: «**Atatürk'ün Bursa Nutku** yargılandı.»

Bornova'daki bu son duruşmanın üç önemli özelliği var, bence: Birincisi, «partisiz» avukatların da sanık **Ege Üniversitesi Fikir ve Sanat Kulübü Başkanının** savunmasına kütle halinde katılması; ikincisi, **Bursa** nutku kadar, hattâ daha bile açık ve kesin olan **Mustafa Kemal**'in **Konya Nutkunun** mahkemede okunması; üçüncüsü, savunmanın çabasıyla dâvanın gerçek eksenine oturması.

Çünkü Savcı soruşturmanın genişletilmesini istiyor, giderek, Bursa nutkunun **Mustafa Kemal**ce söylenmiş olamıyacağını kanıtlamayı iş ediniyordu. Savunmaysa dâva konusunun **Ege Üniversitesi Fikir ve Sanat Kulübünce** yayınlanan bildirideki sözlerin suç teşkil edip et-

memesi olduğunu öne sürdü. Bildirideki sözler, Atatürk'ün veya değil, suç teşkil ediyorsa Adaletin onları cezalandırması, etmiyorsa değerlendirmesi gerekirdi. Mahkeme bu görüşü benimsemiş, yazının bilirkişilerce incelenmesini karar altına almıştır.

Atatürk cumhuriyetinin 43. yıldönümü, bizse onun mahkemelerinde onu yargılıyoruz.

İNÖNÜ'NÜN YANILGISI

5 Kasım

Dün gece bir tren çığlığıyla birdenbire uyanıp gözlerimin önünde pırıl pırıl şu düşünceyi buluyorum :

İsmet Paşanın tek parti düzeninden çok partili demokrasi düzenine geçiş kararı çok önemli bir karardı. Şimdi varılan partiyi sola açmak, solcu bir politikanın uygulayıcısı yapmak kararı da o kadar önemli bir karardır. Yalnız İnönü'nün «büyük adamlığına» daha çok yakışacak davranış bu iki kararın tarihlerini değiştirmek değil miydi?

Gerçekten CHP, 1940 - 1950 yılları arasında ciddî ve etkili bir ortanın solu politikası uygulasa (toprak reformu, endüstri devrimi, plânlı kalkınma vs.) sonra da çok partili rejime geçmeyi denese acaba halk yığınlarından daha çok destek görmez miydi? Sorulacak sorudur.

İnönü, Cumhuriyet'e son demecinde «ben olaylarla karşılaştıkça durumlar takınırım» gibi bir söz etmiş. Mustafa Kemal böyle yapmazdı. Şuna benzer bir sözünü bilmem kaç yıl önce bir yazımın başına almıştım: **«Bir yolda ilerliyen yolcunun yalnız ufku görmesi kâfi değildir, ufkun, arkasını da görmesi lâzımdır.»**

PASKALYA'YA KADAR...

6 Kasını

«...bence düşebileceğiniz en büyük yanlış, Fransız halkının bir yanını kazandığınız zaman öteki yanını zorunlu olarak kaybedeceğinizi sanmanızdır. Burjuvazi ile işçi sınıfı arasında birleşik kaplardaki gibi, birindeki alçalmanın ötekisinde zorunlu bir yükselme gerektireceği bir bağıntı olduğunu düşünmeyiniz! Böyle olmuyor bu işler! Yükselirsek iki yanda da yükseliyoruz, alçalırsak iki yanda da alçalıyoruz. Emekçi tabakaları arasında yayılma ve ilgi toplama gücümüzü çoğaltan da, burjuvalar arasına sokulmamıza, ilgi görmemize imkân hazırlıyan da hep aynı nedenler.

Bizim parti'de bu böyle olagelmiştir: Dreyfüs dâvasından sonra da, geçen dünya savaşından sonra da böyle olmadı mı? Saflarımıza gelen burjuvalardan, Jaures'in deyimiyle, bazılarını moda getirmişti, yine moda aldı götürdü. Elbet, modadan başka etkenlerle gelenler de vardı ki, kaldılar onlar, hattâ aralarında Pressensé gibi, Moutet gibi, hatta isterseniz, benim gibi adamlar da çıktı.»

Baba **Blum**'ün sözleri. **Fransız Sosyalist Partisinin (SFİO)** 37'nci kongresinde, gülümseyen sarkık beyaz bı-

yıkları altından söylemiş. Bir çok bakımlardan ilginç ya, ben son pasaj üzerinde duruyorum: Modanın getirdiği, modanın götürdüğü aydınlar.

Geçen yıl, seçim öncesi günleri, patırtı kıyamet: **İşçi Partisi** mitinglerinin beklenmedik başarısı, ortalığı sarmaşıklar gibi sarıveren yeni sözler, komprador, emperyalist, vs; bir takım çiçeği burnunda ilericilerin vapurda trende otobüste baş sorumlu edasıyla iskemle dağıtışı, kimseye elli dönümden fazla toprak yok, dış ticaret hemen kamulaştırılacak, estek köstek!...

Önce genel sonra yöresel seçimlerin acı şamarı, arkasından ayaklarının ucuna basa basa voltayı alanlar:

İster istemez **Aleksi Maksimiç**'i anımsıyorum: **Derenkov**ların fırınında işler ters gittiğinden, günün birinde, orada tanıdığı narodnik'lerden **Mihayıl Antoniç Romas**'ın ardına ekleniyor; onun 'mujikleri uyandırmak için' **Volga** boyu köylerinden birinde işlettiği dükkânda çalışmağa gidiyor. Yoksul bir köy bu, yine de Çar'a bağlı, halkçı aydınları hoş görmüyor hiç, yaban sayıyor, kaçınıyor onlardan, **Gorkiy**, geldikten bir süre sonra mujikleri uyandırmanın güçlüğünden söz edecek oluyor bir gün, **Romas** diyor ki:

«...**Mujik bizzat kendisinden korkar, komşusundan korkar ve bilhassa bütün yabancılardan korkar. Mujik hürriyete kavuşalı daha otuz sene olmamıştır. Bugün kırk yaşında olan her köylü esir doğmuştur ve bunu hatırlar. Hürriyetin ne olduğunu anlamak güçtür. Basit bir şekilde muhakeme edersen, hürriyet demek insanın istediği gibi yaşaması demektir. Fakat her yerde insanın istediği gibi yaşamasına engel olan bir âmir vardır.**

Köylüleri derebeylerinden kurtaran, onlara hürriyet veren çar. Şu halde şimdi çar bütün köylülerin tek hâkimi ve efendisidir. Belki bir gün gelecek, çar hürriyetin ne olduğunu açıklıyacaktır. Mujik, bütün zenginliklerin

ve toprağın biricik efendisi ve sahibi olan çara çok güvenir. Köylüleri derebeylerinden kurtaran odur. Öyleyse vapurları ve dükkânları da tüccarlardan alabilir. Mujik çardan yanadır, efendilerin çokluğu zararlı, tek olması iyidir, der...»

Sonra yapılacak şeyi söylüyor: **«— ...Mujiğe, çarın elindeki iktidarı yavaş yavaş kendi eline almayı öğrenmesini telkin etmek lâzım. Halkın kendi âmirlerini: komiseri, valiyi, çarı kendi arasından seçmek hakkını ele geçirmesi lâzım geldiğini ona anlatmak gerek.»**

Gorkiy, biraz da şaşkın: «— Fakat diyor, bu yüz senelik iş.»

Romas'm pek ciddî bir eda ile verdiği cevabı yirmi yıldır kimbilir kaç kişiye tekrarlamışımdır:

«— ...Ya siz her şeyi Paskalya'ya kadar bitirmeyi mi düşünüyordunuz?»

İKİ ÖRNEK

7 Kasım

Şiirler sonbaharda gerçekten daha mı güzelleşir, yoksa bana **mı** öyle gelir? Dün gece, sabaha karşı, yağ**murun tarrakalarıyla** uyandım: Ağır ve sarkık gökyüzü, göz kamaştıran sıçramalarıyla şimşekler, sağanağın dambaşlarında şaklıyan hırçın kırbacı, kısacası herşey inanılmıyacak kadar çocukluğumdaki gibiydi. Aklıma, nereden nereye, **Akıncıoğlu**'nun yıllarca önce yayınlanmış bir şiiri geldi. 1940'larda **Yürüyüş** dergisinde okumuş, ezberlemiştim:

«bir ezan vakti başladı gurbet
bir ezan vakti bitti memleket
ve cümle esaret
iliklerine kadar mehtap vardı
ve kuşlar samanyoluna konmuşlar
hey gaziler'i çağırırlardı
bir garip arzuydu bu
adımlıyalım gurbeti dedik
sayı yetmedi
yürüdük yürümekle gurbet bitmedi
bizse ganî gönüllü hamza dayı'yız
her taşa bir vatan yazdık da geçtik»

Akıncıoğlu'nun **Edirne** gibi, **Bursa** gibi daha başka, bir o kadar başarılı şiirleri de vardır. Şiirlerinde gerek divan, gerekse halk edebiyatından adamakıllı faydalanır, insana belki biraz buruk ve **exotique** gelen usta bileşimleri yapardı. Üşenmedim, kalktım eski dergi cildleri arasında aradım, buldum onları, sabah karanlığının sırılsıklam aydınlığında birer kere daha okudum, yine de sevdim.

Daha sonra bir garip meraktır aldı beni, günümüzün ünlü ozanlarının yenilerde çıkan şiirleriyle paralel okumak merakı!... Bir **Akıncıoğlu**'ndan okuyorum, söz gelişi, bir **Turgut Uyar**'dan. Sonuç ne mi oluyor, ben bir şey demiyeceğim, alın size iki örnek, birincisi **Turgut**'un son zamanlarda yayınladığı «ikinci yeni'den kurtulma çabası» şiirlerinden bir pasaj, ötekisi **Akıncıoğlu**'nun geleneksel şiir rüzgârıyla yüklü **Edirne**'sinden rastgele bir bölüm, kararı siz verin:

Turgut Uyar'ın Büyük Saat'ından:

«...Tarihi bir yanlış kalkış gibi
Tarihin yanlışı olmazdı biliyorum? Olsaydı!
Yanlışı olmaz gecikir? Ancak? Bir yapma incelik
gecesinde
Danteller ve tüllerle ve krizantemle ve
belki de bir mektupla Lady Montagu'den ve
bayram şenliklerile. Oysa ben, Kış geldi
Dağlara filan gittim. Gözlükleri sevdim,
Coin de feu'lü bankerler kullansın diye. İncil'i ve
Aquinolu Thoması okurken. Ve titrek yaşlı kadınlar
La dame aux Camelia'yı dinlenme yurtlarında.
Sırf bir haziran doğru çıksın diye,
oturdum, bütün bir gün dikiş diktim.

Gözlükleri ve saatleri sevdim, okşar gibi sildim camlarını
Okşar gibi siliyorum, gözlükçüleri ve saatçileri
Saatime bakıyorum, hiç kızmıyorum, hiç kızmıyorum
Biraz geri kalmış düzeltiyorum.»

Akıncıoğlu'nun Edirne'sinden :

«Burda herşey
bakınır hüsnüne hayran
seyreyler cemalini eğilmiş suya
mermer ihtişamında serhadd-i vatan.
Aşina bir çehre sezer belki diye
devr-i saltanatından Edirne;
bir deste alev güldür, mahzun,
yâr elinden düşürülmüş şimdi suda.
Ve sular;
şimşir kelâmı dilinde,
destan okur okur akar.
Ve bihaber Yıldırım'da bir evcikte
— akan sudan, uçan kuştan —
ak bir ipek böceği,
ipeğini dokur dokur ölür.
Uyanır veda etmiş gibi artık uykuya
konuşan bir dil olur
çiler uzakta
bülbül sesi yağmur gibi
Bülbül adası'nda.»

O SÖZLER Kİ...

13 Kasım

Sabah, **Dr. Herbert Melzig**'in 1942'de yayınladığı **«Atatürk'ün başlıca nutukları»** derlemesini karıştırıyorum. Önce 28 Ağustos 1925 'de **İnebolu Türk Ocağı**'nda söylediği şu sözlere takılıyorum:

«...Hakikî inkılâpçılar onlardır ki terakki ve teceddüt inkılâbına sevketmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki temayül-ü hakikiye nüfuz etmesini bilirler.»

Sonra 1 Mart 1922 'de **Meclis**'te söylediği bir nutuktan şu bölüm beni çekiyor:

«...Mâlumunuzdur ki memleketimiz iktisadî teşkilât ve muhit itibariyle kuvvetli bir halde bulunmuyordu. Ferdî iktisat kıymetleri de serbest mubadeleye mukavemet edebilecek dereceye vâsıl olmamıştı. Tanzimat'ın açtığı serbest ticaret devri, Avrupa rekabetine karşı kendisini müdafaa edemeyen iktisadiyatınız bir de iktisadî kapitülasyon zinciri ile bağlandı. Teşkilât ve ferdî kıymet nokta-i nazarlardan iktisat sahasında bizden çok kuvvetli olanlar memleketimizde bizden fazla olarak imtiyazlı mevkide bulunuyorlardı. Temettü vergisi vermiyorlardı. Gümrüklerimizi ellerinde tutuyorlardı. İstedik-

leri zaman istedikleri eşyayı, istedikleri şerait içinde memleketimize sokuyorlardı. Bütün şuabat-ı iktisadiyemize bu sâyede hâkim-i mutlak olmuşlardı.

Bize karşı rekabet hakikaten çok gayr-ı meşru, hakikaten çok kâhir idi. Rakîplerimiz bu suretle inkişafa müsait sanayiimizi de mahvettiler, Ziraatımizi de rahnedar eylediler. İnkişaf ve tekâmül-ü iktisadi ve mallarımızın önüne geçtiler. Artık serbest ve müstakil bir hayata atılan Türkiye için hayat-ı iktisadiyesini boğmakta olan kapitülasyonlar mevcut değildir. Hayat-ı iktisadiyemizin muayyen gayelere teveccühü ve süratle tekamül ve terakkisi için ittihaz olunacak tedabir meyanında memleketimizde Avrupa rekabeti yüzünden mahvedilmiş ve şimdiye kadar ihmal edilegelmiş olan sanayi-i ziraiyemizi ihya ve asri vesait-i iktisadiye ile teçhiz etmeyi ehemmiyetle nazar-ı dikkatte tutacağız.»

İLLE DIŞARDAN MI?

14 Kasım

Şimdi adını yazsam hepiniz şaşarsınız, çok değil, henüz altı yıl kadar önce, «**Kurtlar Sofrası**»nı Kuvayı Milliyeci tezler üzerine kurduğum için toplumcu bir eleştiricimiz bana açıkça çıkışmıştı. Kitap ortada yoktu henüz, tamamlansa bile yayınlanıp yayınlanamıyacağı belirsizdi; İstanbul'da, bütün bir edebiyatçı kuşağına yataklık etmiş olan ünlü **Baylan** pastahanesinde bazı bölümlerini okumuştuk: **Türkiye**'nin kurtuluşu için en gerçekçi ve eyleme dönüşebilecek ulusal bileşimi **Mustafa Kemal**'in yaptığını öne süren bölümlerdi eleştirici dostumu irkilten; çoğu toplumcu aydınlar gibi **Mustafa Kemal**'i bir «küçük burjuva paşası» saymak eyiliminde idi; batmış bir imparatorluktan çıkardığı devrimci, halkçı, devletçi ve lâik cumhuriyeti inatla görmezlikten geliyor, neden öğretisel bir sosyalizme kadar gitmemiş diye ona belki için için kızıyordu. Azgelişmiş dünya ülkeleri liderlerinden böyle bir işe kalkışmış olanların nasıl sosyalizmlerini karaya oturttuklarını görmezmiş, **Mustafa Kemal**'in ise cumhuriyet'in ilânından sonra ancak on beş yıl kadar yaşıyabildiğini bilmezmiş gibi!

Toplumcular arasında **Atatürk**'ü ve Kurtuluş Savaşını «efendice» ilk değerlendirenler sanırım **Nazım Hik-**

met'le **Kemal Tahir** olmuştur. Son yirmibeş yıllık toplumcu yayınlar silsilesinden onunla ilgili pek az şey anımsıyorum. Belki **Yığın**'ın 15 Kasım 1946 tarihli sayısında ressam (rahmetli) **Fâris**'in yaptığı heyecan verici kapak resmi, bir de içerdeki başyazı:

«Tarih karşısında Atatürk»

Bu çekingenlikte devrim ve kurtuluşun tek parti diktasınca benimsenen «resmî» ve (niye saklamalı) faşizan yorumunun elbet etkisi vardı.. **Mustafa Kemal** zararsız bir puttu, her yere heykelleri dikilir, döviz olarak etkisini yitirmiş bazı beylik sözleri meydanlara çekilir; ama hiç kimse, hiç bir yerde yaptığı devrimi gerçek yerine oturtmağa o kadar zengin ve keskin çizgili söylev ve demeçlerini ele alıp sistemleştirmeğe çalışmazdı. **Demokrat Parti** iktidarı bu yürekler acısı «Atam, sen ölmedin» Atatürkçülüğünü son uçlarına kadar götürdü. O kadar ki, galiba 1958 'de **Menderes** diktası ağırlaşmağa başlayınca, **Mustafa Kemal**'in devrim ve devrimcilik anlayışını kendi sözlerine yaslanarak özetlemeğe niyetlenmiş, yazıyı hızlı Atatürkçü bildiğimiz bir gazeteye iletmiştim. Yayınlamadılar. Bu **Atatürk**'le o **Atatürk** öylesine çelişiyorlardı.

Daha önceleri, **Şişli**'deki, **Bahçeler Sokağı**'ndaki evimizde, bir takım delikanlılarla yine bu konuda birbirimize girdiğimizi de unutmuş değilim. Toplumsal gerçekçi bir sanat tutumunu Türk gerçeklerine yerleştirmek gerekince benim **Mustafa Kemal**'den çıkarılmış bir platforma yaslanmak dileğimi yadırgamakta idiler. Bazılarının bu yüzden beni açıkça kınadıkları oldu. Bence o sıralar **Atatürk**'e böyle uzak duruş, bir kere olaylara tarih gözüyle bakmaya alışmadıklarından, bir de iç sorunlarımıza **Tanzimat**'tan süregelen bir alışkanlığa uyarak ille «dışardan» çözüm aramalarından doğmakta idi.

DÜNYAYI GÖRMEĞE GİTMEK

15 Kasım

İki gündür poyraz. Nedense onun soğuk elini ensemde duyup ürpermeden sonbahara inanmıyorum. Bu her yıl böyle oluyor. Çarpıntılı bir akşam karanlığından üşümüş ve telâşlı insanlar geçecekler; o eski ve hantal evlerde pancurlar, pencere camları ufak ufak titreyecek; çay bardağının avcunuza vuran buğusunu gizli bir mutluluk olarak yaşıyacaksınız. İşte o zaman sonbahar! Rüzgârın savurduğu tren çığlığındaki ağrılı özlem. Bomboş evlerde yapayalnız unutulmuş telefon zilleri. Açıklanamaz garipsemeler. Yenilenen kırgınlıklar. Ve (rahmetli) babamın, **Yahya Kemal'**den durup durup tekrarladığı o iki mısra:

«Teşrinlerin hüznü geçer taa iliklere
Anlar ki yolcu yol görünür serviliklere»

Oysa 1943'den bu yana, bizim için, bütün sonbaharlar tıpkı **«Baragan'ın Devedikenleri»**ndeki gibi gelmiştir. O kadar heyecan verici, o kadar korkutucu ve güzel!

Bir sabah, zaten kaç gündür pis pis düşünen leyleğin sırtını kuzey rüzgârı **Krivaç** buzlu nefesiyle okşar. Leyleğin sırtı üşümeğe başladı mı, oralarda durmaz artık, **Yalomitza** ve **İbraila** yörelerini koyup sıcak ülkelere göç eder. **Baragan** insanını kaygılandırır bu göç, karan-

lık kışların, alıp başını dünyayı görmeğe gitmeklerin başlangıcıdır, çünkü.

«...**Leyleğin ufka kadar uçuşunu izledikten sonra köylü beresini kulaklarına kadar geçirir, mutadı üzere hafifce öksürür ve ayaklarına dolaşan köpeğe bir tekme indirdikten sonra evine girer,**

— Çocuklar çalıçırpı toplamaya başlasın!

Bu karanlık cümle ağzından çıkar çıkmaz kadın ve çocuklar âdet üzere sırayla titrer ve öksürürler,

— Leylek giti mi?

— Gitti!

İşte o vakit Baragan kumandayı ele alır.»

Nasıl **Yonel, Maktake** ve öteki **Baragan** çocukları için sonbahar sözüyle «dünyayı görmeğe gitmek» eş anlamlıysa, bizim için de öyleydi: Evimiz **Anadolu**'nun hangi kayıp kasabasında olursa olsun, sonbahar geldi mi büyük şehirlere (önceleri okula, sonraları hayatımızı yaşamaya) gitmek için yollara düşerdik. Belki **İstrati**'yi henüz okuduğumuzdan belki savaş yıllarını yaşadığımızdan, belki de en önemsiz şeylerde bile müthiş serüvenler gizlendiğini daha o zamanlar az buçuk sezinlediğimizden **Toros Ekspresi**'nin tıklım tıklım dolu ve ışıkları karartılmış koridorlarından başlayarak, çevremizdeki herşey bize olağanüstü, tüketici ve dayanılmaz bir koşu içindeymiş gibi görünürdü. Kardeşim, alnını camlara dayar, gözlerini rayların yanısıra devrilen telgraf direklerine vererek, mırıldanırdı :

«Olt'lu erkekler artık gitti...»

KİM HAKLI?

16 Kasım

Büyük Millet Meclisi'nin elektrikli oturumlarından birisinde, muhalefetçe sıkıştırılan hükümet, kamu oyuna, sorumlu bakanının ağzından «tüyler ürpertici» bir gerçeği açıklayıvermişti: **Türkiye**'de serüvenci bazı politikacılar, rejimi devirmek ve bir proletarya diktatörlüğü kurmak için, siyasal parti halinde örgütlenmişlerdir. Vatan haini bu maskeli komitacıları kimlerin beslediği, kimlerin direktif verdiği, nasıl çalıştıkları görevlilerce izlenmektedir. Yakında herşey ortaya dökülecek, **Demokrat Parti** hükümetinin memleket çıkarları için nasıl uyanık davrandığı anlaşılacaktır.

Ertesi gün bütün gazetelerde iri siyah başlıklarla yayınlanan bu haberde aslında, **Türkiye Sosyalist Partisi** suçlanıyordu. **Türkiye Sosyalist Partisi!..** Epi topu bir avuç aydın ve işçi, **Unkapanı**'nda yoksul bir genel merkez haftada bir gece — o da çokluk iç çekişmelerle geçen — parti toplantısı, parasızlık, çaresizlik, sağdan baskı, soldan baskı, rahmetli **Esad Adil**'in erken ihtiyarlamış aydınlık yüzü, v.s.

Türkiye Sosyalist Partisi'nin bu ilk karalanışı değildi. 1946'da yine ithamlara uğramışlardı: Parti kapatılmış,

yöneticileri tutuklanmıştı.. Mahkemeleri yıllarca sürdü.. Sonunda beraet ettiler. Partinin yeniden kurulmasına ve çalışmasına izin verildi. Bu defa da, ilgili bakanın **Meclis**'teki gürültülü suçlamasından sonra tekrar kovuşturmaya uğrayacaktır. Parti kapatılacak, yöneticileri proletarya diktatörlüğü kurmakla suçlanarak «adaletin pençesine» verilecektir.

Bir çoklarımızın bildiği gibi, **Türkiye Sosyalist Partisi** ve sorumluları, bu ikinci davadan da yüzlerinin akıyla çıkmışlar, hiçbir diktatörlük niyetleri olmadığını, hiç bir arka niyetlerinin bulunmadığını Türk adaletine «tescil» ettirmişlerdir. Peki ya o cakalı bakan, ya onun vatanseverliği kimselere veremeyen hükümeti ve partisi. Acaba onlar için de ayni şeyi söyliyebilir miyiz? Hepsinin Cumhuriyet Anayasa'sını çiğnemekten yargılandığını, içlerinden bazılarının vatana ihanetten asıldığını, bazılarının — bu arada adıgeçen bakanın — müebbed hapse mahkûm edildiğini nasıl unutabiliriz?

Bazı sorumlular sıralı sırasız öyle şeyler söylüyorlar ki, insan ister istemez bunları anımsıyor.

SUÇ MU?

20 Kasım

Ötedenberi şaşarım: İktidar partileri sık sık muhalefetin tek durmayıp kendilerine güçlükler ' çıkardığından iktidara geçmek için yanıp tutuştuklarından yakınırlar. Bunlar birer suçmuş, yasalara ve törelere aykırı davranışlarmış gibi!

Benim bildiğim, seçim demokrasilerinde muhalefetin iktidarı yakından, gözünün yaşına bakmaksızın denetlemesi, açığım yakaladıkça insafsızca vurup, kendisini, gelecek iktidar için halk oyuna beğendirmeğe çalışması, başlıca görevidir. Suspus olmuş, hele iktidar iddialarından vazgeçmiş muhalefet olur mu hiç; olursa, o rejim gerçek anlamıyla çok partili seçim demokrasisi sayılır mı, sorulacak sorudur.

Demokrat Parti, on yıl boyunca, muhalefeti böylesi karalamalarla durmaksızın gözden düşürmeğe çalışmıştı. Şimdi de **Adalet Partisi** yapıyor ayni şeyi. Öğrenci grupları, sendikalar tolantı mı yapmışlar, gösterilere mi kalkışmışlar, hemen bu bir «hükûmet işi» sayılıyor, muhalefetin kötü niyetine yoruluyor. Hiç mi Batı demokrasilerini incelememiş, inceleyenleri dinlememişler? Söz gelişi, **Paris'**te öğrenciler Allahın günü ya bir şey için, ya

bir şeye karşı toplanır, verirler dumanı. Hazır Kuvvet gelir, karşılıklı atışılır biraz, arada copların işlediği de olur, polis arabalarına alınıp götürülenler de, ama olayın iktidar partisinin çalışmasını engellemekle, hele hele rejimin geleceği ile ilgili sayıldığı görülmemiştir. Sırasına göre, gazeteler bile, ya yansıtır, ya yansıtmazlar olanları.

Gerçi bizim burda 27 Mayıs'tan kalma bir **allergie**'den söz edilebilir edilmesine, bunu anlarım da, fakat iktidar partisi kendisini 27 Mayıs öncesi sorumlularının dümen suyunda görmüyorsa, bu telâşa ne lüzum var?

Ya görüyorsa mı?...

YAZMAK ve ANLATMAK!

21 Kasım

Bir zamandır **Proust**'un ayrıntısı bol, ince, dantelâ gibi işlenmiş çetrefil evrenini kıyı bucak izlemekten bunalmışım galiba; okunması çok gecikmiş bir romanı, **Kemal Tahir**'in **«Esir Şehrin Mahpusu»**nu, elime alır almaz bitirdim: Açık, gizlisi saklısı olmayan, dolu dolu, erkekçe bir kitap!

Erzincan'da **Yeni Otel**'deki odamda mı, **Turistik Lokanta**'nın kar kelebekli camları önünde mi, «enstitü çıkışlı» bir öğretmenle **Kemal Tahir** deyip haydi kapışıyoruz. **Sağırdere**'nin, **Körduman**'ın, **Yediçınar Yaylası**'nın üst üste yayınlandığı sıralar. Koca romancı demir parmaklıklar ardında boğulmuş yıllarının açığını kapatmağa çalışıyor: Gösterişten uzak, elleri adamakıllı ağır, bıyıkları ve yoksullukları adamakılı yoğun köylülerle, hükümlülerle, eşkıyalarla, kısacası bin bir çeşit çilekeşle yüklü bir yaşantı dokuması!

Ben şurasına burasına takılacak oluyorum, öğretmen titizleniyor: Halkçı bir romancının, diyor, halk için, yazacağı roman işte böyle olmalı. Hele yazarın bir punduna getirip «Türk romanı köyden çıkacak» gibi bir söz etmesi yok mu pek etkilemiş onu, neredeyse **Kemal Ta-**

hir'in tartışılmazlığına hepimizi inandıracak. Bir de soğuk! Sabahları soluklarımı sıra sıra cam sürahiler halinde yollara sıralıyorum. Dar boğazlardan, **Fırat**'ın üstünden, mıknatıslı kızıl kayaların çakıntısını sile sile hoyrat bir sis **Cimin** ovasını sarıveriyor. Öğretmenin dediklerine, kendimi nedense bir türlü kandıramayışım. Yıllarca sonra, «**Esir Şehrin Mahpusu**»nu okurken, yeniden ileri sürebileceğim itirazlar.

Kemal Tahir, romanlarında olup bitenleri bize **göstermiyor, anlatıyor;** bu hemen şu demek, onun sanat dünyası gerçekte olduğu gibi üç (iç yaşantıları da sayarsak dört) değil iki boyutlu: kahramanları madde olarak boşlukta ya hiç belirmiyorlar, ya zorlukla «tecessüm» ediyorlar; hele manevî yönleriyle yoklar sanki; kendi kendileriyle ilişkileri pek az işleniyor: Belirli bazı dramatik durumlarda ustaca vurulmuş iki fırça, keskin bir jestin tesbiti, o kadar! İmgelemsiz (muhayyele) insanlar sonra bunlar, gözlemlerle tanıklıklarla yaşıyorlar gibi bir şey; «nakil» baş anlatıcı öğe olunca, nesnel gerçeklerin çok renkli ve girintili çıkıntılı öznel yansımaları es geçiliyor, ister istemez! Bu da bize esaslı bir roman okumuş olmaktan çok, iyi hikâyeler dinlemiş olmak zevkini veriyor. Demek bir anlamda «şifahi» romanlar bunlar, hoşsohbet biri tarafından teype anlatılmış gibi! Kolay okunması, belirli okuyucu çevrelerince ve sığ eleştiricilerce beğenilmesi besbelli bundan.

Bilmem yazar bunu halkçı bir roman kurmak kaygısıyla mı yapmış; halkçı, toplumcu gerçekçi bir estetik bileşim diye mi beğenmiş? Öyle yapmışsa temelden bir yanlışa düşmüş gibime geliyor? Bu, yapıtlarını, özellikle **Nâzım Hikmet**'in yapıtlarıyla karşılaştırınca bellidir. Toplumcu gerçekçi **(réaliste socialiste)** estetik anlayışı ikinci boyutun yanına üçüncüsünü, imge kuramı yüzünden katmak zorundadır; bu böyle olunca, romandaki,

şiirdeki uzay, süreç ve kapsadıkları insanlar hareket halinde belirlenmiş imgesel varlıklar olarak verilecekler. **Nâzım**'da böyledir bu, ozan, bileşimini iyi oturtulmuş laflarla kurmaz, lafları nesnel gerçekten yansımış özel durumların imgeleşmesinde malzeme diye kullanır. O ozandır da ondan mı öyledir, belki! Belki ama, **Kemal Tahir**'in denediği daha çok doğalcı **(naturaliste)** bir tutumu andırıyorsa ne demeli? Zaten yabancı toplumcu gerçekçi romancılarda da görülüyor bu kayma, yalnız **Ehrenburg** gibi, **Malraux** gibi **Nizan** gibi, **Aragon** gibileri kendilerini ilkel doğalcı gözlemcilikten kurtarabiliyor, daha yukarı bir düzeyde, üç boyutlu, dördüncüyü de içerip derinlemesine kavrayan yapıtlar veriyorlar.

Kemal Tahir'in başarılı yanları yok mu? Çok! Eleştiricilerimiz hanidir anlata anlata bitiremiyorlar, nasılsa okumuşsunuzdur diye, altını çizmiyeceğim.

NERDEN AKLIMA GELDİ?

22 Kasım

Aimable, o zaman daha böyle plakları kapışılan, televizyonda, radyoda izlenen bir akordeon yıldızı, **Verchuren** gibi, **Horner** gibi ünlü bir çalgıcı değil: **Strasbourg-ST. Denis**'de kabaca bir kahvede pazar akşamları çalıyor: Dudaklarında, eksilmez cıgarasına bitişik, hafif alaycı gülümsemesi: yüzünde, o bize biraz çıplak gelen Fransız sarışınlığı!

Bazı bazı **Pablo**'yla gidip dinliyoruz. (Hani benim **Kaptan**'daki **Pablo, Zenciler Birbirine Benzemez**'deki **Hernandez.**) O, hele hızlı gecelerinde, çok sonraları **Rafael**

Alberti'nin olduğunu öğrendiğim mısraları bastırıp hem konyakları dikiyor, hem de «Uslanmaz bir troçkistin kör talihini» dile getiriyor:

«— ...No pruebes tù los liconed Tu no blbas!/İçme bre şu içkileri, içme şu zıkkımı!»

Bu talih, iki lafın biri, şöyle bir yakınma:

«— ...Sosyalist hareketini içinden kemiren kurt, **amigo**, klikleşmedir! Doktrin papazlarını dinlersen, çekemediklerini harcamak için sana bir süre allâme lafı sıralar, kendilerini mutlaka üste çıkarırlar. Oysa bir düşün, **I. Enternasyonal**'dan bu tarafa böyle harcanmış sosyalistlerden kaç esaslı parti yönetici kadrosu çıkarılırdı.»

O gün bu gün düşünürüm: **Fransız Büyük Devrimi**'nin kanlı çatışmalarından mı örnek almıştır; sonradan **Rus Sosyal Demokrat Partisi**'ne, bütün Balkan kurtuluş komitalarına bu arada bizim **İttihat ve Terakki Komitası**'na sıçrayan **Neçayevsti** nihilist çeteciliğinden mi kapmıştır, bilmem ama, doğulu olsun batılı olsun, sosyalist hareketlerinin kötü bir klikleşme illeti vardır: Sık sık utandırıcı temizliklere yol açar, tehlikeli **militant** boşlukları yaratır, kadro bunalımlarına götürür.

Benim yaşantım, **Pablo**'nun sözlerini doğruluyor: Klikleşmelerde kişisel çekişmeler, çekememezlikler, iktidar tutkusu filân öğretisel çatışmalardan çok daha öndedir. İş bu yola dökülmeye görsün: Sosyalizm ülkelerine hiç yakışmayan hınzırlıklar, ayak oyunları ve el çabuklukları domuzuna kullanılır, şu ya da bu kişi, varsa destekleyenleri «bertaraf» edilir, **statu quo** korunur.

Allah Allah nereden aklıma geldi bu?

NİYE YARARLANMASIN?

24 Kasım

Geceyarısına doğru, o sevimli şaşı gülümsemesiyle, Marj çayları getirirdi. **Alışık**'lar Abidei Hürriyet Caddesindeki apatmanlarını değiştirmemişlerdi henüz. Kış geceleri küstah bir poyraz kılıcını vızıl vızıl camlarda bilerken, **Çolpan, Sadri, Turgut Demirağ** bir köşede bilmem hangi filmin «iş» şansını tartışırlar; biz de **Rüçhan (Çamay)** la popüler Türk müziği konusunu çekiştirirdik: Az önce **Erol Büyükburç** gözde şarkılarından birisini, **Memories**'i ya da **Litlle Lucy**'yi radyoda söylemiş, —bizim müzikhol yıldızlarının yabancı dilden şarkı söylemelerine dehşetli tutulduğum için— tüylerimi diken diken etmiştir:

«— ...daha, diye veriştiririm, (53) de **Demokrat İzmir**'deki **Pazar Penceresi**'nde, **Jezabel** şarkısını **Tony Martin** İngilizce, **Piaf** Fransızca söyler de, biz niye Türkçe söylemeyiz diye ayağa kalkmışımdır ben! İş, giderek düzeleceğine, büsbütün sarpa sardı: Şimdi **Büyükburç** gibi istidatlı bir şarkıcı çıkıyor, yabancı dilden söylediği yetmezmiş gibi, yabancı dilden besteler yapıyor!»

Önceleri dediklerimi yadırgayan **Rüçhan Çamay**, sonraları bazı sevdiği yabancı şarkıları Türkçe söylemek kararını verdi. Benden, Türkçe sözleri için yardımcı olmamı istediğini, ona bu işte benden yatkın başka bir ozanı salık verdiğimi bu arada anımsıyorum. Sanırım bir iki şarkı da yaptılar. O ara bizim Paris işi oldu, kalktık gittik.

Dönüşümde Türk Muzikholünü önemli ve umutverici değişmeler içinde buldum. Türkçe söylemek kavgası handiyse kazanılmış, halk türkülerinden uygulamalar yapmak konağına varılmıştı. Dünyalar benim oldu san-

ki, o kadar sevindim. Yalnız, heryerde olduğu gibi bu müzik ikili, işin kötüsü birbirinden zor ayrılabilen bir gelişme gösteriyor; ritm özellikleri baskın, harekete öncelik veren **Rock** müziği on yaş çocuklarını yerinden oynatadursun; geride, folklor kaynaklarından modern bileşimler deneyen **folksong'cular**, bu popüler sanat dalına toplumsal bir bilinç katmaya başlıyordu: **Bob Dylan'**ın, **Joan Baez**'in Amerika'da: **Jean Ferrat**'nın, **Anne Sylvestre**'in Fransa'da yaptıkları buydu; hatta, **Beat** müziği'nin yadsımacı delikanlıları arasından, atom savaşını, Vietnam müdahalesini, ırk ayrımını şiddetle yeren şarkıcılar çıkıyordu; bu da, **folkrock** adını verdikleri kırma, yine de ilginç bir dalm belirmesini hazırlamamış mıydı?

Bunları niye yazıyorum? Bakın niye: **Milliyet**'in Pazar ekinde **Erol Büyükburç**'un bir yazısını okudum; kısa bir yazı, kısa ama bana sorarsanız bir aydının bilinçlenmesini pek güzel gösteriyor. Bakın nasıl bitiriyor sözlerini **Büyükburç:**

«... **Sonunda yepyeni bir sahaya yöneldim. «Popüler Türk Müziği», şimdiye kadar kimsenin denemediği, hatta denemeyi ihmal ettiği bir vâdi idi. Profesör Mümtaz Tarhan bey «Garplılaşmanın Neresindeyiz» adlı eserinde şöyle yazıyor: «Taklitçi bir merhalede kalmadan, içtimaî inhilâle uğramadan yaratıcı bir terkiple kendimize has orijinal bir kültür meydana getirmeğe mecburuz.» Bu anlayış bence popüler Türk müziğine de uygulanmalıdır. Bu sahada henüz ondört bestem var. Ben yeterli olamıyacağım için bütün arkadaşlarımı beste yapmaya davet ediyorum.»**

Geçen yaz, Fuar süresince İzmir'de söylemiş olan **Tülây** da **(German)** bir konuşmamızda buna yakın sözler etmiş, ulusal bileşim zorunluğunun altını çizmişti. Benim bunlara ekleyeceğim, ancak, bu bileşimleri deneye-

cek olanların kendilerini folklorla sınırlı saymamaları, o son derece zengin Divan Musikisi olanaklarını da hesaba katmaları! Batılı, yönelişlerinde folklorla yetiniyorsa, folklordan başka kaynağı olmadığından! **Georges Brassens**'in, **Anne Sylvestre**'in Ortaçağ müziğinden nasıl esinlendiklerini görmüyor muyuz? Niye bizimkiler, analarının ak südü gibi helâl bir hazineden yararlanmasınlar?

BERABERCE

21 Kasım

Bu yıl, sonyaz uzadıkça uzadı: Yağmur, uyarıcı soğuklar iki günden fazla nedense tutunamıyor, arkasından hemen yine cıvalı **Akdeniz** aydınlığı: sonsuz bir tatil sorumsuzluğunu ısıtan güneş, **Körfez**'deki bitmez tükenmez köşe kapmacalarına inatla devam eden beyaz vapurlar, palmiyelerin buldukları her hoş manzaraya rahatça yerleşip ayrı bir yeşillik uyandırışları!...

Dün bir deniz kahvesinde tartışan gençleri uzaktan dinledim. **Milliyet**'in Türk sosyalizmi üzerine yayınladığı yazıları kesip biçiyorlardı. Düşündüm ki, herkes gücüne göre bir takım sonuçlara varıyor, çözüm yolları arıyor. Türk sosyalizminin, tarihinde ilk defa olarak, ülke çapında az çok örgütlenmiş bir partiye, parlamentoda milletvekillerine, ilginç yayın organlarına kavuşması yönünden konuya bakanlar için sonuçlar olumlu sonuçlardır. Yalnız bu değerlendirmede eski ölçütlerin **(critere)** kullanıldığını göz önünde bulundurmak da faydalı ve gerekli. Eski ölçütler sosyalizmin adını ananların ezildiği,

sosyalizmden geçtim az buçuk toplumcu kafalı aydınların «çift gölgeyle» dolaştığı dönemlerden kalma. Böyle olunca, yüz binlerce oy, milletvekilleri, her ilde bir kuruluş dev başarıları gibi görünüyor. Bence bu olgu, bilmem deyim uygun düşecek mi, Türk sosyalizminin amatörlükten profesyonelliğe geçişi diye alınmalı, bu sonuçlar öyle değerlendirilmeli. O zaman acaba ne görürüz?

Ulusal bir parti olarak, durum, tek sosyalist partimiz için o kadar parlak sayılamaz: Örgütlenme kusurlarını, yetişkin **militant** azlığını, parti içi kan dolaşımının sık sık tıkanmalar yapması gibi aksaklıkları bir yana koysak da, şunu görmezlikten gelemeyiz: **İşçi Partisi**, henüz bir işçi partisi değildir. İşin kötüsü, nasıl işçi partisi olabileceği de belli değildir. Dayanmayı düşündüğü toplumsal katın derinliklerine sokulamıyor. İşçi sınıfımız, sendikalizm düzeyinde (**Aybar** da diyor) Amerikan alışkanlıkları kapmış, siyasal düzeyse düpedüz gerici!... Türk köylülüğüyle sosyalizm arasındaki bağıntılar yok sayılabilecek kadar az, olanlar da bilinçsiz ve tekyanlı! Bilmem bu ilkel gerçekleri yadsıyan çıkar mı? O halde sosyalizmi destekleyen oy kalabalığı (ki ilerici gazetelerin toplam satışını bile tutmamaktadır) **Avcıoğlu**'nun pek güzel adlandırdığı «ara tabakalar»dan geliyor. Hiç yoktan iyidir bu, hatta çok iyidir ama, bana sorarsanız, sosyalist örgütlerin yöneltici, bilinçlendirici eyleminden çok sosyalist gerçeklerin **Türkiye**'de açık açık ilk defa konuşulmasından doğmuştur. Sosyalist parti çalışmalarının değil, sosyalist gazeteciliğin sürükleyip getirdiği müşterilerdir bunlar. Daha çoğalmalarını, toplumcu basının etki alanını daha da genişletmesini kim istemez? Herkes ister istemesine ama, bu kadarı yeter mi acaba?

Bana yetmez gibi geliyor. Adına ister işçi sınıfı diyelim, ister halk, sosyalizmimizin ana sorunu bir taban

sorunudur. Ufak köylü, ufak kentli, işçi, aydın ve asker nasıl seçim demokrasisine «sahip çıkmış»sa sosyalizme de öyle sahip çıkmalıdır. Onun savlarını kendi dışında söylenmiş savunulabilir doğrular diye değil, yaşantısını ve kaderini düzeltebilecek ekonomik ve toplumsal gereksinmeler diye almalıdır. Bu da önce yetkili bir eylem, sonra eylemle yığın arasında sıkı bir alışveriş gerektirir. Basının vatan yüzeyine yaydığı bilinçli aydınlık, ancak sosyalist örgütlerin eylemiyle odak noktaları halinde yoğunlaşır, halka halka işçi ve köylü içlerine dağılırsa yükseltici ve değiştirici gücünü kazanabilir; yoksa, belki kalabalık, ama yoğunluğu düşük ve **flottant** bir nebülöz olarak kalır, etkili olmaz, olamaz!

Sosyalizm tabana nasıl inecek? Sanıyorum ki, önümüzdeki beş on yıl için, Türk toplumcularının asıl sorunu budur. Bir görüş, yakın amaçlı taktik bir görüş olabilir bu, Türk halkının devlete, memura ve aydına geleneksel tepkisini kullanmak doğrultusunda belirleniyor. Bu görüşün, derin ve sosyalistçe incelemelerden çok, DP ve AP'nin seçim başarılarından esinlendiği ileriye sürülebilir. Değil mi ki «CHP'nin temsil ettiği ceberrut tipi» halka soğuk gelmektedir, sosyalistler, onun karşısına çıkar, AP müşterisinin bir kısmını çalabilirler. Böyle bir yatırımın hiç kâr getirmiyeceğini söylemek, hele son yirmi yıllık seçim **«paradoxe»**larını yaşıyanlar için, hayli güç olsa gerek! Yalnız «ara tabakalar»dan götüreceği ile halk'tan getireceği acaba ne ölçüde olacaktır? İşte bunu kestirmek zor!

Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak sözünü Türkler söylemişlerdir, bilirsiniz; kaldı ki, sosyalizmi tabana indirmek için «ara tabakalar»ın feda edilmesi çok su götürür bir buluş. Bir kere, Tanzimat'tan bu yana, bütün ilerici çıkışları bu «ara tabakalar» denemişlerdir de ondan! Bu çıkışların en başarılısı Ana-

dolu Devrimi'nde «ara tabakalar»dan gelen yönetici kadro, ilerici savlarını pekâlâ halk yığınlarına mal edebilmiş, onu da arkasından sürükleyebilmiştir de ondan! Günümüz koşullarının Kurtuluş Savaşı koşullarını andırdığını vırt zırt söyleyip duruyoruz: benzerlik varsa, niye bu yönden de olmasın? «Ara tabakalar»ı bırakıp halkı tutucağım diyecek yerde; hem halkı, hem «ara tabakalar»ı anti emperyalist, giderek sosyalist - uğraşta bir araya getirmek çarelerini arasak ya! Hele Türk sosyalist hareketinin eninde sonunda bir «ara tabakalar» aydınları hareketi olduğunu göz önüne getirirsek, gerçekçi bir kuram ve eylem bileşiminin böyle bir tutumu handiyse zorunlu kıldığını yadsıyamayız!

İLGİNÇ DEĞİL Mİ?

23 Kasım

Ağır bir **İstanbul** grisini yer yer kıran gece lambaları üstümüz sıra akıp gidiyordu.

Çarşıkapı'da bir yerlerde, camları buğulu ucuz şarapçıların, yalnız kemik ve sakal somya tamircilerinin, ağzı kalabalık yahudi eskicilerin birbirine dolaştıkları sokak aralarında, **Küllük**'ten yüklendiğimiz bir tartışmayı üretiyoruz. O, «işçi sınıfı toplumsal gelişmenin, parti ise işçi sınıfının tek öncüsü» savının en hızlı savunucularından, durup durup beni «küçük burjuva aydını kaprisleri» yapmakla suçluyor; o kadar ki, dayanamayıp hanidir kafamda gezdirdiğim bir düşünceyi ellerine tutuşturuyorum:

«— Sen, **Türkiye**'de Batılı anlamda bir işçi sınıfı

olduğuna inanıyor musun kuzum? Ayıp değil ya, ben inanmıyorum. Dahası var, işçi nüfusunun, memleketin genel nüfusuna yüzdesi nedir bilmiyorum ama, hepsi **Sosyalist Emekçi Partisi**'ne oy verse, bırak iktidara geçmeyi, Meclise on mebus sokamazsınız gibime geliyor.»

O sıralar, 1946 sonbaharı, birbirini yiyen iki sosyalist partinin nasılsa var olması, ilerici aydınların kuramsal sorunları sürekli tartışmasına yol açıyor. Ozanlığım bir yana, çok gerçekçi, çok pratik bir adam mıyım neyim düşüncem Türk sosyalizmini **dogmatique** formüllerin dışında aramaya itiyor beni, bu yüzden herkesle, en çok da öğreti yobazlarıyla durmadan çatışıyorum: Halk deyimine yatmamı, işçiyi, köylüyü, küçük memur, küçük aydın ve yoksul kentliyi içeren geniş bir halk cephesi kavramı üzerinde direnmemi hoş görmüyorlar. Doğrusu bunu öne sürüşüm ayrıntılı çözümlemeler yaptığımdan, toplum-bilimsel araştırmalarım olduğundan filân değil, sağduyumun sesini dinliyorum yalnız. Daha **Atatürk**'ü bile doğru dürüst okumamışım o tarihte. **Atatürk**'ün ne işi var burada demeyin. **Halk Fırkası**'nın kuruluş hazırlıkları sırasında onun bu yönde söyledikleri de çok uyarıcı ve gerçekçidir.

Sonraları, bu dediğim en az bir on yıl sonra, **Emirgân**'da padişah nargileli, burma semaverli çayhaneler bulur, hem aydın takımının **Menderes** diktası altında nasıl git git yozlaştığını ibretle seyreder, hem de **Mustafa Kemal**'in söz gelişi şu sözleri üzerinde düşünürdüm:

«...**Bizim halkımız menfaatları yekdiğerinden ayrılır sınıf halinde değil; bilâkis mevcudiyetleri** ve **muhasala-i mesaisi yekdiğerine lâzım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada samilerim çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve ameledir. Bunların hangisi yekdiğerinin çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, yekdiğerine ve ameleye muhtaç olduğunu kim inkâr edebilir?**

Bugün mevcut fabrikalarımızda ve daha çok olmasını temenni ettiğimiz fabrikalarımızda kendi amelemiz çalışmalıdır. Müreffeh ve memnun olarak çalışmalıdırlar ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın lezzet-i hakikisini tadabilmelidir ki çalışmak için kuvvet ve kudret bulabilsin. Binaenaleyh programdan bahsolunduğu zaman adeta denebilir ki, bütün halk için bir sây misâk-ı millisi'dir. Ve böyle bir sây misâk-ı millisi mahiyetinde olan program etrafında toplanmaktan hasıl olacak şekl-i siyasî ise, alelâde bir fırka mahiyetinde tasavvur edilmemek lâzım gelir.»

(Şubat 1923, S. ve D. II)

Kurtuluş sonrası Türkiye'nin toplumsal kesitinin ne dağınık, nasıl çözülmüş bir halde olduğunu kestirmek için **Niyazi Berkes**'in son incelemelerini okumak yeter. **Mustafa Kemal** klasik şemaya uygun ve toplumsal çelişkileri belirgin bir ortam değil, bütünüyle emperyalizme karşı uğraşından «muzaffer» fakat bitkin çıkmış bir toplumla karşı karşıyadır. Düşüncesi, emperyalizmle savaşı nasıl elbirliğiyle «cephe halinde» hareket ederek kazandıysa, ekonomik kalkınma savaşını da öyle bir halk cephesi halinde kazanmak doğrultusundadır. (Sây Misâk-ı Millisi ne demek?) **Halk Fırkası**'nı bir sınıf partisi gibi kurmayıp, bir halk cephesi gibi kurduğu hem yukardaki sözlerinden, hem de Dokuz Umdenin gayet geniş kapsamından açıkça bellidir. O **Halk Fırkası**'nı «alelâde bir fırka mahiyetinde» tasarlamıyordu. Halk tanımlaması ise, toplumsal yapının emperyalist savaşa girmiş bütün kesimlerini kapsamakta, onları ekonomik bir kalkınma için emek seferberliğine çağırmaktadır.

Böyle gerçekçi bir halk tanımlamasına toplumcular yeni yeni ulaşıyorlar dersem bana kızmayın. **Dr. Divitçioğlunun** yazdıklarını bilmem gördünüz mü? **(Milliyet**

17 Kasım) Uzun sözün kısası, bizde yoksul köylü ve şehirli, esnaf ve küçük aydınların toplamı halktır demeye getiriyor. Ben olsam komprador olmayan küçük tüccarı da katardım. Yalnız bunca gecikmenin bir «ders» yerini tutabilmesi için bu kuramsal gerçekçiliği siyasal planda da gösterebilmeli, ortaya ayırıcı ve soyutlayıcı değil, birleştirici sloganlar atmalıyız. —Tabiî, mikrofon başına geçip, Telefon Rehberi'nden meslekler bölümünü okur gibi olmıyacak bu!—

SÖYLEMEK BAŞKA, İNANDIRMAK BAŞKA

29 Kasım

Ben tanıdığımda **Sarı** Mustafa (Börklüce) basbayağı yaşlı bir adamdı; kaderini, insanı biraz da hüzünlendiren bir umursamazlıkla **Türkiye Sosyalist Partisi**ne daha doğrusu **Esad Adile** bağlamıştı.

Karanlık **Vakit Yurdu**'ndaki **Gerçek idarehanesi**'nde keskin yırtıcı kuş profilini vazgeçilmez piposuyla bozar; aramızda bambaşka bir evrene Birinci Savaş sonrası Azerbeycan'ına, Cumhuriyetin ilk yılları İstanbul'una özgü bir hayalet gibi uzak uzak dolaşırdı. Dudaklarını bir tuhaf uzatıp gözlerini kıstı mı, açık mavilerinde sarı yalazlı bir çakıntı peydahlanır:

«— Bunların, derdi, en akıllısı **Şevket Süreyya**'dır, fakat akıllı adam istemezler; hatta bir keresinde ben Odesa'da...»

Ya da yorgun yüzünde zar zor bir gülümseme tuttırmağa çalışır, âdeta utana utana:

«— Kurt kocadı mı demek isterdi, biliyorsunuz!»

Büyük **açlıklara**, taştan katı bir kadere kafa tut-

muş bir devrimci miydi, yoksa ben mi öyle sanırdım? Yalnız, acı, yaşlı bir adamın dayanamıyacağı kadar sert ve rahatsız bir hayatı olduğu kesin. Bir keresinde, ıslak bir soğuğun duvarları şırak şırak tokatladığı bir kış günü Ağacami çevresindeki o harap, yağ, dudak boyası ve insan dölü kokan mütareke apartmanlarından birisinde oturduğu odayı aramış, yoksulluğunun derecesini görünce başlıca sebebi benmişim gibi günlerce eksiklenmiştim.

Ara sıra, Mecidiyeköyü'ndeki bir kır kahvesinde dertleşirdik. Aslında o dikkatli bir dinleyici bulmuş olmaktan memnun, bana, 18-19 yıllarının Bakû'sunu, **Mustafa Suphi**'yi, **Nazım Hikmet**'in bilmem hangi gençlik serüvenini anlatır arı vızıltıları ve uzak yankılanmalarla yüklü masmavi sessizlik aramıza girecek olursa, hep aynı konuyu sürdürüyormuş gibi alçak gönüllü bir yorgunlukla:

«— ...Nedense geceleri pek uyku tutmuyor derdi, daha ortalık ağarmadan uyanıyorum.»

Ya da bilinmez ne türlü bir iç tartışmasını getirir yüksek sesle şöyle bir sonuca bağlardı.

«— Sosyalist fikriyatı halkın benimsemesi için çoğumuz hakikatları sadece ifade edebilmek kâfidir zannediyoruz. Terör sebestçe konuşmamıza mâni oluyor ondan. Eğer rahatça konuşabilsek, ifade etmekle ikna etmek arasındaki müthiş farkı belki kavrıyacağız. En gary-ı kaabil-i inkâr tarihî ve iktisadî hakikatlara vakıf olmak, mücerret, hiç bir şey ifade etmez. Onların beyanı bir aksiyon tesiri icra edebilmek için hitab ettiği içtimaî vasatın ahval-i hususiyesi ile mütenasip olmak lâzımdır!»

O sıra bana rasgele konuşmak gibi görünen bu sözlerin tadına yeni yeni varıyorum dersem doğru. Bir zamandır herkes harıl harıl tarihsel ya da tutumsal gerçekler açıklıyor. Diyelim ki bunlardan birisi, Türkiye-

nin yüzde beşlik bir kalkınma hızı tutturabildiği, nüfus artışı, gelir dağılımı ve öbür nedenler hesaba katılırsa, bunun bir kalkınma değil bir gerileme sayılması gerçeği **kuramsal** olarak ele alınırsa besbelli «doğru» bir tesbit; ama «hitab ettiği içtimaî vasatın ahval-i hususiyesi» gözönünde tutulursa hiç bir etkisi olmayan havada bir laf! Çünkü bu «ahval-i hususiye» üç yüz yıl durmaksızın gerilemiş bir toplumsal ortamın, yüzde beşlik bir kalkınmanın kendisine yansıyan kadarını da önemsemesi, durumunu eskisine göre **iyileştirmiş** bulması.

Hal böyle iken, onun aklını yatırabilmek için pattadak: «Sen kalkınamıyorsun, arkadaş» demek havanda su dövmek. Sen onun uyuduğunu günün birinde uyanınca dediklerini anlayıp sana hak vereceğini sanıyor, etkisizliğine özür arıyorsun; o ise pekâlâ uyanık kendisinin «kalkındığına» ve senin «yalan söylediğine» inanıyor; zira, kendisini aldatanların ona söyledikleri, «ahval-i hususiyesi»ne galiba daha uygun düşmektedir.

YAYINLARDAKİ KARGAŞALIK

30 Kasım

Mao-Tse Tung'un bazı yazılarını çevirmişler, **«Teori ve Pratik»** diye yayınlamışlar. Kitapçı, aynı yazıların bir başka yayınevince **«Çin inkılâbının teorik meseleleri»** diye yayınladığını söyledi. Doğru yanlış, günahı boynuna! Yalnız **Politzer**'in ünlü felsefe derslerinin birbiri ardısıra iki çeviri olarak çıktığına belki siz de dikkat etmişsinizdir.

Bir toplumcu kitaplar furyasıdır gidiyor, besbelli

kırk yıllık bir gecikmeyi en kısa zamanda kapatmak istiyor yayınevleri ama, bu arada şaşılacak bir kargaşalığın hüküm sürdüğünü görmemek olası mı?

Bakıyorsunuz üç yayınevi birden aynı eseri yangından mal kaçırır gibi ardı ardına basıyorlar; bakıyorsunuz, anahtar ve kilit önemindeki eserler dururken ciddîliği tartışma kaldırır kitaplar elden ele geziyor. Niye bu?

Bakın niye: Kitapçılar bu furyadan en kazançlı çıkabilmek için tam anlamıyla «kapkaççı tüccarlar» gibi davranıyorlar. Hele aralarındaki sosyalistlerin bu yayın işini karşılıklı danışma yoluyla olsun bir düzene bağlamamaları kendilerini «tatlı kazanç» rüyalarına kaptırıp birbirleriyle kıyasıya rekabete girişmeleri bilmem nasıl açıklanır hoş görülür? Ellerindeki para zaten sınırlı, çevrilecek kitap herkese yetecek kadar bol ve çeşitli, okuyucunun isteği de kıvamında olursa, hiç değilse kabataslak bir planlama neden hiç kimseye yapılası görünmedi anlaşılır şey değil.

Sosyalist yayınlar konusunda toplumcu yayınevleri «açıkgöz serbest teşebbüs erbabı» gibi hareket edip tam bir plansızlık örneği verdiler. Çok yazık!

JEAN JAURES

1 Aralık

Ayıptır sorması, neden hiç kimse **Jaures**'ten söz etmiyor?

Le Monde Diplomatique'deki Avrupa'da Sosyalizmi incelemesini gözden geçiriyordum, nedense bu soru ka-

fama takıldı. İrili ufaklı bütün sosyalistler hergün boy boy önümüzden geçiyor da, neden o yanardağ sakallı, havada sıkılı yumrukları, yığınları yerinden oynatan söylevleriyle yadsınamaz yerini almıyor?

O **Jaures** ki bir yakını, **Leon Blum**, şöyle tanımlar: **«Ermiş bir kişiydi sanki, ermiş deyişim, hiç bir davranışında kişisel çıkar düşüncesi olmayışından, kesinlikle olmayışından hem de! Yürek temizliğinin, ruh saflığının sırasında çocuklarınkini andırdığı olurdu. İktidara aç değildi, alçak gönüllüydü, böbürlenmeyi sevmez, kendisi için hiç bir şey istemezdi. Hasımlarına, dostlarına karşı olduğundan daha dürüst davranmasını her zaman bilmiştir.»**

O söylevleri ki bir başka ünlü sosyalist, **Leon Troçkiy**, şöyle anlatır: **«Her seferinde onu ilk kez dinliyorum sanmışımdır, öylesine içlemini tekrarlamaktan kaçınır çiğnenmiş sakızlara itibar etmezdi. Her sefer içinin bilinmedik bir başka yanını açığa vuruyor, esininin başka gizli kaynaklarından yararlanıyordu. Bir çağlayanın ilkel gücüne, etkileyici sağlamlığına sahipti ya, yüzünde derin bir kültür yansıması gibi, bir yumuşaklık da parıldardı. Bir bakarsın kayaları yerinden oynatır gökler gibi gürler; bir bakarsın ana temelleri sarsar, ne var ki kendisini hiç bir vakit çevresinden koparmaz, sağırlaştırmazdı. Direnenleri bir kasırga gibi siler süpürürse bazan da bir ağabey gibi davranarak yola getirirdi.»**

19'uncu yüzyıl, Fransa'da, 20'nci yüzyıla toplumcu atılışlarla düğümlenmiştir, bilirsiniz: **Marx**'ın damadı **Paul Lafargue**, bir de **Jules Guesde**, harıl harıl marksizmi yaymağa uğraşıyorlardı: Hayli sert devrimci çizgileri keskin tutulmuş bir hareketti bu, siyasal planda da **«Fransız İşçi Partisi»** adıyla örgütlenmişti. **Jean Jaures** «Bağımsız Sosyalistler»in başında, ötekileri eleştirmekten kaçınmıyor. (En çok da genel yoksullaşma

savını, devlet ve devrim anlayışlarını) yine de bütün sosyalistlerin tek örgütte birleşmesi için didiniyordu. Gerçekleşti de bu isteği, bir ara beş ayrı örgüte dağılmış olan Fransız sosyalistleri 1905'te **Fransız Sosyalist Partisi (SFİO)** adı altında birleştiler, birleştiler ama bu kez de çeşitli eyilimler partinin içinde çatışmaya durdular. 1908 **Toulouse Kongresi**'nde partinin dağılmasını önlemek için **Jaures** gayet dişli liderlerin sürüklediği üç ayrı grupla çatışmak zorunda kalmıştır: Guesde'ciler, anarşistler, bir de blanquistler! Yazık ki bu birlik ancak 1927'ye kadar sürecek, **Tours Kongresi**'nde parti sosyalist ve komünist olarak ikiye bölünecektir.

Bizim kuşak, **Brüksel Enternasyonali**'na bağlı toplumcu partileri gereğince izlememiş, incelememiştir: Çokluk ukalâ bir hafiflikle karalamışızdır onları, alaya almışızdır. İster sağdan soldan işittiklerimize kapılarak yapmış olalım bunu, ister gençliğe özgü toptancı kesinlemelere düşkünlüğümüzden iyi etmemişiz.

BELKİ ÇOK AKŞAMLAR...

5 Aralık

İkimizin de sevip saydığı bizden biraz yaşlıca bir ozan o **Gümüşsuyu** akşamüstünde: **«—... gün geçtikçe** ben düşünceyle yazılan şiire, zekâ şiirine doğru gidiyo**rum!»** deyince, **Şükran'la (Kurdakul)** belli belirsiz bakışıyoruz.

İnandığımız, **Şükran**'ın da benim de yeri düştü mü kavgacı bir inatla uyguladığımız bunun tam karşıtı. Ozan, zekâ ve düşüncesinin buyurduğunu duygusal içlemine yedirecek, sonra bu içlemi imgeleştirerek söyleyecek! Bunu **Plekhanov**'un henüz adını bile duymadığı-

mız günlerde de böyle yapıyorduk, yine de böyle yapıyoruz. Duygusal niteliğini yitirmiş bir şiirin etkileme gücü kalmıyacağına, etkileyemeyince de rahatça yok sayılabileceğine inanıyoruz da ondan! Sanat bileşimlerinin başarı derecesi etki ve karşıt etki uyandırabilme olanaklarına göre de ölçülemez mi? Bunlardan sıyırdınız mı sanatı eyleminden sıyırırsınız.

Bir sonbahar öğlesi, **Taksim**'den **Ataç Kitabevi**'nin eski dükkânına doğru yürürken, o kocaman sesiyle **Şükran**'ın **Parkotel**'in tam önünde bana şöyle dediğini hiç unutmamışımdır:

«— ...bizim şiirlerimiz ezberlenebilir, yıllarca insanla birlikte yaşar, elinden tutar; sen bu ikinci yenicileri ezberleyecek tek meraklı çıkacağını sanıyor musun Allah aşkına?»

«**İzmir'in içinde Amerikan neferi**»ni hanidir okuyorum. Bir kaç kere üzerine bir şeyler yazayım dedim. Ne mümkün? 40 yıllarının karanlık **İzmir'i, Körfez** vapurunun kıçında toplumsal sanat tartışmalarımız, lise dershanelerinden 'münferit' hücrelerine götürülmeler, savaş ağrısı yadsınmaklar, **'genç yaşımdan âşinâ kelepçeye bileklerim' «Adım adım», «Miğdem konuşuyor»**, sövülmekler... paldır küldür saldırıp diyeceklerimi acı gülümsemelere, yiğit ansımalara çeviriyor. Oysa, şu mısraları olsun aktarmak istiyordum başkalarına, okusunlar, yaşasınlar diye:

«... Şimdi hangisinden başlamalı unutmak için
bir şeye karşılık verirken kendini
ya hiç doğmamış gibi olmak
ya hiç ölmemiş gibi olmak için
sanki sürülmüş tarlaya atılan tohum
sanki uçuşan çiçek tozları
şimdi hangisinden başlamalı.»

Kitap boyunca mısra mısra yapmaya çalıştığı ne, bakın ne: İkinci Kurtuluş mücadelesi fikrini bir kuva-yı milliye heyecanında eritiyor: bu heyecanı bir koldan geleneksel Türk şiirinin **(O zincir seslerinin bir korkunç yankısı vardı)** bir koldan halk şiirinin **(Yiğit olan evinde duramaz gayrı)** rüzgârına katıyor, veriyor ozan yüreğini bu rüzgâra, açıyor yelkenlerini; yoğun, kişisel, soluklu bir şiir döküyor arkasından:

«Belki çok akşamlar geçirdik, karanlık mahzun
Uzak yaşamalarda kendi kendimize
Dal olduk, çiçekten yapraktan yoksun
Ses olduk kapandık kendi içimize
O en kalın duvarların ardında
O en bakılamaz gözlere karşı
Çağları yüklenmiş gibi yorgun.
Vardı, aralıksız direnç, bir korkunç, bir yeni
Bir evren başka bir evreni yansıttı bizde
Bir düşünce başka bir eylemi
Bir kırlangıç şarkısı gibi aynı çizgide
Ama bir kanat kadar kendimiz kalarak
Bir sıçramada şehirden şehire
En uzak dağ köylerine vardı yolumuz
Ben diyenler, biz dediler önce.»

Ezberlenir bu şiirler, doğrudur, adamın içisıra güvenilir bir silâh arkadaşı gibi yaşar: uçurum kenarlarında ayağınız kayacak olsa, omuzbaşınızdan; dar geçitlerin karanlığında bunalacak olsanız, kolunuzdan tutar, kaldırır sizi, doğrultur yüreklendirir.

Yalnız bunu anlamak için galiba biraz yaşamak lâzım!

ZALİM BİR OYUN

6 Aralık

Bir zalim oyundu bu, kendi kendime oynardım.

(Akşam üstü, **Beyazıt Meydanı**'nın ışıkları ansızın yanar; **Süleymaniye Camii,** önemli ve tartışma kaldırmaz ululuğunu köhne **Bizans**'a yüz bin birinci defa kabul ettirirdi.)

Toplumculuğun en toz pembesi bile kilit altında tutulurken «Ben toplumcuyum» demek, demekle de kalmayıp uğraşma girmek acaba tarih ve ekonomi nedenlerinden mi ileri gelir, öğretisel tartışmalardan geçip bir takım aydınlık siyasal bileşimlere ulaşmaktan mı doğar, yoksa ruhbilimsel çeşitli **complexe**'lerin dürtüklemesinden mi?

Kafama takılan buydu işte! İçimdeki romancı iş edinmişti bunu, kimi görsem, kimi tanısam ufak ufak bu gizli nedeni araştırmaya koyulurdu. Doğru yanlış, bir şeyler bulurdu da: Söz gelişi **Ahmed**, suratına bakılmayacak kadar çirkindi. **Hüseyin** duvar gibi sağır, **Fatma**'ysa handiyse cüce. **Varteks**'le **İzak** azınlıklardan olmanın sancısını çekiyordular. **Feride** evinin hor görülen en küçük kızıydı. **Orhan**, ilk okuldan bu yana bir türlü çevresine uyamamış bir aykırı!

Arada yoksulluğun demir tokadını yiyip de aydınlanmış olanlara, ağır işçi koşullarından yetişip büyümüşlere rastlamaz mıydım, rastlardım elbet, rastlardım ama on beş yirmi yıl önce, hiç değilse benim arasından geçtiğim çevrelerde, ötekilerin çoğunluğu içinde eriyip kaybolurdu bunlar; bu da, ilerici aydınların yaşama ortamına insanı şiddetle irkilten bir yengeç sepeti havası verirdi: o derece zıypak, o derece dikenli, ısırıcı, kırıcı!

Hâlâ böyle midir, bilmiyorum; bildiğim, son za-

manlarda ortaya çıkan 'yeni' bir toplumcu aydın tipinin toplumculukla da, aydınlıkla da uzak yakın bir ilişkisi olmadığı: Adam bir yerde çalışır, bedelini alır; bir başka yerde ek bir görev uydurmuştur, oradan da Allah ne verdiyse keser; ayrıca, iki işini de gereğince görmez, kaytarır durur; para biriktirmiş bir kat almıştır, bir araba peşindedir şimdi de: Filân bey Festekiz efendiyle bir takım karışık ve kirli dümenlere girerek onu da elde edecek! Kafası bir 'burjuva' gibi çalışır demek. Ülküleri 'burjuva' ülküleri. Toplumun mutluluğunu düşünmez, kendi mutluluğunu düşünür ilkin. Amaç diye mutlu azınlığın yaşamakta olduğu hayatı seçmiştir kendine; bir derneğe, bir sendikaya baş olmuş, kartvizitine bir nam eklemiştir, karısı 'sosyete kadınlığı'na özenir şimdiden, oğlanı özel kolejlerden birine veremediklerine yanar.

Konuşmayagör, toplumcunun önde gideni, ağzında sıra sıra ilerici fikirler, bu düzen kötü mutlaka değişmeli, bizim yaşamaya hakkımız yok mu, estek köstek!... Kuşkunuz olmasın, sağlamca bir toplumcu politika uygulamasında ilk yaygarayı basacak odur. Şimdiki hoşnutsuzluğu, insanca yaşama olanaklarının pek azlığından ya da hiç yokluğundan değil (işçi köylü çoğunluğundan çok daha iyi yaşar) komprador-ağa seçkinlerinin 'tatlı hayat'larına katılacak gücünün olmayışındandır. Nitekim biraz tüyü düzdü mü kibar mahallelerine atacaktır kapağı, yine belki 'toplumcu' geçinecektir ama, o pek özendiği bayağı **Hollyvood** konforunun tadını çıkara çıkara!

Haklısınız, çokluk 'ara tabakalar'dan geliyor bu tip, yalnız benim köylü okumuşları arasında da, sendika liderleri arasında da böylelerine rastladığım olmuştur. Bunlar toplumculuğu dünyanın yükünü çeken büyük kalabalığa rahat bir nefes aldıracak bir yaşama düzeni için uğraşma diye almıyorlar, «iş» edinmişler onu, bir

garip **bussiness**, ondan geçiniyorlar. Yanlış tutmuşlar tutumlarını, bilerek bilmeyerek toplumculuğa zararları dokunuyor. Yine de bütün suçu onlara yüklemeli mi bilmem. Gerçek toplumcu değer yargılarını ve hayat davranışlarını bir türlü belirleyip ortaya koyamadığımızdan biz hiç mi suçlu değiliz?

TÜRKİYE'Yİ GEZER GİBİ

11 Aralık

Bazan **İbrahim Sabri,** bazan **Nureddin Eşfak** imzasıyla çıkardı bu şiirler; baskısı kötü, mürekkebi elimize bulaşan kavgacı dergilerde görür, yine de tanırdık: Bir bölüğü İzmir'deki **Havadis**'te, öbürleri **Yeni Edebiyat, Ses, Yürüyüş, Yığın** ve **Gün**'de yayınlanmıştı; yanlıştı çoğu, çoğu eksik; önemli bir tutku, anlaşılmaz bir bağlılıkla öylece ezberlerdik onları, en ufak ayrıntılarına kadar tartışır, doğru, belki yanlış, ama mutlaka çok içten yorumlarla alabildiğine zenginleştirir, anlam ve anı yükünü çoğaltırdık: Yaşı kırk sularındaki toplumculardan rastgele birini her hangi bir köşebaşına çekiniz, size **Nâzım**'dan bir şiir olsun ezbere okuyamazsa, gençliğini boşuna harcamış demektir.

Sonra varıp dünyayı gördük. Başka, bir o kadar ulu ozanlar tanıdık: Büyüklüğüne büyüktürler (ona ne şüphe!). İnsanların ve dünyanın kaderini çatır çatır şiire döküyorlardı. Amansız haksızlıklara uğramışları; ününden, yurdundan, canından olmuşları vardı içlerinde. Olsun!... Hiç birisi **Nâzım**'ın yerini alamazdı içimizde, almak şöyle dursun yanına bile varamazdı. O'nun **Aragon, Lorca, Nezval,** vs. gibi **Mayakovskiy**'den şiddetle

esinlenmiş olduğunu, «toplumcu gerçekçiliğinin» yüzyıl başında Avrupa'da esen **futuriste - dadaiste** rüzgârlardan etkiler taşıdığını, siyasal bağlılık anlayışının eleştirme bilmez bir saflığa yaklaşır gibi olduğunu aklımız erdikçe sezebilsek de insanlık ve ozanlık değerinin yüceliğinden asla kuşkulanmadık.

Üstelik o, bugün kitap kitap okumak mutluluğuna erdiğimiz büyük bileşimlere gidiyor; çağım, memleketini, gelecek kuşaklara yüksek sesle söylenmiş erkek şarkıları olarak devrediyordu. **Şeyh Bedreddin Destanı**'ndan başlayarak geliştirdiği ulusal bileşim öylesine sağlam düşünce ve esthetique temellerine oturtulmuştur ki, onu görmezlikten gelmek isteyen, ona yaslanmayan sonraki iki şiir hareketi **(Garip'ciler ve İkinci Yeni'ciler)** kocaman fiyaskolar halinde son bulmuşlardır.

Memleketimden İnsan Manzaraları'nı Türkiye'yi gezer gibi heyecanla okuyorum.

"TEPEDEN İNMECİLİK"

13 Aralık

Şimdi de bu «tepeden inme» lafını çıkardılar!

François Fetjö'yü dinlerseniz **Vladimir İliç**'in **(Lenin)** özgürlükçü demokrasiyi hiç gözü tutmazmış, daha kesin sonuçlu, daha blanquist bir devrim anlayışına yatkınmış; **Berdiayef** ise, Ona gelinceye kadar **Plekhanov, Axelrod, Zassuliç** vs. gibi sosyal demokratların bol bol sosyalizm tartışması yaptıkları halde, hiçbirinin «ciddî» olarak iktidarı ele geçirmeyi düşünmediklerini söyler; **Berdiayef**'i dinlerseniz, ancak **Vladimir İliç**'tir ki,

hem de Marksizm'den çok **Bakunin** ve **Neçayev**'in nihilist tezlerine tutunarak, iktidarı devrimci bir komitayla «tepeden inme» ele geçirmeyi tasarlamıştır.

Bizim bildiğimiz, bolşevik denemesinin, ateş ve kan pahasına, denendiği yerde başarı kazanmış olmasını, sonraları bütün öteki kapitalist rejimlerin kendi içlerinde beliren sosyalist akımları ezmek için bahane diye kullanmış olması. Uzun yıllar sosyalist, bunların ağzından beli bıçaklı eli bombalı gayet karanlık bir komitacı olarak betimlendi. Son yirmi yıl içinde, sinek bile öldüremiyecek kadar yufka yürekli bazı toplumcuların tehlikeli baltalayıcı ve komitacılar diye tutuklanıp yargılandığını gözlerimizle görmedik mi?

Acaba yeniden piyasaya çıkarılan «tepeden inmecilik» bu propagandanın yanlış bir kalıntısı mıdır, yoksa ardına saklananların bilgisizliğini mi gösterir, doğrusu kestiremiyorum. Çünkü, sağır sultan bile duydu, günümüzde sosyalistlerden geçtim ya, komünistler arasmda bile çok partili düzene taraftar, iktidara seçimle gelip gitmeyi benimsemiş tutumlar beliriyor, yerleşiyor.

Hadi **Rinascita** dergisinde epeydir yazılanlardan haberleri olmamıştır diyelim, **İtalya**'da ve **Fransa**'da aşırı solcu kuruluşların siyasal davranışlarını olsun izlemezler mi?

"UNİSEX"

14 Aralık

Sizi **Margot**'yla tanıştırmalıyım.

Tanıştığımızda (on beş yıl mı olmuş?) kırk yaşların-

da kadardı: Oturaklı, müthiş etkileyici bir güzel kadındı. Hafif genizden, ama r'leri yuvarlamaksızın, aristokrat bir **Orlèan** Fransızcası konuşur: İstanbul'lardan kopup gelmiş bir şiir delikanlısını, beni, her konudaki aykırı fikirleriyle şaşırtır dururdu:

«— ...Benim varolmakta devam etmem toplumsal bir yadsımanın somutlaşmasıdır!» sözünü o söylemiştir.

«— ...bu son savaştan nasılsa sağ olarak çıkmış insanlar artık hesap vermek sorumluluğuna değil, hesap sormak hakkına sahiptir» sözünü de.

Şimdilerde bütün Batı **Avrupa** kadınlarını saran erkek giyinmek alışkanlığını, o, daha o zaman, öylesine kapmıştı ki, gardrobunda kadın giysisinden çok erkek kılığı bulunurdu: İngiliz ceketleri, cam gibi nylon gömlekler, İtalyan kıravatları, vs. Hepsi bu kadar da değil, pipo içer, sindirici bir incelik ve ağırlıkla tekgözlük kullanırdı. Kadınlarla, özellikle **Janine** diye bildiğimiz bir takvim kızı sarışınıyla «bir tuhaf» ilişkilerini duymayan kalmamıştı bütün **Montparnasse**'da, özene bezene boyadığı tuvallerine her hangi bir değer veren de!... **Margot**, kendini ressam sanan bir oyuncu muydu; yoksa, kabiliyetsiz ama zengin bir ressam kadın günün birinde sapıtmış kendini **Margot** diye birisi mi sanmaya başlamıştı? Bunu kendi kendime hâlâ sorar dururum. Ne var ki sonraları, çağımızın töresel sorunları üzerinde ne vakit kapaklansam, onun özdeyişi andıran **paradoxe**'larından ya birini ya öbürünü anımsamazlık edememişimdir:

«— ...yirminci yüzyıla aslında ondokuzuncu yüzyılın sonu hükmediyor. Ona da iki kişi hükmetmişti, **Marx** ve **Freud!** Birincisini Doğu, ikincisini Batı başlıbaşına birer çözümdür sandı: İki taraf da yanıldılar! Gerçekte, bu ikisi bir madalyanun iki ayrı yüzü gibidir, ancak birbirleri içinde anlaşılabilir, bir işe yarar.»

Bunu böylece söylemiş miydi, bilmiyorum; ama ben bu fikre ne gün vardıysam, o gün **Margot,** o uzun ve çok parmaklı artist elleriyle karga siyahı erkek saçlarını hafifçe geriye yatırarak, içimde bir yerimde mutlaka belirmişti:

«— ...tüketim uygarlığı kadınları ikiye bölüyor, gittiçe de daha fazla bölecek: Tüketen kadın, üreten kadın! Birincisi kadınlıktan gün geçtikçe dişiliğe, ikincisi kadınlıktan gün geçtikçe erkekliğe doğru kayıyor. Birincisi etrafında yapılan gürültü ve reklam o yoğunluğa eriyor ki, ikincisinin tıpkı bir erkek gibi bunun sihrine kapılması zor, çok zor. Beyaz perdedeki, resimli romandaki 'sarışın bomba' ile onu seyreden kadın arasındaki özdeşleşmenin **(identification)** gittikçe zorlaşması, ikincisinin birinciye olan duygularını ya aşırı nefrete, ya aşırı hayranlığa çevirmez mi?»

Belki bunları da o söylememiştir, ben düşünmüşümdür. Yalnız, savaş ertesi yıllarının cinsel özgürlükler bakımından beklenmedik yeniliklerle geleceğini savunurken **haklıymış. Margot,** yüzyılımızın bir sonraki yüzyıla **«hünsâ»** (ikicinsli) bir ortamda bağlanacağına inanıyordu. **İngiltere**'de başlayıp kıt'aya sıçrayan hareketler acaba böyle bir devrimin başlangıcı mı? Bunları yeniden düşünmemin nedeni, birisi bir Fransız dergisinde, öbürü bir **İstanbul** gazetesinde gördüğüm iki resim: İlkinde, bir kadın ve bir erkek, pantalon ceket vs, aynı kılık içindeler: **Unisex** adı verilen bu kılığı bir hazır elbise firması çıkarmış, su gibi gidiyormuş. İkinci resim, oğlanlı kızlı bir Alman gençler grubunun resmi. Özelliği, hem kızların hem oğlanların mini-etek giymiş olması. Biliyorum, **dogmatique** rahatlıkları kaçıran sorunları ve belirtilerini sevmeyen kestirmeciler, bunları «batılı burjuva ahlâkının soysuzlaşması» diye kesip atacaklar. Ne var ki batılı **insanı biraz yakından ve içten tanımış** olanlar bu geliş-

melerin çok derin ve çok karışık bir takım ruhbilimsel ve toplumsal nedenlerden doğduğunu yadsıyamazlar.

Bunları aramak ve işlemek de sanatçının görevi.

AMMA TESADÜF!..

16 Aralık

Amma tesadüf!... **Meryem Arzûr**'dan dün aldığım mektupta, yenileşmekte olan bir ülkenin kadınlarıyla ilgili şu satırlar:

«...çalışıyor da olsa, bizim burda, kadının hayatı düz ve sıkıcıdır. Bir yere gidemez ki! Pek pek sinemaya, ya da ev gezmesine. **Cezayir** kadınlarının yaşantısında gelişmeler olmamış değildir. Ama, hâlâ bir sürü şeyi yapması hoş karşılanmaz: Söz gelişi, tek başına gezmeğe çıkmış, bir pastahaneye oturmuş kadına; dansa gitmiş genç kıza iyi gözle bakmazlar. Bunu yapabilenler de pek azdır zaten. Ayrıca, kızını ancak kocası olacak erkekle gezmeye gönderen, öteki arkadaşlıkları yasaklayan aileler de çoğunluktadır.»

Meryem Arzûr, otuzbeş yaşlarında, **Cezayir**'li çalışan bir kadın. Fransızca ve İspanyolca biliyor. Epeyce gezmiş tozmuş. Kafası aydınlık ve batılı. Yine de çaresiz, çevresinin göreneksel ve geleneksel baskısından yakınıyor. Yakınan yalnız o mu? Dediklerine bakarsanız çoğu Cezayirli kadınlar katılıyor bu yakınmaya!

Bu, bir bakıma, bizde de böyle değil midir? Türk kadınlarının ve genç kızlarının büyük çoğunluğu yeni töre ve yasalarımızca tanınmış hakları istedikleri gibi kullanabilmekten henüz pek uzaktırlar. Bu da çeşitli

bunalımlara, ruh sıkışmalarına, cinsel kaymalara sebep olmaktadır. Gelişmiş şehirlerde beliren sorumsuz ve âsi genç kız çevreleri de bu oturmamışlığın dolaylı bir sonucu diye alınabilir.

Bilmem **Cumhuriyet**'de çıkan soruşturmayı okudunuz mu? Çağdaşlaşmak diye hayatlarını para, dans ve cinsel oyun üçlüsüyle çerçevelemiş yanlış bir genç kız tipi yaygınlaşıyor besbelli. Yeni bir yaşama düzeyine girmiş müslüman ülkelerdeki kadın erkek ilişkileri sorunu, galiba öteki ülkelerinkinden çok daha karmaşık, çok daha üstünde kafa yormaya değer bir sorun. O da kendisine sahip çıkacak yöntemli ve sabırlı incelemecileri bekliyor.

1967

NE PAPAZ, NE ÖĞRETMEN!

2 Ocak

Nicole sürekli mahzunluğunun asıl nedenini, kuytu öğrenci kahvelerinin karanlık masalarında yalnız içlenmesinin iç etkenini neden sonra açıkladı: O Perşembe de her perşembe gibi **St-Michel** Meydanı'ndaki **«La boule d'or»** da buluşmuştuk, sicim gibi bir yağmur terasın camlarına anlaşılmaz bir şeyler yazıyordu. Solgundu Nicole, durgun ve uzak **Alsace'**lı sarışınlığı büsbütün çoğalmıştı sanki:

«— ...Onunla, diyordu, üç yıl kadar süren birlikte yaşamamızda, bir gün olsun içimden geldiğince davranamadım; **Pierre,** ilk gününden başlayarak herşeyimizi **ideologie'**sinin ilkelerine göre düzenlemek istedi. Ben gerici bir kız değilim, biliyorsun, hiç de olmadım; fakat **Pierre'**in hayatımızı hergün artan bir hızla âdeta demir bir kafes içine almak istediğini irkilerek görüyordum. İnanmazsın, bir tatil gezisine çıkmak, bir sinemaya gitmek bile zamanla **ideologique** bir ders halini almıştı.»

Sonra beni şiddetle etkileyen şu sözleri söyledi :

«...Eğlenmek, boş, anlamsız ve küçük şeylerle gönül oyalayarak zaten onca zor hayatımızın zehirini almak diye bir şey yoktu haritasında. Sorumluluk duygusunu genel anlamda almıyor, en ilgisiz olaylara **kadar**

küçülterek günlük davranışlarını ve benimkileri bir sınav heyecanı ve baskısı yaratarak durmaksızın eleştiriyordu. Beni yordu, yaşama sevincimi soldurdu, onu sevdiğim halde sonunda kaçtım, çıldırabilirdim yoksa!»

Nicole'ün anlattıkları üzerinde uzun uzun durulmayacak gibi mi? Devrimci ve ilerici aydınların —aydın olmayanların da— bir takım ilke yasaklarıyla kendilerini ve davranışlarını olağanüstü kısıtlayıp yaşantılarını çevrelerinden soyutladıklarını az mı gördük biz? Çoğu sosyalistler, sosyalistliği nedense onları çevrelerine bağlayacak değil ayıracak bir tarikata girmek gibi alırlar; soyut, faydasız bir ortodoksluk tutumlarını ya Pierre'in yaptığı gibi başkalarının hayatını zindan edecek bir katılığa, ya da yirmi yıl önce Yalova'ya pikniğe giderken bizim düştüğümüz gülünçlüğe kaydırır, piç eder: Hepimiz yirmiyaş gençleri olan biz öğrenciler o kır gezintisinde hafif ve eğlendirici şarkılar dinlemek yerine ağır klasik parçalar çalmayı öğretisel ve vazgeçilmez bir zorunluluk sayıyorduk. Ondan sonra tabiî, gelsin **Bach**, gitsin **Beethoven**! O hali göz önüne getirebiliyor musunuz, yürek parçalayan komikliğini, gülünç ciddiyetini!

Aleksi Maksimiç de, **«Benim Üniversitelerim»**in bir yerinde, çalıştığı fırındaki işçi arkadaşlarının onu kendilerinden ayrı tutmalarından yakınır: İşçiler aralarında şakalaşır, gezer, tozar beraber çalıştıkları, fırının cehennem soluğunu birlikte soludukları **Gorkiy**'i aralarına almazlar. Nedenini merak edip soruşturunca kaçamak karşılıklar, işi şakaya dökmek, falan filân!... Yalnız içlerinden birisi, yanlış aklımda kalmadıysa Artem, baklayı ağzından çıkarır günün birinde:

— ...Sen bizimle gelme kardeş!

— Neden?

— İşte öyle, iyi olmuyor! Seninle papazın yanındaymışız gibi hissediyoruz kendimizi!

Hep söylerim: Başkaları sosyalistin yanında kendilerini papazın ya da öğretmenin yanında gibi hissettikleri an sosyalizmin onlar için ilgiçekici bir yanı kalmamıştır.

MUSİKİ ŞİİRE KÜS MÜ?

3 Ocak

Üsküdar Musiki Cemiyeti korosunun **Münir Nurettin**'in şarkılarının geçtiği bir programı banda almışım bir zaman, arasıra dinliyorum. **Münir Nurettin**'in gittikçe yoklaşan Türk sanat musikisine önemli bir şeyler kattığına inanırım ben, bir çoklarımızın tersine, bu musikinin silinip gitmiyeceğine de inanırım. Fakat...

Fakat gerçek anlamda eğitiminin yapılmaması, özellikle saz salonu düzeyindeki sanatçıların, yarıyarıya Arap musikisinin ve batılı hafif müziğin rüzgârlarından etkilenmelerine, giderek kişiliğini yitirmiş yanlış bir musikiyi halk yığınlarına yaymalarına yol açıyor. Son yılların bestelerindeki melodi yoksulluğu besbelli bundan!.. Melodi yoksul da güfte (söz) yoksul değil mi sanki? Divan Musikisi, Divan şiirinin hiç de küçümsenemiyecek olanaklarından cömertçe yararlanmıştı: Divan ozanlarının, hele **Nedim**'in, şarkılarını okuyup da sevmemek handiyse olasızdır. Yeni besteciler, dil çıkmazı yüzünden, klasiklere yönelemiyorlar. **Münir Nurettin,** yeni bir klasisizmin bunu şiirde denemiş ozanların şiirleriyle yapılabileceğini pek güzel anlamış. Obürleri, şiir değerinden geçtim, gündelik anlamda söz değeri tartışma kaldırır yavanlıkları o yarı vals temposuna vurup ortalığa salıveriyorlar, bu arada olan elbette **Nihâvent**'e oluyor.

Nasıl edebiyatla basının küsüşmesi Türk gazeteciliğini akıl almaz bir dil ve üslûp seviyesizliğine düşürmüşse, şiirle musikinin dargınlığı da Türk musikisini yürekler acısı bir bayağılığa düşürmüştür. Çok garip tir, hem edebiyatçıların işlerini ellerinden alıyorlar, hem de sonra: — Edebiyat ne işe yarar? diye soruyorlar.

ULAN İSTANBUL...

4 Ocak

Demek dört yıl olmuş...

İstanbul'dan bu kadar uzun bir süre ayrıldığımı hiç hatırlamıyorum. Her ayrılışım bir, pek pek iki yıl sürer, sonra ya garlarının ya rıhtımlarının birine yorgun bir ünlem işareti gibi düşerdim. Oysa hesaplıyorum, Galata Rıhtımı'ndan Marsilya'ya doğru İskenderun'a bindiğim karanlık ve sıkıntılı Ocak öğlesinden bugüne kılı kılına dört yıl geçmiş çoğunu Paris'te, birazını İzmir'de geçirdiğim dört uzun yıl: Hüzünler, sevinçler, yanlış seviler, düşbozumları ve acılarla yüklü!...

Dört yıl daha en haklı sözleri bağıranların en büyük haksızlıkları gözlerini kırpmadan yapabileceklerini görmüş; yılgınlığın, ölümden beter bir yabancılaşma olduğunu yaşamış olmak; yeniden, Boğaz'ın üzerine yıkılmış bir takımyıldız sürüsüne dalar gibi bir gece İstanbulun dağınık ve ıslak ışıklarına dalıvermek!...

Ulan İstanbul, sen yok musun?

ÇAĞDAŞLAŞMA İLKESİ ZORLAŞINCA...

5 Ocak

Demirtaş'ın (Ceyhun) cebinden çıkarıp gösterdiği kitabın başlığı şu: **«Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri.»**

Birbirimizden ayrı geçmiş bunca yıldan sonra, sanki hiç kesilmemiş bir tartışmaya bıraktığımız yerden devam ediyoruz: Atatürkçü çağdaşlaşmak ilkesi batılılaşmak diye benimsenince, iş ister istemez hıristiyan batının değerlerini ve değer ölçütlerini içimize aktarmak yoluna dökülmüyor mu? O, sorunu sanat düzeyinde ele almış, bir de yazı yazmış derginin birine, «yeni» Türk sanatının «hıristiyan» özellikler taşıdığını öne sürüyor. İlk bakışta yadırganan bir sav bu, insana ters geliyor, derinlemesine düşünüldü mü öyle değil ama, söz gelişi **André Gide**'in Fransız edebiyatının katolik özellikleri üzerine söyledikleri tartışılabilir, savunulabilir bir görüş.

Bense konuyu oldum bittim daha geniş bir çerçeve içine oturtmayı yeğleyorum: Yeni yılı yine nasıl karşıladık? Kibar mahallelerinde donanmış Noel çamlarıyla değil mi? (İzmir'de Alsancak'ta görüp irkildiğimin çok fazlasını Nişantaş'ında buldum.) Nedir o üstüne mum dikili yıldönümü pastaları, yaş günü törenlerinde ağız birliğiyle söylenen **«happy birthday»** şarkıları? Nedir o: — «Aaa vallahi ben hiç Türk romanı okumam, hep çeviri okurum»lar, «Türk filmine gitmek mi, Allah korusun»lar? Çok eski, çok ince işlemeli, çok zarif bir tül perde sanki usul usul yırtılıyor. Bir kaç bin yıllık bu ulusun Asya içlerinden, İslâmın derinliklerinden ve bilgeliğinden süzüp getirdiği görenekler, asıllarının çizgisini koruyup da çağdaş gereksinmelere uyarak yenileşecek yerde, gittikçe gözden düşüyor, çöplüklere atılıyor,

küçümseniyor. Nereye dönseniz aynı kişilikten kaymanın tiksindirici belirtilerini görebilirsiniz.

Gerçekte Atatürk'ün çağdaşlaşmak ilkesi — ki devrimcilik ve halkçılık ilkeleri ile sıkı sıkıya ilişkin olarak düşünmek gereklidir — bu kere de «medeniyetçilik» dedikleri bir «hâkim sınıfın batıya öykünmesi» düzenbazlığı kılığına sokuldu. İyi ama bu, Tanzimat'tan beri oynanan, her seferinde de başımızı toptan derde sokan kötü oyunun yeniden sahneye konuşu değildir de nedir? Türk toplumcuları halkın bu çeşit uydurma medeniyetçiliğe için için ne kadar uzak olduğunu sezebilmeli; ilericilik ve çağdaşlaşmak tezlerini, şimdiye kadar sık sık yapageldikleri gibi, batılılaşmak gözboyayıcılığına paralel düşürmekten iyice sakınmalıdırlar. Çünkü **Karl Marx «Türkiye Üzerine»**nin bir yerinde bakın ne diyor: «...**Bosna - Hersek'te slav menşeli asılzadeler İslâm dinini kabul etmişler ama halk hıristiyan olarak kalmıştır. Bundan dolayı Bosna - Hersek bölgesine hâkim sınıf ve hâkim din birbirlerine karışmıştır.**» Bizde kompradorağa seçkinleri daha ince bir «numara» denemektedirler: Kendi hayatlarında yabancının töre ve değer yargılarını geçerli sayıyorlar, ona uyuyor, onunla gittikçe daha çok benzeşmekten handiyse gurur duyuyorlar; halkla ilişkilerindeyse, tam tersine, gerici bir gelenekçilik taraflısı kesiliyorlar, ilericiliğin sözünü ettirmiyorlar. Toplumsal ve siyasal bir ikiyüzlülük bu yaptıkları, hepimiz de farkındayız, farkındayız ya, ötedenberi çağdaşlaşmak ilkesiyle batılılaşmak eğilimini biz de birbirine karıştırdığımızdan bunu bir türlü somut olarak ortaya koyamıyor, beyaz üstünde siyah açıklıyamıyoruz.

TEHLİKELİ BİR ZORLAMA

6 Ocak

Ben ilk şiir kitabımı savaş sonrası yıllarının çarpıntısı içinde yayınlamışımdır, belki hatırlıyanlar bulunur. Avrupa başkentlerinin çoğunda hâlâ nazilerin demir ökçeli çizmeleri yankılanıyor; toplanma kamplarının, mühürlü trenlerin, gaz odalarının dehşeti her dilden gazetelerin ve haber filmlerinin **baş konusunu** meydana getiriyordu. Toplumcu Türk şiiri savaş boyunca barış ve özgürlük cephesinin **umut şarkılarına** katılmıştı: **H.İ. Dinamo, Rıfat Ilgaz, Ö.F. Toprak, Cahid Irgad, Suat Taşer, N. Akıncıoğlu** vb. tok sesli ve kıvılcımlı şiirler yayınlamışlardı. İçlerinden bir çoğunu, söz gelişi **A. Kadir**'in untulmaz **«Yolda esirler»** şiirini ezberlemiştik:

«Şimdi melûn bir gecedir
bir nöbetçi kürkü gibi simsiyah ortalık
ve görünmez garba giden yollar
O görünmeyen yollara
dokunaklı bir yağmur yağıyormuş gibi
yorgun ayak sesleri dökülmededir.
Hepsini tanıyorum onların
aynı topraktan buğday yediler
aynı topraktan taşıdılar saadeti
harmanlara kucak kucak
ve söylediler aynı türküyü
güneşin karşısında gerinirken
en küçük bir zerresinin bile
en hârikûlade bir tebessümden
fazla kıymeti olan toprak..»

Toplumcu gerçekçilik dendi mi akan suların durduğu o ortamda saygı duyduğum, düşüncesine önem ver-

diğim bir yazarın kitabım için söyledikleri, hayli canımı sıkıyor:

«— ...**Duvar**'da, diyor, sağlam toplumcu şiirler var, neden onların arasına o aşk şiirlerini de koymak zorunu duydun?»

Oysa bir türlü toplumcu sanat yapacak bir sanatçının, bireysel yaşantı ve heyecanlarını yapıtlarından silmesi zorunluluğuna inanamıyorum ben; bu bana tehlikeli bir zorlama, aşırı bir gayretkeşlik gibi görünüyor. Daha o zamandan belki billûrlaştıramadığım ama iyice sezinlediğim şey, gerçek toplumsal sanatın bireysel özü atması değil kapsaması, toplumsal gerçek içine sindirmesi! Tersine davranışlar gözüme işi ilkele indirgemek, çarpım cetveli mantığına sokmak gibi geliyor. Daha sonraları **Avrupa**'nın en güvenilir kalemlerinden bu yolda adamakıllı etkileyici ve düşündürücü yazılar okuyarak aydınlanmak fırsatını buluyorum. Herkesin birleştiği nokta şurası: Sanatçılar, şu ya da bu öğreti adına toplumsal ve bireysel gerçeklerin şemalaştırılmasına karşı durmalıdır; soyut kesinlemelere, basite indirgemelere gerçeğin çok ağızlı bıçağıyla karşı çıkmalıdır. Bu da onun genel tutumuyla ilerleme ve gelişmeden yana olan davranışlara uymasını gerektirdiği kadar; özel tutumuyla, uygulama düzeyindeki bütün aşırılıkların karşısına en azından bir soru işareti koymasını zorunlu kılar.

Bir okuyucum **Varlık**'ta bir süredir yayınladığım soyut'a karşı yazılara değinen bir kart iletmiş, **Yaşar Nabi**'yle konuşurken sözü geçti, niye daha da açık yazmıyor diyesiymiş! Düşündüm gerçekten açık değil miydi o yazılar diye: Teknik sayılabilecekleri, sanatın okuyucudan çok sanatçıyı ilgilendiren iç sorunlarıyla ilgili oldukları doğru, ama kapalı değiller, onbeş yıldır bu konudaki düşündüklerimin aşağı yukarı bir özetini meydana getiriyorlar. Okuyucunun onları yeterince açık bul-

maması acaba bu yazıların ortalıkta dolaşan kesin ve basite indirgenmiş iki akımdan ikisini de yeterli, kanıtlarını geçerli saymamasından mı? Ne toplumcu gerçekçilerin çarpım cetveli kesinliklerini, ne de soyutçuların deli saçması kesinsizliklerini benimsediğimden: her ikisine sorularla, derin kuşkularla, yer yer de kavgacı direnmelerle karşı çıktığımdan, rahat ve düz fikir formüllerine alışmış okuyucumu tedirgin ediyorum besbelli, o yüzden yazılar gereğince açıklanmamış gibi geliyor ona, yoksa pek açık o yazılar, kapalı kapıların ardında oturanları bile rahatsız etmesinden belli olmuyor mu bu?

BOŞUNA ÇABA

8 Ocak

Kim ne derse desin, geçen yılın en önemli sanat olayı, aslında herkesin gözüne girdiği halde kimsenin sözünü etmediği, belki de etmeyeceği bir olay, olay da değil, ağır ağır fakat ciddî bir bilinçlenme: Yeni Türk sanatçısının, ulusal bileşimini yaparken, batılı yöntemlere başvurması gereği kadar, ulusal ve geçmiş sanat birikiminden yararlanması gereğini kavraması! Başka bir deyişle, öykünme alafrangacılığa, ikinci yeniciliğe, uydurma varoluşçuluğa boş verip, ayakları yerde, ulusal, kalabalığa açılma yetenekleri olan bir sanat tutumunun zorunluluğunu «etinde» duyması!

Ne var ki işin, gazete ve dergilerde, asıl bu yönü konuşulmuyor da, bir başka yönü, bu nedenlerden doğma sonuçların değiştirilmesi olanakları konuşuluyor: Türk okuyucusu Türk sanatından soğumuşmuş, nasıl yapmalı da ikisi arasındaki bağlantıyı yeniden kurabilmeli, depolarda yığılan kitapların sürümünü sağlayabilmeliymiş? Hemen göze çarpmıyor mu bunun bir önceki

sorunun farkına varılmasıyla meydana çıktığı? Düne kadar, üstelik ilericilik ve toplumculuk etiketlerini de kullanarak, Batı'dan aktarma bir çeşit komprador sanatı deneyenler, gelişen koşulların aydınlığında birden bire çağdaş Türk sanatının da tıpkı toplumsal Türk çağdaşlaşması gibi batılı yöntemlerle ama Batı'ya karşı yapılması gerektiğini görüyorlar. O zaman açık açık yanıldıklarını, son yirmi yılı rastgele harcadıklarını, okuyucuyu canından bezdirdiklerini içten ve sıkı bir öz eleştirmesiyle belirtecek yerde, sözü döndürüp dolaştırıp yan sonuçları dert ediniyorlar. Bu, onları içine düştükleri açmazdan kurtarmaya yetecekmiş gibi!

Boşuna çaba!

CHP NEDEN KAYNIYOR?

27 Ocak

Hemen şirretleşiyorlar, karşılarında kim varsa onun davranışlarından kuşkulanıyorlar, (Casus mudur, komünîst midir nedir?), kanıt diye öne sürdükleri özürler sudan mı sudan, söz gelişi şöyle bir laf:

«— **Halk Partisi**'nin sola kayması zaten pek az olan seçim şansını büsbütün azaltır: Seçmen solu da tutmuyor solculuğu da!»

Olmazsa, işin içine kendilerini de karıştırıp: «Biz» diyorlar «**Halk Partisi**'ne bunca yıl bir karşılık beklemeden emek vermiş partililer olarak seçmenlerin gerçek siyasal eğilimlerini pek iyi biliriz, Paşanın **Ecevit** ekibini tutması akıntıya karşı gitmektir, o böyle bir hataya düşmezdi ama çevresindekiler yok mu?»

Gerçekten de partilidirler, tek parti yıllarında «dümenlerini döndürebilmek» ümidiyle siyasal nüfuzdan yararlanmak zorunu hissetmiş yazılmışlardır; belki içtenlikle çalışanları da olmuştur aralarında; ne var ki siyasal mücadeleyi hiç bir gün toplumsal, daha doğrusu ekonomik boyutları ile görememiş, hangi toplumsal enlem ve boylam üzerinde bulunduklarını fark edememişlerdir. Demokrat Parti çekişmesinin halkı kullanarak fakat halkın dışında bir pay çekişmesi oluşu, o patırtıda bazılarının partili onurunu korumasına, hatta haksız baskıları sineye çekmesine neden olmuştur. Yeni Anayasaya olumlu oy vermeleri bilinçli bir seçim yaptıklarından değil, körü körüne inandıkları **İsmet İnönü**'nün böyle istediğini sezdiklerindendir. Ama... O Anayasaya dayanarak sahici halk yani tarlalarında çalışan ırgat «parçası», fabrikalarındaki «iki paralık» işçi kendi adına işe karışınca, üstelik parti yönetimi onlardan yana çıkmaya başlayınca ne büyük bir siyasal yanlış içinde bulunduklarını kavramışlardır.

Şimdi tüccar kulüplerinde, borsa koridorlarında gizli gizli sağcı basını izleyen, yeri düştü mü açık açık rejimi «maskeli komünistler»den kurtarmak gerekçesini öne sürenler gerçekte aynı CHP'nin tek parti diktasını pekiştirmek için kontrol etmeyi akıllılık saydığı eşraf — tüccar takımının çıkarcılıkta en sınır tanımazları: Grev hakkını dünyanın sonu, toplu sözleşmeyi tabiî bir âfet, sosyalist milletvekillerini kıyamet belirtisi sananları!...

Bilmem farkında mısınız, gündelik basın CHP kademelerindeki çatışmaları ele alır rakama dökerken işin bu yanını görmezlikten geliyor. Ortanın soluna karşı sağcı liberal düşünceli bir takım liderler olduğu için değil, parti bünyesine kaynaşmış «tüccar ve eşraf»ın toplumsal çıkarları ortanın solu politikasıyla uyuşamadığı için

kaynıyor CHP, o liderciler de acaba kesesi dolu bu kanada yaslanarak partiyi sağa alabilirmiyiz hayaliyle avunuyorlar? Sağa, yani Filipinler demokrasisine, al gülüm ver gülüm muhalefetine, soyut halkçılığa!

Ortanın solu karşısında tavır takınırken, hele toplumcuların, bu bakımdan pek dikkatli olması gerekmez mi? İnsan Ecevit'çilerin «burjuva revizyonizmi»ni kınayayım derken, bir de bakarsın, sağcı tüccar ve eşrafın paraleline düşmüş!

DAR-ÜL-BEDÂYİ

28 Ocak

Gidilecek başka tiyatro, seyredilecek başka oyun yokmuş gibi **«Hısse-i-şâyia»** ya gidip **Vasfi Rıza**'yla **Bedia Muvahhit**'i niye seyrettim hâlâ kestiremiyorum. Zaten hızlı bir tiyatrosever değilimdir ben, **«Pembe Kadın»da Yıldız**'ı **(Kenter)** görmek için gitmiştim en son, **Ankara Sanat Tiyatrosu**'nun tutumunu ve çalışmalarını ilgiyle izlediğim, çok da beğendiğim halde bir oyunlarını bile görmek nasip olmadı; öyleyse niye bu bunca ilginç oyunu elimin tersiyle itip **Dârülbedayi**'e gidişim?

Acaba şundan mı, bir bakalım: «Batılı» yetiştiğine inanan ukalâ ve kendini beğenmiş bir sanat kuşağı (bir değil bir kaçtır belki de) halkın ilgisini şaşılacak bir ustalıkla toplamasını bilen bir oyuncular kadrosunu küçümsemeyi yıllar yılı iş edinmiştir. Alaturka diye, ilkel diye, «alaylı» diye!... Aslında öteki sanat dallarında düşülen yanlışlığa tiyatroda da düşülmüştür: «Batılı» Türk Tiyatrosu kavramı yerleşik ve geleneksel Türk tiyatrosu

kavramının bir devamı diye alınacak yerde düpedüz karşıtı diye alınmış; birikmiş, yerli çok da başarılı oyun olanakları çağdaş yöntemlerle değerlendirilmek yerine hiçe sayılarak: içlemi olmayan, soyut ve biçimsel bazı kavramlar «dışardan» seyirciye benimsetilmek istenmiştir. Sırasına göre hepimiz yapmadık mı bunun savunmasını? Hangimiz eskilerin «kendi kafalarına göre» oynadıkları oyunlara pek yukarılardan bir yerden burun kıvırmadık? Oysa yıllarca sonra gün gibi ortada bir şey var: büyük seyirci hâlâ onların peşindedir. Şimdi önemli olan, galiba, seyircinin bu eski kadroya güvenini her fırsatta yenilemesine neyin sebep olduğunu bulabilmek? **Hâzım, Nâşit, Hâlide, Behzat** neden o kadar büyüktüler? **Muammer, Bedia, Vasfi** acaba neden en halkçı olmak isteyen en toplumcu tiyatroların rüyalarında göremiyecekleri kalabalıkları mıknatıs gibi tiyatrolarına çekebiliyorlar?

Oyunu bunlara benzer bir sürü soru işaretinin arasından seyrettim; hepsine ayrı ayrı, çok akıllıca karşılıklar düşünülebilir; üç aşağı beş yukarı bunların hepsinde de gerçek payı bulunabilir; ama bana kalırsa, hepsinin temelinde yatan en yadsınamaz gerçek şu: Bu oyuncuların halkçılıkları kuramsal değil pratik, yöntemleri akılcı değil gözlemci ve duygusal; bu yüzden bir kompozisyon yaptıkları zaman oynadıkları tipi «göstermiyor» doğrudan doğruya kendisi oluyorlar; yaptıkları bileşim Türk insanının iç ve dış gerçeğini kapsıyor; seyirci oyuncu özdeşleşmesini **(identification)** olağanüstü bir düzeye çıkaran işte bu!

OLAN BİZİM "KUŞAĞA" OLDU

30 Ocak

Gariptir, ben bu gözlemin altını ilk **Mamak Muhabere Okulu**'nda yedeksubaylığa hazırlanırken yaptığım bir şiir konuşmasında çizmiştim; dinleyici yedeksubay adaylarını etkileyip etkilemediğini bilmiyorum, beni adamakıllı etkilediği yeni sanatçı kuşağından her kayıp verişimizde aklıma gelmesinden belli.

İlhan Tarus'un öldüğünü, gazetelerin dip bucak haberleri arasında okuyunca bir yerim yanmış gibi oldum; edebî kan gruplarımız uymadığı için midir nedir, yazar olarak pek sevmezdim **İlhan Tarus**'u ben, bir zamanlar **Gün**'de yayınladığı **«Talebe Kahvesi»**ni, bir de **«Var Olmak»** adlı romanım ilgiyle okuduğumu anımsıyorum; insan olarak derseniz, hiç tanımadım: Ölümüne yanışım, belki de daha çok, yeni kuşağın gerçekten «kayıp bir kuşak» olduğunu acı bir kanıtla bir kere daha belirlemesinden.

Düşünsenize bir yol, Tanrı uzun ömür versin, **Yakub Kadri, Halit Fahri, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi,** vs. hepsi yaşıyorlar, çoğu da yazıyorlar: oysa **Orhan Veli, Sait Faik, Sabahaddin Ali, Kenan Hulusi, Cahid Sıtkı, Ziya Osman** (şimdi de **İlhan Tarus**) çekilip gitiler. Bizim ölülerimiz eskilerin ölülerinden az değil! Azrail'in doğal mantığı elbet bunun tersinin gerçekleşmesini gerektirirdi, gerektirirdi ama dünyaya küsüp gidenler, nedense hep bizimkiler: Kimisi beyin, kimisi miğde kanamasını, kimisi şunu ya da bunu bahane edip öteki tarafa göçüyor! Bahane deyişim boşuna değil, bence asıl neden, kısacık yaşantıları süresince kafalarını üst üste kalın bir ilgisizlik duvarına vurup durmaları! Uluslarının onları bir türlü benimsememesinin kahrına işte ora-

ya kadar dayanabilmeleri! Sen ulusuma bir armağan şarkıyım diye hayatını sanatına bağışla, sonra da pasaportunda meslek hanesine «işsiz» yazsınlar, zor sineye çekilir bir aşağılamadır bu! Elbet günün birinde Türk okurları da kendi yazarlarının kadrini bilecek, onlara hakettikleri değeri vercektir, orası muhakkak, yalnız olan bizim kuşağa oldu, biz kaynadık, ben bunu bilirim bunu söylerim.

NEZVAL

4 Şubat

Nezval'i kimse tanımıyormuş meğer!..

Bir gece, yalnızlığın ve garipliğin eski köprüler gibi çatırdadığı bir kış gecesi, sonradan ayakkabıcı dükkânı olan eski **Dupont**'da bana ondan ilk defa söz etmişlerdi. Ümitsiz, miyop, soğuk sesli, kravatlı bir Çek kızıydı anlatan, adını unutmuşum, yalnız merceklerin ardında kımıldanan kocaman gözlerini, bir de şiirleri Fransızcaya çevirmeğe uğraşırken inatla Çekçelerini de okuyuşunu hatırlıyorum. Yorgun muydum, yoksa şiirleri yaşamak o günlerde bana okumaktan daha mı ilginç görünüyordu bilmiyorum, **Nezval**'i sevdimse de üstünde durmadım. Üstelik **Apollinaire**'e bir tuhaf yakınlığı vardı ki betime gidiyordu.

Oysa bir ülke **Vitezslav Nezval!** Koskoca bir ülke hem de! Çağrışımların gök kuşakları gibi renk renk birbirine sarıldığı; insanların dayanılmaz kahırlarını, karanlık nehirler boyunca, fırtına bulutları gibi kat kat omuzlarında taşıdığı, bir umut ülkesi! **Dupont** gecesin-

den onbeş yıl sonra, **Jean Marcenac'**ın Fransızca uygulamasından faydalanarak, şimdi bu uçsuz bucaksız ülkeden Türkçeye kalabalık mısralar çeviriyorum. İstanbul'a kar yağıyor. Camların ardında tel tel buzlu pırıltılar. Kulaklarımda **Nâzım**'ın **Nezval**'in ölümünü işitince yazdıkları :

«Nisan çimeninde tazecik yeşerdi Pırağ şehri
Lâkin ağaçlarında caddeler kapkara henüz
Hava kapalı
Seçemiyorum
Çok uzaklara gitmiş
Yelkenlerini açıp
Pırağ şatosu.
Voltava suyunda martılar
Ekmeğimizi de yemedi bugün.
Çaldı telefon,
Aldım haberi :
Ne çabuk, ne çabuk, ne çabuk,
Slavoçek vardı, Slavoçek yok
Devam ediyor Nezval!...»

BİR YALAN SÖYLEYEN VAR...

6 Şubat

Şunları bir film prodüktöründen dinledim :

«— ...felâket- İşler adamakıllı kötü gidiyor! Bir çok adamlarıma yol vermek zorunda kaldım. Hâsılat düştükçe düşüyor. Bu yıl (yarı yarıya) daha az film yapmayı düşünüyorum. Gelecek yıl belki de filmciliği büsbütün bırakırım.»

Şunları bir reklâmcı söyledi :

— ...kesemizden yiyoruz, birader bey! Bunca yatırım yaptık, henüz şu da kârımızdır deyip beş kuruş sarfedemedik: Almadan vermek Allah'a mahsus!... Bilmem nasıl altından kalkacağız bunca yükün? Önüne gelen reklâmcı oluyor, fiyatı kırıyor, ama sen müessese kurmuşsun, masrafın da ona göre, kim ipler!...»

Şunlar bir yayımcının sözleri :

«— ...bu zamanda kitap basmak, delilik azizim, delilik! Allah seni inandırsın hepimiz borç içindeyiz, iflâsın eli kulağımızda, depolar kitap dolu, kitapçı para göndermez, okuyucu almaz: bir kısır döngü ki deme gitsin!...»

Bir de gördüklerim var: Bu yıl Türkiye'nin film üretimi yine ikiyüzün üzerinde; radyolarımızda, gazetelerimizde reklâmdan geçilmiyor; en hızlı kitap meraklıları bile üst üste yayınlanan bunca kitabı izlemiyorlar, hepsi şaşırmış!

Bir yalan söyleyen var ama kim?

Yoksa ikiyüzlülük ulusal bir niteliğimiz mi olacak, gidiş geliş?

"SENATÇILAR ÇEVRESİ"

7 Şubat

Mehmet Seyda bu fikrin hanidir üstünde, sırası düştükçe yazıyor; geçenlerde, tenha bir **Balıkpazarı** meyhanesinde dertleştik, yine üstünde durdu :

«— ...Türk sanatçıları birbirlerini sevmiyorlar, sevmiyorlar, ne lâf, tiksiniyorlar. Kimse kimseyi çekemiyor,

birisi azıcık başarılı olsa öbürleri ya onu inatla görmezlikten gelerek susmalarıyla boğmaya, ya sert çıkışlarıyla dağıtmaya çalışıyorlar. Sanat hayatımıza sürekli bir onur savaşı niteliği kazandırmış bu, okuyucuları hem şaşırtıyor, hem de edebiyattan soğumalarına sebep oluyor. Böyle yapacağımıza birbirimizin elinden tutsak, tartışmalarımızı daha ölçülü, daha dikkatli yapsak ne kaybederiz?»

Ne doğru sözler değil mi? O anlatırken ben de böyle düşünüyordum. Dışarda çamurlu bir kar Cumartesi sarhoşlarının çarpık ayakları altında eziliyordu. Şurda burda unutulmuş birtakım Rumca kelimeler ağır kelebekler gibi pır pır can çekişiyorlardı. Bir ara, **Paris**'te yaşıyan azınlıklar arasında bireyleri birbirine en düşman, en insafsız azınlığın Türk azınlığı olduğu aklıma geldi. Nasıl, ayaküstü rastlaşmalarda bile durmaksızın başkalarının kuyusu kazılır? Nasıl, şaşılacak bir öfke, gizli bir hınçla durmaksızın başkaları yerilir?

Sonra **Asmalımescit**'teki eski **Elit Pastahanesi:** Büyük bir aynaya yansımış gibi, biraz dumanlı fakat birdenbire. Lisenin son sınıfında öğrenciyim henüz, ne var ki o yılın çok önem verilen şiir armağanını **Cahit Sıtkı** ve **Fazıl Hüsnü** ile paylaşmışım, bu bir yandan erken ve gereksiz bir ün sağlıyor bana, bir yandan kendime güvenimi arttırıyor. **Elit**'e, kim olduklarını artık çıkaramadığım birilerinin aracılığıyla, ünlü edebiyatçılarımızla tanışmaya geliyorum. Bir Cumartesi öğle sonu. Rüzgârlı, kaba bir soğuk karanlık sokak aralarında hant hant koşturuyor. Camların önünde oturmuşlar, **İskender Fikret, Salâh Birsel, Oktay Akbal, Suavi Koçer, Naim Tirali vb.** bir şeyler konuşuyorlar. Ben Merihliyim de yanlış bir yere gelmişim sanki, yüzüme sonsuz bir ovaya bakarmış gibi boş boş bakıyorlar; bir söz edecek olsalar, yarım ağızla konuşuyorlar, ince gülümsemeler ekleyerek

sözlerine! Bir kaç yıl sonra, içlerinden birisi, bana o gün «yüz vermemeğe önceden karar vermiş olduklarını» açıklıyor.

Sen ne söylüyorsun **Mehmet Seyda?**

MALRAUX'NUN TADINA VARAMAMAK

11 Şubat

Subaylar koğuşunun sobasını uyanık tutmak için gece nöbetçileri sabahlara kadar kömür taşırlardı. Ustura gibi yalaz yalaz bir kış, hastahanenin dışına yüzlerce karga, olağanüstü irtilikte kar köpekleri, masmavi bir de is kokusu getirip yığmıştı. Geceleri uyuyamadım mı, elimi yastığın altına uzatıyor, **Claude Mauriac'ın Malraux** üzerine yazdığı oturaklı incelemeyi okuyordum. Tutkusal, sardıkça saran bir okumaydı bu! Kitabı, yaz öğle sonları Erzincan sokaklarına dağıttığımız gevezelikler sırasında, bana, **Memedcan (Köksal)** vermişti; Dumanlı ile Erzincan Garnizonu arasındaki telefon hattını inşa ederken**«Espoir - Umud»** u bir kere daha okumuştum ya, yazarı dilimden bir türlü düşmüyordu; **Memedcan:** «— ...bende onunla ilgili yaman bir inceleme var» deyince, hemen istedim. Doğrusunu söylemek gerekirse önceleri pek de ısınamadım **Claude Mauriac'ın** diline, ama git git bu kitabın usta romancının derinlemesine ve hakseverce bir çözümlemesi sayılabileceğini düşünmeye durdum. Hâlâ da öyle düşünüyorum.

Biz, (yaşı kırk çevresinde olanlar mı?) **André Malraux'yu Nasuhi Baydar'ın «La condition humaine İnsanlığın Hâli»** çevirisinden tanımıştık. Toplatılmış mıy-

dı, mevcudu mu kalmamıştı, her nedense ortalarda pek gözükmezdi kitap, okuyanlarımız çok beğenir, okumayanlara ballandıra ballandıra anlatırdı. Sonraları, **Malraux'nun Barres** tadındaki Fransızcasının yoğun çetrefilliği aramızdan bu dili öğrenenlerin okuma çaba ve iştahlarını kıracak çetinlikte olduğundan, Türkçede ne adı anıldı, ne de yaptıkları tanıtıldı. İlk Paris yolculuğundan başlayarak bulabildiğim bütün romanlarını, anlar anlamaz, okumuştum ama romancıyı yerli yerine oturtabilmek konusunda gerçekte asıl **Claude Mauriac**'ın kitabından faydalandım.

Malraux, hiçliğe, ölüme ve saçmalık **(absurde)** duygusuna siyasal, ya da **esthetique** eylemle meydan okuyan müthiş bir romancı. Bir yandan devinim halindeki imgenin çağdaş romandaki yadsınamaz yerini açıp kanıtlarken, bir yandan da, sonradan gelenlerin **(Camus, Sartre**...) yaygınlaştıracağı bazı **thème**'leri en çıplak, en dikenli, en acıtıcı şekilleriyle ortaya koyuyor. **Claude Mauriac**'m, **Sisyphe Efsanesi**'ni yazarken **Albert Camus**'nün **Malraux**'yu unutmasını bağışlayamadığını şimdi bile hatırlıyorum. Ya bizim burdaki durumu görse ne diyecekti? Modadır diye **Sartre**'ın, **Camus**'nün kitapları çifter çifter çevriliyor, okuyucu bulabiliyorsa da, **Malraux**'nun çıkmış kitaplarına **(Büyük yol, İnsanlık durumu, Altenburg'un Ceviz** ağaçları) burun kıvrılıyormuş. Bunu yayımcılar söylediler bana, çok şaştım: onlar da biraz şaşırmışlar:

«...bilinçli okuyucudan çok moda izleyen okuyucuların bizi getirip bıraktığı yer bu geldiğimiz!» demek istiyorlar.

Modası filân var mı bunun, **Malraux,** sağlığında klâsik sayılmış bir yazar: onun tadına varamamak, bir yerde, XX. yüzyılın tadına varamamak demek!...

KAPSAMI GENİŞ DÜŞÜNEMİYORUZ

13 Şubat

Bilmem **Esad Adil**'i tanımış mıydınız?

Yorgun bir yüzü, dalgın bir gülümsemesi vardı. **Gerçek**'i gündelik olarak çıkarırken, bazı akşamlar, beni, **Hasan**'ı **(Tanrıkut)**, **Asım**'ı **(Bezirci)** alıp Sirkeci'deki lokantalardan birisine, yemeğe götürürdü. Dışarda acı bir yağmur, yoksul ışıklar, kaldırımlara tükürülmüş bulut parçacıkları bulurduk. O gün bugün, ne zaman **Vakit Yurdu**'nun dar kapısı önünden geçsem, garip bir yanılmayla, yine onun içerde, yalnız elektrik ışığıyla aydınlanan odasında, gözlüklerini alnına kaldırmış çalıştığını düşünürüm.

Bir keresinde, demişti ki:

«...sen sen ol, kapsamı geniş düşünmeyi öğren!.. İhâtası dar olanların mensup oldukları harekete sağlayacakları fayda ikâ edecekleri zararın yanında bir hiçtir. İyi bir siyasî strateji, herşeyden önce, geniş ve sağlam bir siyasî ihâtayı gerektirir. Yoksa, Allah muhafaza, stratejiyi, taktiği, opportünizmi, makyavelizmi birbirine karıştırır çorba edersin...»

Türk toplumcu hareketinde en eksik olan da, sanırım, eskilerin ihâta dediği, kapsamı geniş düşünebilmek yetisi. Ya bilgimiz kıt, ya yöntemi iyice kavrıyamadık, ya da düpedüz imgelemi dar kişileriz. Sık sık, kısa zaman parçaları içinde alınmış geçici siyasal durumları yanlış değerlendirip ters yollara sapmalar mı istersiniz, dileklerimizi gerçek diye alıp üstüne üflesen yıkılacak iskambil kâğıdından şatolar kurmak mı, hepsi var bizde. Önce alın size sanat alanından bir örnek :

Menderes diktası döneminde nesnel koşulları tarihsel gerekircilik açısından değerlendiren bir toplumcu,

durumunu **(position)** devrimci yani işlemsel yönde koruyup yöntem uygulamasını koşulların özgül **(specifique)** karakterine uyduracaktı değil mi? Hayır, öyle yapmadı. Önce aşırı sayılabilecek marxiste çıkışlar gösterdi. (Okuyun İnsan Tükenmez'i, **Jean Freville, André Still,** vs. kaynar içinde). Diktanın zoruna ve (geçici) sürekliliğine çarpıp tırnaklarını kırınca, bu sefer kökten devrimci durumunu **(position)** değiştirdi: işlemsel bir **esthetique** için uğraşmayı bırakıp tam da diktanın işine gelen politika dışı **(apolitique) ikinci yeni** oligarşisini desteklemeğe başladı, iyice benimsedi. Neden? İhâtası dardır geleceği göremez de ondan! Şimdi, nesnel koşulların değişmesi temeldeki kök yanlışlığı apaçık ortaya çıkarınca ne yapıyor nihayet hâtâsım anlayıp bari gagasını kısıyor mu, yooo, bu defa küstahlığı son haddine kadar götürüp o yanlış **position'u,** durumu, bütün toplumcu harekete mal etmeğe uğraşıyor. **(Memet Fuat'la Fethi Naci'nin** yaptıkları budur işte.)

Sanat alanında bir örnekti bu, siyasal alandan alacağımızın tam göbeğinde yaşamaktayız bu günler: Emperyalizme karşı uğraşta bütün «Kuvay-ı milliye» yi (ulusal güçleri) bir araya getirmek sloganı, nesnel ve toplumsal koşulların gerektirdiği siyasal stratejinin en olumlu ürünü. En gerçekçi olanı da. Sen, şu ya da bu nedene uyup, statejidir diye aslında taktik, hem de yanlış taktik bir çıkış yapıyorsun. Diyorsun ki :

«— ...emperyalizme karşı mücadele sosyalist mücadeledir, sosyalistlerin mücadelesidir. Bunu biz yapacağız. Başkalarını gereksinmiyoruz.»

Gerçekte, havada bir laf bu, bugünkü siyasal giderek toplumsal çatışmanın dialektiğine uymuyor (Pratik eyleme dönüştüğü an Amerikalılara soğuk bir bakış fırlatmak haline girip gülünçleşmesi de bundan). Çünkü,

bu çatışmanın ulusal plândaki somut, elle tutulur belirtisi bir yandan öğretmenlerin harman edilmesi, bir yandan komünizmle mücadele histerisinin yayılmak istenmesi, bir yandan yobazlık, kısacası gerici dikta eyilimleri, faşizm! İş faşizmle mücadeleye döküldü mü, birden ayılıyorsun sen, zira tehlike o daracık ihâta dairene giriyor, gericiliğin emperyalizme karşı mücadeleyi budalaca daraltıp soyutlamak girişimlerine kulak asmaksızın ilk seni yemeğe geldiğini görüyorsun; o zaman, ansızın «Faşizme karşı herkesle elele» olmak esini kafanda yeşeriyor. Kapsamı geniş düşünebilsen göreceksin ki, birbirine bağlıdır bunlar. Ana stratejiyi belirlerken ana çatışmanın emperyalizm'le «Kuvay-ı milliye» (ulusal güçler) arasında geçtiğini gözden kaçırdın mı, yandın, gittikçe daha komik durumlara düşüp kendini rezil etmen işten bile değildir.

Descartes'ın sağduyu için dediğini bilmem ama, ihâta bütün insanlar arasında eşit olarak bölüşülmüş sayılamaz.

Hele bizim toplumcular arasında!

AKINTIYA KÜREK

15 Şubat

Belki garibinize gidecek: Ben iyi çay demlemeyi, bir çoklarımız gibi cezaevinde değil, Paris'te Fahri'den (**Abbas Yolcu**'daki Mahel'in arkadaşı var ya, işte o.) öğrenmişimdir.

O bu işi, simsiyah kaş ve bıyıklarının eczacı ciddiliği arkasına sığınarak, söze möze sığmaz bir titizlikle yapar; sık sık da yeğlediği çay harmanını edinmek için taa **Kardomah**'ğa, **Rue de Rivoli**'ye kadar gitmeye üşen-

mezdi. Ne heyecanlı günlerdi o günler!... Çokluk **Porte d'orléan**'daki otelin güneş görmez ama hayli konforlu odasında öteki çocuklarla çay fincanlarının etrafına çevrelenir, bir yandan gâvur Paris'i döven acı soğuğun toplarını dinler, bir yandan memleket sorunlarını tartışırdık.

O ara, tarih gözüyle görmek diye bir şey tutturmuştum ben, durmaksızın da tekrarlardım:

«— ...Ancak tarih gözüyle görüp değerlendirmek siyasal eylemi olumlu sonuçlara ulaştırır, yalnız nesnel ve toplumsal koşulların güncel durumuna göre tasarlanmış bireylem gereklidir belki, ama eksiktir; o koşulların tarihteki köklerine kadar uzanmak, olduğunu olabileceğini hesaba katmak asıl sonuçların öngörülmesini kolaylaştırır.»

Ne demek bu? Şöyle söyleniverince pek soyut görünüyor, elle tutulur bir anlam çıkmıyor gibi ya, değil: Bir örnekcikle şimdi hemen damarlarında kan dolaşmaya başlayacak, hakkı olan canlılığı kazanacak.

Abdülhamid, genç Osmanlılarla ve savundukları hürriyet fikriyle ne denli uğraşmıştı, ne yasaklar, ne cezalar koymuştu değil mi? Sonradan ittihatçılar iktidara gelince aynı yasakları itilâfçılara karşı koydular, onlarla uğraşmaya başladılar. Daha sonra itilâfçılar ve hain **Vahdettin, Mustafa Kemal**'e ve Anadolu hareketine böylesi yasaklarla, bu kısıtlamalarla karşı durmak yoluna gitti. Daha sonraları **C.H.P.** faşizan bir tek parti diktası haline girince yaptı aynı şeyi, muhalefetleri çeşitli baskılarla susturmak istedi. En sonra da **Demokrat Parti**nin gizli faşizmi!... Şimdi, aşağı yukarı yüz yıldır bir çeşitli iktidarların sırtısıra koydukları çeşitli yasaklara bakın, bir de bu yasaklara karşılık **Mithat Paşa** Kanunu Esasi'sinden bizi 27 Mayıs Anayasasına getiren gelişmeye!...

Aradaki olumlu fark ekonomik ve tarihsel gerekirciliğin zorunlu sonucudur. Tarih gözüyle gören aydın politikacı bu gelişmenin önlenemiyeceğini bilir, onun için de hem özgürlükten yana görünüp hem de cılkı çıkmış bir oyunu yeniden sahneye koymağa uğraşmaz.

Akıntıya kürek çekmektir bu!...

"MAVİ GÖZLÜ DEV"

17 Şubat

Tristan Tzara'nın adı anıldı mı herkes **dadaisme** hareketini anımsar, oysa ben çağrışımlarımın ışıltılı trenine bindiğim gibi **«Nâzım Hikmet'i Kurtarma Komitesi»** ni, **Maison de la pensée française**'deki heyecanlı toplantıları, yabancı bir kürsüden yabancı bir kalabalığa tir tir titriyerek, **«Mehmedçik Mehmed»** i okuyuşumu bir koşu yaşar gelirim. 40 - 50 yıllarının o büyük çarpıntısını anımsarım demek, **Nâzım**'ın suçsuzluğunu dünyaya duyurmak için, geleceklerini harcayarak, gurbet illerinde didinen bir avuç Türk delikanlısını!... Parasızdılar, çaresizdiler, arkasızdılar; doğru dürüst hiç kimse ellerinden tutmuyordu; yine de **Tristan Tzara** Başkanlığındaki Komitenin çabalarına yüreklerini âdeta tırnaklarıyla yırtarak katılıyorlardı. O yıllarda yabancılar **Nâzım** olayıyla yeni yeni ilgilenmeğe başlamıştı henüz, şiirlerinden ilk Fransızca çeviriler **Les lettres françaises**'de, **Les Temps Modernes**'de yeni yeni yayınlanıyor, Fransız aydınları ozanın kurtarılması ve suçsuzluğunun duyurulması için buluşmalar düzenliyor, imza topluyor, dört bir yana telgraflar çekiyordu.

Genç bir Türk ozanıyım ya, benden onun şiirlerini

kendi dilinden okumamı istemişlerdi. Çıktım okudum. Bir başkası çıktı halk ezgileri söyledi. Bir başkası, toplantıya Türk musikisinden bir perde olsun diye, **Alesia'**lara, **La Motte — Picquet'**lere koşup ermeni udîler rum kanunîler aradı, buldu getirdi. Bunları yaparken ya bir daha yurda hiç dönemeyeceklerini, ya da döndükleri saat Galata rıhtımından «derdest» edileceklerini biliyorlardı. (Öyle olmadı mı? Son Paris yolculuğuna çıkacağım sıra yine pasaportumu bir türlü vermediler, o zamanlardan kalma bir dâva varmış meğer kuyruğumda, bir de yurt dışına çıkamaz kararı! Pasaportu alabilmek için İçişleri Bakanına başvurmak zorunda kaldım.) Ne var ki geçici olarak ahmaklık ve kaba kuvvet herşeye hâkim gibi görünse de, haksız suçlamalar insanı belli etmeksizin yaralasa da, onlar Türkiye'nin şanına ve büyüklüğüne hizmet ettiklerinden emindiler.

Bu inançladır ki, döner dönmez, «Mavi Gözlü Dev» başlıklı bir yazı yayınlamaştım. Şimdi bakıyorum da şöyle demişim bir yerinde:

Nâzım Hikmet'i sevmek kolay değildir. Çünkü onu sevmek bir vatanı sevmek gibidir. Kendisini müdafaa etmelisiniz. Onun için çarpışmalısınız. Onu hissetmeli, yaşamalısınız.»

O günler (Mayıs 1950) ozanın açlık grevine karar verdiği günler, şöyle çizmişim bu acı olayın altını:

«... Nâzım Hikmet açlık grevi yapıyor veya yapmadı, mühim olan bu mudur? Hayır, bence değil! Mühim olan 13 yıllık haksız çilesinden sonra milletler ve kıtalar arası bir şöhret olan Nâzım Hikmet'in ve bilhassa onun gibi manevi kabiliyetleri gayet sıhhatli bir adamın açlık grevi yapmağa karar verebilmesidir, kendisini âdeta mecbur hissetmesidir. Ayıp olan, ağır olan, kahredici olan budur.»

Yazıyı **Barış** dergisinden istemişlerdi, tereddütsüz

yazdım, imzam altında da yayınlandı. Bunun o zamanki zamanda ne demek olduğunu bilmem o koşulları yaşamamış delikanlılar kestirebilecekler mi? Üstelik, yazımı şöyle açık ve su götürmez bir çağrıya da bağlıyordum:

«... **Nâzım Hikmet'in kurtulması bahsinde hepimize, boyumuza ve gücümüze göre mesuliyetler düşüyor. Bu mesuliyetlerden korkmamak, vicdanımızın ve hakikatın emrettiğini yapmak vazifesi karşısındayız. Bir adamı öldürmek acı ve feci bir şeydir. Fakat kendisini öldürmek isteyen bir adamın ölümünde hazır bulunmak!... Bütün insanlık kendi soyunun bir evlâdı olan Nâzım Hikmet'le, büyük Nâzım Hikmet'le övünüp dururken, biz onun dört duvar arasında, hasta ve yalnız ölmesi karşısında elimizi kolumuzu bağlayıp susamayız.»**

Evet, **Yeni Dergi**'nin son sayısı aklıma getirdi bütün bunları, o acıları o heyecanları yeniden yaşar gibi oldum. **Mehmet Fuat, Nâzım**'ın adama kahır ve utançtan taşları ısırmak duygusu veren mektuplarını yayınlamış. Suçsuzluğu konusunda da bir yazı yazmış. Biraz geç mi diyeceksiniz, demeyin, haksızlıkların açıklanmasında kimse, hiç bir zaman, hiç bir şekilde, geç kalmış sayılmamalı.

KÜLTÜR SORUNU

24 Şubat

Siyah Afrika'lı aydınlardan bir mektup gelmesin, şaşarsınız, nasıl en gündelik konuları bile siyasal yönlerden ele alır, eleştirirler; en ilkel, en doğal olaylar

bile, nasıl ansızın «emperyalizm'in baskısı» ya da «yeni sömürgeciliğin aldatıcı düzeni» içindeki yerini bulur, ona göre bir anlam kazanır. Bir araya geldiler mi, öfkeyi çok andıran sevimli bir telâşla aynı şeyleri on kere, yüz kere, bin kere birbirlerine anlatırlar. Bazan **Quartier**'deki bir öğrenci kahvesinde söyleşilerine kulak kabartır, şaşardım: İnsan edinilmiş bu kadar çok gerekli bilgiyi nasıl olur da bu kadar dersiz topsuz bir bileşime, daha doğrusu dağınık bir bileşimsizliğe harcayabilir diye!

Oysa ne gün **«Présence Africaine»** dergisini alsam, karşıma bambaşka bir durum çıkardı. Uyanan tutsak kıtanın en akıllı kalemleri orada içlerini kavuran geleneksel sorunlarla, dışlarını törpüleyen sömürgeciliğin ortaya çıkardıklarını, ne de ustaca çözümler, kuramsallığın yavan bilgiçliğine düşmeden, kendileri, kendileri gibi yabancı dış etkiler altında kalkınmaya uğraşanlar için ne faydalı önerilerle gelirler?

Joseph Ki-Zerbo adını onların arasında saymalıyım. Daha önce yayınladıklarından aklımda belirli bir şey kalmamış ama, geçen gün **Le Nouvel Observateur**'de okuduklarım beni bir kaç nedenle etkiledi. Tarihçi olduğundan mı, eğitimciliğinden mi bilmiyorum, Joseph Ki-Zerbo sömürgeciliğin, sömürge ve yarı sömürge durumundan henüz kurtulmuş ülkelerdeki etkilerine son yıllarda alıştığımızdan başka bir açıdan giriyor:

Kültür sorununun bağımsızlığın en önemli, en önde gelen boyutu olduğunu, Afrika'lı yöneticilerin çoğu farkedemediler, her gerçek bağımsızlığın onunla başlayıp onda sonuçlanacağını kestiremediler. Eğer ulusal bir bilinciniz yoksa, istediğiniz kadar bayrağınız, istiklâl marşınız, Birleşmiş Milletlerde koltuğunuz, ya da tabureniz olmuş, neye yarar? Oysa bilinçli bir ulus demek, ulusal kültürü olan bir ulus demek.

Ortalıkta bir ekonomi sözüdür sürüp duruyor, ekonomik bağımsızlık iyi ama onun özürüne sığınıp siyasal bağımsızlığı yozlaştırmak, halkların köklü yaratıcılığını kontrol altına almak kötü. Bir şey gerekmesin, hemen yabancılara başvuruluyor; kültür alanında, gerçekte rahatça satıcı olabileceğimiz şeyler ateş pahasına dışardan alınıyor...»

Kendi yönümüzden gelin de katılmayın şu dediklerine! Birkaç yıldır ülkemizin ekonomik bağımsızlığını savunmak uğruna ayağa kalkan aydınlarımızın kültür konusunda aynı duyarlığı gösterdiğini öne sürebilir miyiz? Ben, sanmıyorum: tam tersine, ekonomik milliyetçiliği bir ilericilik sayan bu altı kaval üstü şişhane aydınlar, kültürel bir milliyetçiliği gelenekçiliğe kaymak diye alıp düpedüz gericilik sayıyorlar. O zaman ne görüyoruz? Siyasal eylemiyle bağımsızlığımızı savunanların, söz gelişi, sanatlarıyla, bağımsızlık mücadelesi yaptıklarına karşı bir uysal bağımlılık halinde bulunduklarını!

Bu çelişme hanidir beni rahatsız ediyor. Hanidir de altını çizer dururum. İster misiniz bir kere de Joseph Ki-Zerbo çizsin:

«... edebiyata gelince, bu alanda da sömürgelik döneminin kalıntılarından sıyrılmak zor. Yazarlarımızın aklı fikri kendilerini uluslararası alanda gösterebilmekte!... Mauriac kadar iyi yazabileceklerini, James Joyce kadar kişilik sahibi olduklarını göstermeye can atıyorlar. Ne var ki bunu yaparken kendilerini halk yığınlarından ayıran uçurumu daha da genişletiyorlar. Çoğunu, ilkokul düzlemini geçememişlerin okuyup anlıyabilmesi olası değil, kaldı ki Yukarı-Volta'da okul çağına gelmiş çocukların ancak onda biri okula gidebiliyor.»

İnsan, bizim tango yazar ve ozanlardan söz ettiğini sanıyor değil mi? Eh, okuma yazma oranımızı da ge-

çen gün Radyodan dosta düşmana müjdeledik, yüzde 48 imiş! Demek gerek nesnel ve toplumsal koşullar bakımından, gerekse bu koşulların gereğine aykırı düşen davranışlarımız bakımından, kültürel bağımsızlık mücadelesinde Afrika'lı yazar ve ozanlara benziyoruz. Şu farkla ki onların arasında kalabalığa açılma yetileri olan işlevci bir sanat yapmak isteyenler en az Joseph Ki-Zerbo'nun yakındıkları kadar var, hattâ daha da çok. Bizdeyse durum tersine!

FAŞİZM DENEYECEKLER

27 Şubat

Anlaşıldı, faşizm deneyecekler. Tadı damaklarında kalmış. Anlaşılamayan şu: Solu tasfiye mi etmek istiyorsunuz, en ilkel siyasal strateji bunun için, onu Anayasa sınırları dışına itmeyi salık vermez mi? Önce sağlam ve güvenilir bir özgürlük rejimi kuracaksınız, her şey açık olacak, her şey serbest!... Solcular istedikleri gibi konuşacaklar ama, rahat ve mutlu vatandaşı etkiliyemiyecekler, içerleyecekler buna, «gözlerini de iktidar hırsı bürümüş olduğundan», seçimsiz meçimsiz, bir takım karanlık iktidar yolları aranmaya başlayacaklar. İşte o zaman yapışacaksınız yakalarına, sağcı diktanızı çaktırmadan kuracak, onu haklı göstermek için de toplumcuların yasa dışı davranışlarını özür diye öne süreceksiniz.

Hayır, öyle yapmıyorlar. Aydınlığı sevmiyorlar galiba, uluorta herşeyin konuşulması da hoşlarına gitmiyor besbelli. Ne yapsınlar, onlar da tutup savunsunlar

diye Anayasa'yı solculara bırakıyor, sonra da solculara aman vermiyeceğiz diye çığlık çığlık Anayasa'yı sakatlamaya hazırlanıyorlar. Siyasal bir iktidarın «Meşruluğunu kaybetmesine» giden yol da aksi gibi buradan geçer ama, gel de anlat, anlatabilirsen!

Duymuş olacaksınız, «Dünyanın en ahmak sağı Fransız sağıdır» anlamına gelen bir sözü vardır **Guy Mollet**'nin, bizim sağcıları tanısaydı yargısını herhalde bu kadar kolay bir kesinlikle veremezdi.

Bilmem siz ne dersiniz?

"ONUNCU KURBAN"

3 Mart

Fellini'nin sineması, objektifini **La Strada**'da olduğu gibi iki üç kişilik bir çevreyi ancak alabilecek kadar daraltsa da, **La Dolçe Vita**'da olduğu gibi bütün kesimleriyle toplumu kucaklayabilecek kadar genişletse de, yatay tutulmuş bir toplumsallık içinde insancıl (beşerî) olarak kalır. Usta rejisörün, artık **Kafka**, **Musil** ve benzeri yardımlardan mı, yoksa savaştan beri yabancılaşma sorununu ön plana geçiren varoluşçulardan mı benimsediğini iyice kestiremediğim adlandırma, belirli bir durumu ışıklandırma çabası, bence üstünde en çok durulacak yanı: Teknik bakımdan olduğu kadar toplumsal bakımdan da gittikçe karmaşık çağdaş toplumun koşulları; ister birey, ister toplum halinde alınsın, insanları aşmaktadır. Dar parmaklıklı bir çeşit demir kafes meydana getiriyor sanki bu koşullar, içinde yaşamak zorunda olanların yüreklerini ve yaşama ufuklarını da-

raltıyor, giderek, kendi kendilerinden, insan olmanın ilk ve temel özelliklerinden ikinci ve yanlış bir insan tabiatına kaymalarına sebep oluyor.

Gerçekte bu «teşhis» önemli bir gerçeği yansıtıyor: Teknokrat ve kapitalist endüstri uygarlığı, tüketim mistiği ve konfor gereksinmeleri içersinde insanlığa yakışmayan bir şiddet bir duygusuzluk, bir örgütlenme sıtmasına tutulmuştur: Para, konforun ve tüketim olanaklarının bu sihirli anahtarı, birey için tek ülkü; şiddet ve örgütlenme ise bu ülküyü elde edebilmek için geçerli araçlar! Düzenin varlığını koruyan kuralları bozmamak şartıyla, zengine ve yoksula, ılık ve sığ yeryüzü cennetinin kapıları ardına kadar açık!... Bilmem **Duverger'**nin son yazılarında Batı Avrupa'yı işçisi, köylüsü ve burjuvasıyla yavan bir konfor «rehaveti»ne kaymış olmakla suçladığını bilir misiniz? Son kitabı «Halksız Demokrasi» de ayni görüşü aşağı yukarı özetledikten sonra, bu **conformisme** eyiliminin hem Amerikan kaynaklı olduğuna, hem de öteki ülkelere Batı Avrupa'yı kapadığına dikkati çekmiş. Dışardan bakılırsa herkesin işiyle gücüyle uğraştığı, çoluğunu çocuğunu yetiştirdiği özgür bir düzen bu, bir buz dolabı, otomobil, apartman katı, resimli roman, televizyon ve gece kulübü demokrasisi! Ama ya içten bakılırsa...

İşte o zaman -hayır, **Fellini**'nin değil, ondan besbelli esinlenmiş- **Elio Petri**'nin **«Onuncu Kurban»** filmi. Belki seyredegeldiği yavanlıklar beynini iyice yıkadığından belki bizim toplumumuzda Batı tipi bir tüketim kapitalizmi gerçek boyutlarıyla henüz gerçekleşemediğinden, seyirci - Marcello Mastroianni ve Ursula Andress gibi iki yıldız da olsa - filmi yadırgadı: Mırıldananlar da esneyenler de oldu, yarıda bırakıp çıkanlar da. Oysa **Elio Petri,** yarı **Fellini** verilerinden yarı **Science Fiction** geleneklerinden yararlanarak (Galiba biraz da Bond'gil-

lerin etkisi var) acı bir taşlama filmi yapmış. «Onuncu Kurban» üstün bir yapıt sayılamaz belki, ama çağdaş Batılı topluma ustalıkla tutulmuş bir dev aynası. Her şeyi aşırı derecede büyüterek gösteriyor, fakat gösteriyor.

Onu karalayanların çoğu belki de içinde kendi kendilerini görüyorlar. Kimbilir?!

PAROLA FAŞİZME DUR!

6 Mart

Okuyanlarınız çoktur sanırım, **Refik Erduran, Milliyet**'teki köşesinde gerçekten ilginç, derli toplu ve adamakıllı uyarıcı yazılar yazıyor. Son yılların hummalı havasında fıkra özelliklerini yitirip makale, hatta başmakale olmaya yozlaşan bir yazı türünü, özünü pekâlâ koruyarak asıl boyutlarına yerleştirmek gibi bir de ustalığı var ki pek beğeniyorum.

Bir kaç gün oldu, emperyalizmin ulusal sınırlarımız içinde yeni tip bir faşizm olarak somutlaşmak istemesine karşı geç kalmasın, tez davransın diye İnönü'yü uyarıyordu. Haklı bir uyarma; durum her geçen gün biraz daha kötüleşiyor, çember her geçen gün biraz daha daralıyor. Emperyalizme ve onunla işbirliği eden faşizme kim direnecek? Geçen sefer olduğu gibi bu sefer de elbet Kuva-yı Milliye, yani ulusal güçler. Bu güçlere kimin baş olması yakışık alır? Eski ve şanlı bir kuva-yı milliyecinin, İsmet Paşa'nın!

Yalnız, iş bununla bitmez ki! Anayasa'nın tanıdığı özgürlükleri yasa çıkarıp sakatlamak isteyenlere yasama

hakkının gerçek sahibi ulusun, başka bir deyişle seçmen kütlesinin hoşnutsuzluğu da duyurulmalı. Basının, bazı parti ve kuruluşların tek tek çıkışları, bildirileri ve protestoları, ancak, ulusal bir imza toplama kampanyasıyla yurt çapında desteklenirse etkili olur. Başı kim çeker bilmiyorum, zaten ister üniversiteler, ister sendikacılar, ister meslek kuruluşları, ya da parti yöneticileri çeksin, bu o kadar da önemli değil; önemli olan yüzlerce, binlerce, yüzbinlerce seçmenin, kendi adına çıkarılmak istenen şu sözüm yabana özgürlükleri koruma yasasım, Cumhurbaşkanına, Meclis ve Senato Başkanlarına, muhalefet liderlerine imzasıyla yazarak protesto etmesi. Seçmenlik ve vatandaşlık hakkını kullanması, Faşizme dur demesi.

İlk imzayı ben işte burada veriyorum.

CAHİT IRGAT

7 Mart

O sabah, Karşıyaka iskelesinde vapur beklerken beni görmüş; farkında değilim deniz kenarında karabatakları mı ne seyrediyorum; vapurda birden yanıma gelince şaşırdım:

«— Vay ağabey!» dedim.

Dillere destan alınganlığıyla: «— ...Attillâ beni gördüyse niye görmezlikten gelsin diye düşündüm» dedi.

Pasaport iskelesine kadar, bir yolculuk boyu görüşmüştük. Bu dediğim, şöyle böyle, bir buçuk yıllık bir hikâye. O gün bugün **Cahit Irgat**'ı görmedim. **Yeditepe**'de bir şiirine rastlayınca yeni yetişenlerin toplumcu ozan

Cahit Irgat'ı handiyse hiç tanımadıkları aklıma geldi takıldı. «Çirkin» eleştirmecilerimizse oyuncu **Cahit Irgat**'ın kişiliğiyle ozan **Cahit Irgat**'ı adamakıllı birbirine karıştırmış, birincisi yüzünden ikincisini küçümsemeyi elinin tersiyle şöyle kenara itmeyi marifet sanmıştır. Oysa belirli bir önemi vardır bu ozanın, öyle geçiştirilemez: Garip'çi anlayışın imgeyi **(image)** ve edebî sanatları yadsıyan tutumuyla, inadına imgeci toplumsal şiir tutumunu, kendine göre yoğun ve başarılı bir bileşimde **(synthèse)** kaynaştırmış; kısa kısa, fakat yüksek yoğunluğu nedeninden iyice vurucu şiirler yazmıştır:

Dağlarda insan sesi var
Şehirde insan sesi
Rüzgâr değil insan sesi
Dünyamızda dolaşan.

Bu yanından alınırsa Garip şiirinin en başarılı ozanı da sayılabilir, öyle ya, **Orhan Veli**'lerin sıra sıra yanılmalardan sonra şiirlerini getirmek istedikleri aşamaya o, âdeta **esthétique** bir önseziyle ilk şiirlerinden başlayarak yerleşmiş; hem savaş şiirlerinde hem şehir şiirlerinde, zengin sıçramalarla toplumsal çilenin ve emeğin ağrılı şarkısına yükselebilmiştir.

Arzusuyla göç etmedi
Kelepçeli götürdüler
Geceyarısı
Ay vururdu odasına
Bir daha görünmedi

«Bu Şehrin Çocukları»nda, **«Rüzgârların Konuşuyor»**da, **«Ortalık»**da, bu kitapları dün gece yaptığım gibi ne zaman karıştıracak olsam, içime tığ gibi saplanan yürekli, sorulu, kavgalı şiirler bulmuşumdur:

Kalbimizin ortasında güvercin
Güvercin kursağında bir kurşun
Kefenimiz arşın arsın
Parasıyla peşin peşin

İşin acısı, Türk şiir okuyucusu şöyle bir sokağa çıksa, Vietnam şiirini, **Mao-Çe-Tung**'u, **Yevtuçenko** ya da **Apollinaire**'i kitap kitap bulabilir de, gerçekten toplumcu bir çok Türk ozanının, bu arada **Cahit Irgat**'ın kitaplarını ha deyince bulamaz: Ya bitmiş, yeniden basılmamışlardır, ya da ilgi görmüyor diye dağıtılmamışlardır, ya da kaldırım kitapçılarında bitirmişlerdir kahırlı ömürlerini.

Şöyle bıçak gibi iki mısra ile bütün bir toplumsal uğraşın büyük ağrısını yansıttıkları için mi acaba:

Ötme vapur gelemem
Dört duvarla sarılmışım.

DURRELL

12 Mart

Kitapçının vitrininde **Justine**'e rastladım.

Birden beş yıl kadar önce, Koca Mansur sokağı'ndaki apartmanın salonundayım. Divana uzanmışım. Elimde kitap. O ara bir yandan stüdyoda Şâdan bey'le (Kâmil) **«Ver elini İstanbul»**un montajını bitiriyoruz, bir yandan da gizemlerle dolu bir yolculuğu saygıyla tamamlar gibi, ağır ağır,**Lawrence Durrell**'in **«İskenderiye Dörtlemesi»**ni okuyorum. Fransız basınında bu dört ciltlik yapıtın ne çok anmışlardı adını! Açık açık

en ünlü, en yıkılmaz romanlarla karşılaştırılıyor, onlardan hiç de aşağı kalmadığı öne sürülüyordu. Belki bu yüzden, belki de **Durrell**'de ufak ufak bir **Cendrars**, bir **Henry Miller** havası sezdiğimden, **Osmanbey**'deki kitapçıda görür görmez, dört kitabın dördünü de aldım: **Justine, Mountolice, Balthazar, Clea.**

Durrell de bir türlü sıraya giremeyen, bir türlü evcilleşemeyen bir yazar. Büyüklüğünün önemli bir kısmı bundan doğuyorsa, bir başka kısmı, on dokuzuncu yüzyıldan devralınmış iki büyük roman yöntemini, yüzyılımızın verilerini de içine katarak, görkemli bir bileşim biçimine sokabilmesinden doğuyor. **«İskenderiye Dörtlemesi»**, bana kalırsa, **Balzac** gibi düşünülmüş fakat **Proust** gibi yazılmış bir roman: yazarın kendi kendini doğalcı **(naturaliste)** sayması ne kadar boşuna değilse; **Henry Miller**'in onun kişiliğinde bir **Ravel**, bir **Seurat**, bir **Büyük İskender** boyutu bulması o kadar boşuna değil. Çünkü o şaşırtıcı ve olağanüstü kahramanlarıyla, onların gayet çetrefil ilişkileriyle, hem nesnel gerçeği veriyor, hem de bu gerçeğin kişilere göre değişebilirliğini! Romana, birbirini izleyen dört cilt olmaktan çok, bir olaya, aynı zaman parçası içinde dört ayrı yandan yöneltilmiş dört ayrı objektif olması niteliğini veren bu. Okudukça ilerleyişiniz zaman süresi içinde geçmiyor, toplumsal ve insancıl gerçek ve bunların sonsuzca değişebilen yansımaları içinde geçiyor. Buna yazarın cinsel tabuları kırmaktaki cesurluğunu, tiplerinin iç ve dış bakımlardan büyüleyici gerçekliğini, doğu Akdeniz güneşini ve Orta Doğu kompradorlarının çürümüş yaşantısını katarsanız elinizde çağdaş romanın nasıl olmaklığı konusundaki dipsiz tartışmaları kesip atıveren bir yapıt var demektir.

Okuyun bu yapıtı, son yıllarda «şaheser» diye sunulan bir çok romanın, bu okumadan sonra, birden ger-

çek boyutlarına iniverdiklerini şaşarak göreceksiniz. Bu bile az şey mi?

PİAF'TAN SONRA

13 Mart

El radyosundan **Luxembourg**'un hafif şarkılarını dinliyor, hem de traş oluyordum. Yayın kesiliverdi. Sonra spiker, heyecanı örtülmek istenen bir sesle, **Edith Piaf**'ın ölümünü haber verdi. Şaşkına döndüm. Claude'a yetiştirdim haberi. O gün hiç bir işin sahibi olamadık. Yağmursuz, taş gibi soğuk, kaskatı bir gündü. Akşama kadar o radyo senin bu radyo benim, ne kadar ünlü şarkısı varsa hepsini dinledik. Yeniden insanlarına karıştık: **Pigalle** itleri, bıçkın bahriyeliler, yorgun rıhtım orospuları, afili lejyonerler, yoksul sokak çalgıcıları, garların ve trenlerin garipsemiş yolcuları!...

Fransız Müzikholünde bir «gerçekçi şarkı» geleneği var. **Maurice Chevalier** nasıl kendi tarzında **Mayol**'a çok şeyler borçluysa, Piaf da onun gibi, **Damia**'ya ve öncekilere çok şeyler borçlu. Burası bir gerçek. Yalnız onu eşsiz **Piaf** yapan anlatılmaz şeyi nasıl tanımlamalı? Acaba sesinin ağrılı titreşimlerinden mi geliyor, kaldırımlarda yetişmiş olmasından mı, yoksa **Marlene Dietrich**'in dediği gibi «almasını hiç bilmeyen, veren, hep veren, hep kendinden veren, alabildiğine cömert, hatta müsrif» bir insan olmasından mı?

Onu bana bulduran bir türlü önüne geçemediğim radyo kurcalamak merakım olmuştur. O sıra galiba **Burhaniye**'deydik. Geceleri sihirli düğmenin başına ge-

çer, dünyanın dört köşesinden dağılan sesler arasından en ilginçlerini süzmeye çalışırdım. Yetersiz lise fransızcama aldırmayıp **Monte-Carlo**'yu yakalıyor, heyecanlı şarkı yarışmalarını, takdimci **Zappy Max**'ın zincirleme esprilerini yarım yırtık izliyordum. **Piaf**'ı o günlerde tanıdım. Bu benim için yeni bir gezegen, çok uzak karanlıklarda müthiş bir bulutsu keşfetmek gibi bir şey oldu. Ondan sonra **Yüksekkaldırım**'daki, **Kemeraltı**'ndaki plakçılara taşınıp tırım tırım eski plaklarını arayıp bulmalar; bir 49 **Paris**'inde, sokaklardan yağmur tüterken, müzik dükkânlarına girip girip **Hymne à l'amour**'u yüz bin birinci defa dinlemeler; **İstanbul**'da Bahçeler sokağındaki evde eski **pick-up**'a sırtı sıra koyduğumuz, **Metin (Erksan), Güngör (Kabakçıoğlu), Fikret (Hakan), Ferid (Edgü), Çolpan (İlhan), Aloş** vs. dinlemekten usanmadığımız şarkıları: **l'Accordéoniste, Le pauvre negre, Elle fréquentait la rue Pigalle, İl pleut,** vs; çok daha sonraları, o garip ve yalnız **Madeleine**'in bize **Grenoble**' dan gönderdiği plak, **Les forrains;** geceyi yırtan sancılı ses, uzak bir mum alevi gibi titreyen sahnedeki siyah roblu ufacık kadın...

Peki, niye bunları anımsamak? Dün gece mi ne, İzmir Radyosu'nda bir plak, **Celui que j'aime,** ses onun sesi, biraz gençlik yıllarının plaklarındakine benziyor ama, bu şarkısını hiç bilmiyorum. Spiker az sonra **Mireille Mathieu**'nün şarkısı diyor. Hey gidi hey! Duymuştum. Gencecik, uçarı burunlu bir kızcağız bu. Yoksul bir ailenin kızıymış. Dünyadaki geniş **Piaf** pazarını kaybetmek istemeyen plak endüstrisinin aç kurtları elinden tutmuş yeni bir **Piaf** diye ortaya sürüyorlar. Bir başka firma **Elizabeth Lemaire** diye başka bir kızcağızı ortaya atmış. (Bana kalırsa **Pia Colombo** boşalan yeri doldurmaya daha da çok yakışır.) Ses benzese de, şarkılar aynı çizgiyi sürdürse de, hatta geleneğin bozulmaması için

birinin bu yolda yürümesi gerekse de, bu işte insanı üzen bir taraf var. Mahzun eden, canını sıkan bir taraf.

Yeryüzünde kim kimin yerini tutabilmiş ki!

EDEBİYAT, YAMAN ŞEY!...

14 Mart

O delikanlının bana soracakları varmış. Sağlam yapılı, aydınlık yüzlü bir genç. Tren **Bandırma**'dan kalkar kalkmaz, burnunu **Lord Kinross**'un **«Atatürk»**üne sokması dikkatimi çekmişti. Yüksek askerî okullarımızdan birisinde okuyormuş. Epeyce lâflandık. Kafası olumlu, soruları sağlam, merakı ayakta bir gençti bu, toplumsal olduğu kadar kültürel düzeyde de çok şeyle ilgileniyor, çok şeyi bilmek istiyordu.

Dün dağdağalı bir akşam kahvesinde, **Aznavour**'un şarkıları, bol favorili ye-ye çocukları ve mini-etekli kızlarla kuşatılmış olarak, başka iki delikanlıyla hayli dertleştik. Okuyucularımmış bunlar. Buluşmayı önceden düzenlemişlerdi. Biri yüksek iktisat okullarından birisinde öğrenci, öbürü sanat enstitüsünü bitirmiş, soğuk demirci: ikisi de olağanüstü uyanık çocuklar. Neler sormuyorlar ki? **«Zenciler birbirine benzemez»**deki filânca cümlenin açıklamasından tut, **Aragon**'un toplumcu sanat anlayışına, romancı **Heinrich Böll**'ün filân yapıtındaki başarı derecesine kadar herşeyi! Söyleşimizde adı geçen yazarlara bir bakın hele: **Malraux, Dürenmatt, Yakub Kadri, Jack London, A. Kadir,** vs. Bir yeri düşüyor, soğuk demirci, masmavi çocuk gözlerini iri iri açarak:

«— ...edebiyat, diyor, yaman şey be ağbiy.»

Bu sabah, **Adnan**'dan **(Özyalçıner)** bir mektup: **«Şiir Sanatı»** dergisine bir soruşturma hazırlamış, soruları iletiyor: Yenilikçi Türk şiiri üstüne soru işaretleri sıralamış. Soruşturması bir çeşit öz-eleştirmesi olacak anlaşılan. İki gün önce bir başka derginin, **«Yeditepe»**nin, edebiyat kuşakları konusunda düzenlediği soruşturmanın karşılıklarını gönderdim. **«Yeni Ufuklar»**m son iki sayısında 1950 kuşağının kendi kendisiyle hesaplaşması yer almıştı. **«Varlık»** yazı hayatımızdan sonra tiyatro hayatımız üzerine yaptığı açık oturumu önümüzdeki sayısında yayınlıyacak...

Neye sıralıyorum bunları? Bakın, niye: Siyasal ve toplumsal alanda basın ve fikir hayatımızda görülen canlılık, artık kültür ve sanat hayatımıza da sıçradı. Oralarda da bir kendi kendini arayış, bir ulusal bilinçlenme çabası kendisini gün geçtikçe daha açık olarak belli ediyor. Birincisinin nedeni ne idiyse, ikincisininki de elbette o: 27 Mayıs Anayasasının yarattığı özgürlük ortamı. Ancak bu ortam içindedir ki sanatçılar biçim oyuncakçılığından vazgeçip sanatın ve uluslarının önemli sorunlarıyla ilgilenmeye başlayabiliyorlar. Ne kadar sevinsek, ne kadar övünsek buna azdır...

...Demeye kalmıyor, gazetelerde «mâhût» yasanın tasarısını sütun sütun yayınlanmış görüyorum. Yok yok, bir ulusun aydınlarını, sanatçılarını, düşünen kafalarını bu derece aşağılamak hakkına hiç bir ülkede hiç bir siyasal güç sahip olmamalıdır.

GÖZÜN AYDIN OİSELET!

19 Mart

Meğer bizim kapıcı **Oiselet** eski bir solcuymuş, bunu

epeyce geç farkettim: Sokulgan bir adam değildi, az konuşurdu; sırtında mavi işçi tulumu apartman kapıcısından çok fabrika işçisi halleriyle o koca binanın içinde bir görünür, bir kaybolur, bakarsın asansörü onarır, bakarsın kat merdivenlerini cilâlardı. Bir keresinde, aydınlık ve serin bir yaz gecesi, bana odasına çivili bir eski resim göstermişti. Solmağa yüz tutmuş bir resimdi bu, üzerinde 1936 seçimlerini kazanan **front populaire** (halk cephesi) liderleri **Blum, Daladier, Thorez** yanyana durmuş gülümsüyorlardı. Bizim kapıcı **Oiselet** kimbilir gençlik yıllarını anımsadığından mı, yoksa o eski beraberliğin dağılmasından mı dertli:

«— ...bir darbenin, demişti, etkisini zayıflatmak mı istiyorsun, dört ufak darbeye böl! Solcu eylem bu ülkede otuz yıldır bu korkunç yanlışın içindedir mösyö!»

Martın ilk iki pazarı, radyo başında, gece geç saatlere değin Fransız seçimlerini izlerken doğrusu ya sık sık onu andım. Neydi bu seçimlerin özelliği? Otuz yıl sonra temel ilkeler üzerinde Fransız solunun elele verebilmiş olmasıydı, elbet. **Duverger**'nin dediği gibi Fransa'yı yıllarca ne sağ yönetmişti ne sol, ortanın sağı ve solu arasında kurulmuş ılımlı koalisyonlar önceleri kişiliksiz bir **atlantism**'e kaymışlar, orta sağcı hıristiyan demokratların (MRP) yedeğine düşen sosyalistler (SFİO) sosyalistlik onurunu bile harcamışlardı. Gerçekte Fransız seçim topoğrafyasına uyumlu olmıyan bu yayvan, idare-i maslahatçı iktidarlar Cezayir savaşı ile sonunda işi bilinen çıkmaza sokmuş, **de Gaulle**'ün teknokrat, otoriter ve **Chauvin** iktidarını hazırlamışlardı. Şimdi neden sonra komünistler (PC), Birleşik sosyalistler (PSU), sosyalistler (SFİO) radikaller ve öteki ilericiler solcular arası güçbirliğini gerçekleştiriyor hıristiyan demokratları gerçek yerlerine, ortanın sağına itiyorlardı. Fransız seçmeni ana bir seçim yapacaktı bu kez. Kesin çizgili bir seçim.

France — İnter'in ülkenin belli başlı şehirlerine, İçişleri Bakanlığı'na ve Parti Genel Merkezleri'ne dağılmış spikerleri oy ayırımı ilerledikçe seçimlerin ana yönünü belirliyorlardı. **De Gaulle**'cüler sandalye kaybetmekteydiler. Solcular bütün olarak kazançlıydı. Komünistler sandalye sayılarını bir misli arttırmışlardı. Soi Federasyonunun adayları hemen her yerde iktidar adaylarının hakkından geliyordular. Bilinmez hangi duygusal etkiyle, en çok **Grenoble**'un ikinci seçim bölgesi sonuçlarını merak ediyordum ben, çünkü **Pierre Mendes — France** komünist olmayan Fransız solunun bu ünlü ve inatçı önderi, orada yaman bir savaş veriyordu. Sonuçlar geciktikçe gecikti, gecikti ama, çok da şaşırtıcı oldu: **Mendes — France** ikinci bölgede kazanmakla kalmamış, **İsère** ilinin hemen bütün bölgelerinde solcu adaylar sağcı hasımlarını toz etmişti.

Nasıl **Oiselet**'yi düşünmem, sönük cıgarası dudağına yapışmış, upuzun boyuyla koridorlara sığamayışını? Solcular elele verdiler mi, solcu eylem gerçek boyutlarını kazanıyor. Onun için, sağcılar bakımından da, solcular bakımından da Fransız seçimlerinden alınacak ders az buz değil.

De Gaulle'cüler yönünden, yenilgi, hem gösterişe dayanan prestij politikasının, konut, işsizlik, eğitim ve tarım zorlukları içinde bunalmış olan Fransız seçmenlerini kandıramadığını gösteriyor; hem de, özellikle ikinci turda, merkez sağ (hıristiyan demokrat) seçmenlerin solcu adayları çokluk **de Gaulle**'cü adaylara yeğlediğini. Bunun anlamı büyük. Demek rejime muhalefet yalnız solcuların içinde değil, ılımlı sağcı seçmenler arasında da yaygın.

Solcular yönünden üstünde durulacak en önemli nokta, güç birliğinin müthiş etkinliği. (Yaman bir ders bu, hele yorganı durmaksızın kendi üstüne çekmeğe uğ-

raşan bazı Türk sosyalistleri için bu dersin önemi iki katlı.) Ayrıca **Togliatti**'nin akıllı ve uzak görüşlü vasiyetini geç de olsa uygulamaya başlayan Fransız komünistlerinin ulusallaştıkları, dikta eyilimlerinden uzaklaştıkları ölçüde ilgi göreceklerinin sağlam bir kanıtlaması. Zaten güçbirliğini önce olası kılan şimdi de yeni yeni gelişme olanaklarına iten bu değil mi? Komünist lider **Georges Marchais,** daha ayırım devam ederken, ORTF mikrofonlarına, seçim sonrasında da ortaklaşa eylem için solcular arası konuşmalara ara verilmiyeceğini, hiç olmazsa kendilerinin bunu ümit ettiklerini açıkladı. **Mitterand** ve **Guy Mollet** de yaptıkları kısa konuşmalarda aynı olasılığa dokundular. **Pierre Mendes — France,** bu ünlü «programda anlaşmak» tutkulusu da aynı düşünceyi paylaşırsa **Neuilly**'deki yaşlı bir solcuya gün doğdu demektir.

Hadi gözün aydın, **Oiselet!**

YİNE O SORUN

24 Mart

Gâvurdağları'ndaki **Bahçe** kasabası acaba hâlâ o kadar küçük müdür? 1940'larda, iki dik yamaç arasındaki bahçelere dağılmış, elli altmış saz damlı evden ibaretti. Ne var ki sonbaharda ortalığı şakır şakır yıkayan ay ışığı kumandayı ele aldı mı, bu sarkık ve yorgun evler, tünel rampasını güçlükle çıkan kara tren, çalkantılı köpek havalamaları ve her şey, elle tutulur gündelik gerçekliğinden ansızın bir büyü sanrısına doğru değişir, yaşamakla zannetmek birbirine karışırdı.

On altı yaşımda 141'inci maddenin hışmına uğradığımdan okuyamıyordum. Okullar beni istemiyordu. Danıştay'da dava açmış, sonucunu bekliyorduk. Çileli, sonu belirsiz bir bekleyişti bu. Geceleri, lamba ışığında, bataryalı radyomuzun cephelerden aktarabildiği haberleri dinler, bazı bazı da şiir okurduk. Daha doğrusu ben okurdum, babam dinlerdi. Onun şiir evreni **Tanzimat**'tan sonrasına kapalı olduğundan bulur buluşturur, antolojilerden **Bâki**'nin, **Nefî**'nin, **Nedim**'in gazelllerini ayaklandırırdım; mahzun bir dalgınlıkla dinlerdi beni, **imâle**'leri şaşırırsam düzeltir, çetrefil beyitleri açıklardı. Bazan da **Bayburtlu Zihni**'nin, **Dertli**'nin, **Gevherî**'nin koşmalarını alırdık ele, özellikle **Zihni**'nin, ününün sonradan farkına vardığım o:

Vardım ki yurdumdan ayak göçürmüş
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı
Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş
Sâkiler meclisten çekmiş ayağı

diye başlayan koşması fena halde etkilemişti beni. Üç dört yıldır şiir yazmaya uğraşıyor, o sıralarda İstanbul'da **Yürüyüş**'ü çıkaran **Ömer Faruk Toprak**'la mektuplaşıyordum. Ortalıkta sürülen «yeni» şiirle okuduğumuz bu eski şiirler arasındaki yoğunluk farkı, geceleri uykumu kaçıracak kadar içimi kurcalıyordu. Yüzyıllardan süzülegelen bu şiirlerde arınmış pırıltılı bir ses, gizli bir uyum vardı ki yeniler taş çatlasa hizasına ulaşamıyor, üstelik «ekşi» diyordu. Oysa ben **«Nâzım Hikmet**'in **Şeyh Bedreddin Destanı**'ndan başlayarak, «yeniliğini geleneksel bir temele oturtmak» çabasında olduğunu hayal meyal sezer gibiydim.

Yenilik konusunda da toplumsal ve tarihsel düşünmek zorunu, bilinçli olarak değilse bile, sezgiyle demek daha o zamandan duymuşum. On yıl kadar sonra Top-

lumsal gerçekçilik ve **Mavi** tartışmaları sırasında konuyu yeniden ele aldığımı, açık seçik formüllere bağlamaya çabaladığımı anımsıyorum. Türk olmak. Divan ve Halk edebiyatı geleneğini sindirmek zorundayız diye direndikçe, bunu bir çeşit gericilik sayanlara, **Seçilmiş Hikâyeler Dergisi**'nde galiba şuna benzer şeyler söylemiştim: Şiirde gericilik bugün **Fuzuli** ya da **Şeyh Galib** gibi yazmaktır yani o çağın içlemini **(contenu, muhteva)** o çağın biçimiyle tekrarlamaktır: fakat ilericilik söz gelişi bir Fransız içlemini o içlemin Fransız biçimiyle Türkçe söylemek değildir. Gericiliktir bu da, en azından gardrop Atatürkçülüğüdür, biçimde kılık değiştirmeyi çağdaşlaşmak sanmaktır. **İşin doğrusu Türk sanat geleneğini iyice sindirmek, günümüz koşullarının Türk içlemini, çağdaş esthétique yöntemleri kullanarak, o içleme uygun gelen biçimde yoğurup geleneksel gelişme zincirine yeni bir halka diye eklemektir.**

Nail-i Kadim'in, **Şeyh Galib**'ın kıtalarını öykünen bir ozan düpedüz gülünç olur bugün, ama **Nâzım Hikmet** ünlü rübailerini yazmış, benim demek istediklerimi tartışma götürmez bir şekilde kanıtlamıştır. Okuyun şu dörtlüğünü önce.

Öptü beni: — «Bunlar kâinat gibi gerçek dudaklardır» — dedi.
Bu ıtır senin icâdın değil, saçlarımdan uçan bahardır» — dedi.
İster gökyüzünde seyret ister gözlerimde:
Körler onları görmese de, yıldızlar vardır,» — dedi.

Yaman şiir değil mi? Şimdi bir de **Nailî-i Kadim**'den şu kıt'ayı okuyun:

Şâdî-i mahabbet de bizim gam da bizimdir
Mecrûh-diliz yâre de merhem de bizimdir

Açılmada yok minnetimiz mihr-ü-nesime
Gülzâr-ı gamız gonce de şebnem de bizimdir.

Bu da kendi koşulları içinde güzel bir şiir. İkisi arasında üç yüz yıl kadar bir zaman farkı varsa da kan gruplarının aynı olduğunu kestirmek için bilgin olmaya lüzum yok. Peki **Nâzım Hikmet**'in şiirinden pek pek on yıl sonra yazılmış **Edip Cansever**'in şöyle bir dörtlüğünü aynı kan grubundan sayabilir misiniz?

Hadi gelelim mi biz bizde savaş olanız
Hadi girelim mi, biz kapıdan girmek için biraz da
Desene duralım mı, biz durmak olanız tah tah tah
Amcamı çok sevdiğim bir dünyada.

6880 NUMARALI MAHKÛM

27 Mart

Tenha bir yemek yiyeyim diye erkenden gitmiş, o akşam, **Ste-Genevieve** öğrenci lokantasında ıssız bir köşeye çekilmiştim. Çatalı henüz elime almıştım ki **Niyazi Bişo** sökün etti: kapı gibi bir adam, ağzında yine sönmek bilmez piposu, yanıbaşında saçları usturayla alınmış kadar kısa, zebercet gözlü ve erkek düşkünü sevgilisi. Önüme bir kitap attılar:

«— Okudun mu şu paçavrayı?»

Baktım, **Renaud de Jouvenel**'in kitabı **«Hainler Mareşalı, Tito»**. Okumuştum. O tarihte, **Kominform**'la arası açılan Yugoslav komünistlerine karşı üst üste yayın yapılıyor, **Dominique Desanti**'nin **«Tito**'nun **Suratları** ve **Maskeleri»**ni, diyelim ki, **«Tito çetesinin baskısı altında**

Yugoslavya» gibi kavgacı broşürler izliyordu. Bulgaristan'da **Kostov,** Macaristan'da **Rajk** davaları görülmüş, Polonya'da **Gomulka** «yanlış tutumu» yüzünden safdışı edilmişti. Heyecanlı ve gerilimli bir dönemdi o dönem!

Niyazi Bişo hem Arnavut olduğundan, hem de **Enver Hoca**'nın koyu Stalinciliğine direnip adını bir güzel troçkiste çıkardığından dehşetli bir merak içindeydi; savaş sırasında ve sonrasında yiğitlikleri göklere çıkarılmış olan Yugoslav önderlerinin — **Tito, Rankoviç, Cilas, Kardelj** — şimdi birden bire İngiliz ve Amerikan gizli servislerinin ajanı olduklarını yazmıyorlar mıydı ya, öfkesinden küplere biniyor, basıyordu kalayı!

Bana kalırsa da, Avrupa'da sahici bir devrimle iktidara gelmiş tek komünist partisinin Moskova'yla bozuşması çağını anlamağa çalışan her aklıbaşında aydın için önemli bir sorundu. Uzun yıllar boyunca bu bozuşmanın **Kominform** planlamasında Yugoslavya'yı bir tarım ülkesi olarak bırakmak istemelerinden, **Mareşal Tito**'nunsa buna direnmesinden doğduğu sanıldı. Yenilerde daha ilginç başka açıklamalar da ileriye sürdüler: Savaşın gerçek efendileri, Amerika, Rusya ve İngiltere; Yalta Konferansında, gizlice yeryüzünü paylaşırken, Yugoslavya «Batılı», «nüfuz» alanına bırakılmıştı; İtalyan, Fransız, vb. Komünist Partilerine olduğu gibi **Mareşal Tito**'ya da «burjuva» iktidarına katılması, düzeni değiştirmeye kalkışmaması önerilmiş; İtalyan ve Fransızların tersine o kimseye kulak asmayıp bildiğini okumuştu: Yugoslavya'ya özgü koşullar içinde kendi anladığı biçimde bir sosyalizm uygulaması denemek istiyordu. **Draga Mihayiloviç**'i, daha her iki taraf Balkan dağlarında Almanlarla uğraşırken «tasfiye etmesi», neyi gösterirdi başka?

Mreşal Josip Broz Tito'nun **Mareşal Stalin**'e karşı tutumu hangi nedenlerden ilginç ve incelenmeye değerse,

Yugoslav önder takımının en ileri gelenlerinden **Milovan Cilâs'ın Mareşal Tito**'ya karşı tutumu aynı nedenlerden ilginç ve incelenmeye değerdir, sanırım. On yıl kadar sonra mı ne. **Ankara**'da, **Gündeşpalas**'ın buz ve kar yansımalarıyla pırıl pırıl bir odasında **«Yeni Sınıf»**ı okurken, **Milovan Cilâs,** Yugoslavya'nın bilmem hangi cezaevinde 6880 numaralı mahkûmdu artık, «partinin sevgilisi» olmaktan çıkmıştı. Neler yazıyordu **Cilâs?** Kuramsal programla uygulamanın fena halde çatıştığını, bu çatışmadan «yeni sınıf» adını verdiği bürokrasinin sebeblendiğini. Pek derin gerçekler söylemiyordu şüphesiz, lâfı dağıttığı da oluyordu ya içtenliği ve gözlemciliği su götürmezdi.. Kitabı bitirdikten sonra bir kenara şuna benzer bir şeyler karalamıştım:

«...Cilâs öğretilerin (doctrine) insanları mutlu kılmak için yaratıldıkları gerçeğine inanıyor; insanların öğretileri doğru çıkarmak için yaratıldıkları gerçeğine değil. Sosyalistliğine sosyalist, ama en somut özgürlükleri getirdiğini ilân eden bir düzenin, önceden elde edilmiş öteki özgürlükleri yoketmesini benimsemiyor. Zira bu özgürlükler olmazsa iktidarın etkili olarak denetlenmesi olanağı ortadan kalkacak, bu da hâliyle lagar bir bürokrasiye ve bürokrasi içinde çeşitli iç çürümelerine ve kokuşmalara yol açacaktır.»

Milovan Cilâs sonradan başka kitaplar da yayınladı, başka hükümler de giydi (1955, 1956, 1957 ve 1962). Düşüncesi sosyalist bir düzen içinde toplumcu çok partili bir demokrasi özlemine doğru gelişiyordu. Fikir ve tartışma özgürlüğünden yanaydı. **Mareşal Tito**'dan sosyalist bir muhalefet partisine izin vermesini dilemekten çekinmedi. (Bir başka sosyalist önder, o sarkık bıyıkları üstünden gözleri köylü yumuşaklığıyla bakan **İmre Nagy, Macar** ayaklanması sırasında kurdu kurayazdı bu düzeni ya, koşullar yeterince olgunlaşmamıştı henüz, so-

nu yürek parçalayıcı bir dram oldu.) **Mareşal Tito,** ülkesinde şaşırtıcı yenilikler denese de, biraz da **Rankoviç**'in sakar disiplin anlayışı yüzünden, **Cilâs**'ı bağışlamadı bir türlü, canına kıymadı ama, yıllar yılı serbest de bırakmadı.

Bir kaç ay oluyor. Yalnız bir akşamım, oturmuş banda okuduğum gazellerini dinliyorum **Nedim**'in. Gece ajansları birden Belgrad'dan **Rankoviç** skandalını bildiriyorlar. İçişleri Bakanı olarak, siyasî polisi ve Millî Emniyeti elinde tutan **Rankoviç, Mareşal Tito**'nun ölümünden sonra yerini kaptırmamak telâşı içinde, işi onun özel dairesine saklı mikrofonlar yerleştirmeğe kadar götürmüş. Rezalet paçadan akıyor. Soruşturma, koğuşturma, araştırma derken... **Rankoviç**'i önce devlet ve parti hiyerarşisindeki önemli yerinden uzaklaştırıyorlar, sonra da partiden çıkarıyorlar. Mahkemesi dur bakalım neler ortaya çıkaracak demeye kalmıyor, Belgrad'dan yeni, daha da müthiş bir bomba patlıyor: Devlet Başkanı, **Rankoviç**'le ilgili soruşturmayı durdurmuş, **Cilâs**'ı da bağışlamış. İyi ama, ikisi arasında ne gibi bir bağlantı olabilir diyeceksiniz. Ben de demiştim. İster misiniz, onu da size, Yugoslav sorunlarını iyice bilen bir Fransız kuramcısı **Gilles Martinet** anlatsın:

«...**Rusya'da Beria'nın vaktiyle oynadığı role benzer bir rol oynamakla suçlanan Rankoviç'in dâvası bazı Yugoslav yöneticilerinin hiç de hoşuna gitmeyen bir gelişme gösteriyordu. Şöyle diyordu bu yöneticiler: -Stalinciliği başka yerlerde var diye yeriyoruz ya, işte bizde de kökleri olduğu meydana çıktı. Yalnız polisde değil hem, ekenomik yapının ilkelliğinde, ülkemizin geri kalmışlığında filân da! Tam ortadan kaldırdık artık diye övündüğümüz sırada, bürokrasinin ateşi meğerse bacayı sarmışmış.- Eğer soruşturma daha da derinleştirilecek olursa, sonuç belki de yönetim mekanizmasında geniş**

bir temizlik gerektirecek, bu da dolaylı yoldan Cilâs'ın tezlerinin doğruluğunu kabul etmek anlamına gelecekti. Tito ne birini istedi, ne öbürünü! İşi kesip atmak için Rankoviç dâvasını durdurdu. Cilâs'ı serbest bıraktırdı, Aksaklıklara gelince, yaptığı ekonomik reformların ve kendi - kendini - yönetim sisteminin (oto-gestion) onları yavaş yavaş düzelteceğine güveniyor.»

Tahmin edeceğiniz gibi, **Sami Kohen**'in **«Cilâs'la konuştum»** başlıklı yazılarını okurken düşündüm bunları Cilâs'ın bir sözünü başlığa çıkmışlardı. «Komünizm liberalleşiyor, kapitalizm sosyalleşiyor» diye, onun üstünde de epeyce durdum. İlk söyliyen o değil bu sözleri, son söyleyen de o olmayacak ya, yüzyılın önümüzdeki çeyreğini iyice anlamak isteyen her aydının bu konuyu üstelik yazageldiklerimi de unutmadan, enine boyuna ele alması gerekli gibi göründü, bana. Yanılmış da olabilirim.

AH BU HİCAZKÂR...

29 Mart

İçimde, (acaba bestecisinin ölümünden mi?) **Kemal Niyazi**'nin **Hicazkâr Saz Semâi**'sinden çok ince, çok uzak, çok dokunaklı bir takım sesler; son zamanlarda her akşam yaptığım gibi, **«Kutsal İsyan»**ın üçüncü cildine eğiliyorum.

Kurtuluş Savaşımızın devrimci karakterini özellikle belirten bu büyük bileşim denemesinde beni saran, ne: Kopuk kopuk, dağınık olayları belirli bir eksen çevresinde ustalıkla toparlaması mı; küçük handiyse gerek-

siz gibi görünen ayrıntılarla, önemli ve ana temellerin bağlantısını en kestirme yoldan kuruvermesi mi, bilmiyorum; ama bu gece, üzerine düştüğüm şu satırlar beni kaptığı gibi, 1919 Haziran'ının korkulu ve telâşlı günlerine, **Menemen**'de yaşanmış bir «Kan bayramı» na götürüyor. **(İçimde nedense hep o Hicazkâr'ın çok ince, çok ürkek, çok duygulu sesleri.)**

«...Haziran güneşinde insan sürahilerinden yakut renkli şarab gibi dökülüp sokakları, evlerin döşemelerini, dükkânların önlerini ıslatan kutsal ve aziz kan, suçsuz insan kam, Menemen'in yerli Rumlarını da iştaha getirmişti. Onlar da.. ellerine geçirdikleri bütün vurucu, kesici ve öldürücü âletlerle Türk komşularının üzerine çullanmışlardı. Bu sırada canının korkusuna düşüp evlerinin bodrumlarında, kuyularda, çatı aralarında saklanan Türklerin tersine Arap Hasan adlı bir Menemenli hemşeri, mavzerini kaparak penceresine dayamış ve sokakta korkunç insan avına çıkan düşman askerleri üzerine ateş etmeye başlamıştı. Az zamanda işi anlayan Rumlar ve Yunanlılar, makinalı tüfekleri kurup pek yakından yağdırdıkları kurşunlarla hem Arap Hasan'la yanında bulunan üç canı, hem de bütün evi kalbura çevirdiler (Sahife 222)»

Gerçekte **«Arap» Hasan Efendi**, akşam, daha haremi **Hatice Binnaz Hanım** oğlu **Esat Efendi** ve torunlarıyla iftara oturmadan önce, İstasyon çevresindeki zeytinliklerde bazı bitkin Yunan askerlerinin kaynaştığını görmüş, kuşkulanmıştı, **Bergama**'da ilk kuva-yı milliye birliklerince kılıçtan geçirilen Yunan Girit Taburu'nun artıklarıydı besbelli bunlar. Niyetleri iyiye benzemiyordu. İftar'dan sonra torunlarını aldı, mezarlıkların arkasındaki arkayoldan, Damadı **Ali Efendi**'nin **Menemen**'in içindeki evine götürüp bıraktı. Sonra **Kaymakam Kemal bey**'e uğradı, kuşkularını söyledi. İşgalin başlamasından

bu yana, o, gerek **Kaymakam Kemal bey**'le, gerekse **Şube Reisi İsmail Hakkı bey**'le sık sık buluşuyordu. **Menemen** gâfil avlanmış, hazırlıksız, bir redd-i işgal heyeti olsun kuramadan Yunanlıların eline düşmüştü Acaba dolaylardaki kuva-yı milliyecilerle bir bağlantı kurulamaz mıydı?

Uyanık bir adamdı **«Arap» Hasan Efendi**, İttihatçılığı da vardı biraz. Yirmi yaşında **Şam**'dan **İzmir**'e gelip yerleşmiş, (Arap'lığı oradan geliyor) **Poyracık** ve **Bergama**'da Başkâtiplik ettikten sonra, **Menemen**'de kereste ticaretine başlamıştı. Yunan işgalini bir türlü içine sindiremiyor, kafası kızdı mı, kahvede şurda burda çekinmeden konuşuyordu. **Bergama** olayı duyulur duyulmaz:

«— ...Kuva-yı milliye buraya gelsin, demişti, onu ben besleyeceğim.»

Örneği çok görüldüğü gibi işbirlikçi bir soysuz yememiş içmemiş bunu Yunan İşgal Komutanlığına yetiştirmişti. **(İyi ama Hicazkâr, bu içli serzenişler!..)**

Gece durgun fakat gerilimli. Sahura kalkılıyor. Sonra **Hasan Efendi**, âdeti üzere, odasına çekilip Kur'an okumaya başladı. Sabahın ilk ışıkları. Süpürge yüklemiş kasabaya getirmekte olan bir köylü oldu ilk öldürülen! **Hatice Binnaz Hanım** bunu mutfağın penceresinden gördü oğlu **Esat Efendi**'ye de gösterdi. **Esat Efendi Çanakkale**'de, Suriye **Cephesi**'nde savaşmıştı. Her ihtimali düşünerek evdeki «gizli» mavzeri buldu çıkardı. Arkasından bir silâh çatırdısı: Kırım!

Çevredeki zaten seyrek evlerde kimse sağ bırakılmıyor. Çoluk, çocuk, ihtiyar. Sonra **Hasan Efendi**'nin evi. Sağlam bir ev bu, iki katlı, kapıları ha deyince açılmaz, kale gibi. Aç diyorlar açılmıyor. Kendileri açamıyorlar. Bir kirli kalabalık; piyade tüfeği, makinalı tüfek, tabanca, müsademedir başlıyor. Bunu ısrarla belirtiyor Yunanlılar; bu arada, bir de çavuşlarının öldürüldüğünü

Evde, yaşı daha o zaman altmış beşi geçmiş **Hasan Efendi**'den başka haremi **Binnaz Hanım** var, oğlu var bir de hizmetkârı var, «**Boşnak**» **Mehmed**! Makinalı tüfek taramalarına, mavzer salvolarına yerlere yatarak kapı arkalarını siper edinerek direniyorlar. Mermiler kaypak ve zalim sevinçleriyle oralarına buralarına sürtünüp, yakıyor. Ne kadar sürer bu direnme? Dışardan Rumların sesi.

— Vre ehtiyar Kaymakamı vurduk, şimdi sıra sende!

Çaresiz teslim oluyorlar sonunda. Gerçekten de onlar evin hemen kapısı önünde sorgusuz sorusuz kurşuna dizecekleri sırada, tesadüfen meydana çıkan bir **İtilâf İşgal Komisyonu**, arabasını durdurup el koyuyor olaya. Komisyonun başı, adı belki de Ericson olan bir subay bu Türklerin önce mahkeme edilmesi gerektiğinde ısrar ediyor. Bunun üzerine Rumlar bir yandan evi yağma ededursun, bir yandan da öldüremediklerini götürüp kışlaya hapsediyorlar. Karanlık olasılıklarla yüklü ilk tutukluluk gecesi. Oruçlu, uykusuz öfkeli ve âciz. **Menemen**'in içinde söylentiler.

— Duydunuz mu kızanlar. **Hasan Efendi** de öldürülmüş, ölüsü, evinin penceresinden sarkıp dururmuş!

Oysa ertesi sabah hizmetkâr **Mehmed**'le birlikte, **Hatice Binnaz hanım** sırtında entarisiyle, çarşafsız, salıveriliyor. **Esat** ve **Hasan efendiler**'se **İzmir Cezaevi**'ne aktarılıyorlar. İş uzadıkça uzayacaktır. Bir süre sonra mahkeme tutuklu olmayarak görülmeye başlansa da, **Menemen**'e dönemeyen **Hasan Efendi** ve ailesi, daha uzun bir süre karanlık günler yaşayacaktır. Ancak bir Eylül sabahı **Punta** tarafından **İzmir**'e giren **Kemal Paşa**'nın atlıları kurtaracaktır onları. **(Sonra o bahçeler, sonra o Hicazkâr'ın çok uzak, çok içli, çok ince yakınmaları?)**

İşin aslı üç aşağı beş yukarı, bu. **Hasan Efendi**, kurtuluştan sonra yeniden **Menemen**'e döndü, 1937'ye ölümüne kadar orada yaşadı.

Bu satırları ciddî ve önemli bir yapıtın yanlışını çıkarmak için değil, tam tersine, onun heybetli yapısına ufacık bir taş da ben koyabilmek için yazdım. Umarım ki gelecek baskılarında gerekli düzeltmelerle yayınlanır. İyi ama ben nereden mi biliyorum bunları, gayet basit: «**Arap**» **Hasan Efendi**, ana tarafımdan büyük dedemdi benim, bütün çocukluğum bu serüveni dinlemekle geçti. Ne vakit **Karşıyaka**'dan **Menemen**'e gidecek olsak, Annem (**Hasan Efendi**'nin olay gecesi kaçırdığı torunu) İstasyon'daki evin ibret olsun diye kurşundan delik deşik bırakılmış hâlini bize gösterirdi, ürperirdik.

Dedemi ise, içimde nedense uysal ve sıcak bir yağmur gibi uzayıp giden o zarif Hicazkâr, uzaklarda hayal meyal görüyorum. Elini öpmeye gelmişiz sanki. Sulanmış taşlıklarda kaba bir yer minderine yarı uzanıp, sırtını duvara vermiş önünde tabakası ve sapsız fincanı. Beyaz müslüman sakalının üstünde, «mütehakkim» gözleri hür.

(Ah bu Hicazkâr!..)

BU DA SORUMLULUK

9 Nisan

Ankara vapuru, **Marsilya** seferini yapmak üzere, **Galata** rıhtımından ayrılırken, arkasından mendil sallanmayan iki yolcu varsa, birisi bendim, birisi o: esmer yüzünde açık mavi gözleri unutulmuş iki gök damlası

gibiydi. Üstünde hayatını büyük kumarlara bağlamış insanların dalgın ürkekliği, kıç güvertesinden gittikçe uzaklaşan **İstanbul**'a bakıyordu. **Marmara**'ya açılır açılmaz, kamarotlar martılar gibi beyaz beyaz başımıza üşüşüp, hepimizi üst güverteden kovaladılar. O ara yanına sokulup konuşma kapısı açmak için:

«— Fransa'ya mı?» dedim.

Dalgın baktı: «— Fransa'ya!» dedi.

«— Tahsil filân mı?» dedim.

«— Yok» dedi «iş arayacağım. Olmazsa İsveç.»

«— Yaa..» dedim «Nerelisin, sen?»

«— **İzmir**'liyim» dedi, «Bir okulda kâtiplik ediyordum, biraz para biriktirdim, gidip şöyle bir dünyayı göreyim dedim. Evden İstanbul'a geldim biliyorlar. **Paris**'ten yazacağım onlara.»

Bu kadarı bile onunla ilgilenmeme yeterdi. İki yıl önce, aynı **Ankara** vapurunun güvertesinde ben, **Mırç** ve **Cengiz** aynı durumda değil miydik? Ateş saçan yüreklerimizi iç ceplerimize koymuş, «dünyayı görmeğe» gitmemiş miydik? Üstelik bu yalnız bir çocuktu, tek kelime de Fransızca bilmiyordu. Sonra o bana sormaya başladı: Kimim, neyin nesiyim, ne yaparım vs. Yazarın demek, hele o zamanlar, doğrusu cesaret edemediğim bir şeydi. Yine de:

«— Şurda burda yazılarım da çıkar» dedim.

«— Nerelerde?» diye üsteledi.

«— Boş ver,» dedim «gazete yazarı değilim ben, tanımazsın».

Güldü: «— Sen söyle yine, nerde yazarsın?» dedi.

Söyledim. Gözleri ansızın şaşılacak bir derin deniz yoğunluğu kazanmıştı. Adımı sordu. Öğrenince, ellerini iki yanına açarak, bana:

«— Sen» dedi «..benim aradığım adamsın, yahu! Gökte ararken yerde bulduk. Daha dün **Varlık** dergisine

uğramış adresini sormuştum. Nerde olduğu belli olmaz dediler. Şu işe bak!. Vapurda karşıma çıkıyorsun. Senin **Abbas Yolcu** yazıların var ya, işte ben onları okuyarak bu yolculuğa karar verdim.»

Henüz delikanlıydım. Gerek dünya ve insanlar, gerekse yazarlık sanatı üstünde düşünmekten çok düş kuruyor, herşeyi olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi tasarlıyordum. Yaşadığım an bir filmde geçse inandırıcı olmıyabilirdi. Gerçekti oysa, **Marmara**'yı birden basıveren Ağustos akşamı, üstümüze salkım salkım eğilen yıldızlar kadar yadsınamaz bir gerçekti. O gece, herkes yatıp güverteden el ayak çekildikten sonra, kıvılcımlı karanlığın ortasında durdum ve hayatımda ilk defa olarak yazarın sorumluluğunu düşündüm. Soyut lafların dışında, bu sorumluluğu elle tutulabilir bir şekilde görüyordum. Sorumluydum ben **Nevzat**'a karşı. Bu sorumu açık yüreklilik ve mertlikle yüklenmem lâzımdı. Erkekçesine. O da okuyucu olarak, gerektiği yerde, bana omuz vermeliydi.

1951 güzünde **Nevzat**'la birlikte adamakıllı çetin ve ağır, bir o kadar da şanlı bir **Paris** yaşadık **(Zenciler Birbirine Benzemez**'de bir **Nevzat** var ya, bu işte o **Nevzat**'tır.)

YANLIŞTIR BU HESAP

2 Mayıs

Başka türlü bir yazdı: Gani'nin (Turanlı) emektar arabasıyla **Altan (Karındaş), Çolpan (İlhan), Sadri (Alışık)** ve ben **İstanbul**'un dört köşesine dağılır, harıl harıl,

gecelerin gündüzlere bitiştiği yeri aranırdık. **İstinye**'de denize karşı durulur, çekirdekli bir yağmur telâşı altında, **Gece Buluşması** okunurdu. Bir başka gece, **Caddebostam**'ndaki bir ay gazinosunda, **Altan**'ın belâlı mavi gözlerini yeniden keşfederdim. Oysa, bıçak ağzında yaşanıyordu. **Menderes** Türk sanat ve kültür hayatını ayakta tutan kim varsa **Anadolu** içlerine sürdürmek hazırlığı içindeydi. Havada kurulu yayların boşanmadan az önceki titrek gerginliği, **Ankara**'dan bir dostumla o ara bir gün **Şark Kahvesi**'nde oturup **Boğaz**'ı geçen şilepleri seyrederek, işlerin olacağını konuşmuştuk. İktidar çevrelerine yakın, kulağı delik bir adamdı o:

«— Bu sefer tamam» diyordu. «Kim var kim yoksa sürecekler. **Ankara**'da listeler hazırlanıyor.»

İşe bakın ki, süremediler. 27 Mayıs'tır, koptu, onlar paldır küldür **Yassıada**'ya **sürüldü.** Birkaç yıl sonra, yeniden **Paris** yollarına düştüm düşeceğim, bir sabah çat kapı: yine o dost! **Şişli**'de bir lokantada hem yemek yiyoruz, hem de konuşuyoruz. **YÖN**'ün henüz çıktığı sıralar, toplumcu yayınlar ufak ufak başlıyor, İşçi Partisi toplantılarını basmak modası yeni çıkarılmış. O, yine kötümser:

«— Yürümez, başlarına iş açacak bu adamlar. Polis iz üzerinde. Sonları ya hapis ya sürgün.»

«— Hatırlıyor musun» diyorum «geçen sefer de böyle demiştin, oysa olup bitenler...»

«— Ona bakma» diyor. «Bu defa kesin.»

Paris dönüşü, tam tersine, TİP'i gelişmiş, toplumcu yayınları, toplumcuların bile yakındığı bir başıboşlukla, adamakıllı çoğalıp hızlanmış buluyorum. Geleli, bu günlerde iki yıl, Ankara'lı dostumu o gün bu gün daha göremedim, yalnız bütün sağcı basının ağzında iki yıldır onun sözleri:

«— Hainleri asacağız, keseceğiz.»

Ne asılan var, ne kesilen. Ortalıkta, şunun bunun çivisine kurban gitmiş, epi topu iki üç öğrenci. Peki, bunca yıldır uyuyor mu Millî Emniyet, elbet uyumuyor, toplumcuların her adımını, her davranışını kimbilir ne büyük bir uyanıklıkla izliyor, her sözlerinin dibini ne büyük bir sorumluluk duygusuyla karıştırıyor; işe yarar bir şeyler bulsa, çoktan bütün hainleri, demetler deliğe tıkardı, tıkardı ama yok ki öyle bir şey!

İşler iki temel nedenden artık eskisi gibi yürümüyor: Birincisi, **'Komintern kuşağı'** diyebildiğimiz eski solcular yok. (Yanlış bir takım devrimcilerdi bunlar, talihsizdirler de: Zira üst üste **Stalin**'in ihanetine uğradılar: İlkin **Komintern**'in enternasyonalcı niteliğini kaybetmesi, yozlaşıp ruslaşması, **Troçkiy**'in tanımladığı Sürekli devrim'in hizmetinden çıkarak Rus devletinin bir organı olmasıyla; sonra da, **Stalin**'in Türkiye'den toprak ve üs istemesiyle. Özellikle bu sonuncu davranış, **Komintern** kuşağının Türk solcuları üstündeki zaten tartışmalı etkisini büsbütün sıfıra indirgemiş, sonradan Macaristan olaylarının Batı Avrupalı solcular üzerinde yaptığı etkiye benzer hem uyandırıcı, hem yıkıcı bir etki yapmıştır.)

İkincisi, Siyasî Polisin yeni Türk solunu suçlayabilmek için eski ölçütlerini **(critere)** rahatça uygulayamaması. Eskiden grev demek yasadışı solculuktu, bugün grev anayasa hakkıdır. Eskiden, Sıkı Yönetim mahkemesini göze almadan, emperyalist sözünü edemezdiniz, bugün **Birleşmiş Milletler**'de Cumhurbaşkanı «Biz diyor, Emperyalistlere karşı ilk savaşan ulusuz..» Bu ortamda iktidar partisi Siyasî Polisi ne kadar sıkıştırırsa sıkıştırsın öyle tantanalı ihanet dâvaları açmak olanağını elde edemeyecektir. Hele yeni Türk toplumculuğunun Atatürkçü bir **Müdafaa-i Hukuk** doktrini üzerinde gelişmekte olduğu göz önünde tutulursa!...

Bugün hiç bir solcu yeraltı çeteleri kurmayı düşün-

mez, tersine, kapalı kapılar arkasında çevrilen karanlık alışverişleri gün ışığına çıkarmaya uğraşır; hiç bir solcu, zor kullaanarak iktidara geçmeyi tasarlamaz, tersine, Anayasa düzeninin geçerli olmasına ve kalmasına, özgürlüklerin herkesçe ve eşit olarak kullanılmasına didinir; bugün hiç bir solcu kalkıp Türk ulusuna:

«— ...**Amerika**'ya karşı **Varşova Paktına** girelim, Ruslar gelsin memleketin dört yanına komutanlarımızın bile giremiyeceği üsler kursun, özel postahane işletsin, sayısı belirsiz Rus askeri sokaklarımızda rezalet çıkarsın, doğru dürüst yargılayamıyalım; yurt içinde selâmsız sabahsız kurulmuş Rus radyoları Rusça yayın yapsın...»

demeyi aklından geçirmez, biri çıksa tükürüğümüzle boğarız onu; oysa toplumcuların aklına bile getirmek istemediği bu ihtimalleri sağcılar ilk kurtuluş savaşını yapmış Türk ulusuna **(America, I love you)** reva görmüşlerdir: Sen tut ekonomisi, eğitimi, savunması, tarımı, herşeyiyle memleketi yabancılara aç, sonra da, yüreklerini Mustafa Kemal'in **istiklâl-i tam** ülküsüne bağlamış toplumcuları, bir takım eski defterleri karıştırarak kirletmeye çalış!

Yanlıştır bu hesap, alacakları sonuç aslâ umdukları olmayacaktır. Çünkü bugün Türk solunun yaptıklarıyla, temeli **Mim Mim** grubuna dayanan Millî Emniyetin ve Türk Siyasî Polisinin yapmakla görevli oldukları aynı şeylerdir: İç ve dış düşmana karşı. «...**Türk istiklâlini ve Türk Cumhuriyetini muhafaza ve müdafaa etmek.**»

AKLIN YOLU BİR

14 Nisan

Söz öyle bir yere geldi dayandı ki, diyor, artık örneklerle, kanıtlarla konuşmalı. Daha önce, şiir bir tür olarak eskimiştir de demişti. Tam, dur bakalım, anlatacak öğreneceğiz diye düşündüğünüz sırada, işim var deyip savuşuyor. **Memet Fuat** bu, hani bu ozanların şiirlerinden alınsa alınsa bulmaca çözme zevki alınır deyip, beş yıl kadar sonra o bulmacaları yayınlamanın kendisi için bir şeref olduğunu öne süren eleştirmeci. Öteki de orda, o gitmiyor, gidemez de, yalnız karşısındakilerin Allah mı yaratmış demeyerek savunucusu olduğu ozanları doğradığını görünce, ne yapsın, ne kurtarırsam kârdır telâşına düşüyor: Bu söylediklerin iz şu bizim ozanları kapsamıyor dedirtmeye uğraşıyor tartışmacıları. Bu da **Fethi Naci,** biçimci ve biçimsel bir şiiri nasıl gargaraya getirip de toplumcu diye savunduğunu açıklamasını bekleyip durduğumuz eleştirmeci. Hem güldüm, hem acıdım okurken. Bir kere daha Türk Edebiyatında hiç bir sanat akımının bu **ikinci yeni** kadar zavallı bir duruma düşmediğini düşündüm.

Haftalık bir derginin açık oturumundan söz ettiğimi anlamışsınızdır. Çevrelerindeki çember gittikçe daralan **ikinci yenici** ozanlara hem bir savunma kapısı açmak, hem de bazı eleştirmecilerin ağzından onları onurlandırmak için, **Fethi Naci** önce bir soruşturmayla ozanlarını konuşturdu, sonra da **Asım Bezirci, Selâhattin Hilâv, Cevat Çapan** ve **Memet Fuat**'ı çağırıp bir açık oturum yaptı. İzlememiş olanlara bir iki cümle aktarayım da genel eyilimi kavrasınlar:

«... **İkinci yeni şiiri çoğu zaman salt biçimciliğe götürmüştür. Öyle ki bazan şiir, yalnızca imge düşürmek,**

ya da bir çeşit sözcük salatası doğramak haline gelmiştir...

İkinci yeninin temel eksikliklerinden birisi de belirli bir felsefeye, dünya görüşüne, hatta estetik anlayışa başlanmamış olmasıdır...

... Demokrat Parti diktası bütün ağırlığıyla hüküm sürerken İkinci Yeni buna karşı hiç sesini çıkarmamış, onu yok saymıştır. Topluma sırt çevirdiği için, toplum da onu benimsememiştir...»

Beni de çağırmış olsalardı, daha başka türlü konuşmazdım herhalde: Aklın yolu bir. Yalnız **Asım**'la **Selâhattin**'in düştükleri yanlışa düşmez, suçlamaları dolaylı bırakmazdım, açık açık söylerdim. Zira bugün **«İkinci Yeni»** dendi mi herkesin aklına orda adı geçen ozanlar geliyor, başkaları değil. Önce **Pazar Postası**'nda, sonra **Yeditepe**'de, **Yeni Dergi**'de ve **Dost**'ta bu işin başını onlar çekti, savunmasını onlar yaptı. Sanat dışı baskıların onca ağırlığına rağmen, karınca kararınca, toplumsal bir şiir yapmak isteyenleri «eskimiş olmak»la onlar suçladı. Şimdi birdenbire kendi eskimişliklerinin, en önemlisi, gereksizliklerinin bilincine varınca, niye kabahatı iyi saatte olsunlara yüklemeye kalkıyorlar? Oldu olacak, o dergi koleksiyonlarını da, hokus pokus, yok ediversinler ortadan.

Yağma yok!

"PUSUDAKİ TANRISAL CEZA"

16 Nisan

Kendisini öldürmesi için, tüfeği, öldüreceğini bildiği adama verdi, yüzünde yanlış bir gülümseme gökyü-

züne baktı: derin bir mavilikten bir takım beyaz bulutlar telâşla geçiyorlardı. Yüzünde hep aynı yanlış gülümseme, gidip sonra uygun bir yerde durarak adamın ateş etmesini bekledi. Nasıl vurulduğunu görmedik, yalnız tüfek sesini duyduk. **Lord Jim**'in finalinde, bence bütün filme bedel o bir tek planı, (o bir kaç saniyelik gökyüzü) ortaya koyabilmek için rejisörün **Richard Brooks** olması lâzım. En kral sahnede montaj ritmini düşürecek diye, hele bizimkiler, kimbilir ne çabuk kesip atarlardı.

Buruk bir film, **Lord Jim:** burukluğu toplumsal içleminin olumsuzluğu üzerine çok olumlu ve yüksek gerilimli bir beşerî içlem çakıştırılmasından geliyor. Güney Batı Asya'da (onlar ne resimlerdi öyle!) işi zorbalığa dökmüş kötü sömürgeciye karşı, bir yerde, iyi sömürgecinin savunması bu gördüğümüz ama, bir başka yerde, dramatik bir **Joseph Conrad** yoğunluğunda, bir insanın büyük bir irade gücüyle kendi kendini aşma çabası. Bu çabanın sonu başarısızlığa varıyor, orası doğru. Zaten iyimser bir yazar değil ki **Conrad.** Alışılmış çizginin dışındaki yaşantılara tutkun. Daha açıkçası, insanı olağan dışı bir kadere götüren davranışların iç nedenlerini araştırmayı seviyor. Daha önce **Carol Reed**'in filmleştirdiği **«Adalar Sürgünü»**nde de, tıpkı **Lord Jim**'de olduğu gibi «müstesna» bir kaderin ruh grafiği ustalıkla verilmişti. Son planı hâlâ gözlerimin önündedir: **Trevor Hovard**'ın o yenik, çâresiz, fakat yine de tutkulu bakışı!

Bir de şu var, belirli bir serüven dokusu içinde insan çilesinin girift örgüsünü örüp giderken, **Conrad**, baş kahramanını bir unutulmaz tipler çerçevesi içine alır. Uzak ülkelerden kopardığı bu yaşantı ve tipleri «romantik» bulanlara **Upton Sinclair**'in nasıl çıkıştığını okumuşsunuzdur sanırım.

«... **Conrad'ın ölümü eserlerindeki romantizm üzerine uzun tartışmalara yol açtı. Gerçekte ne kadar gerçekçi olunabilirse o kadar gerçekçiydi o. Romantik sanılmasının nedeni karakter ve anlatılan yerlerin bize yabancı gelmesidir. Conrad için böyle değildi ki bu, o doğu denizlerini dolaşmış ve bu insanları tanımıştı. Onların yaşantısı onun için, tramvaylar bize ne kadar gündelik geliyorsa, o kadar gündelikti.»**

Demek gerçektir bu tipler, yalnız Conrad onları öylesine dramatik ve tutkusal bir boyut içinde verir ki, handiyse miknatıslı bir şiir yükü kazanırlar. Gerek **Reed,** gerekse **Brooks** film uygulamalarında ustaca çözümlemişlerdir bu konuyu. **«Adalar Sürgünü»**nde **Ralp Richardson, Robert Morley** geliyor mu aklınıza; **«Lord Jim»**den **Curd Jurgens**'in dışındaki (o rol oturmamış bu oyuncuya) bütün o canavar sürüsünü görür gibi olmuyor musunuz: **Lukas**'ın **Valch**'ın, **Mason**'un, **Havkins**'in, **Tamirof**'un olgun çizgilerle gerçekleştirdiği tipleri? Hemen hepsi «pusudaki tanrısal cezanın» korkusuyla gergin ve huzursuz, hemen hepsi aynı derecede iyi ve zalim, masum ve suçlu.

Richard Brooks'ın bu **Conrad** uygulamasını «sinemaskop ve renkli» palavralarla bir tutmak, hem iyi sinemayı, hem **Joseph Conrad'ı hiç bilmemek!**... Film eleştirmecilerimiz böylesi acı yanlışlıklara, sanırım, iyi film ölçütlerinin dar ve yüzeyden bir gerçekçilik kaygısıyla sınırlanmış olmasından düşüyorlar. Bazan bu defa olduğu gibi, usta bir rejisörün, televizyonun yeniden geçerli kıldığı **serial** esprisini, hem bir bölge ve töre incelemesi, hem de bir kader dokuması için kullanabilmesini bu yüzden kavrıyamıyor, yeterince değerlendiremiyorlar. Yoksa en akıllı ve bilgili saydıklarımız, filmden söz ederken «çok uzun, yarısından sonrası gereksiz» derler miydi? Yarısında bitseydi, iyi sömürgeci kötü

sömürgeciyi yenecek, kız oğlanla evlenecekti. En bayağısından bir **Hollywood** kurdelâsına dönecekti film. Kaldı ki **Lord Jim**'in yaşadığı ruhsal serüven parabolünün kapanabilmesi için **Centilmen Brovn** bölümünü yaşaması gerçekten zorunlu. Yoksa şu müthiş sözler nasıl doğrulanacaktı:

«— ...korku ve aşırı cesaret, ikisi de aynı şey bunların. Olağan ve gündelik ruhî dengenin dışına kaymalar. **Hepsi** o kadar.»

Sizi bilmem ama, film eleştirmecilerimizden benim sıdkım gittikçe sıyrılıyor.

KARANLIK KITA

3 Mayıs

«— ... **İnter**... **İnter**... **İnter!**...»

Spikeri duymasam da, on binlerce ağızdan bu ünlü adın tekrarı önemli bir maç yakaladığımı hemen belli ediyor: **Milâno**'da, Avrupa Şampiyon Kulüpler Turnuvası çeyrek finalinde **İnter**'le ne gücü ne de ünü ondan aşağı kalan **Real Madrid** karşılaşıyorlar. Spikeri izlerken, **İnter**'in hayli katı, karşı takımı santrayla kendi ceza çizgisi arasında tutarak, ânî çıkışlarla gole giden oyununu; **Real**'in, **Gento** ve **Amancio** vasıtasıyla çok hızlı anaforlar çevirerek karşı savunmayı allak bullak edişini görür gibi oluyorum. **San Siro**'nun uğultusu. Maç heyecanı. Alkış sesleri. Islıklar.

Radyo, devre arasında, haberleri veriyor. İçlerinden birine, herhangi bir gazete sekreterimizin üstünde bile durmadan çöp sepetine atacağı bir habere takıldım: Af-

rika'da **Mali «sosyalist» Federasyonu**, frank bölgesine alınsın diye Fransızlara başvurmuş. O da mı? Hemen bir çağırışımlar zincir içimsıra örülmeğe başlıyor: Üç yıl önce televizyonda **Gine Cumhuriyeti**'nin (önceleri Fransızlarla işbirliğine yanaşmayan bu tek eski sömürgenin) bilmem kaç yıllık bir küslükten sonra Fransa'yla barışması üzerine bir yayın izliyorum: Yedek parçasızlıktan sokaklarda çürüyen Sovyet kamyonları, Çin traktörleri; «yine de bağımsızlığımıza toz kondurmak istemeyiz» diyen o gülümsemesi bütün zencilerinki gibi aydınlık, bütün zencilerinki gibi acı Dışişleri Bakanı.

Arkasından haydi **Diop**'la kapışıyoruz. Sıfırın altında pırıltılı bir soğuk dayanılmaz basıncıyla **Bagatelle** çevresindeki sokak lambalarını ufalıyor, yamyassı ediyor. **Diop**'un **Senegal**'den iliklerine biriktirdiği ne kadar sıcaklık varsa hepsi basıp gitmiş. Sedef çakıntılı dişlerini birbirine vura vura:

«— Sosyalizmin, diyor, bütün ana ilkeleri müslümanlıkta kesinlikle vardır. Az buçuk gayretle...»

Bu **Diop**'da bizim bazı doğulu aydınlarımızdan bir şeyler yok mu? Hani için için kendilerini kürt sayıp dıştan turancı geçinirler!... O da davranışlarıyla düpedüz gerici: Kadınları insandan saymaz, hiç bir hak tanımaz onlara, için için medrese eğitimini yeğler, fitre ve zekâtla da sosyalizm kuracağını sanır.

Geçenlerde **Kâtip Yasin** de bu konuda vermişti dumanı. **Kâtip Yasin,** bilirsiniz, az buz değildir. Cezayir'li devrimci aydınlardan «devrim içinde bir devrim, eylem içinde başlıbaşına bir eylem.» Ona bakarsanız «Arap sosyalizmi» dedikleri uygulamada pek acayip bir islâmlık, sosyalizm, sömürge ahlâkı karışımı olmuş. Yarım aydın subayla, müftünün ve ağanın kendilerini bir başkaları sanmasıymış. Sömürgeciyle savaşta (tabiî bu sa-

vaş olduysa, bazısında o da olmadı) savaşı yöneten kadro bunlar, devrimin temel direkleri de bunlar oluyor, o zaman, onların sosyalizmi bizim halifeci ağaların bir tarihteki cumhuriyetçiliğini andırıyor. (Burada gel de, **Mustafa Kemal**'in ilk elde layikliği benimseyip dini devrimin ayaklarına dolaşmaktan alıkoyuşunu hayranlıkla anımsama!) Bu garip karışıma bir de herkesin aklına birtakım kötü şeyler getiren «Yahudi düşmanlığı» nı kattınız mı?..

Peki, üçüncü dünya ülkelerinin kurtuluşuna karşı mıyım? Ne münasebet! Sosyalizm yoluyla kalkınmalarını istemiyor muyum? O nasıl laf! Altını çizmek istediğim gerçek gelişme süzgecinin bu alışılmış şemadan epeyce farklı aşamalar geçirmekte olduğu gerçeği. Bir de bizi onlarla karşılaştırmanın bir yerde aksayabileceği. İlk geldiğim günlerde «**Demokrat İzmir**»in İstihbarat salonunda tartışırdık. Bir takım genç toplumcular yeni bir âdet edinmişler. Türkiye'yi bu ülkelerle aynı sıraya koyuyor, çok, pek çok da gerilerde sayıyorlardı. Atatürk ihtilâlini ağzımıza yüzümüze bulaştırmış da olsak, yeniden ulusal bağımsızlık uğraşma da girsek, farklıdır durum: Türkler yalnız Ön Asya'da on yüzyıldır «Bağımsız» devlet yönetmektedirler, hem ne demek olduğunu bilirler bunun, hem de temel bütün kurumlarını tekrar tekrar kurmuşlar, bozmuşlar, geliştirmişlerdir: Ordu, Polis, İçişleri, Adliye, Üniversite, Basın, vb. Oysa üçüncü dünya ülkeleri genellikle «Devlet olabilmek» telâşları içindedir, henüz. Gazetelerini teksir makinelerinde basanları az değildir. Çok generalleri sömürge ordusunun eski başçavuşlarıdır. Otuz yaşlarında bir **Kongo** Bakanının televizyonda demeç vererek «Batıda gece kulüplerinde dans etütlerinde bulunduğunu» açıkladığını kulaklarımla duymuşumdur ben. Bir keresinde o siyah zenci güzelliği aynalara sığmayan, zarif ve alıngan **M'ba**, ba-

na hem **Myriam Makeba**'dan **Zulu** şarkıları dinletmiş, hem de demiştir ki:

«— ... Neyi neyin üstüne koyacağız? Ulusal kurumlarımız yok. Varsa, sömürgecinin kontrolunda, zaten ulusal bilinci ayakta tutabilecek bütün örgütlerimizi, ilkel de olsa, ustalıkla dağıtmışlar. Bize **«Bağımsızlık»** vermeleri, gerçekte bir hiç olan olanaklarımızla bizi ortada, yani kendilerine muhtaç bırakmaları demektir.»

M'ba'yı o gün bu gün hep **Makeba**'nın hüzünlü ezgileriyle bir arada anımsarım: Uzun parmaklı kara ellerini bir balıkçıl boynu gibi dalgın kımıldatışını, iyi ve sıkılgan gözlerini. Daha o zamandan **N'krumah**'ı biraz fazla «hayalperest» buluyor, **Gana**'yı topun ağzında sayıyordu. Dedikleri de çıktı. Üçüncü Dünyanın o kolay sosyalizmlerini toplumculuğun erken başarılarından çok, yeni sömürgeciliğin yaman bir hınzırlığı diye düşünmek artık fantezi olmaktan çıkmıştır. **Yön**'de ara sıra Afrika'daki ilerici kadronun ne türlü güçlüklerle uğraşmak zorunda kaldığını birlikte okuyoruz. Üstelik **CIA, İntelligence Service** ve **Deuxiéme Bureau**'dan boş kalan bütün yerleri bilinen küstahlığıyla şıp diye dolduruyor. **Güney Afrika** aşağılık ırkçılığını sürdürmekte, **Rodezya** skandalı uzayıp gitmektedir. **Observateur**'ün son Afrika yazılarından birine koyduğu başlığı bilmem gördünüz mü: **Karanlık Yıllar.**

Peki çaresi? Onlar da arıyorlar çaresini: **Mozambik**'te, **Angola**'da, **Portekiz Ginesi**'nde silahlı kurtuluş hareketleri, komşularının; asıl müthişi kurtarmak istediklerinin «sağırlığına» rağmen bir şeyler yapmaya uğraşıyor. Şu ara **Cezayir**'de ilerici Arap partileri ya toplandı, ya toplanacak. Geçen ay **Kahire'de Birleşik Arap Cumhuriyeti Tanzanya, Moritanya, Cezayir** Başkanlarıyla, **Yeni Gine** Başkan Yardımcısı başbaşa verip siyah ve acılı kıtanın gittikçe daha çetrefilleşen temel sorunla-

rını tartıştılar. Çetrefilleşen çünkü, «barış içinde yanyana yaşama» ilkesi Sovyetlerle Amerika Birleşik Devletlerinin yeryüzünü paylaşıp sonra da **statuquo**'yu korumaları biçiminde yorumlandıkça; ya henüz kurtulamamış, ya da erken, üstelik çoğu da yukardan aşağıya kurtuluş hareketleri yapmış ülkelerin geleceğini olumsuz olarak etkiliyor. Burada yine **M'ba**'nın yumuşak, o fısıltıya yakın sesiyle söylediklerini düşünmemek olası mı:

«— ... Batı'yla doğu'nun savaşından bize ne, hatta size ne? Artık Rusların da zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri vardır. Yarın Çinlilerin de olur. Asıl karşıtlık kuzeydeki endüstri ülkeleri ile güneydeki ham madde pazarları arasında keskinleşiyor. Ayrıca bunu görmek için **Marx**'ı okumaya da lüzum yok.»

KADIN ÖZGÜRLÜĞÜ, "YOZLAŞMA" ÖZGÜRLÜĞÜ DEĞİLDİR

14 Mayıs

Claude, İstanbul'a geldikten bir kaç gün sonra dikkatimi çekmişti: «— Türk kadınları, hele genç kızlarınız, ne kadar da çok boyanıyorlar? Şaştım doğrusu.» Bir kaç hafta sonra bu ilk izlenimini şöyle düzeltti: «— ...Türk kadınları ikiye ayrılmış gibi. Büyük çoğunluğu geçim derdine düşmüş, aydın bir azınlık arasındaki kıyasıya şıklık yarışının tamamen dışında.» Bir yıl kadar sonra, bu defa Paris'te, İsviçreli bir gazetecinin Türkiye gezisi notlarından bazı satırları, altını çizmiş,

bana gösteriyor: **Erzurum**'daki **Atatürk Üniversitesi**'ne giden adamakıllı boyanmış kızlara rastladım.»

Şimdi ister misiniz madalyonu çevirelim? «Kendini bilen» Fransız kadınlarının pek az boyandıklarını, aklı başında saydığım kadın dostlarıma bir türlü anlatamıyorum. «**Fransa** bu, Fransız kadını bu» diyorlar da başka bir şey demiyorlar. Fakülte çağındaki Batılı kızların ucuz sinema etkilerinden ne kadar uzak, gerek giyim kuşamları gerek davranışlarıyla ne kadar sâde olduklarını, buralara düşenlerinden farketmişsinizdir belki. Bunda gelenek ve göreneğin de (Soylu Fransızlar dikkati çekecek derecede boyanmış bir kadını iyi gözle görmez) hayat pahalılığının da elbet etkisi var. Ama asıl üzerinde durulacak nokta, bu konudaki başka tartışmalarımız sırasında, sanırım yine Claude'un ustaca işaret ettiği:

«— ...Aydın kadın kendi kendine bir kişilik yapamazsa sinema ve basının ona verdiğini kişilik sanır, benimser: bu da yarı **fahişe** dansözlerin, 'tüketim hayvanı' sinema yıldızlarının yapma kişiliğidir.»

Eğer gazetelerimizde, resimli dergilerimizde «sosyete» haberlerini izliyorsanız, bileceksiniz: Hangi «nezih» toplantıda, hangi «kibar» sosyete hanımının resmini çekseler, «pozu» sıradan bir dansöz pozudur: Bakışlar baygın, gözler süzgün, ağız aralık, elde cıgara. Canım onlar komprador diyenlerimiz çıkıyor. Peki, ev kızlarının aile arası nişan törenlerinde küp gibi **sarhoş** olmayı, **Ava Gardner** havalarıyla iskarpinleri savurup çıplak ayakla «şehevî» danslar etmeyi marifet sandıklarını hiç mi duymadınız? Gece kulüplerinde, pahalısı da ucuzu da aynı şey, gecenin bir saatmdan sonra ne **hanımefendilerin** ne çılgınca göbekler attıklarını sorun yaşlıca garsonlara, ayıplaya ayıplaya size söylesin.

Uzatmaya ne **hacet**, **diyeceğim** belli: Cumhuriyet

kadınları, hem de asıl okumuş yazmış olanları, henüz geçerli bir hayat bileşimi yapabilmiş değillerdir. Çıkın on tanesini çevirin sokaktan, konuşun, dokuzu herşeyinden yakınır. Niye? Evliliği devamlı ve sorumsuz bir flört hayatı, mesleklerini zahmetsiz bir foto-roman serüveni diye almışlardır da ondan. Çoğu kocalarını doğru dürüst tanımaz, ondan bir sinema erkeği nitelikleri beklemek yanlışında direndiği için, tatminsizlikler içindedir. O zaman gelsin o zehirli avuntu üçgeni: aşırı süse düşkünlük, cinsel oyun ve kumar! Ben **Türkiye**'deki büyük şehirlerden başka sokaklarında ruj, göz kalemi ve farı işportada satılan, sabah çarşılarında balo makiyajlı tazeler dolaşan şehir görmedim. Ayrıca iki yüzlü bir erdemlilik perdesi arkasında aklın havsalanın almıyacağı bir dedikodu ağı! En ayıp yanı da işin burası bence: tek tek, başkalarının en zararsız davranışlarını kınama yarışına çıkmış hanımların, kendi aralarında en garip sapmaları «masum» saymaları. Sokakta pantalonla dolaşıyor diye pekâlâ dürüst komşu hanım çekiştiriliyor, sonra söz gelişi, ne idüğü şüpheli bir gazinonun «kadınlar matinesinde» kadın kılığında şarkı söyliyen tebdil ve boyalı bir «erkek» şarkıcı imâlı iltifatlara boğuluyor. En azından bir «tekleme» yok mu bu durumda?

O itirazı biliyorum: «Bunları yapan varlıklı komprador burjuvazisinin parası ve vakti bol 'tüketim' kadınlarıdır. Halkın asıl çoğunluğu...». Doğrudur, fakat eksiktir bu yanıt. Batı ülkelerindeki üretim kadını tüketim kadını ayırımının ilk bakışta bize uygulanışı gibi görünse de, aslında, bizde yozlaşanların asıl Batılılaşmış ve çalışan kadınlar olması bakımından, epeyce su götürür. Zira, üzülünecek bir haldir, aşağılık «sosyete» basınının etkisini birinci derecede benimseyenler, avukat, doktor, öğretmen, mimar vs. hanımlar, ya da bu işleri gören erkeklerin karılarıdır: kimisi lise, kimisi ens-

titü okumuş, hepsinin aklı fikri «olağanüstü bir yaşantıda» bir takım «ara tabakalar» kadınları: Yaldızlı göz farı, sabahlara kadar kumar, konu komşuyla aşnafişne kasabalara girmiştir, üstelik bu kanaldan girmiştir.

Özendiklerini doğru dürüst yapabilseler insanın yüreği yine yanmıyacak. Ne gezer? Yanlış Türk mimarı güneşsiz Batılının duvarları cam evini, çağdaşlaşmak diye bizim güneş kumkuması kıyılarımıza domaltıp milleti nasıl cayır cayır yakıyorsa, yanlış Türk kadını, kötü sinema ve yanlış bir edebiyattan uydurduğu yapma bir Batılı kadını örnek edinip hem fizik hem moral yapısını öyle bozuyor. Aşırı süslenmenin de, düpedüz kahpeliği «batılılık» sanmanın da temelinde bu. Hele o sahanda yumurta pişirmesini bilemeyip içki masasında Türkiye'yi kurtaran entelektüel hanımlarımızı hiç açmayın! Ne dediklerine inanıyorum, ne yazdıklarına!

Kadının özgürlüğü, bütün uygarlık haklarını tastamam kullanabilmesi demek, kişiliğini kısıtlamasız geliştirmesi yüceltmesi demektir, kişiliğini kaybetmesi özgürlüğü demek değil!

MARUZAT

22 Mayıs

Başkaları da vardı ama, söz üçümüzün arasında geçti.

«— Türkçeyi arılaştırmak iyi hoş, diyecek oldum, ne var ki yazarın kalemini çeliyor bu: belki tutar diye piyasaya sürülmüş kelimelerle roman yazılmaz ki! Ya

tutmazlarsa?.. İster istemez, konuşma diline bağlıyorum büsbütün kendimi, halkın ağzına girmemiş kelimelere el sürmüyorum.»

Orhan Kemal de: «Al diyor, benden de o kadar!»

Bu işe canı sıkılansa, **Asım Bezirci**, dilde özleşmenin yaman ve heyecanlı bir taraftarı o, belirli bir üzüntüyle:

«Ayıp yahu, diyor, siz de mi?»

Bu anlattığım üç beş yıllık bir anı: **İkbâl**'den çıkılmış da Ankara caddesine mi iniliyor ne: okul çocukları, dolmuş ve müvezzi kalabalığı. Yorgun bir de güneş.

Almanya'dan bir yerlerden bir mektup, **Faik Sabri Ceylân** yazıyor: **«Sanat dilinde Türkçeciliği tutmaz gibi bir haliniz var, bu niye?»** Karşılık yazmadan bir süre düşünüyorum, acaba mı diye, değil: Bildiğim kadarıyla Atatürk dil devrimini Batı Türklerinin, ümmet'ten ulusa geçişlerinde önemli bir etkendir diye düşünüp de yapmıştır; Türk ulusu Türkçe konuşacaktı elbet, daha da önemlisi, bu devrimle, ayrı ayrı dillerle konuşup yazan aydınlarla halk, şehirlilerle köylü arasındaki dil barajı yıkılacak, halk yığınlarının aydınlatılması kolaylaştırılmış olacaktı. Ben buna karşı değilim, hiç de olmadım.

Hatta özleştirme konusundaki bazı aşırılıklara da aynı Atatürkçü ilkeye dayanarak karşı çıkıyorum. Nasıl mı, bakın nasıl: Son yirmi yıldır Türk aydınıyla Türk ulusu yeniden ayrı ayrı dillerden okur yazar olmuşlardır. Sanatçılar, özellikle bazı ozanlar en az bilinen, en az yaygın **«arı»** kelimeleri bulup çıkarmayı, bunlarla anlam yükü hiçe yakın imgeler yapmayı iş edinmişlerdir. (Buna benzer bir durum, **Edebiyat-ı Cedide**'nin son zamanlarında, **Fecr-i Ati** döneminde de yaşanmış. **Halit Fahri, «Edebiyatçılar Geçiyor»** da **Cenap Şehabettin**'in Farsça sözlüklerden «nâdide» kelimeler bulup çıkardı-

ğını yazıyor. Öbür ozanlar da anlaşılan ondan pek geri kalmıyorlarmış. Biçimci sanat yozlaşmaları bunalım dönemlerinde beliriyorlar ya, yakın tarihimizden buna bir örnek de bu!) Sonuç ne, sanatın halktan geçtim ortalama aydınlardan bile kopması, ayrı, uzmanlık isteyen entelektüel bir oyun haline gelmesi. Aracı ne bunun? Özleşmiş dil. Şimdi siz Mustafa Kemal'in özlediği de işte buydu diyebilir misiniz, Allah aşkına? Ben, diyemem.

Bir de şu var, dil devrimi esnek ve hoşgörülü bir tutumla yürütülmez, ha bire yasaklar koyarsa, hem sokaktaki adamı, hem ozanı yazarı derdini anlatmak konusunda çok dar bir yere sıkıştırmaktadır. Dil yoksullaşıyor lafı palavra değil! Sık sık örnek veririm, pek pek otuz yıl kadar önce Türkler üzüntülü ruh durumlarını deyimlerken çeşitli nüansları gösteren şu kelimeleri kullanırlardı: **melâl, hüzün, keder, elem, efkâr, gâm, endişe, hicran, kahır vs;** üç aşağı beş yukarı bütün okur yazarların diline girmişti bu sözler, halk da çoğunu kullanırdı (hâlâ da kullanır ya!); aşırı özleştirmeci kafa hepsine sepet havası çalınca, aynı üzüntülü durumları anlatmak için Türk yazarının ozanının elinde **kaygı** kelimesinden başka kelime kalmamıştır. Siz bunu Türk diline ve sanatına fayda sayıyorsanız, karışmam, ama ben sayamam, özürlüyüm. Hele Fransızların konuşmasında olsun yazışmasında olsun Arapça'dan **alkol** ve **tarif,** İngilizce'den **spleen, wagon, hold-up,** Türkçe'den **yoğurt** ve **yatağan** gibi kelimeleri hiç bir aşağılık kompleksine düşmeden kullandıklarını bile bile! Eğer özleştirme kafasını taşısalar Fransızların **gaulle**'ce konuşmaları gerekirdi, oysa latin temelini esas almış, bunun içinde **breton, normand, flamand** ve **basque** kaynaklı kıyamet gibi kelimeyi eriterek Fransızlaştırmışlardır. Biz, üstelik kendi dilimizi temel alarak, Arap, Acem ya da Rum asıl-

lı kelimeleri neden Türkçeleştiremiyecekmişiz, anlamam?

Halk Osmanlıcası pekâlâ kıvırmıştı da bu işi. Bilmem **Behçet Necatigil**'in radyoya uyguladığı **Evliya Çelebi**'yi dinliyor musunuz? İşitmişsinizdir öyleyse, dikkatinizi de mutlaka çekmiştir: o zamandan bu zamana Türk ulusunun konuşma dili ayrıntılarında değişmiştir, sadece, ana doğrultusunda, ses ve kuruluşunda değil! **Evliye Çelebi** bugün Anadolu'ya çıksaydı halka derdini çoğumuzdan çok daha iyi anlatırdı gibime geliyor. (Aynı şeyi geçen gün **Samim Kocagöz** ile de konuştuk.) Zira, aydınların bir çeşit kültür aristokrasisi belirtisi haline gelen aşırı öztürkçenin altında, halk, hele Anadolu, dilini aynı doğrultuda korumakta ve geliştirmektedir.

Kaldı ki bu aşırılık bizi toplumsal ve tarihsel köklerimizden koparmak tehlikesini de gösteriyor. Siz bakmayın Osmanlı uygarlığı yoktur diyen hamhalatlara, hem vardır, hem de şaşılacak derecede tutarlıdır bu uygarlık: **Sinan**'ın mimârisi, **Bâkî**'nin şiiri, **Itrî**'nin musikisi, **Nasrettin Ḥoca**'nın mizahı, **Yunus**'un ve **Mevlânâ**'nın ermişliği doğu-islâm uygarlık çerçevesi içinde özgün ve özgül bir uygarlık bütünüdür; Arap, onları Arap; Acem, onları Acem saymaz, niye? Türktürler de ondan, Türktürler ve bizim çağdaş bileşimimizi üzerine oturtacağımız ana kültür temelinin yapıcılarıdırlar. Dildeki her aşırılık, bizi onlardan ve eserlerinden bir parça daha koparmakta, Batı'nın kültür emperyalizmi karşısında yoz ve çıplak ortada bırakmaktadır.

Peki vazgeçelim mi bu işten? Saçma! Dilin gelişmesi kararla başlatılıp durdurulacak bir süreç değildir. Türkçe, Türklerin ulus olabildikleri oranda Türkleşecektir. Yalnız Türkleşmek nedir. İşte onu belirlemeli: on yüzyıllık toplumsal ve kültürel bir gelişmeden süzülen çağdaş bir sentez mi, yoksa Batı Türklerinin bunca

zamanda yaptığını bir hiç sayıp sil baştan Ural ve Altay arası Doğu Türklerinin verilerine dönmek mi? Bu sonuncusunun bir toplumu içinde bulunduğu koşullardan «dilbaz» bir şekilde soyutlayıp yabancılaştırmak olduğunu günün birinde elbet bir anlayan çıkar. Şimdilik bağnazlıktan kaçınmakta, acele etmemekte, hele hele yukarda sözünü ettiğim iki önemli sakıncayı gözönünde tutmakta sayılamıyacak kadar çok fayda görüyorum. Rahmetli **Ataç,** bundan yirmi yıl önce **Cumhuriyet Halk Partisi** yerine ciddî ciddî **Kamubuyrum Tüz Bölemi** diyordu, şimdi hatırladıkça gülüyoruz, oysa Anadolu köylüsü hâlâ yanımıza: «— Beyim, bir maruzatım var» diye yanaşmaktadır, haddin bütünse gül de göreyim.

Ona göre.

İŞİMİZ ZOR

30 Mayıs

Zenci deneme yazarı **Aliyun Diyop,** Avrupa'ya her gidip dönüşte, dostu **Georges Balandier**'ye ne dermiş:

«— beyazların uygarlığında en şaştığım şey, edebiyattan reklamcılığa kadar bütün belirtileriyle hayatın cinselleştirilmesi...»

Hem Afrika beni oldum bittim ilgilendirir, onun için, hem de **Balandier,** emperyalizm döneminde uygarlıkların çatışması üstüne akıllıca sözler eder de, ondan, nerede ne yazısını görsem, okurum. **Lebu** ve **Fang** oymaklarının cinsel davranışlarını incelerken, Aliyun Diyop'un dediklerini, **Afrique Anbigue** adlı kitabında anıyor. Durdum, düşündüm. Katılmamak olası mı? Batı

uygarlığı gerçekten gündelik yaşantısını gittikçe daha yoğun cinsel bir gerilim ortasında yaşamaktadır. Koku adından turizm reklamına, 33 devirli plaktan plastik kaplı cep kitabına kadar her yere sinmiş, apaçık, ya da üstü örtülü olarak cinsel kışkırtma!. Hele sinema, televizyon, resimli romanlar ve resimli basın işi çığrından çıkarıyor. Sonuç belli, cinsel yakınlığın belirli bir şekilde duygusal içeleminden koparılması, soyut ve mekanik bir hale getirilmesi, güzellik ölçülerinin cinsel kışkırtma niteliklerine göre ayarlanması, kadın erkek ilişkilerinin inatla cinsel kontak açısından ele alınması, vs. vs...

Arkasından Margot'nun bilmem kaç yıl önce, Montparnasse'ın üstünde akşam yaldızlı bir meyva gibi usul usul olgunlaşırken, söyledikleri.. Alımlı yüzünde hünsâ güzelliği, incecik kaşları çatılmış, tek gözlüğünde akşam kızıllığından solgun yansımalar.

«— insanı, toplumsal serüveninde gerçekten rahatlatmak, mutlu kılmak mı istiyorsun, cinsel haritasını yobaz yasaklarına kulak asmadan çizmek zorundasın. Doktor **Freud**'u unuttun mu?. Onun öğrettiği...»

Doktor **Freud**'u elbet unutmadım. Cinsel psikoloji konusunda dediklerine karşı da değilim. İnsanı cinsel bütünlüğüne kavuşturmak için gerek psikanaliz gerekse sanat düzleminde, yüzyılın ciddî ve faydalı araştırmalarla dolu olduğundan kuşkum yok. Daha da geliştirilmeli bu araştırmalar, derinleştirilmeli, insan kişiliğinin gelişmesini kısıtlıyan yanlış cinsel tabu'lar yıkılmalı; ancak, cinsel tamlığına kavuşmuş, içe atmalardan ve saplantılardan arınmış, ya da onları hiç değilse bilinçle yöneltmeyi başarmış kişiler toplumsallıklarını gerçek anlamıyla kavrıyabilirler; birey, kendisinin cinsel karmaşıklığını yasaklamadığı ölçüde toplumla barışıktır, ona katılır, yoksa kayar, kaydı mı da al hayrını gör ar-

tık, suç işlemekten kendini asmaya kadar bütün yabancılaşmalar onun üstüne!.

Fakat **Aliyun Diyop**'un parmak bastığı, bir kaynaştırmayı amaç edinen bu ikinci ve bilinçli çaba değil, birincisi, yani onun cinsel karmaşıklığından para çarkını döndürmek için faydalanmak isteyeni.. Hele ahlâk örgüsü ve geleneksel davranışları farklı toplumlara bu cinsel gerilim atmosferinin aktarılması (**Balandier** ihracı diyor) vahim sonuçlar vermektedir. Hayır, sözü son haftalarda üst üste kirletilen kız ve oğlan çocuklarına bağlamıyacağım, «Kadın yüzünden cinayetleri» de es geçeceğim, zira bence sorun böyle tek tek olayların çok üstünde bir önem taşıyor: Toplum olarak cinsel bir çıkmaz içindeyiz.

Acaba nerden geliyor bu çıkmaz? Türklerin biyolojik yapılarından mı, yoksa Türkiye'nin «Küçük bir Amerika» yapılmak istenmesinden mi? Her gün görüyoruz, sinema, basın, reklamcılık, kitapçılık, tek kelimeyle psikolojik eylem halk yığınlarını batılı anlamda bir cinsel gerilime itip duruyor, alıştırıyor buna; oysa ahlâk ilkeleri bu gerilimlerin serbestçe boşanmasını engelleyecek bir dış katılığı içinde, o zaman gelsin içe atmalar, gittikçe yozlaşan birikmeler, tehlikeli sapmalar! Zira ahlâkî katılık, toplumsal çözülme yüzünden, sadece yüzeyde kalıyor, tiksindirici bir riya tabakasının altında gizli ve utandırıcı rahatlama çabalarının en akla gelmez biçimleri: şaşırtıcı bir hızla yayılan eşcinsellik yani, **(homosexualité)**, **sadique'liğin** yiğitlikle eş anlam taşır olması, vs. Batı cinsel gerilimi gündelikleştirir ama, yaratacağı psikozları ne de olsa boşaltmaya imkân veren bir düzen içindedir, flört en genel anlamda serbesttir. Uzun boylu kimse «Bekâret» aramaz; sen el değmemişlik fikrine sıkı sıkı sarıl, hem de batılı anlamda kız erkek arkadaşlığını serbest say, olur mu bu, olur belki

ama, ortalıkta çeşitli terslikleri ve aykırılıkları cinsel alışkanlık olarak benimsemiş, yarım - kız ve yarım - erkek'ten geçilmez: Siz yerli sinemamızda kadın giyinmiş ve boyanmış erkeklerin, ya da bıyıklı tebdil kadınların köyde kentte bunca rağbet görmesini cinsel sağlığımız bakımından olumlu mu sayıyorsunuz Allah aşkına?..

Oysa sinemamız cinsel eğitme ve aydınlatma yolunda ne kadar faydalı olabilir, şehvet sömürücülüğü yerine Türk'ün cinsel topoğrafyası üzerine özenle eğilse ne geçerli eserler verebilirdi. Yapmadı. Yapmayacak. O yapmıyor da edebiyatımız yapıyor mu? O da yapmıyor? Çokluk Türk yazarı ortalama Türk vatandaşından daha bilgili değildir bu konuda, Türk'ün tek sorunu onun karnını doyurmaktır sanmış, hele o kabak tadı veren köy romanlarında sil baştan yoksul öğretmenle kötü kalpli ve sömürücü ağayı çatıştırıp durmuştur, ama dört karılı ağanın karılarıyla, karılarının birbirleriyle gayet çetrefil ve karanlık cinsel ilişkileri varmış, bekâr öğretmen köy yerinde kadınsızlıktan ne halt edeceğini bilmiyormuş, tek kelime arama! Varsa da çok yüzeyden, bilir bilmez. Koskoca **Kemal Tahir** bile bu konulara girdi mi iyice yavanlaşır. Biraz **Reşat Enis,** biraz **Peyami Safa,** biraz **Sait Faik** belki. Onlar da hayli çekingen, hatta utanarak şöyle ilişecek gibi olurlar. Bir de **Mehmet Seyda** mı? Oysa öteki taraf, cinsel çıkmazı bir altın mağdeni yapıp para kesenler, kışkırtma dozunu akıl almaz yüksekliklere çıkarmakta, soysuzlaşmış emperyalizmin en tahrip edici ihraç metaı olan şehvet, şiddet ve alkol mitologyasını gün günden içimize yerleştirmektedirler: En «Muhafazakâr» gazetelerimize bir göz atmanız, bunu tesbite yeter: Üç din romanı varsa, üç de şehvet romanı. Üstelik üçü de yabancı dillerden çevrilmiş, çokluk Amerikancadan.

İşimiz zor, çok zor..

BORODİN ANKARA'DA BULUNMUŞ

4 Haziran

Allah Allah kimin aklına gelir ki!...

Ben ilk defa duyuyorum. Sizin de ilk defa benden duymuş olacağınıza aşağı yukarı eminim. **Mihayil Borodin** adını işitmiş bile olsanız onun **Enternasyonal** delegesi olarak yalnız Çin'de, bir zamanlar İngiltere'ye kafa tutmuş olan Kanton Hükümetinde değil meğerse...

Yok yok, söze başından başlamayalım: İki aydır, bir yandan da **André Malraux**'nun **«Les Conquerants»** adlı romanını Türkçeye çeviriyorum: Zor çetrefil, adamı kapıp götüren bir iş! Bitirince, 1925 yıllarında geçen olayları kendi koşulları içine yerleştirmeye yarar, bir de önsöz yazayım dedim. Çin'in son yüzyıllık tarihi bizim Tanzimat sonrasını ne kadar andırıyor, şaşılacak şey! İmparatorluğun ve Mançu hanedanının gittikçe zayıflayıp dağılışı, emperyalist yabancı devletlerin üstüste müdahalesi, **Sun - Yat Sen**'in kurtarıcı çabaları ve **Kuomintang, Kuomintang**'ın Kanton'da kurduğu cumhuriyet ve bu cumhuriyetin emperyalistlerle mücadelesi... Bu konuda en ilginç bilgiler kimin kitabında var: **Tibor Mende**'nin. En çok da, **«Mandarinlerden Mao'ya»** başlıklı olanında.

Malraux'nun bu romanını okumuş olanlar bilir, basbayağı siyasî bir romandır, gerilimi yüksek, olayları sarsıcı, kahramanları çok boyutlu ve adamakıllı derin! Kanton Hükümeti bir yandan İngilizlere satılmış âsi generallerin (General **Tang**, General **Çeng - Tiyung - Ming**) ihanetlerine karşı koymaya çalışırken, bir yandan da **Kuomintang**'ın içinde **Çeng-Dai**'nin temsil ettiği sağcı kanatla, **Borodin**'in temsil ettiği komünistler arasındaki çatışmayı yaşamaktadır. Gerçek bir kişidir **Bo-**

rodin. **Malraux**'nun yaptığı bir roman kişisi değil: **Sun - Yat - Sen**'in Sovyetlerle anlaşmasından sonra Kanton'a gönderilmiş olan uzmanlardandır, etiketi budur gerçi, dışardan bakınca hükümetin sadece «hukuk danışmanı» gibi görünür ama, **Komintern**'in direktifleri uyarınca Kanton Cumhuriyeti'ni örgütleyen, gerek sağcılara, gerekse aşırı solcu terorist ve anarşistlere karşı mücadeleyi yürüten odur.

Romanın bir başka tipi, **Kuomintang**'ın Saygon sorumlusu, bakın nasıl anlatıyor onu:

«— **Borodin** esaslı bir iş adamı, aşırı derecede çalışkan, dürüst, sırasında atılgan, alçakgönüllü, eyleminden başka şey düşünmez...

— İş adamı mı, ne demek bu?

— Bir şeyle karşılaştı mı 'bu benim ne işime yarar, nasıl?' diye düşünmeyi gereksinen adam demek. **Borodin** böyle yapar...»

Malraux'nun romanından çıkarak, aynı tipin serüvenini, daha da geniş bir zaman parçası içersinde, **Tibor Mende**'nin kitabında izleyince ne görüyoruz: **Çang-Kay -Şek'in Kuomintang**'a tek başına hâkim olduğu 1927 yılına kadar Çin'de kaldığını: **Çang** ansızın komünistlere cephe alınca Rusya'ya dönmekten başka çare bulamadığını!... İyi ama **Mihayıl Borodin**'den, **Komintern**'in usta ajanı bu Leton yahudisinden, bize ne? Eminim ki aynı kitapta beni şaşırtan şu tümceyi siz de okumuş olsaydınız, böyle bir soru sormazdınız:

«... **Kuomintang'ın yeniden teşkilâtlanmasına yardım etmek üzere, yanında asker ve sivil uzmanlarla, DAHA ÖNCE TÜRKİYE'DE MUSTAFA KEMAL'İN YANINDA BUNA BENZER GÖREVLERDE BULUNMUŞ OLAN Mihayıl Borodin Kanton'a geldi... (Sayfa 66-67)».**

Haberiniz var mıydı böyle bir şeyden? Okur okumaz masamdan şöyle kalkmışım: Doğru mu? Doğruysa

niye bugüne kadar hiç sözü edilmedi? Acaba ne zaman Türkiye'de bulundu bu adam, neler yapmak istedi, neler yaptı, **Mustafa Kemal**'le ilişkisi ne yolda gelişti, o ara Anadolu'da beliren akımlarla bir ilgisi oldu mu, ne zaman ve nasıl gitti? İşte tarihçilerimize bir sürü soru. Bunları tezelden aydınlatsınlar da, Türk aydınlarını, kendi öz ülkelerine ait bazı gerçekleri yabancıların Çin Maçin üzerine yazdığı kitapları okurken öğrenmek utancından kurtarsınlar.

BATI'YI "YANLIŞ KAPIDAN" BUYUR ETMEK

6 Haziran

Söz Çin'den açıldı mı, gel de Pen'i hatırlama!

Ben Çinlileri sessiz, az konuşur sanırdım, ne de gevezeymişler: Hele bu Pen, (sınıfta şakacıktan Doktor Pen diye çağırırdık) evlere şenlik bir şeydi hani! Üstünde **«İnsanlığın Hâli»**ndeki Çen'in gergin sevimliliği, bol saçlı, adamakıllı şirret bir çocuktu. Kadınlara gizli bir düşmanlık duyardı galiba. Akşamları **Alliance** dağılıp da uzun kuzeyli sarışınlar karanlıkta yaldız gibi parıldayınca, üst dudağını çeken rahatsız edici bir tik belirir; içinde **Konfüçyüs'un, Sade**'m, **San Min Çu İ** ilkelerinin, **Kropotkin ve Marx**'ın karman çorman bir çelişme zinciri ördüğü o garip söylevlerinden birine başlardı. O da ben de Fransızcayı yeni söküyorduk. O söylemek istediklerini tam anlatamaz, ben dediklerini tam anlıyamazdım. Yine de, **Dôme** kahvesinin ıslak ve siyah tütün kokan terasında iki grog kadehinin çevresine oturduk mu, kaldırabilene aşkolsun!

Bakın bu sözler onun: «— ... Sen Batı uygarlığını insanlığın son sözü mü sanıyorsun? Şaşarım aklma! Çin, binlerce yıl bütün uygarlıkların anası ve en mükemmel biçimi sanmıştı kendini, ne oldu, sonunda dudak büktüğü Japonların kendisini her bakımdan aştığını gördü: Batı'nın da elbet bir **sonu var.»**

Bu sözlerini özellikle anmam boşuna değil, **Tibor Mende,** yine **«Mandarinlerden Mao'ya Kadar»** adlı kitabında rastgele gibi görünen bir söz etmiş ki içime işledi benim, bakın ne demiş:

«... yeryüzünün batının dışında kalan bütün ülkeleri, 19. yüzyılın şu değilse bu yılında kendilerini mutlaka şöyle güç bir seçim yapmak durumunda bulmuşlardır: Ya batılı egemenliğine başeğmek, giderek, sömürge ya da yarı sömürge olmayı sineye çekmek; ya da Batı'nın baskısını, onun teknik ve metodlarını benimseyip güçlenerek üzerinden atmaya çalışmak!»

Pen'i dinlerseniz Çin Batı'yı «yanlış kapıdan buyur etmiş», Japonlar gibi ulusal değerlerini koruyup sadece «teknik yönünü» alacak yerde moral, hatta dinsel değerlerinin etkisinde kalarak yozlaşmıştır. İşin güzeli, Batı'yı moral değerleri ile benimsemeye kalkışmanın toplumları ulusal değerlerinden soğutup çözük bir değer kargaşalığına soktuğunu **Tibor Mende** de söylüyor. Bir toplumda değer kargaşalığı başladı mı, al hayırını gör, ne eli tutar ne beli doğrulur: Kendine inancını yitirdiği için korunma ve savunma içgüdüsü de işlemez olur.

Yola Çin'den de çıkmış olsak, söz dönüp dolaşıp Türkiye'ye bağlanacak: **Hasan'la (Tanrıkut)** bir tarihte, **Tepebaşı'nda** bir kahvede buluşur, **Haliç'te** yıkılan telli bir güneşin yansımalarla genişlemiş aydınlığında Türk batılılaşmasını tartışırdık. Osmanlıların, ilk yenilgilerinin etkisiyle işe «teknolojik» yamndan başlamak istedikleri açık: **İlkin Mühendishane-i Berr-i Hümâyûn'u**

kurmamışlar mıydı? İyi ama sonra? Sonra nasıl olmuş da batılılaşma değerler düzeninin yarı zorla yarı öykünme yoluyla Osmanlı toplumuna mal edilmesi şeklini almış? Hâlâ yaşadığımız değerlerimizi ve kendimizi küçük görme döneminin ucu ve kökleri o yıllara dayanıyor.

Acaba Doktor Pen nerelerde? Bilmiyorum. **Macao**'ya amcasının yanına mı döndü, yoksa cart cart attığı gibi Çin'e gidip «büyük değişmelerin önemsiz bir neferi» mi oldu? Yalnız bildiğim, yaşadığımız son on beş yılın şu kesinlemelere varması: Dünyada, «Batı uygarlığı insanlığın son sözü değildir» düşüncesinin yaygınlaşması. Yurtta ise, etkin ve başarılı olmak isteyen devrimci stratejilerin ulusal bileşim yolunu yeğlemek zorunluluğunun anlaşılması. Ulusal bileşim, yani Türkleri ne kayser'e ne kisrâ'ya muhtaç etmeyecek bir yüce kişiliğe ulaştıracak yol. Bu son tümce de **Bâki**'nin bir beytini hatırladığımdan:

«Gitti kayser kasrının tâk u revâkı kalmadı
Nîce kisrâ geçti tâk u tumturâkı kalmadı.»

ALIN ÖYLEYSE...

8 Haziran

Ilgın, o zamanlar, ince ve narin kavakları çatlaksız gökyüzünü sımsıkı ayakta tutan, sabahları mavi dumanlı bir bozkır kasabası idi. İlkokulu **İzmir**'de bitirmiş, kasabada ortaokul olmadığından o kışı uzak yaylı çıngırakları, buz pırıltıları ve ağır kar sessizlikleriyle yüklü uzun bir tatil olarak geçirmiştim. Yukarıdaki

geniş salonda, bir aşağı bir yukarı, şiirler okuduğumu hatırlarım: hem de yüksek sesle, kendi okuyuşumdan heyecanlanarak! Neredense, bir «edebiyat» kitabı düşmüştü elime, içinde **«Han Duvarları, Otel Odaları, İzmir Kapılarında,** hatta **Haşim**'in ve **Cenap**'ın şiirleri...

Yıllarca sonra, bir gün, **Balıkpazarı**'ndaki **Cumhuriyet** Meyhanesinde **Orhan Veli**'yi şiir okurken dinledim, şaştım: o terbiyeli kalem efendisi haliyle şiir okumuyor adetâ hal hatır soruyordu. Getirdiği şiir kendini şiirin tanımlamasındaki bütün öğelerden sıyırmak istiyen bir şiir olduğu için, bir yerde, ritme de önem vermiyor, o zaman şiir okumak ister istemez takvim yaprağı okumaktan farksız bir yavanlık haline geliyordu. Aklım bir türlü yatmadı buna. **Nâzım Hikmet**'in kalabalıklara yüksek sesle ve sahneden okunmak için yazılmış şiirlerini mi düşünüyordum yoksa, **Garip** şiiri gibi bu şiir okuyuş tarzını da batılılık diye halktan uzaklaşmak mı sayıyordum, bilemem, bildiğim, **Oktay Akbal**'ın benim okuyuşumu, «Namık Kemal gibi okur» diye kötülemiş olması, bir de bütün itirazlarıma «Batıda şimdi böyle okunuyor» kesinlemesiyle karşılık vermeleri.

Arkasından, hadi Paris: **Nâzım Hikmet** toplantılarında şiir okuyuşumu, daha da önemlisi okuyan Fransız ozan ve aktörlerini dinleyişim: Öyle pısırık pısırık okumadıkları bir yana, «oynuyorlar» şiirleri, vücut el yüz hareketleriyle destekleyip seslerinin çeşitli dalgalanmaları ile iç perspektifler vererek. Ben, «o Namık Kemal gibi okuyuşumla» salonu bir güzel cebime koyuyor, üstelik aktörlerden birisinin özellikle ilgisini çekiyorum: ayaküstü konuşuyoruz, şiir okumada ses yoğunluğu sorunu, salonla ozan arasındaki kontakt, şiirlerin ritm değeri, vs.

«Yeni» Türk şiirini ve ozanlarını okurlarının karşısına çıkaran, biliyorsunuz, şiir matineleri oldu. Başlan-

gıçta, ilgiye susadığımızdan mı nedense, hepimiz giderdik bu matinelere, sıra sıra kürsüde boy gösterir, şiirlerimizi öykülerimizi okurduk. Öyle sanıyorum ki **Garip** şiiri kadar, şiir okuyuş tarzının da kalabalıklara işlemeyeceği ilk bu **direc**te temasta anlaşılmıştır: yazılı kâğıt üzerinden, yüzlerce insanın yoğunluğu değişik dikkati karşısına çıkan bu kansız şiirler, çokluk havada kalıyor, dinleyiciye bir türlü çengellenemiyordu. O günlerde **Gümüşsuyu**'ndaki **Park Pastahanesi**'nde oturur, kalabalığa çengellenemeyen bir şiirin eylem değerini kendi kendime sorardım. Alafranga bir bulut gelir üstümüze pırıltılı bir yağmurdur bırakırdı. Mütareke artığı saat beş çayı madamlarında bir telâş. Asfaltlarda ferahlık, İstanbul.

Sonraları geçmiş şiirimizin tantanalı zenginliklerini yeniden kurcalayarak, halk ve tasavvuf ozanlarının da, divan ozanlarının da silâh gibi patlayan o dolu mısralarını okudukça gelenek ve görenek bakımından da musikiye yatkın bir şiir yazmaya zorunlu olduğumuzu fark etmiştim. Aşık **(troubadour)** geleneğinin aramızda bugün bile bereketli «ses» ozanları yetiştirmesi bir yana, yalnız eski şiir babalarının kulaklarını şöyle bir çınlatıvermek neden yeni şiirimizin de Türkeo çok yakışan tok sesle söylenmesi gerektiğini bize anlatmaya yeter.

Şimdi bakın **Râsih**'in o ünlü gazeline girişindeki sese:

«Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne
Urma zahm-i sineme peykân peykân üstüne.»

Bakın **Nâilî**'nin girişindeki sese:

«Oldu eşkim gülşen-ârâ-yı heves cûlar gibi
aktı gönlüm bir nihâl-i işveye sûlar gibi.»

Bir de bütün özelliği akılda kalmamak olan o hepsi

birbirinin eşi rastlansal şiirleri düşünün! **Garip** şiirleri zor okunuyorlardı ama hiç olmazsa okunuyorlardı, oysa **«İkinci yeni»** açıkça okunmamak saplantıları içindir. Örnek mi dediniz, örneklerin en güzel ve tipik olanı, **İlhan Berk**'in sadece sessiz harflerden meydana getirdiği ultrabatılı mısralardır: fgkczlqjçr gibi. Şiir buradan itibaren yalnız kalabalıklarla değil kendi kendisiyle de bağlantısını koparmıştır.

İki gündür **Cenevre**'de dört dilde yayınlanan uluslararası **«Yaşayan şiir»** dergisinin son sayılarından birisini okuyorum. **İkinci Yeni** akımının da temel gerekçesi olan batı, özellikle Fransız şiirinin **Emil Verhaeren**'den sonra şiirdeki sesi ihmal etmekle ne büyük bir yanlışlığa düştüğü belirtiliyordu. Uzun uzun, bilimsel kanıtlarla. Ayrıca **Henri Morier**'in **«Sembolist serbest şiirde ritm»** adlı üç ciltlik (onun da birinci cildi **Verhaeren**'e ayrılmış) yapıtının üstünde duruluyor. Besbelli çok önemli bir yapıt bu, anlamak için dergide **Henri Morier**'nin **Verhaeren** mısralarını, Cenevre Üniversitesi Fonetik Laboratuvarlarında alınmış melodi çizgileri, yoğunluk eğrileri ve titreşim grafiklerine dayanarak ses yönünden nasıl değerlendirdiğine bir göz atmak yetişir. **Pierre Marie** de, Fransız şiirindeki bu boşluktan hayli yakınıp, yalnız **Aragon**'un şiirinde özgün bir Fransız (sesi) aradığına işaret etmiş. Bilmem duymuş muydunuz. İşgal'de gizlenirken kitapları yanında olmadığı için yalnız belleğindeki şiirlerle yetinmek zorunda kalmış **Aragon,** bir süre sonra bunların da hep kâfiyeli şiirler olduğunu farketmiş, ritm yönünden zengin, mısra birimi üzerine kurulmuş şiirler! Sonradan «1940'ta Kafiye» diye bir yazı yazıp bunu belirtmişti. Sonraki çalışmalarının çoğu klasik Fransız şiirini çağdaş bir şiir bileşiminin temeli olarak gösterir. Biz **Aragon**'u şöyle böyle biliriz. **Verhaeren**'den hiç haberimiz yoktur, şiir geçmişimiz gürül gürül ozanlarla dolu da

olsa ensiz, sivri sinek vızıltısı şiirler yazarız, adına da batılılık deriz. Alın öyleyse bakın batılı **Verhaeren** nasıl sesleniyor, görün de hizaya gelin.

«Böylesine vurgunluğum rüzgâra
böylesine tutkunluğum
türküsünü çağırmam
Tepeden tırnağa bir genişletir ki varlığımı
besbelli ondan
ve derimin gözlerinden geçip
ve karışmadan önce ciğerlerimden kanıma
tatlı yumuşaklığı ve kaba öfkesiyle
dünyayı devce kucaklamış olmasından.»

ÇİYİLTEPE

13 Haziran

Bir ay oldu mu? Oturmuş, camlı bir kahvede yazı yazıyorum. Caddeden geçerken gördüm, çağırsam mı dedim, vazgeçtim: İşi olabilirdi, belki **Elhamra**'ya provaya gidiyordu. Son görüşümmüş!

Geçen yıl **İzmir**'e geldiklerinde **Güner**'le (**Sümer**) birlikte aramış, gazete'de beni bulmuştu. Konuşmuştuk. Eskiden olduğu gibi, bir sürü temel konu üzerinde kafalarımızın uyuştuğunu görmüştük. Artık ne o, ne de Güner liseyi henüz bitirmiş sanat meraklısı birer çocuktular. İnsan olarak da, sanatçı olarak da sorumluluklarını kavramış, sağlam ve iyi bir şeyler yapmaya uğraşıyorlardı. Beni sevindiren, tutumlarının **Baylan**'ın ilk günlerinde duman duman tartışılan toplumsal gerçekçi

tutumdan farklı olmayışı idi: **ulusal gerçeklerden batılı yöntemlerle ulusal bileşimlere varmak!**

Baylan, Beyoğlu'ndaki her hangi bir pasta salonundan fazla bir şeydir. İlk giren, 6 - 7 Eylül'de iç duvar aynaları tuz parça olmadan önceki haliyle görüp onu henüz çıktığım **Montparnasse** kahvelerinden birine benzeterek 'postu seren' benim: o zamanlar vermutlı, likör, konyak gibi 'salon' içkileri de verilir, ayrıca Fransız kahvesi'de bulunurdu. **Mavi** tartışmalarından itibaren **Baylan Grubu** da kurulmağa başlamıştır: önceleri **Ferid Edgü, Fikret Hakan,** giderek **Yılmaz Gruda, Ahmed Oktay, Demir Özlü, Orhan Duru, Demir-taş Ceyhun** ve **Asaf Çiyiltepe Baylan**'daki ve Türk sanat hayatındaki yerlerini alırlar. Küçük parmağı havada çay içen Beyoğlu madamlarının, alafranga orospuların ve kötümser emeklilerin ortasında, felsefenin, sanatın, toplum bilimin ana sorunları kıyasıya tartışılır; arada **Sartre**'ın, **Marx**'ın, **Eisenstein**'in, **Reinhardt**'ın isimleri büyük şamarlar gibi şaklatılırdı. Sonra çay, bir çay daha, cıgara, yüz bin cıgara. Hristo, kaldırır mısın şu bardakları kuzum? Bir kaç yıl içinde iş öyle bir yere varır ki garsonlara kitaplarımızı imzalar, evlenme tasarılarımızı anlatırız, mektuplarımız **Baylan**'a gelir. (Romanını hangimiz yazacak bakalım?)

Asaf, sessiz ve yuvarlak bir çocuktu, içeriye girdi mi şöyle durur, kalabalığı bir süzer, her hangi bir masada beni görürse gülümsiyerek yaklaşırdı. Şiir yazıyor, gezmeyi ve okumayı seviyor, kocaman kocaman bakmasını ve dinlemesini biliyordu. Hele dinlemesini!... Arkadaşları, gençliğin de patavatsızlığıyla, tek kelimede **Zola**'yı ya da **Fikret**'i mi harcadılar, gelmiş geçmiş yazarları toz mu ettiler, o masmavi susar, yuvarlak ve iri gözlerinin derinliklerinde belli belirsiz bir gülümseme peydahlanırdı. Kızdığını, yüksek sesle konuştuğunu hiç hatırlamıyorum.

Henüz çok gençti, hayatın yürek doğrayan dertlerine bulaşmamıştı da ondan mı; yaradılışı gereği iç çözümleri yeğlerdi de yoksa ondan mı kesin söyliyemem, yalnız, daha o zamandan, 'örgütlenmek' kavramını bir çoklarımızdan daha sağlam kavramış olduğunu, sessiz sessiz bir takım bağlantılar kurup çokluk ortaya yapılmış bir 'iş'le çıktığını görüyordum. Önemli olan da bu değil miydi? **AST**'de yapmak istediği ve yaptığı, aynı efendi sessizliği ve gerçek sanatçı disiplini içinde, buna benzer bir şeydir: halkçı ve toplumcu bir sanat eylemi!

Sonraları cıvıtan, işi meyhane varoluşçuluğuna ya da ikinci yeni soytarılığına döken çoğu yaşıtlarının tersine, Asaf, başlangıç noktasına sımsıkı bağlı, kendi kendisiyle daima tutarlı kaldı. Daha iki ay kadar önce, şiirimizin durumuyla ilgili bir soruşturmaya verdiği şu karşılıkları okuyunca, siz de bana hak verecek, nasıl sağlam ve namuslu bir toplumsal gerçekçi, nasıl yiğit bir 'Mavi'ci yitirmiş olduğumuzu görerek, yanacaksınız:

«... 1950'den sonra toplumcu şiirimizde büyük bir gelişme başlamıştı. Sanırım ki bu gelişmeyi köstekliyen ve şiiri halktan koparan bazı yan akımlar çıktı ortaya. Bunların başında İkinci Yeni denen kolay ve ucuz şiir biçimi gelir. Şimdilerde şiir yeniden halkın malı olmaya başlamak yolundadır. Kötümser olmayın. Türkiye'de çok iyi şiirler yazıldı. Ve daha iyileri de yazılacak.»

AYIPTIR

14 Haziran

Şimdi de şöyle bir savunmayı deneyecekler galiba:

«— Siyasal baskı dönemlerinde şiir baskı gereği somuttan soyuta kayar, o halde **Menderes** döneminde **İkinci Yeni**'nin soyuta kayması bir kusur değil toplumsal bir zorunluluktur.»

Eğer niyet kötülüğü yoksa yanlış anlama daha doğrusu yanlış yorumlama var böyle bir savunuşta, zira iki ve pek önemli şeyi fena halde birbirine karıştırıyor:

— 1. İçlemDE soyutlamaya gitmeyi

— 2. İçlemDEN soyutLANmaya gitmeyi.

Bunlardan ilkini sanatın başlangıcından bugüne değin yapmayan sanatçı yok, her ozan ya da yazar gözlemlerinden psikolojisine aktarıp orada özümleyerek yapıtına süzdüğü imgelerde küçük ya da büyük genellemeler yani soyutlamalar yapar: onun çizdiği ağaç gerçekte olandan «fazla» bir şey, onun tarafından yaratılarak doğaya «eklenmiş» yeni bir **objet**'dir. Bu işi yaparken sanatçı ağaçlardan soyutladığı bir imge üstünde çalışmış ona «kendini» katmış, ortaya yeni bir **«gerçek»** çıkarmıştır. **Belinskiy** ne diyor: **«Sanat gerçeğin yeniden yaradılışıdır».** Burada önemli olan yeniden yaratmak süreci kadar **«gerçek olmak»** zorunluluğu. Zira, içlemi belirliyen bu. Bu yüzden **Fikret «Sis», Nâzım Hikmet «Mavi Gözlü Dev»** gibi şiirlerini yazdıklarında içlemde soyutlama yapıyorlar, hatta simgelerden (Sembol) faydalanıyorlar, fakat bu onların içlemci giderek toplumsal ve gerçekçi kalmalarına engel olmuyor. Baskı dönemlerinde sanatçı bu yola bilinçli olarak başvurabilir, böylelikle hem toplumsal işlevini görür, hem de kanatlarını yakmaz.

Ötekisi, sanatçının zor karşısında içlemden, içlemin her türlüsünden soyutlanması ise, siyasal baskı makanizmasının kendiliğinden ulaştığı sonuç: Ozan «gelip kelimeye dayanıyor» içlemin yani anlamın tehlikesinden ürkerek işi «rastlansallığa» bırakıyor, daha çok biçimsel çalışmalara gidiyor. **Kant**'ın görüşü bu: **«Sanat ne,**

amacı kendisi olan bir güzellik oyunu, ben kelimeleri şöyle ya da böyle sıralar bir mozaik yaparım, ama içlemsel yükünü bunun sorumluluğunu düşünmem üstüme lâzım değildir bu benim.» Artık sanatçının **etshétique** çalışması içine bilginin duygunun ustalığın karıştığı total bir çalışma değildir, grafik çalışmasına benzer, kelimeleri biçim özelliklerine göre değerlendiren bir dış çalışması bir yüzey çalışmasıdır: ozan gerçeği önce gözleyip sonra özümleyerek «yeniden yaratamaz» gerçekle de yaratmakla da bilinçli bir ilgisi kalmamıştır artık, o sadece hangi kelimeyi nereye koyacağını düşünür. **İlhan Berk** ne demişti: **«Şiirin amacı hiç bir zaman belirli bir şey anlatmak değildir». Oktay Rıfat** ne diyordu: **«Şiir hiç bir şey anlatmaz, güzellik bir şey anlatmaz çünkü».** Demek «anlatılamaz» bir şey yapıyorlar, yani içlemi olmayan bir şey. **Kant**'ın sözünü ettiği biçimsel oyun. Bu bakımdan **Fethi Naci**'nin şu sözleri de bütün sözleri gibi sorunu enine boyuna düşünmeden söylenmiş lâkırdılar:

> **«... bu şiirlerin çoğu arada kaynayıp gidecek elbet. Ama onların boşuna olmadığına inanıyorum. Bugün bir etkileri olmasa bile yarının yeni yeni duyarlıklarının serpilip gelişeceği bir ortamı şimdiden hazırlıyorlar.»**

Papirüs'ten aldığım bu tümcenin ilk kısmına diyeceğim yok, kimsenin de olmaz herhalde. Yalnız bu şiirlerin yeni duyarlık ortamları yaratacakları yanlış bir sav; yanlış, çünkü duyarlık içlemle ilgili bir şey, içlemin özü, kendisi, oysa bu şiirlerin hareket noktası içlemsizlik: öyle ki **Turgut Uyar**'ın bir şiirinden beş mısraya **Cemal Süreya**'nın rasgele beş mısrasını ekleyip, sonra da hepsini tersinden yazıp altına **Edip Cansever** imzasını atın yadırganmaz. Oysa aynı şeyi içlemci ozanların arasında yapa-

mazsınız. Neden? Bu sonuncular şiiri içlemle biçim arasında bir bileşim yaparak yazarlar da ondan.

Onun için bu acayip savunma tutmaz. Biçimcidirler, biçimciliği seçmişlerdir, dürüst toplumcular olamadılar bari dürüst biçimciler olarak kalmayı bilsinler, Kaçamak aramasınlar. Ayıptır.

O AKŞAM DA LAMBAMIZI...

21 Haziran

Kaç gündür, İzmir'de gizli bir yağmur hazırlığı, içimde kımıldanan bir mısra **(O akşam da lambamızı söndürmüştük Nedim ile)**, dilimde yabancı bir kelime: **Proletkult!** Yağmurun yağacağı varsa, elbet yağar, hem de yıkıla yıkıla, o nârin zerdali dallarını kırarak. Şiirin yazılacağı varsa, o mısradan tutar üretirim, hem **Nedim**'i anmış oluruz, hem yaşanmış yaşanmamış aşklarımızı. İyi ama **proletkult?**

Jean Perus, daha söze başlarken iyice vuracağını belli etmez mi? Yıl kaç, 1949. **Réqublique Meydanı**'nda kendime göre bir kahve bulmuşum, biraz **Zola**'dan biraz **Carco**'dan akşam müşterileri, bir kıyıda soluk soluğa okuyorum:

«... Proletkult, burjuva şubat devrimi ile işçi ekim devrimi arasında, Kerenskiy hükümeti sıralarında kurulmuş, Proleter Kültür Derneği...»

O tarihte Sovyet iktidarı henüz sanata da ilişmezmiş, sanatçılara da: Parti'nin yazarları, ozanları, ressamları ve bestecileri «gütmesi» karara bağlanmış değil: **Troçkiy,** sanat sonraki iş, diyor, önce dünya devrimini yapalım, üstelik (devrimden sonra toplumsal sınıf kal-

mıyacağından) bir proletarya sanatı olabileceğini de aklı pek kesmiyor onun. **Bukharin** derseniz, oldum bittim parti'nin sanat sorunlarına burnunu sokmasına karşı, hatta bırakın diyor biçimcisi de içlemcisi de ne halleri varsa görsünler!

Bu serbestlikte **Proletkult** ilk bakışta gerçekten ilginç görüşler atıyor ortaya: Asıl kültür ve sanat halk (proleter) kültür ve sanatıdır. Şimdiye kadar burjuva kültür ve sanatınca ezilmiştir, yok sayılmıştır. Değil mi ki artık işçi devrimi yapıldı, geçmiş sanatları, burjuva sanat ve kültürünü yok sayma sırası şimdi bizde, zira biz, yeni proleter sanat ve kültürünü yaratacağız, vs. Hareket, **Bogdanov**'un «sosyalizme üç paralel yoldan gidilir: ekonomi, siyasa ve kültür yolları, bunlar da birbirinden bağımsızdırlar» tezlerine dayanıyormuş, böyle diyor **Jean Perus**, siyasal yönden karşı-devrimci yanını da Sovyet iktidarına karşı bağımsızlık arayışında görüyor **Proletkult**'un.

Sonradan iş büyüyecek, bu kuruluşu yıkmak için Aralık 1920'de Merkez Komitesi kararları çıkarılmak gerekecektir ya, işin hoş tarafı daha çok **Vladimir İliç Lenin**'in **Proletkult**'u yererken o zamanki Halk Eğitimi Komiseri **Lunaçarskiy**'e verdiği notlar: kısa, kesin ve sert:

1) Özel ideoloji yok, tek ideoloji marxisme.
2) **Yeni bir halk kültürü öyle kafadan icat edilmez, geçmişe oturtulur, başarılı klasik örnekler, sanat mirası, şimdiki kültürün ulaştığı sonuçlar göz önünde tutularak bilimsel yöntemle yeni bir bileşime varılır.**
3) **Proletkult,** Halk Eğitimi Komiserliği'nden bağımsız hareket edemez, ona bağlanmalıdır.

Hemen o gece bunları Margot'ya yetiştiriyorum: Yalnız bir gecesi. Mahzun da. Sıcak şarap hazırlamış, bana

da veriyor. Bir süre sessiz içiyoruz. Sonra o kızıl pırıltılı gülümsemesi dudaklarına varla yok arası şöyle çizilivermiş:

«— Sloganlarla, diyor, düşünülemez. Belki savaşılır, orasını bilemem ama, düşünülemez.»

Arkasından şu sözleri: «— ...Daha sonraları **Stalin**'in ve sanatçı kasabı **Jdanov**'un devrimci sanat diye gayet evcil, kişiliksiz ve dalkavukça yapıtları tutmasının temelinde belki de **Lenin**'in bu ilk müdahalesi yatıyor.»

Doğru olabilir mi? Kimbilir. Fakat konunun beni ilgilendiren yanı ne kadar başka: Çağımızın en büyük devrimcilerinden birisi, devrimciyim diyen bir sanat hareketine karşı çıkarken, yeni ve devrimci bir sanatın önceki klasik mirasın üzerine yerleşmesi zorunluluğundan söz ediyor. Önce klasik sanatını özümleyecek sonra çağdaş yönteminle yaşadığın koşullardan ona eklenecek bileşim halkasını çıkaracaksın! İş bu kadarla kalsa iyi: Bu fikir, 1925 Ekimi'nde yayınlanan bir Merkez Komitesi kararında (Edebiyat alanında Parti politikası) Parti'nin **«edebî geleneklere karşı hafif ve küçümseyici bir tavır takınanlarla her türlü çareye başvurarak mücadele etmesi»** biçimine giriyor. İyi mi?

Bunu yapan kim, vatan bilmez, kutsal şey tanımaz bellediğimiz bolşevikler. Bir de kendimizi düşünüyorum, «Cumhuriyet» sanatını «Batılı» kılabilmek için önce geçmişimize ilgimizi koparışımızı, içimi bir sıkıntıdır basıyor. Divan şiirine söven bizde, tasavvuf şiirine dudak büken bizde, — ve garip tesadüf, tıpkı **proletkult**'çular gibi—ileri bir sanat sadece halk sanatlarından çıkacaktır diyenler bizde. Kargaşalığımız bana olduğundan büyük görünüyor. Kalın bir soğuğun saydam tabakaları arasından geçerek otelime döner dönmez, yine de, bir iki yıl sonra **Yeni Ufuklar**'da yayınlıyacağım şu satırları bir kenara karalıyorum:

«... yeni kuşak öncülerin taklitçisi olmıyacaktır. Batılı herhangi bir sanatın, her hangi bir sanatçının da taklitçisi olmıyacaktır. Her şeyden evvel millî ve Türk olacaktır. Memleketçi ve milliyetçi olacaktır. Fakat aynı zamanda bütün batı sanat ve kültürünün şanlı geleneğini, aynı zamanda bütün doğu-islâm-Türk sanat ve kültürünün şanlı geleneğini iyice içine sindirmiş, eline uygar ve batılı metodların anahtarını almış olacaktır. — Ufuklar/Kasım 1953.»

Allah Allah, niye hatırladım bunları ben? İçime gelip gelip giden o mısraın etkisiyle mi, **(O akşam da lambamızı söndürmüştük Nedimle)**, nicemizin başını yiyen **«ikinci yeni» Batılılığını** bu sözlere rağmen ve bu sözlerden sonra yaşadığımızı düşünerek mi?

Galiba yaşlanıyorum.

BİR ONLARA BAKIN...

23 Haziran

Jean Perus'un kitabını yerine koyarken arasından katlanmış bir kâğıt düştü. Baktım, kitap harfleriyle bir başlık: **Pelinskiy Yasaları.** Altında el yazımla bir takım notlar. Dün yazmışım gibi gözlerimin önüne geliyor. **Paris** dönüşü, **Lâleli**'de bir pansiyonda kalıyorum. Öğleden sonraları, çokluk **Küllük**'te, toplumcu dostlarımla bu sorunları tartışıyoruz. Demli çay, güvercinler, minarelerden dağılan ezan sesi. **Enver**'in **(Aytekin)** kahkahası tabanca gibi patlıyor yine. Nurettin, Akça, Veli ve başkaları «oralarda» olup bitenler üzerine neler sor-

muyorlar ki! Bir akşam, ertesi gün onlara okumak niyetiyle oturuyor ve **Jean Freville**'in **Plekhanov** üzerine bir incelemesinden **Belinskiy**'in **esthetique** yasalarını çeviriyorum. Camlarda yağmur.

Bakın ne dermiş **Belinskiy:** 1 — Şiir gerçeğin düşünceleşmiş biçimidir, ozan imgelerle düşünür, gerçeği kanıtlamaz, gösterir.

2 — Ozan ülküsel yaratışlarını gerçeğe katar, yani, tek başına gördüklerini herkesin görebileceği bir hale koyar. Bu işi yaparken gerçekleri güzelleştirmez, insanları olması gerektiği gibi değil, olduğu gibi betimler.

3 — Yeni şiir gerçeğin şiiridir, hayatın şiiridir. Şiir imge halindeki düşüncedir (içlemdir): İmgeleşmiş fikir (içlem) somut olmazsa, eksik ya da yanlış olursa imge aksar, **artistique** olmaktan çıkar.

4 — Sanat eserinin belli başlı koşullarından birisi içlemin biçimle ve biçimin içlemle uyarlı bağlantılar kurmasıdır.

5 — Sanat eserinin her yanı aynı ve uyarlı bir bütün olmalıdır. Düşünce birliğiyle biçim birliği, hele bu iki birliğin birliği olmadı mı sanat eseri de olmaz.

Belinskiy, Hegel'ci bir yazar, **Feurbach**'a bile şöyle böyle gelmiş, yine de 1840'larda ulaştığı yere bakın, sonra da bizim tam bir yüzyıl sonraki halimizi düşünün!

“BALYOZ...”

1971

46 RUHU

2 Ocak

Demokrat Partinin bıraktığı duygusal muhalefet mirasının, hiç değilse bazı bölgelerimizde, hayli kuvvetli olduğu, Demokratik Parti'nin kuruluş haberlerinden anlaşılıyor. Çeşitli yerlerde eski DP'li sempatizanlar yeni DP'ye katılıyorlar, bu işi yaparken de '46 ruhu' adına yapıyorlar. Gerçekten de Türk siyasal edebiyatında '46 ruhu' diye bir terim vardır, belirli bir kavramı deyimler, ama hangi kavramı, hiç düşündünüz mü? Nedir **'46 ruhu'?**

Bu toplumsal ruh aslında şiddetli bir muhalefet ruhudur, tek parti diktasına, bu diktayı sürdüren CHP'ye ve onun lideri 'Milli Şef'e şiddetle karşıdır. Bu karşılığını CHP'yi ve İnönü'yü duygusal planda aralıksız kötülemekle gösterir. O kadar ki, önünde sonunda, Ulusal Kurtuluş savaşı, devrimler vs. de gürültüye gider, karalanır. Yalnız bu duygusal muhalefet gerçekte hiç de duygusal olmayan bir toplumsal ve ekonomik muhalefet platformu üzerinde oturmakta, onun istek ve hoşnutsuzluklarını yansıtmaktadır. Acaba nedir bunlar, hiç merak ettiniz mi?

İlk elde hemen görülen, İkinci Dünya Savaşı ertesinde ülkemizde, yeni bir tüccar sınıfının belirişidir. Daha başka bir deyişle, kıtlık ve savaş yılları, yeni sermaye birikimlerinin doğmasına, yeni sermayedarların türemesine yol açmış, bunlar, tek parti rejiminin aşırı devletçi, aşırı tekelci ve kısıtlamacı devlet kapitalizmi içinde bunalmaya başlamıştır. Teşebbüs özgürlüğü istemekte, 'devletin gazoz ve kolonya bile yapmasına karşı çıkmaktadırlar. Demek ki burada ekonomik bir girişim özgürlüğü söz konusudur.

'46 Ruhu'nun kilit noktalarından birisini bu oluşturur. İşin

bu yanı çokluk gargaraya getirilmiştir ama, o yıllar bizde bankacılığın, kredi ve mevduat ticaretinin hızla gelişmeye başladığı, sonradan yarı komprador yarı ulusal sanayici ve tüccarı meydana getirecek sınıfın ilk adımlarını attığı yıllardır. Bunlar palazlandıkça bürokrasi sıkı bir korsa gibi davranışlarını sıkmağa başlamış, onlar da bürokratların tek parti yönetimine karşı özgürlükçü **'46 ruhu'**nu ileriye sürmüştür. Müttefikler de bulmuştur kendilerine, kimler mi, tek parti diktasının ve savaş yıllarının hoşnutsuz kıldığı herkes, ama özellikle toprak ağaları, aydınlar ve asıl halk.

Aydınları ve halkı sonraya bırakalım da, burada toprak ağası ve taşra eşrafı dediğimiz toplumsal zümreye biraz ilişelim. Gerçekte eşraf tek parti bürokrasisi ile 'mutabakat halinde' görünüyordu, ama bu partinin 'Toprak Kanunu'nu Meclis'e getirip reform yapması hepsini ayağa kaldırdı ve Demokrat Parti muhalefetinin temellerinden birisi haline getirdi. Sonradan komprador-ağa işbirliği denilen ittifakın temeli işte o zaman **'46 ruhu'** ile atıldı. İşin garibi, aydınlar köylüler ve işçiler de, bu işbirliğine katıldılar.

YİNE 46 RUHU

3 Ocak

Tek Parti diktası yıllarında, baskının ve kısıtlılığın sıkıntısını fazlasıyla çeken zümrelerden birisi aydınlar zümresiydi. Bu baskı iki yönlü hissettirirdi kendisini: bir yandan, ana özgürlükler dediğimiz özgürlüklerin yokluğu ile, bir yandan her hangi bir özgürlükçü davranışa karşı, sıkı ve amansız takip ve ceza ile. Şu ara neredeyse işportaya düşmüş olan en azgın sağcı ve solcu yayınlar değil de, uzaktan uzaktan şöyle sola ya da sağa meyil vermiş sayılacak yayınlar bile 'yasaklar' kapsamına giriyor, bu işe cür'et edenler paldır küldür mahkemelere sürüklenip hüküm giyiyordu. Millî Eğitim Bakanlığınca yayınlanan **'Sosyalizm Tarihi'** türünden eğitim kitaplarının bile sansüre tâbi tutulduğunu yazarsam, gençler, belki ne türlü bir

baskı rejiminin sürüp gitmiş olduğunu daha iyi anlarlar. Yalnız sosyal yayınlarda değil, edebi yayınlarda da müthiş bir baskı hüküm sürüyor, şiirlerinde sadece ve soyut olarak özgürlük sözünü eden ozanlar bile gık demeden Sıkıyönetim Mahkemelerine sevkediliyordu. Bu ortam içinde aydınların özgürlüğe ne türlü susadıklarını anlamak zor mu?

Özgürlük susuzluğu o derecede idi ki, **'46 ruhu'** dediğimiz serbestci ruh kımıldamağa başlar başlamaz, en baş destekçilerini aydınlar arasında buldu. Siz DP hareketinin başlangıçta **Sertel'**ler gibi sol eğilimli yazarlarca desteklenmesini tesadüf mü sanırsınız? Hayır! Tesadüf değil, bir zorunluluktu bu: İki taraf da tek parti diktasını yıkmak, ana özgürlükleri kurmak için elele vermeyi, güçbirliği etmeyi zorunlu görüyordu. Hem DP hareketini o zamandan destekleyen yalnız solcu aydınlar değildi ki! **Kenan Öner** tipi sağcı aydınlar da aynı baskı zoru ve sıkıntısıyla harekete katılmış, özgürlüğe olan susuzluk sağdan sola bütün **intelligentsia'**yı DP'yi desteklemeye götürmüştü. DP de zaten, temelden, teşebbüs özgürlüğü, liberal politika, vicdan özgürlüğü gibi sloganlarla gelmiyor muydu? Hâliyle önemli ve büyük bir koalisyon teşekkül ediyor, gerçekte eşraf burjuvazisi ve devlet kapitalizminin imtiyazlıları ile desteklenmiş bir bürokrasiyi temsil eden tek parti diktasına karşı bir özgürlük cephesi yaratılmış oluyordu.

İşte bunun adı **'46 ruhu'** idi.

İŞİN ÖZÜ BU!

4 Ocak

Biraz toplumbilim ve siyasal ekonomi okumuş olan herkes bilir ki, yalnız başına üstyapı kurumlarında belirmiş olan siyasal hareketlerin devrimci atılımlara ulaşması hayli güçtür. Yukardaki yansımalar temeldeki çelişiklikleri yansıtırsa sıçrama olasıdır, bu da, temeldeki halk yığınlarının siyasal hareketlere katılması ve desteklemesiyle olur. Klâsik örneği bildiğiniz **Fransız Devrimi'**dir bunun: Aristokrasiye ve sınıf egemenliğine kar-

şı, şehir ve taşra burjuvazisi, **'aydınlık yüzyıl'** aydınlarını yanına almış, fakat devrimi ancak işçi ve köylülerin de kendilerine katılması sayesinde gerçekleştirebilmiştir. Uzaktan da olsa, bizim 40 - 50 mücadelesinde buna benzeyen yanlar bulunabilir.

İşçilerin durumu tek kelimeyle felâketti. Bugün artık 'adiyat'tan sayılan sendikal hakların hiçbirisi yoktu. Bırakın toplu sözleşmeyi ya da grevi, işçiler bağımsız sendika bile kuramıyor, tek partinin denetimindeki faşizan birtakım derneklerde sürü halinde toplanıp yönetiliyordu. Yalnız sözde serbestliklerin başladığı **46** yılında **Türkiye Sosyalist** ve **Türkiye Emekçi partilerinin** örgütlemeğe çalıştığı seksene yakın sendikanın, bir gece içinde, ihanet suçlamalarıyla darmadağın edildiğini söylemem bile, işçi sınıfı için durumun ne merkezde olduğunu göstermeye yetmez mi?

Köylü ve üreticinin durumu işçiden aşağı kalmıyordu. Cumhuriyet âşârı kaldırdıktan sonra altyapı devrimlerine ve ciddi olarak toprak reformu ve endüstri devrimine kalkışmadığı için köylülük yine yalnız ve çaresiz kalmıştı. Tahsildar ve jandarma onun için devleti temsil eden iki zor halinde beliriyor, hele savaş yıllarında ortaya konan bazı ağır yükümlülükler, yoksulluğunu artırarak canından bezdiriyordu. Bir siyasal hareket, sağlam garantilerle kasaba köy çemberine indiği takdirde köylüyü de arkasına takabilecekti. Taktı da.

Liberal ekonomi isteyen tüccar ve sanayici, fikir ve yayın özgürlüğü isteyen aydın, yaşama özgürlüğü isteyen işçi ve köylü elele vererek, özgürlükçü bir Türkiye'nin mücadelesine atıldı. **'46 ruhu'** işte bu mücadelenin ruhuydu. Bu gün o ruhtan ne kalmıştır? Görünüşe göre, sanayici takımı iktidarın nimetlerinden tek başına yararlanmak yolundadır. Liberal özgürlükleri hem aydınlara hem de üretici ve işçilere tanımakta, siyasal ve ekonomik yönetimin dizginleri sıkı sıkıya elinde olmak şartıyla, isteyenin istediği gibi çalıp söylemesine izin vermektedir. Fakat dizginleri elinde tutması bir yandan bürokrasiyi, bir yandan da taşra burjuvazisi ve eşrafı rahatsız ediyor, zira çıkarlarını bozuyor. Onlar da bu defa eski mücadeleyi tersine yürütmek istiyorlar. Hem de aynı **'46 ruhu'** adına, işçi ve köylüleri de kavgalarına katarak.

Bence işin özü bu.

ZİHİN TEMBELLİĞİ

10 Ocak

Ne kadar kapalı insanlarız!

Kapalıdan, kendi entelektüel sistemleri içersine hapsolmuş, onu kıskançlıkla, hatta tutkuyla savunan, başka fikirlere ve önerilere daha başlangıçta kötü önyargılarla yaklaşan bir tutumu kastediyorum. Sağınıza solunuza şöyle bir bakın!... Sağcısı da, solcusu da her şeyi kafasında yapmış bitirmiş, kendisinden başkasının yapamayacağından emin! Düğmesine bastınız mı, kendi sistemini, değerler düzenini tıkır tıkır sıralıyor, tartışmaya kalkıştınız mı, tartışır görünüyor ama, inanmayın, aslında yaptığı, o önce söylediği sözleri bir kere daha tekrardan ibaret! Sizin getirdiğiniz veriler, eğer inanç ve düşünce sistemini sarsacak türden, biraz da sağlamca şeylerse, bu sefer tartışma kestirmeden suçlamaya dönüşüyor.

Bir de kalkmışız bu davranışta aydınlarla, ülkenin sorunlarına açıklık getireceğiz diyoruz.

Olmaz böyle şey!

Önce aydının kafasına bir dünya görüşü oturtup, ölüp ölesiye entelektüel bir rahatlık içersine girmesi var ya, buna karşı çıkmalıyız. Nasıl doğa ve toplum, hareket yasalarına göre, diyalektik bir gelişme süreci içindeyse, akıl da böyle sürekli bir gelişme, arama süreci içinde olmalıdır. Bu da, en azından, metodlara değil ama onların uygulanış biçimlerine, sürekli soru işaretleri koymak demektir. O zaman toptancı, bütün doğasal ve toplumsal olayları iki üç formülle açıkladığını zanneden kişiler almaktan kurtuluruz da, yaratıcı bir kuşku, bir tamamlanma süreci içine gireriz.

Fikrimce, son iki yüz yıl içinde, Türk toplumunun uğradığı bütün belâların temelinde zihin tembelliği diyebileceğimiz, bir **dogmatique** eğilim yatmakta, ortaya birisi tutarlıca fakat gerçeklerle uyumluluğu tartışmalı bir sistem attı mı, kendi başına bileşimler yapmak gücünden yoksun aydınların sürü halinde böyle bir sisteme katılması, toplumsal çıkmazlarımızı hazırlamış bulunmaktadır. Bunun sonucu ne oluyor? Siyasal hayatımız, yaratıcı ve araştırıcı militanların, somut sorunlara elbirliğiyle çözüm araması olmuyor da, bozuk plak gibi, birbirlerine

belli ve aynı şeyleri tekrarlayan kişilerin sağırlar diyaloğu oluyor.

Oysa aşılmaz sanılan uyuşmazlıklarda bile ne müthiş umut noktaları vardır, umut noktaları olunca da bunu iyiniyetle tamamlamak bir çok çözümleri kendiliğinden olasılaştırır. Şu dar kafalılığı bir bırakabilsek!...

ÖRNEK ORTADA

13 Ocak

La **Paz** telgrafları, dış dünyada olup bitenlerle ilgilenenlere, heyecanlı dakikalar yaşattı.

Biliyorsunuz, **Bolivya**'da, Ekim ayındanberi **Juan Jose Torres** adındaki bir generalin yönetiminde, ilerici bir cunta duruma hâkim. İktidara gelişi pek kolay olmadı bu cuntanın, iktidarda kalışı da pek kolay olmuyor: önce kendisinden ilerici eylemler bekleyen işçi ve gençlik çevrelerini umut kırıklığına uğratır gibi oldu, sonradan **Che Guevera**'nın fikir arkadaşı **Regis Debray**'yi affetti, daha radikal bir yönetime gidecekmiş izlenimini uyandırdı.

İşler tam bu kertedeyken, birdenbire şu hükûmet darbesi! Haber bültenlerinin verdiği bilgi, bu gibi hallerde çokluk olduğu gibi, çelişik ve tutarsız. Yine de darbenin sağcı, daha açık bir deyimle Amerikancı subaylar tarafından denendiği anlaşılıyor. Besbelli, CIA'nın parmağı var. General **Torres**, havacı olduğu için, Hava Kuvvetleri'ni elinde bulunduruyordu. Bu arada işçilere, gençlere ve köylülere çağrıda bulunarak, rejimin halktaki dayanaklarını öteki cuntacıların karşısına çıkarmak zorunluğunu duymuş, son gelen haberlere göre, şimdilik vartayı atlatmıştır.

Yalnız... bu olay tarafsız bir gözlemcinin dikkatini önemli bir gerçeğe çekiyor. Bu gerçeğin altını çizebilmek için, biraz **Şili**'nin durumuna dokunacağız. **Şili**'de seçimle iktidara gelen sivil ve sosyalist bir hükûmet var. Harıl harıl toprakları köylülere dağıtıyor, bankaları ve şirketleri kamulaştırıyor. Başka

bir deyişle, sosyalistlik konusunda, **Bolivya**'daki cuntaya oranla çok daha hızlı, çok daha radikal davranıyor. Acaba neden **Şili**'de bir hükûmet darbesi denemesi olmadı? Bundan geçtim, acaba neden daha geçen gün **Şili**'den söz ederken Başkan Nixon kelimesi kelimesine şunları söylemek zorunu duydu:

'Şili'deki rejim marksist bir rejimdir, tasvip etmediğimiz muhakkak, fakat halkın oyuyla iktidara gelmiştir, müdahale söz konusu edilemez.'

Bu elbet CIA Şili'nin işlerine burnunu sokmayacak, **Allende**'nin tekerleğine taş koymayacak demek değil ama, **Bolivya**'da olduğu kadar hızlı davranamıyor. Sebebi açık: **Allende**'nin arkasında geniş halk yığınları var, bu belli ve kanıtlanmış bir gerçek, oysa General **Juan Torres** bunu her denemede yeniden kanıtlamak zorunda! Karşı darbe denemesi üzerine herkesi sokağa çağırması da bunu göstermiyor mu?

Kıssadan hisse: «tepeden inme» de gelse, ilerici rejimler ancak halk yığınlarının gönüllü desteğiyle ayakta kalabilir. Ama doğrudan halkın omuzlamasıyla iktidara gelmeleri, onları, bir öncekilere oranla daha güçlü kılar.

Örnek ortada.

DİKTAYA DAVETİYE

19 Ocak

Toplumcu eylemin ana sayabileceğimiz bir kuralı var, bilenler bilir bu kuralı, eylemi ekonomikten siyasala yükseltmek, önce ekonomik alanda yoğunlaşan bilinci sonra siyasal alana aktararak, iktidar değişikliğine doğru götürmektir. İnceleyin bütün toplumsal hareketleri, devrimler tarihini, bu ana kuralı doğruladığını göreceksiniz.

Uygulama düzeyinde bu, en beylik ve gözönündeki örneğiyle, toplu sözleşme sendikacılığının, siyasal istekleri olan bilinçli sendikacılığa dönüşmesi olarak görünür. Şu günlerde **Türk-İş** içersinde başlayan hareketler, çıkışlar, bu büyük kon-

federasyon içersinde de gelişmenin ekonomikten siyasala doğru yöneldiğini göstermesi bakımından ilginçtir.

Yalnız o mu? Bir süre önce **İzmir**'de toplanan **Üreticiler Kurultayı** aynı amaca yönelmiş bir eylem değil miydi? Üretici toplulukları kendi aralarında aydınlık bir bilinçlenmeye götürülüyor, böylelikle ekonomik ilişkilerin çaprazından siyasal tercihlerin çıkmasına fırsat hazırlanmış oluyordu.

Demek ki bu ana kuralı izlediği sürece toplumcu eylem doğru yoldadır, fakat...

Ya tersine dönerse? İşe ekonomikten değil, siyasaldan başlayıp, bunu birtakım zorlamalarla ekonomiye indirmeye çabalarsa ne olur?

Ankara'da geçen şu yürekler acısı olay var ya, işte o bunun dramatik örneği. **Gezmiş** ve arkadaşları hangi siyasal amaçla kimin için çalışıyorlar? Tam da, 'tedbir yasalarının getirilmesi' söz konusu iken neden banka soymaya kalkıştılar? Yaptıkları devrimci bir eylem mi, yoksa bir kışkırtma mı? Burada bunların üstünde durmayacağım. İlişmek istediğim ana kuralla ilgili temel kuramsal nokta.

Bir hafta içersinde, devrimci eylem yapar bilinen bazı gençler, yaptıkları akıl almaz işler sonunda, düpedüz 'banka soyguncuları' haline gelmişler; davranışlarındaki siyasal içeriğin, heyecanlı bir hırsız - polis kovalamacası sonunda 'kaynadığını' görmüşlerdir. Burada tanık olduğumuz, olması gerekenin tam tersi: siyasal gerilla eyleminden yola çıkıyorlar belki ama kalabalığa siyasal bilinç yansıtamıyorlar, tam tersine, eylemlerine vermek istedikleri siyasal ve devrimci niteliğin kamuoyunda kaybolduğunu görüyorlar.

Yazık! Faşist bir dikta ortamında devrimci bilinç aşılayabilecek böylesi bir fedailik hareketi, bir açık rejim ortamında, olsa olsa, o dikta rejimine davetiye çıkarır.

AKLA HERŞEY GELİYOR

21 Ocak

Farkındasınız değil mi? İçişleri Bakanlığı yobaz gericiliğine karşı ansızın uyandı: Üç gündür, üç ayrı yerde, üç ayrı

baskın yapıldığını öğrendik: **Isparta**'da ve **Fethiye**'de birer Nur Okulu meydana çıkarıldı, **Gördes**'te gizli bir Kuran Kursu basıldı.

Bu çeşit din ve tarikat okullarının başlıca özelliği, çocuklara, hem de nasıl, yaşı henüz ilkokul çağına ancak varmış olanlarına musallat olması. Her üç olayda da bu yaştaki zavallı çocuklar, başlarında sarık, ellerinde tesbih, gazete fotoğraflarında boy gösteriyorlar. Bunlar kimsesiz, ya da yoksul çocuklarmış. Nurcular bunları toplamışlar, «parasız yatılı» olarak bu okullara yığmışlar. Böylelikle geleceğin Nurcu militanları yetiştiriliyor.

Bu medreselerden ülkemizin bir çok yerlerinde, hattâ büyük şehirlerinde bulunduğuna hiç kuşku yok. Bu kadar kolaylıkla birbiri üstüne basabildiğine göre, polisin ya da jandarmanın bunları önceden bildiği, ya da saptadığı besbelli. O zaman gelin de şu sorunun cevabını verin: Bu medreseler, bu tekkeler geçerli yasalara göre yasak mıdır? Evet! Yapılan işi yasalar suç saymış mıdır? Evet! Peki nasıl olmuştur da İçişleri Bakanlığı şimdiyedek bu konuda gık dememiş, bugün yaptığını yıllardır yapmamakta direnmiştir?

Bu sorunun cevabı tektir: Zira, bu yoldaki faaliyetlere göz yummayı alaturka bir seçim kurnazlığı saymıştır.

O zaman, alın size ikinci soru: Peki, neden şimdi birdenbire harekete geçiyor?

Bunun karşılığını son olayları dikkatle izlemişseniz gecikmeden verebilirsiniz: Demirel iktidarı, **Güvenlik Kurulu**'nun asker kanadı tarafından özellikle sıkıştırılmaktadır. Bu yüzden son zamanlarda **Ülkü Ocakları**'na da polis bulaşmaya başlamış, bir iki çıkış yapacak olmuştur. Şimdi köyde kasabada Nurcu okullarını basıyorlar ki, bakın biz sağı da bastırıyoruz diyebilsinler, zira görünüş odur ki, sola yaman bir baskı hazırlanmaktadır ve de eli kulağındadır.

Hattâ Ankara'da soygun filmiyle şu Nur Okulu baskınları arasında bile içten içe bağlantı kurulabilir. İkincisi birincisini unutturmak için yaptırılmış olabileceği gibi, ikisi de gelecek «tedbirlere» gerekçelik etmek için yaratılmış olabilir.

Ortalığı o kadar bulandırdılar ki, akla herşey geliyor.

BU GELEN FAŞİZMDİR

26 Ocak

Peki siz şu olayları nasıl yorumladınız?

Ankara'da öğrenciler yine patırtı çıkarmış, bu defa polis de işi sıkı tutarak hepsini duman edip hadlerini bildirmiş, iyi de etmiş diyerek mi?

Bu yorum gerçekte tam da iktidarın sizin ağzınızdan işitmek istediği yorumdur. Aylardan beri ortamı bunun için hazırlıyor, şiddet meraklısı öğrencileri de bu amaçla kullanıp duruyor. İşi pişirip kurtardı, en sonunda **Güvenlik Kurulu**'ndan da yeşil ışık aldı, şimdi kasıla kasıla yurt basacak, öğrenci dövecek, böylelikle hem sol hareketleri silmiş olacak, hem de demokrasimizi 'dikensiz bir gül bahçesi' haline getirecek.

Kazın ayağı öyle değil.

Olayları dikkatle izleyen birisinin, Pazar günü olanlarda, teşebbüsün öğrencilerin değil polisin elinde olduğunu görmemesine olanak yoktur. Polis ufak olayları bahane saymış, şimdiye değin hatırlamak bile istemediği yasa maddelerine dayanarak çocukların üstüne gitmiştir. Hele bu olayı, bundan az önce ODTÜ'nün aranması olayı ile bağlarsanız, birtakım özürlere sığınılarak 'ilerici' bilinen okul yurtlarının nasıl bir çember ve baskı içine alınmak istendiğini ayan beyan görürsünüz.

Bu bakımdan, **Siyasal Bilgiler Fakültesi** Dekanı da durumu pek olağan görmemiş, açık açık, kendisinden işbirliği istenseydi durumun böyle genişletilmesine gerek olmayacağını söylemiştir.

Daha geçen gün ilericilere karşı 'fiilî' bir baskının eli kulağında olduğunu yazmıştım ya, işte ucu göründü.

Şimdi bir de olayı öğrenciler yönünden görelim.

Nesnel koşullar nelerdir?

a. Kamuoyu, aylardır sürdürülen, bir kısmı hiç kuşkusuz provokasyon olan olaylardan dolayı, öğrenci eylemlerinden usanmış, bezmiştir. O halde karşısındadır. **b.** İktidar bu gibi olaylarda en çok çekindiği güç olan ordunun onayını **Güvenlik Kurulu**'ndan almış, dolaylı da olsa muhalefet partilerini çekimser bir duruma getirmiştir. **c.** Bu patırtı arasında **Meclis'e** baskı yasaları sırtısıra gelecek, belki bazıları da bu arada çıkarılmak istenecektir.

Bu nesnel koşullar altında öğrenci eylemlerinin iki yönde gelişmesi gerekir: **a.** Yeni baskı yasalarına gerekçe vermemek için olduğu kadar, yeni polis baskınlarına fırsat olmamak için de şiddet olayı çıkartmaktan son derece çekinmelidirler. **b.** Şiddet olaylarının **Meclis**'teki müzakereler sırasında öğrenciler ve Üniversite özerkliği aleyhinde kullanılmaması için bu işi tamamiyle bırakmalı, kışkırtmalara uymamalı, eylemlerini barışçı **(pasifiste)** aydınlatma ve uyandırma amaçlarına yayarak, ünlü deyimiyle hedefi toplu olmaktan çıkarmalı, dağıtmalıdırlar.

Yoksa, bu gelen faşizmdir. Kurbanlar çok olacak, hem onlara hem özerkliğe, hem de demokrasinin güzelim eylemlere fırsat ve olanak tanıyan aydınlık özgürlüğüne yazık olacaktır.

Benden bir kere daha hatırlatması!

VAHİM BİR GELİŞME

28 Ocak

Acaba araya mı gitti?

Oysa, şu son zamanlardaki aksamaların bütününü, içinden çıkılmaz gibi görünen acıklı durumumuzun iç nedenini pek ustaca saptamış, milletin gözü önüne sermiş bir soru önergesiydi.

Aybar'ın önergesinden sözediyorum.

İstanbul milletvekilinin söylemek istediği şu: Anayasa, hükümete yürütmede yardımcı olmak, özellikle memleketin güvenliğini ilgilendiren konularda bilgi vermek, tedbir görmek için bir **Güvenlik Kurulu**'nun kurulmasını öngörmüştür. Anayasa'ya uyularak gerçekten böyle bir kurul oluşturulmuştur. İşlemekte, zaman zaman toplantılar da yapmaktadır, ama...

Bütün iş bu «ama» da: **Aybar**'a göre, Anayasa gereğince yürütmede hükümete yardımcı olması gereken **Güvenlik Kurulu,** gitgide yürütmeye 'bizzat' karışmaya, hükümet üstü bir organ gibi iş görmeye başlamıştır. Bu, Anayasa'ya aykırıdır.

Sadece şu son olup bitenleri hatırlayan aklı başında bir kimse, **Aybar**'ın söylediklerini kaldırıp atamaz. Gerçekten de,

hemen hemen üç aydır, **Güvenlik Kurulu**'nun hükümet üzerinde belirli bir baskısı olduğu hissedilmekte; son toplantıdan sonra, alınacak tedbirler hakkında, Kurul sekreteri kamuoyuna açıklamalar yapmakta; hükümetse, Kurul'un uygun görüp onayladığı «tedbirleri» uygulamaya getirmektedir.

Bu vahim bir gelişmedir.

Yalnız bu yazıların sürekli okurları, uzun süreden beri benim, birçok ilerici ve toplumcu yazarların aksine, **Güvenlik Kurulu** ile hükümet arasında bir karşıtlık olduğu ya da olabileceği tezine yatkın olmadığımı saptamışlardır. Ben başından beri iktidarın, özellikle **Sunay** aracılığıyle, **Güvenlik Kurulu** ve ordunun başındakilerle aşağı yukarı aynı fikirde olduğu tezini öne sürdüm, bu yüzden de «ilerici cunta» hayalleri içindeki toplumcuları uyarmaya çalıştım.

Bugün, bazı solcu liderlerin nerdeyse kışkırtma denebilecek yanlış eylemleri sonucu, **Güvenlik Kurulu**'nda asker grubun ağır basması gerekmiş, **Batur**'un muhtırasından itibaren 'ordunun ağırlığı' şiddet eylemlerine karşı kefeye konmak suretiyle, Demirel hükümetinin baskı yasalarını getirmesine ortam hazırlanmıştır. **Aybar**'ın işaret ettiği hükümet üstü davranışlar, aslında **Menderes** örneğinden ders alan ve aynı hataya düşmek istemeyen **Demirel**'in Güvenlik Kurulu'nu öğrenci eylemlerine karşı çıkarmasıdır. Bu da ne yazık ki, biraz gizli örgütlerin tertibi, biraz da anlayışsız ve kısa görüşlü öğrenci liderlerinin şiddet eylemlerinde direnişi sayesinde olmuştur.

Artık herşey ortada! Şiddet eylemine, ilerici cuntaya oynayanlar, kamuoyunda bunun savunmasını yapanlar, eşine az rastlanan hatalara düşmüş, ağır yenilgilere uğramışlardır. Bundan sonra olsun eylemi özgürlük ortamı içinde halka götürmenin, bir de faşizme karşı ortak direnişin yollarını arasınlar, bulsunlar!

SOLDA PAROLA "BİRLİK" OLMALI

29 Ocak

Olayların gelişmesi, en dar görüşlüleri bile uyandıracak hadar hızlı ve **sert oluyor.**

İlk bakışta solun ve genellikle sağlam kanıtlara dayanan siyasal çıkışlarının karşısında âciz ve savunmasız kalan iktidarın, bu gibi hallerde çokluk olduğu gibi, el altından, hayli de sağlam bir plan hazırladığı artık gün gibi ortaya çıktı. Bunlar, ne yapıp yapıp, halkı aydınlık bir bilinçlenmeye götürecek güçleri birbirine düşürecekler, yıldıracaklar, sindirecekler; böylelikle de bozuk düzenlerini sürdürecekler. Hesapları bu.

Buna karşı, düzeni değiştirmek isteyenlerin, aynı kararlılık ve sağlamlık içinde örgütlü ve planlı olduğunu söyleyebilir misiniz?

Elbette hayır!

Bu Türkiye'de 60 yılları boyunca gelişmiş toplumculuğun en zayıf ve hazırlıksız noktasıdır. İşler öyle bir yere gelmiştir ki, artık aklı başında toplumcu aydınların ve işçilerin kafa kafaya verip ciddî bir güçbirliği ve ortak eylem planlaması gerekiyor.

Yapıyorlar mı?

Ne münasebet!

Gerçi bunun bol bol sözü ediliyor: bakıyorsunuz bugün bir dekan, yarın bir öğrenci örgütü sözcüsü, öbürgün bir sendika militanı, faşizme karşı direnme yolunda ortak eylemden söz etmiş, seviniyorsunuz da belki buna, ama boşuna! Zira bu çıkışlar sözlerden öteye gitmiyor. Nedeni de belli: **Dev-Genç**'li CHP'ye güvenmez, sosyal demokrat sosyalistten pirelenir, **DİSK** üyesi proleter devrimciye bozulur vb... Böyle bir ortamda, faşizme karşı güçbirliği sloganları boşlukta mantar tabancası gibi patlasa da yankısı olmuyor kil

Toplumcular faşizme, iktidarın getirmek niyetinde olduğu görülen baskı yasalarına direnmek niyet ve arzusundaysalar, önce birbirlerine yakınlaşmak çarelerini aramak zorundadırlar. Bu da aralarındaki ayrılık ve aykırılık noktalarını değil, birlik ve beraberlik noktalarını aramak, bulmak, bunları somut örnekler halinde ortaya çıkarmakla olur.

Hani bunu yapan?

Dev-Genç uydularıyla birlikte tekbaşına miting yapacak, herkes kendisiyle birliktir izlenimini uyandırmaya çalışacak; TİP «Faşizme hayır!» afişlerini kendi başına asacak; CHP sözcü ve militanları baskı yasalarına kendi başlarına direnecekler... Siz bunun ne acıklı bir dağınıklık ve güçsüzlük manzarası

arzedeceğini görmüyor musunuz Allah aşkına? Siz görürseniz iktidar görmez mi?

Solda parola birlik ve beraberlik olmalı. Özgürlükleri ve ve hakları korumak için birlik ve beraberlik? Gerisi karanlıkta şarkı söylemekten öteye gitmez.

FAŞİZMİN AYAK SESLERİ

1 Şubat

Ecevit'in dedikleri bir yandan son olayları aydınlatırken, bir yandan da CHP'nin durumunu aydınlığa kavuşturmaktadır.

Böyle bir konuşma gerekliydi.

Önce görülen, şu: **Ecevit** de bu yazılarla uzun süredir belirtmeye çalıştığım fikri benimsiyor. Şiddet hareketlerini sola bulaştıranların gerçek solcu militanlar olduğu su götürür bir iştir. Hele son olaylar, eylemci görünen bazı solcu örgütlerin liderleri arasıda provokatörlerin karışmış olduğunu, elle tutulurcasına kanıtlamaktadır. Bu koşullar altında, solcu gençlerin en cafcaflı lâf edenin ardından gitmesi, kendilerinin olduğu kadar Türk solunun da akıbetini tehlikeye atmakta, işleri **Demirel**'in istediği mecraya sokmaktadır.

Ecevit'in de işaret ettiği bu düşünceyi pekiştirmek için, delikanlıları şu nokta üzerinde iki satır düşünmeye çağıralım 1960'dan bu yana, herhangi bir solcu örgüt güçlenmeye, ülkede yayılmaya başlar başlamaz, içinden onun bütünlüğünü ve eylem etkinliğini bozacak yeni fakat daima ayırıcı ve bölücü liderler çıkmış mıdır çıkmamış mıdır? 65'den başlayarak TİP'in güçlülüğü **Aren/Boran** ekibinin davranışlarıyla olduğu kadar FKF'yi parçalayan **Mihri Belli**'nin manevralarıyla dağıtılmış mıdır, dağıtılmamış mıdır? Son zamanlarda yeniden belirli bir güç sağlamış görünen **Dev-Genç**, kimisi şiddetçi kimisi gerillacı yeni birtakım liderlerle yeni birtakım serüvenlere götürülmekte midir götürülmemekte midir? Bunların sonucunda örgüt daha şimdiden üçe bölünmüş müdür bölünmemiş midir?

Bu olaylar, sonuç itibariyle işleri **Demirel**'in istediği yere

getiriyor elbet. Bugün şurda burda patlayan her bomba gelmekte olan faşizmin ayak sesi niteliğindedir.

Ecevit de bunun altını çizmiştir.

ŞİDDETİ AJANLAR KIŞKIRTIYOR

10 Şubat

Araya bayram girdi ve gözlerden kaçtı. Oysa dikkatle ele alınması, irdelenmesi, üzerinde durulması gereken bir şeydir.

Biliyorsunuz bunlar 'şiddet hareketleri ayyuka çıktı' özürüne sığınarak demokratik ana özgürlükleri iyice kısıtlamak peşindedirler. Bakanlar Kurulu bayram öncesinde uzun süren bir toplantıdan sonra, alınacak tedbirlerin ne mene şeyler olduğunu, ucundan kamuoyuna duyurdu. Hiç kuşkusuz sizin de farketmiş olacağınız gibi, yenir yutulur şeyler değil!

Bu bakımdan muhalefetlerin tepkisi hemen belirdi. CHP Genel Sekreteri **Ecevit**'in, **'tasarılar özgürlükleri yok edecek'** diye özetleyebileceğimiz bir demeci yayınlandı. İlginç yanları çok bu demecin. Burada özellikle bir tanesi üzerinde durmak istiyorum. **Ecevit**'in işaret ettiği nokta, hem uzun süredir benim savunduğum bir fikrin sağlamlığını göstermiş oluyor, hem de basına yeterince yansımadığı için çok önemli bir düşünce atlanıyor.

Neymiş diyeceksiniz, bakın ne hep söyledim, yine söylerim, gençlik hareketlerinde de, işçi hareketlerinde de şiddet, hele bireysel ve rastgele şiddet kışkırtmadan ileri gitmez. Böylesi kışkırtmalar da, olsa olsa iktidarın şiddete gitmesine, kısacası faşizme yol açar. Bazı hallerde bazı iktidarların bazı baskı yasalarını geçirmek için buna ihtiyacı olabilir. Sağlamak için de öğrencilerin arasına, işçi hareketlerine ajanlarını sokarak, hem o hareketlerin kredisini düşürür, hem de faşizme gerekçe hazırlar.

Bunları iki yıldır yazıyorum. Hatta **Dev-Genç** içinde, **Ülkü Ocakları** içinde, bazı liderlerin eylemleri özellikle şiddete sürüklemesi karşısında, bu örgütlere bağlı gençlerin de bir çok

defalar dikkatini çekmişimdir. **Ecevit** işte bu altını çizdiğim durumu geçenlerde **Meclis**'te yaptığı gündem dışı bir konuşmada söz konusu etmiş ve hükümetten 'resmen' sormuş. Sonuç ne olmuş diye merak mı ediyorsunuz, **Ecevit**'in ağzından dinleyin:

«... 29 Ocak Cuma günü Meclis'te yaptığım gündem dışı konuşmada bazı şiddet hareketlerini ve silâhlı eylemleri resmî ajanların kışkırttıklarını, hükümetin bundan sorumlu olduğunu açıkça belirttiğim halde, bana cevap veren sayın Millî Eğitim Bakanı bu iddiamı yalanlama olanağını ve cesaretini bulamamıştır...»

Şu gerçek, son iki yıldır yaşadığımız dramların içyüzünü başlıbaşına aydınlatmaya yeter! Ana muhalefet partisinin Genel Sekreteri **Meclis** kürsüsünden hükümete şiddet hareketlerini resmî ajanların kışkırttıklarını iddia ediyor, sorumluları suçluyor, buna karşı iktidar 'hayır' bile diyemiyor. Şimdilik sadece bu dehşet uyandırıcı gerçeğin üstüne basıyor, bilerek bilmeyerek şiddet hareketlerine bulaşmış ya da yandaşlık etmiş olanların dikkatine sunuyorum.

Yarın tedbirleri ele alacağım.

"BASKI"NIN ADINA "TEDBİR" DEDİLER

11 Şubat

Tedbirlerin ne türlü «hınzırca» düşünüldüğünü anlamak için uzağa gitmeğe hiç lüzum yok. Yalnızca dernekleri, özellikle öğrenci derneklerini, politikadan uzak tutması, uzak tutmak istemesine bir göz atmak yeter!

Ne demektir bu? Hangi zamandayız? Yüzyıllardır, işçi sendikalarının bile, sadece toplu sözleşmeci savaşlara girmeleri yetersiz sayılır; isteklerini politik bir bilinçle güçlendirmeleri gerektiği öne sürülürken, sen kalk 27 Mayıs Türkiye'sinde elde edilmiş hakları hiçe sayarak, dernekleri politikadan uzaklaştır; iyiniyetine kimi inandırabilirsin? Bizim son zamanlarda sıkıntı-

sını çektiğimiz, öğrenci derneklerinin, ya da öğrencilerin politikayla ilgilenmeleri değildir. Biz yanlış anlaşılmış ve değerlendirilmiş bir «eylem» idrakinin acısını çekiyoruz. Üstelik bu yanlış anlamada «bizzat» iktidarın gizli saptırmalarının rolü çoktur. Hem kalkıp işi çığrından çıkarıyorlar, hem de sonra çığrından çıktı deyip hakların özünü sakatlamağa yelteniyorlar, yağma mı var?

Ya şuna ne buyrulur? Öğrencisiniz gidip bir siyasî partiye üye olmuşsunuz. Sonra da okuduğunuz fakültenin öğrenci derneğine üye olmak istiyorsunuz, yeni tasarılar uygulamaya girerse, olamıyacaksınız! Aklın alacağı şey midir? Böyle bir uygulamanın demokrasiyle de, Anayasa'yla da bağdaşır bir tarafı var mıdır? Böyle bir kısıtlama, «resmen», gençlikle siyasal partiler arasındaki göbek bağını kesmek, delikanlıları «uslu çocuklar» yavanlığına itmektir. Hem olmaz, hem de işlemez: nasıl olsa, yine siyasal bağlantılar kurulacak, yine ilişkiler sürdürülecektir. Ama bu defa gizli yani büsbütün kontrolsuz olarak!

Bu daha mı iyi?

Tasarılarda bir de işgal ve boykotun önlenmesi için konmuş bazı maddeler var ki, ufak ufak ve çaktırmadan, «grev hakkını» kısıtlamağa doğru gitmektedir. İktidarın öteden beri yüksek iş çevrelerinden bu yönde yapılan baskılar altında tutulduğu biliniyordu. 16 Haziran uyanışını fırsat bilerek, ordunun bu yolda aşırı duyarlık göstermiş olmasını sömürerek, şimdi işgal ve boykot gibi eylemlere giden işçilere verilecek cezaları adamakıllı ağırlaştırıyorlar. Ağır cezalar haklı öfkeleri önleyebilirmiş gibi!

Burada asıl sorun, işçinin işgale kalkışmasını hazırlayan ortamı ortadan kaldırabilmektir. Türk işçileri, durup dururken mi böyle eylemlere kalkışıyorlar? Şu DİSK kurulalı şu kadar zaman olmuştur, 16 Haziran gibi bir eylemi ayarlaması için, o kötü işçi tasarılarıyla adeta varlığına kasdedilmesi gerekmiştir. Demek sorun, önce işveren yönünden gelen baskıyı hafifletmek, eğer işçi yine terslik ederse ondan sonra ona cezayı düşünmek sorunudur. Oysa iktidar ne yapıyor, işçi eylemlerine cezaları olabildiğine arttırırken, bütün işverenler melekmiş gibi onların adını bile anmıyor. Bu hak mıdır sanıyorsunuz siz? Adalet midir?

Hayır baskıdır bu, düpedüz ve adlı adınca baskı.

ORTAM HAZIRLAMAK

14 Şubat

«Düzeni korumak için hükümet tarafından alınması gereken tedbirler nelerdir? Birinci tedbir: yıkıcı hareket gruplarının dağıtılması. İkinci tedbir: siyasî tarafsızlık kuralına uymayan yabancıların sınırdışı edilmesi. Üçüncü tedbir: yollarda gösteri yapmanın yasak edilmesi. Dördüncü tedbir: şiddet hareketlerine ağır cezalar getirilmesi. Beşinci tedbir: Devlet güvenliğine karşı işlenen suçlarda yörenin en büyük mülkî amirine «resen» hareket etme, sonra mahkemeye gitme olanağının tanınması vs.»

Şimdi siz, hükümetin getirdiği yeni tedbirler kanunundaki maddeleri sayıyorum sandınız değil mi? Hayır! Bu sıraladıklarım Fransız İçişleri Bakanı **Raymond Marcellin**'in Fransa'daki gösteri hareketlerine karşı ne yaptıklarını açıklayan kitapçıktan alınmış Fransız tedbirleri. Onlar kendi ülkelerinde öyle yapmışlar ve gençlik hareketlerinin canına okumuşlar. Peki bundan bize ne mi? Kazın ayağı öyle değil.

Marcellin'in bu yolda yazdığı ve alınacak tedbirleri birer birer açıklayıp savunduğu kitapçık **«Kamu Düzeni ve İhtilâlci Gruplar»** adıyla bir süre önce dilimize çevrilmiş, bütün iş yerlerine, gazetelere, meslek kuruluşlarına meçhul kimseler tarafından postalanmıştır. Kitapçığın üzerinde kimin tarafından basıldığına, yazıldığına dair, en küçük bir işaret yoktur. Üstelik hangi şehirde dahi basıldığı bile anlaşılmamaktadır. Yalnız iki nokta, daha ilk bakışta dikkati çekiyor. Fransa'da alınan tedbirlerle bizde alınması düşünülen tedbirlerin bir paralel içinde olması; bir de bu kitapçığın tam da bizim tedbirlerin Meclis'lerde konuşulacağı sırada ortaya çıkıp sağa sola postalanması!

Bunlara bir de aynı eserin iktidar şakşakcısı bazı gazetelerde patırdı gürültüyle «tefrika edilmesini» eklerseniz, işin içine hangi rüfailerin karıştığı hakkında belli bir fikriniz olur.

Yok yok, bizim özel servislerimiz de artık psikolojik mücadele yöntemlerini en az Amerikalılar kadar öğrendiler.

Baksanıza tedbirlerin geçirileceği sırada pat diye bu işie ilgili bir kitap «iyi saatte olsunlar» tarafından bastırılıp yaydırılıyor. Fakat o kadarla kalmıyor mu bu, ne münasebet!

Aynı zamanda ülkede bir cayırtıdır gidiyor. Bomba patlama-

dık kasaba yok, olay çıkmadık fakülte kalmamış, üstüne üstlük bir de banka soygunları başlamıyor mu sana? Eh, artık buna can mı dayanır? Hem bir soygunla da yetinmiyorlar, bakıyorlar ki birincisinin etkileri tavsadı, araya giren olaylar basbayağı onu sildi, tedbir tasarılarının konuşulacağı sırada kamu oyunu koşullandırabilmek için yeni soygunlar hemen ilkini izliyor. Bunlar sayesinde öyle bir psikolojik ortam doğacak ki, ortalama vatandaş, Allah razı olsun şu **Marcellin**'in tedbirlerini getirip uygulayanlara diyecek!

Ey Türk gözünü aç, yine ensende boza pişiriyorlar. Nice göz yaşı, kan ve ter pahasına edindiğin özgürlüklerini kaşla göz arasında elinden alacaklar, sıkı dur ve oyuna gelme.

OLAYLARA "ANLAM" ARAMAK

17 Şubat

Hâlâ kuşkunuz vardıysa, şu Amerikalı çavuşun kaçırılması bu işleri kıvıranların öyle amatör devrimciler filân olmadığına aklınızı iyice yatırmış, o kuşkuyu da silmiş olsa gerektir. Birbirini izleyen olaylar tereddüte yer bırakmıyacak bir açıkla önceden hazırlanmış bir planın uygulandığını gösteriyor. O kadar ki, bu gün **Türkiye**'de sorulan soru, bu işleri kimin yaptığının sorusu olmaktan bile çıkmış, yavaş yavaş Türk toplumu bir «meşru müdafaa» psikolojisi içine girmeğe başlamıştır.

Bilmeyiz zincirleme terorizmi başlatanlar bunu hesaplamışlar mıydı?

Eğer «Şan olsun» diye bu derecede azıtanlar Türkiye'de **Marighella**'nın tezlerini uygulamak, hızlı bir şehir gerillasına başlayıp, sonra bunu kırsal gerillaya çevirmek hevesindeki aşırı solcu militanlarsa ya, unuttukları, ya dikkat etmedikleri önemli bir şey var, o da şu: **Türkiye**'deki daha doğrusu **Ankara**'daki kargaşalık ve terorizm, gittikçe çizgileri kalınlaşan faşizm için, yaman bir gerekçe teşkil etmektedir. Bu takdirde eylemi bu doğrultuda sürdürmek, gerillaya bir şans yolu açmaktan çok devlet terorizmi demek olan faşizmin yerleşmesiyle, bütün gerilla kapılarını kan içinde kapamak demek olmıyacak mı?

Evet kanlı bir faşizm terorist bir devrimcilik için daha elverişli bir ortamdır ama, eğer faşizmi yapan güçler sallantıda olursa! 'Ya **Franco**'nun **İspanya**'sı, **Salazar**'ın **Portekiz**'i gibi bu güçler oturaklı bir dengeye otururlarsa ne olacak? Şimdi elde mevcut eylem olanakları **megalo** bir takım **Idea**'lar için çarçur edilmiş olmıyacak mı?

Bir başka nokta da şu : terorizmin gerisindeki, çoğunun ileri sürdüğü gibi iktidarsa; kendini de, rejimini de bu cayırtı arasında kurtarıyor gibidir. Baksanıza, hükümet için bir kâbus olması gereken bütçe müzakerelerinin ilk günü, paldır küldür bir Amerika'lı kaçırılıyor, böylelikle de daha başlangıçta müzakereler, «Aman hükümeti kuvvetli tutalım» kaygılarının milletvekillerinin zihinlerine yerleştirilmesiyle başlamış oluyor. Bu arada partilere hazine yardımı, milletvekili ödenekleri vs. de sessiz sedasız gerçekleşiverirler. Siz biz patlayan bombaları, kaçırılan Amerikalıları izlemekle avunuruz. Zira terorizm filan diyoruz ya **Ecevit**'in de işaret ettiği gibi hayli «tatlı» bir terorizmdir bu, dinamitler atılıyor, adamlar kaçırılıyor, gel gelelim, ne hasar var, ne can kaybı!

Peki bu iki nokta ya bir yerde keşişiyorlarsa? Ya bu işleri adı belli bir takım militanlar yapıyorlar da, aslında yaptıklarıyla şu bozuk düzeni korumak isteyen iktidara bilerek basamak oluyorlarsa?..

Bu olasılığın cevabını herkes kendi vicdanında düşünsün!...

Ama eminim ki, toplumculuk adına, aydınlık bir cevap olmıyacaktır bu!

KADER ÜÇGENİ

18 Şubat

Ünlü **Match** dergisi iki bin yılına ilişkin bir yazısında, dünyanın çeşitli ülkelerinin gelişmelerinin hangi konağında olacaklarını incelerken, **Türkiye**'yi endüstri aşamasına varmış olarak gösteriyor. Bu ne demektir? Kapitalist gözüyle **Türkiye** kapitalist burjuva gelişmesini sürdürerek önümüzdeki otuz yıl içeri-

sinde az gelişmişlikten gelişmişliğe yükselecek demek değil midir? Evet aynı yazıda aynı gelişmeyi bizimle birlikte, söz gelişi Irak'ın da, ona benzer öteki Arap ülkelerinin ne göstermiş olacağı belirtiliyor; bu bakımdan bizdeki gelişmenin pek de ahım şahım bir gelişme olmadığına işaret edilmiş oluyor ama, ne de olsa gelişme gelişmedir. Batılının gözünde **Türkiye**'nin endüstri konağına kapitalist yoldan gelişerek ulaşacağı, kuşku götürmez bir biçimde ortaya konmaktadır.

Bu, bizim Başbakanın «hürriyet içinde refah» sloganı var ya, onun batılı gözüyle söylenişidir. Başbakan da partisi de aynı şeye inanıyor, aynı şeyi söylüyorlar.

Bolşevik **Sperniyev** daha bizim kurtuluş savaşının hemen ertesinde Türk toplumunun emperyalizme karşı millî demokratik devrimini yapmış olduğunu yazmıştır. Rus komünistleri **Mustafa Kemal**'i daha başlangıçtan itibaren eşraf ve bürokrat iş birliğini halk katkısıyla sağlamlaştırmış bir lider olarak görmüşler, yaptığı devrimi de millî demokratik devrim olarak nitelemişlerdir. Bu bakımdan ikinci dünya savaşı sonrası ülkemizdeki gelişimlerin daha çok kapitalistleşme süreci olduğunu kabule yatkındırlar. Onlara göre **Türkiye** klasik marksist şemaya göre gelişmeye başlamış, feodal artıkların ve bürokrasinin etkisi ikinci plana düşerek, sanayi burjuvazisi ülkenin kaderine el koymuştur. **Türkiye**'deki emperyalist etkisini ortadan kaldırmak için ulusal sanayileşmeyi desteklemek ve Türk sanayi burjuvazisinin muhtaç olduğu kredileri vermek, gerçekte en akıllı yoldur.

Brejnev doktriniyle açıkça bu çözümü seçmiş, **Türkiye**'deki anti emperyalist savaşını, **Demirel** iktidarını ve partisini sanayileşme alanında desteklemek, buna karşılık da ortadoğu politikasında Araplara yatırmakla halledivermiştir. Türkiye'de TİP, dışarıda «Bizim Radyo» bu havadan çalmakta, millî demokratik devrim şarkılarını söyleyen öteki solu sık, sık karalamaktadır.

Çinci sosyalistlere göre **Türkiye**'de feodalite henüz egemen unsurdur, belirmekte olan burjuvazi «işbirlikçi»dir ve bağımsız değildir. Bu bakımdan sultan ve çevresindeki komprador burjuvazisinden farksızdır. Şu halde **Türkiye**'de önce sosyalizm için değil millî demokratik devrim için savaşılacaktır. Zira birinci kurtuluş savaşı güme gitmiş, elli yıl sonra emperyalizm **Türkiye**'de bütün eski köprübaşlarını ele geçirmiştir. **Türkiye**'yi sö-

mürmektedir. Gelişmesine fırsat da vermiyecektir. Bu emperyalizme karşı savaşmak gerekir. Zafer, **Mao**'nun deyimiyle, tüfeğin namlusunun ucundadır. **Türkiye** klasik marksist şemaya göre gelişmemekte, bir yandan **Asya** Tipi Üretim memleketin gelişmesini belirlerken, öte yandan «ara tabakalar» toplumsal hareketlerin geleceğinde önemli rol oynamaktadır. Bu bakımdan özellikle basına, orduya ve gençlere bol iş düşmekte onların yaratacağı eylemler, gerçek millî kurtuluş savaşının ve demokratik devrimin temeli olmağa aday görülmektedir.

Ülkemizde bu fikri kimlerin benimsemiş olduğunu ayrıca belirtmeğe gerek bile yok. Hepiniz görüyor ve biliyorsunuz.

İşte üç özet, üç görüş, üç öneri!... **Türkiye**'nin kaderi bu üçgen içinde belirecek hiç birisi yüzde yüz bizim değildir. Hiç birisi kendi adamlarımız tarafından, kendi koşullarımıza göre, bağımsız bir şekilde oluşturulup önerilmemiştir. Fikrimizce asıl önemli olan bu üç öneriyi üçünden de ayrı ve kendimizin olan bir noktadan irdelemeğe başlamaktır. Ulusal ve bağımsız bileşimimize ancak oradan varacağız.

CUNTACI TAKIMININ HÂL-İ PERİŞANI

19 Şubat

Bizim halk sözlerinden çok güzelleri vardır, bilirsiniz, bunlardan biri de şu: **«Vakitsiz ata binen tez iner».** Mübarek bizdeki cuntacı takımı için söylenmiş:

Devrim'in son sayısını okuduysanız görmüşsünüzdür, sizinkilerde bir telâş, bir telâş!... Sebebi de şöyle usturuplanıyor: Son **Güvenlik Kurulu** toplantısı oldu ya, o toplantıda paşalar oyuna getirilmiş, öyle ki, hazırlanan bildiri de, o bildirinin **Güvenlik Kurulu** Sekreteri olan paşa tarafından gazetecilere okunuşu da hep bir siyasal oyun sonucuymuş. Sonunda kamu oyu iktidarla **Güvenlik Kurulu**'nu aynı paralelde görüp, durumu öyle değerlendirince, paşalar bu işe çok üzülmüşler, acısını önümüzdeki Şubat toplantısında çıkaracaklarmış! İşin ayrıntıları da an-

latılıyor. **Çağlayangil** diyesiymiş ki, tedbirler konusunda Cumhurbaşkanı, Güvenlik Kurulu'ndaki paşalar ve hükümet aynı fikirde midir, bunu millete bildirmek doğru olur; hazır **Seyfi Öztürk** de bir bildiri hazırlamış imiş; eh bir okunsun, kabul edilmiyen yanları düzeltilsin, sonra da açıklansın denmiş, paşalar da razı olmuşlar, düzeltmişler, bildiri yayınlanınca Çağlayangil'in oyununa geldiklerini anlamışlar!

Evet, **Devrim** durumu böyle anlatıyor. Hem de kimin ağzından biliyor musunuz. **New-York Times** gazetesinin **Türkiye**'de temsilciliğini yapan bir gazetecinin ağzından!

Hangi birisine yanarsınız?

Kuvvet Komutanlarının savunmasının yabancı ajans temsilcisi gazetecilere kalışına mı; yoksa onları savunalım diyenlerin, sözü dolaştırıp döndürüp «Kusura bakmayın, bizim paşalar bu işlerden anlamaz, o yüzden kandırılmışlar,» gibi gayet çirkin ve ters, kimsenin de kabul etmek istemediği bir özüre bağlamış olmalarına mı, yoksa **İlhan Selçuk**'un yine savunma sadedinde düpedüz kalkıp «**B**izim komutanlar siyaset bilmez» diyerek onları affettirmeye uğraşmasına mı?

Tedbirler konusunda iktidarı paşaların sıkıştırdığını **Türkiye**'de bilmeyen var mı Allah aşkına? **Batur**'un muhtırası neydi sanıyorsunuz siz? O muhtıra yanında Güvenlik Kurulu'nun son bildirisi leblebi şekeri kalır. Peki **Batur** paşa o zaman tedbirlerden yanaydı da son toplantıda mı saf bir Kuleli öğrencisi gibi **Çağlayangil**'in oyununa geldi. Ya **Gürler**'in kulaktan kulağa yayılan öfkeleri? Askerler, soruna askerce yaklaşmaktadırlar, bu da politikaya, kuvvet ve şiddetin girmesidir, ki şu gidişle bizde cuntacı takımının sandıkları yönde değil de, tam tersi yönde bir gelişme göstermek istidadındadır.

Zaten mızrağı çuvala sokmağa kalkmaları, bu yersiz ve gereksiz telâşları da ondan değil mi?

Zira ne yanından baksanız, **Türkiye**'de devrimi 27 Mayıs tipi bir darbeye bağlamış olanların kesinlikle yanıldıkları apaçık görülmektedir. **B**u yüzden o kadar büyük şaşkınlıklara düşüyorlar ki, üç satır önce en muktedir ve yaman diye takdim ettikleri askerî komuta kadrosunu, gazetelerinin ayrı ayrı belki beş yerinde şu **Öztürk**'lerin, **Çağlayangil**'lerin, **Demirel**'lerin oyununa safça kanmış çocuklar gibi gösteriyorlar. Eğer birinci dedikleri doğru ise hepimiz övünürüz ve komutanlarımızdan Anayasa'ya bağlılık bekleriz, eğer ikincisi doğruysa... Hayır olmaz!

Türkiye'de hiç bir Türk, ordusuna komuta eden komutanların bir Çağlayangil'in oyununa düşebileceğine inanmak istemez!

Hem canım cuntacı takımı kendi yanılgılarının kefaretini ne diye yüksek komutanlara ödetmek istiyor?

KENDİMİZİ ALDATMIYALIM

21 Şubat

İşaret edilmesi gereken en önemli nokta, bence şudur:

Hacettepe Yurdu'nda olup bitenler, gerçekte, polisin inisyatifi ele aldığının yeni bir kanıtıdır. Yakın zamanlara kadar, gençler şurada burda bir takım gösteriler yapıyorlar, sağcılarla çatışıyorlar, polis — biraz da sağcıların yanında olarak —, işe karışır görünüyordu. **Ortadoğu**'daki arama taramadan beri durum tersine dönmüştür. Polis kendince şiddet yuvaları saydığı merkezleri sık bir denetime almaya karar verdi, bu işe **Ortadoğu**'dan başladı, **SBF**'de devam etti, şimdi de sıra **Hacettepe Üniversitesi Yurdu**'na geldi. Adamlar, bu defa şiddete baş vurmaktan da çekinmiyerek «temizlik» yapıyorlar. Bu bir.

Bu temizlikte, esas olarak, iktidarı, orduyu, hatta muhalefet partilerini «arkalarına» almışlardır. Zaten ancak onların desteğini elde ettikten sonra bu «temizlik harekâtına» girişmeye başlayabilmişlerdir. Geriye basın ve aydınlar kalıyor, onlar da belirli ve etkili bir tepki gösteremiyorlar. Söz gelişi **Hacettepe** öğretim üyelerinin davranışı hiç de SBF'de Profesör **Talas**'ın gösterdiği davranışa uymamış, hatta yurdun aranmasını bizzat Üniversite yetkilileri istemiştir.

Geriye kala kala halk kalıyor. Kendimizi aldatmakta, TRT'nin ve bazı gazetelerin düştüğü gerçeği makyajla saklamak hatasına düşmekte mana yok!. Evet, işin içine kışkırtıcılar filan da katılmıştır ama, halk geçen defa da olaylarda polisden yana çıkmıştır; öğrencilere, genellikle aydınlara yuha çekmiştir. Bunun derin ve üzerinde düşünülmesi gereken bir anlamı var. Siz eğer halk, içinden bu karşı çıkışa teşne olmasaydı, kışkırtıcının kışkırtması para eder miydi sanıyorsunuz? Kılını bile kıpırdatmazdı, hele bizim halkımız! Eğer orada harekete geçip

bir öfke gösterisi yapıyorsa bu sahiden öfkelendiğindendir, bu öfke de, hanidir özellikle şehirlerde şiddet eylemlerinin gençlerle halk arasını ciddî bir şekilde açtığına dikkati çekişimin ne kadar yerinde ve haklı olduğunu göstermektedir.

Bir de gençlerin davranışı var.

Hacettepe Yurdu'nda polisle çatışan gençlerin ülkülerine bağlılıklarına, heyecanlarına, yiğitliklerine hiç bir diyecek yok. Yalnız şu soruya da gerekli cevabı vermemiz gerekli değil mi? Acaba **Ortadoğu** ve **SBF**'si olaylarından sonra bunların liderleri, sıranın elbette kendilerine geleceğini görmediler mi? Gördülerse, bir şiddet direnişinin eninde sonunda polisin lehinde biteceğini kestiremediler mi? Bununsa eldeki kadroları kırdırmaktan, bazılarını yıldırmaktan, diğer bazılarını ise gereksiz yere mimlendirmekten öte bir şey deyimlemiyeceğini düşünemediler mi? Solcu eylemde, iktidar baskıya başladı mı, taktik değiştirmek diye bir şey olduğunu, bununsa eski kadroları korumak yönünden büyük bir önem taşıdığını akıl edemediler mi?

Bir an olanların tersini düşününüz: Polis silah ve silâhlı aramaya yurda geliyor, gençler onu güler yüzle buyur ediyorlar, aramalarını kolaylaştırıyorlar, köşeyi bucağı gezdiriyorlar, hatta polisin aklına gelmiyecek yerleri hatırlatıp içerde silah da, silahlı da olmadığını ispat ediyorlar. Şaşkına dönen polis de eli böğründe çıkıp gidiyor. Bunu gerçekleştirmek ortalığı kana bulamaktan daha mı zordu? Hadi onu bırakın da sonuçlarını düşünün: Bunu gerçekleştirince hem polis bir güzel «madara edilmiş» hem halk kazanılmış, hem kadrolar harcanmamış, hem o yurt bir devrimci kaleyse, o kale elde tutulmuş olmaz mıydı?

Yapmıyorlar, hedefi dağıtıp küçültmüyorlar, bu da hem çocukların kırılmasına yol açıyor, hem de sorumluluklarını arttırıyor.

Tanrı bir dördüncüsünden saklasın.

HESABI SORULUR

22 Şubat

Son çeyrek yüzyıl içinde hep bunun tersi olagelmiştir.

Yasaklara, koğuşturmalara ve soruşturmalara rağmen, ül-

kemizde ufak da olsa bir sol **intelligentzla**'sı var olmuş, solcu aydınlar kendi güçleri oranında bir yandan işçi sınıfına bir yandan öteki aydın çevrelere etkileyici uzantılar yapmak istemişlerdir. Kurcalayın Türk sosyalist hareketinin tarihçesini, ne göreceksiniz, ya tek tek aydınların, belirli bazı yanlış ve kötü devlet davranışları karşısında yiğitçe çıkışları, ya da ufak aydın topluluklarının dergiler, gazeteler etrafında çevrelenerek bir sosyalist bilinç yaratma çabasına kalkışmaları.

Hemen her defasında da, bu eylem girişimleri bir türlü halkla, yani işçiler, köylüler, dar gelirli şehirliler vs. ile bağlantı kuramadıkları, örgütleşemedikleri, örgütleşseler bile etkili olamadıkları için, dağılmışlar, dağılmadılarsa kendi içlerine katlanıp toplumdan da toplumcu eylemden de soyutlanmışlardır. Toplumcu bir tabanın olmayışı yukarda girişilmek istenen bütün çabaları havada bırakmış, havada kalan gayretleri de şiddet yoluyla o zamanki iktidarlar haklamıştır.

Gariptir ama, bir süredir bunun tam tersi gerçekleşmeğe başladı denebilir.

Nasıl mı, bakın nasıl: İşçi sınıfının alt tabakalarında bilinçli bir uyanma hissediliyor, aydınların önemli bir bölümü sınıfsal gerçekleri ya kavradılar ya kavramak üzereler, hatta köylü kesiminde aydınlık bir kıpırdanma başladı. Örgüt derseniz, adları ve eylemleri ne olursa olsun, bugün toplumcu alanda adı sayılabilecek epeyce örgüt var, üstelik militanları adamakıllı fedakâr örgütler bunlar, tabanda enlilemesine bir uyandırma eylemi yürütenleri çok, toplumsal haritayı değiştirmek için tarihsel ilerici güçleri gerçek bilinçlenmeye götürenleri az değil!

Başka bir deyişle, bugün toplumcu bir taban var olmağa başladı, kendisini hissettiriyor, geniş planda alınırsa eylemlerine gönülden hak vermemek de olasız, ne var ki bu defa da yukarsı aksıyor, son on yılın meydana getirdiği toplumcu tabana doğru dürüst başlık edebilecek ne bir örgüt görünüyor ortalıkta, ne de yetenekli liderler. Ortaya çıkmış olanlar, birbirlerine düşe düşe hem tabanı bölüp zayıflatmışlar, hem de kredilerini kaybetmişlerdir, bu yüzden tarih önünde kabahatlıdırlar. Şimdilerde tabandaki militanlar henüz yukardaki yöneticilerle refleks bağlantılarını tam yitirmediklerinden belirli bir uyandırıcı eylemi yürütebiliyorlar, ama yarın bağlantılar ya güvensizlikten ya baskıdan ya da yetersizlikten tam koptu mu,

eylem de dağılacak, tabandaki birikim boşuna çarçur edilmiş olacaktır.

Türkiye'de sola komuta etmeye hevesli olanlar akıllarını başlarına devşirmelidir, zira bu çarçurun hesabı onlardan sorulacaktır. Hem de çarçur ettikleri işçiler, köylüler, aydınlar tarafından.

UZAK AMAÇ DEVRİMCİLİĞİ

23 Şubat

En kolay devrimcilik uzak amaç devrimciliğidir.

Peki, ne demek bu?

Örgüt olarak, ya da olmıyarak, devrimci, eylemini çok uzak gelecekte gerçekleşebilecek, ya da gerçekleşmesi olası bir amaca bağladı mı, «uzak amaç devrimciliğine» yattı demektir.

Hadi biraz açayım: her devrimci propaganda bir olumsuz bir olumlu yön taşır, olumsuz yön değiştirilmek istenen toplumsal düzenin eleştirilmesi ile belirtilir, olumlu yön de getirilmek istenen doğru ve haklı düzenin halka anlatılması ile. Zaten devrim de, bu iki düzen arasındaki niteliksel sıçrama değil midir?

Gerçek ve gerçekçi devrimciler, çalışma programlarını yapar, eylemlerini düzenlerken, bir yandan eleştirmeci propagandalarını düzenli ve etkili olarak yürütür, bir yandan da gelecekteki düzenin ve bu düzeni getirecek olan devrimin ne türlü bir çözüm şekli olacağını belirtirler. Bununla yetinirler mi? Hayır! Çünkü çok ahvalde içinde yaşanılan bozuk düzenden özenilen haklı düzene geçilebilmesi uzun uğraşlar gerektirir, öyle bir kaç yılda olup bitivermez, oysa halk yığınlarını yıllarca «gelecek iyi günler» hayaliyle avutmanın, ayakta tutmanın, hele eyleme sürmenin olanağı yoktur, bunun için de, eylemlerine somut sonuçlar getirecek yakın amaçlar tayin ederler, böylelikle de, aşama aşama, asıl ve büyük amaca yönelmiş olurlar.

Ama zordur böylesi devrimcilik! Önce içinde yaşadığı koşulları iyi değerlendirmesini gerektirir, sonra da bu koşullara uygun taktik amaçlar belirlenmesini! Bu taktik amaçlar, iyi kovalanırsa gerçekten somut başarılar elde olunur, o başarılar da, eyleme girmiş yığınları istim üstünde tutmaya yarar.

Ya aksi olursa?...

Ha, işte o zaman, bizde çoğunun yaptığını gördüğümüz kolay devrimcilik yoluna sapılmış olunur.

Adamın ağzı açıldı mı, susmak bilmiyor: önce bozuk düzenin bozukluğunu, propagandadır diyerek, bire bin katıp sıralıyor, arkasından, iktidarın olumsuzluğunu, işbirlikçiliğini vs. söylüyor, sonra da sihirli anahtarı teslim eder gibi, bütün bunları halledecek tılsımı size uzatıyor: devrim! Devrimi yaptık mı bunlar düzeliverecek?

Oysa, devrimi yapmaktan geçtik, devrime yarıyacak kadrolar bir dağınıklık ve eylem kargaşalığı içindedir. Sol güçler bölünmüştür. Örgütlerde, sloganlar boşa dönmeğe, liderlere ilişkin güvenlikler azalmağa başlamıştır. Üstünde hanidir büyük bir eylem yükü taşıyan gençlikte yorgunluk belirtileri de hissediliyor. Bütün bunlar karşısında, somut, gerçekleşebilir, akla yakın «yakın amaçlara» bunları tezelden gerçekleştirmeğe o kadar ihtiyaç varken, sen tutup «hele bir devrim olsun» edebiyatı yapmağa başlarsan, işin sahiden de kolay yolunu seçmiş olmaz mısın?

Türkiye'de bugün ilerici ve toplumcu devrimcilerin, uzak amaçlı güzel laflardan çok, yakın ve elle tutulur amaçları gerçekleştirmeye yarayacak birleştirici ve toplayıcı eylemlere yönelmesi, galiba en önemli sorun!

Ama nerde öneren, nerde işi ucundan tutan!?

Bir lafebeliğidir gidiyor.

PUTLARDAN KURTULMAK!..

27 Şubat

Ünlü bir ozan özgürlükten söz ederken, önemli olan demiş, insanın cezaevini içinde taşımaması!... Öyle ya, dıştan

istediğin kadar hür olsan, içten kendi kendini kısıtlayıp duruyorsan, şu ya da bu nedenden belirli yasaklara, belirli dogmalara baş eğiyorsan, yine de özgür sayılmazsın. Her ne kadar dıştan tapındığın putlar yoksa da bu defa içten sana hükmeden, özgür düşünceni şaşırtan, hareket serbestliğini kısıtlayan putlar vardır.

Galiba bizim büyük sıkıntımızın temelinde de bu var.

Farkında mısınız? Ne yanımıza dönsek bir takım tabular, hem de kanunların getirdiği, ya da toplumun yarattığı türden değil, özgürlük çerçevesi içinde kendi başımıza icat ettiğimiz, sonra da buyruğuna girdiğimiz türden! Öyle ki hiç birimiz hiç bir konu üzerinde akıl yoluyla özgürce fikir ileri süremez hale geldik! Ya filâncıyız, ya falancı! şunu söylersek filâna ters düşüyor, bunu yazarsak falana! onun için daraldıkça daralan bir sloganlar çemberi peşinde çırpınıp duruyoruz. Olur mu böyle özgürlük?

Adam sağcı değil mi? **Said-i Nursi** putu var. O yoksa **Menderes** putu var, haddine mi düşmüş yanıldıklarını, yada hata yaptıklarını söylemek? Yanılmazlıklarını önceden kabullenmek, hayatını ve fikirlerini bu kabule göre ayarlamak zorunda. Bu adamla siz serbestçe tartışabilir misiniz? Bu adamın aklı yüzde yüz doğru olduğunu bildiği gerçeğe yatsa bile, ağzı «evet» der mi? Demez! sağcı böyle de solcu böyle değil mi sanki? O da böyle; putu ya **Mao,** ya **Lenin,** ya **Marks.**

Kendini onların dediğine göre ayarlamış diyeceğiz ama, o da değil, içlerinden kaç tanesi doğru dürüst marksist öğretiyi incelemiş, kavramış, sindirmiştir? Bildikleri daha çok şunun bunun ağzından yayılan harcıâlem laflar, sloganlar!.. Konuşmaya başladınız mı onları plak gibi ardarda sıralamayı devrimcilik sanıyor, üzerine varır, herhangi bir açığını yakalıyacak gibi oldunuz mu da sizi burjuva uşaklığından hainliğe kadar damgalarla damgalıyor.

Sağcı solcu böyle, zira bunlar aşırı uçlardır, ama ortacılar öyle değil diyeceksiniz. Yanlış! Ortacılar da, bir takım ne idüğü belirsiz gazete gerçeklerinin tutsağıdırlar. Gündelik basında görünüp kaybolan modalar, ünlü fıkra yazarları, başyazarlar basbayağı onların içine bir kafes çatar, serbest düşünme ve tartışma özgürlüklerini bal gibi kısıtlar. Bunun yanısıra gündelik hesapların, sempatilerin, kişisel eğilimlerin önemli

kısıtlayıcı etkisi var, Bu bakımdan, Türk aydınları önce kendi içlerindeki yasaklardan ayrılmanın çaresini arasalar da, aklın ve bilimin egemenliğinde sağlam ve özgür bileşimler aramak yoluna girseler, galiba çok daha iyi edecekler. Yoksa daha yıllar yılı kendi çöplüklerinde eşinen ve öten, ama öteki çöplüklerde olan bitenleri dahi bilmeyen, dar kafalı ve dar görüşlü kişiler olmaktan kurtulamıyacaklar.

ÇOK DÜŞÜNMEK LÂZIM!

5 Mart

Gün geçtikçe bazı şeyler kesinleşiyor.

Söz gelişi, rejime bir ordu müdahalesi söz konusu edilince, eskiden olduğu gibi, kimin ne yapacağı noktasında tereddütlere lüzum kalmadı. Yüksek komuta heyetinin bütünüyle Anayasal çözümlerden yana olduğunu biliyoruz. Sık sık da söyliyorlar. Son defa **Tağmaç, Ankara**'da albay ve generallerle yaptığı toplantıda bir kere daha tekrarlamış. Diyor ki **«Bu Anayasayı biz getirdik, biz rafa kaldıramayız, ters bir şey olur. Yalnız gerektiği gibi uygulanmasına göz kulak oluyoruz. Sapmalar görürsek uyarıyoruz. Ne var ki, hükümetin yapacaklarına kadar ayrıntılı olarak karışmak ordunun işi değildir.»**

Tağmaç bu tutumunda iki geçerli çizgi üzerindedir. Birisi Anayasa çizgisi ötekisi Atatürk çizgisi. Anayasa çizgisi bildiğiniz gibi orduyu cumhuriyetin ve Anayasa'nın bekçisi kılmıştır. Bu ikisi tehlikeye düşmedikçe harekete geçmesini istemez. Oysa **Tağmaç** tam tersine ordunun harekete geçmesini isteyenlerin, hem Anayasa'yı hem de cumhuriyet'i istemeyenler olduğuna işaret etmiş, «Bunlar padişahlığı ve komünistliği kurmak isteyenler» demiştir. Atatürk çizgisi derseniz ucu **İttihat ve Terakki**'ye kadar uzanan bir çizgidir: **Mustafa Kemal, Enver Paşa**'nın politikacı asker zihniyetine şiddetle karşı bir adamdı, o zamandan başlıyarak orduyu politikadan uzak tutmayı iş edindi. Cumhuriyet Ordusunun başlangıçtan benimsediği bu ilkeye göre, ordu cumhuriyeti **ve** cumhuriyet düzenini iç ve

dış düşmanlara karşı korumakla görevlidir, politikaya bulaşmaz.

Genelkurmay Başkanı'nın sözleriyle, bu iki çizginin savunmasını yaptığı açıkça görülüyor.

Bu sorunu çözümler mi?

Askerlerin arasında, kısmen yayınların etkisinde kalarak, kısmen, işlerin ters gitmesinden üzülerek, çabuk ve keskin müdahalelere taraftar olan subaylar elbette vardır. Bunun böyle oluşu, müdahale fikrinin, otomatik olarak yüksek komuta kademesinden kopmasına, ayrı ve başka bir cunta şeklinde oluşmasına yol açar. Nitekim 27 Mayıs'ta bu böyle olmuş, MBK, yüksek komuta heyetinin karşısına çıkmıştır. Yalnız, o zamanki ortamın elverişliliği MBK'ne başarı kapısını açmışsa bile, çok kısa zamanda duruma Silahlı Kuvvetler Birliği'nin, başka bir deyişle, yine komuta zincirinin hâkim olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca, **Aydemir**'in kalkıştığı devrim denemelerinde, başarısızlığın, yüksek komuta heyetini ardından sürükleyememekten doğduğu da bir gerçektir.

Bundan ne çıkar? Şu: ordu, cumhuriyeti tehlikede görürse, belki işe karışabilir, ama Anayasa'yı rafa kaldırması kendisiyle çelişmesidir, bu da onu zor bir durumda bırakır. Anayasa'yı uygularsa, acele demokrasiye dönmesi gerekir ki, o zaman müdahalesinin anlamı kalmaz. Yüksek kademeyi bugün askıda tutan budur. Bu kademeden ayrı düşünülecek cunta hevesleri ise, bugünkü koşullar göz önünde tutulursa, başarıya açık görünmemektedir. Böylesi bir teşebbüs, ya iç savaş olacaktır, ya da faşizm! Her iki halde de, olaylar durmayacak, ordu müdahalesine rağmen huzursuzluğun sürmesiyle, orduyu da itibarından edecektir.

Çok düşünmek lâzım, çok!

BAZI TESBİTLER

6 Mart

Son kaçırma olayı üzerine, daha önce olanları da bir dereceye kadar aydınlatabilecek, soğukkanlı bazı tesbitler yapılabilir. Şöyle ki:

Ülkemizde, Anayasa ve yasa içi toplumcu mücadeleyi yeterli görmeyip «silahlı mücadeleyi», daha doğru bir deyişle şehir ve kır gerillasını mücadele yöntemi olarak benimseyen «gizli» bir örgüt olduğu anlaşılmıştır. Bu örgüt bundan bir süre önce yapılmış olan soygun, adam kaçırma ve terorizm olaylarını açıkça benimsediği için, o olaylar üzerindeki soru işaretleri kalkmış, bütünüyle bir tedhiş havası yaratmak için kombine edildiği anlaşılan eylemlerin, «Ortadoğu devrimci çemberi» içine Türkiye'yi de sokmayı amaçladığı kesinleşmiştir. **Havatme** ve **Habbache** çizgisinde bir gizli örgüt olduğu anlaşılan **«Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu»**nun, bu yanıyla, Çin devrimciliğini tuttuğu ileri sürülebilir. Şu halde, örgüt, Anayasa dışı, yasa dışı, gizli ve yabancı hareketler paralelinde bir örgüttür.

Eylemleri etkileyici ve dikkati çekici görünmekle beraber, «gizli» hareket, «gerilla hareketi» yöntemleri bakımından da, pek usta işi görünmemekte, acemiliklerle daha başlangıçta sakatlanmış bulunmaktadır. Buna şu örnekler verilebilir:

a. Örgüt, kendini «erken» açıklamıştır. Övünerek sahip çıktığı eylemler, öyle pek önemsenecek çapta şeyler değildir. Karanlıkta iki polise kurşun sıkmak, gevşek bir güvenlik devresinde iki banka soymak, Amerikalı kaçırayım derken yanlışlıkla zenci kaçırmak, nihayet de, büyük kaçırma olayında, üyelerinden birini polise kaptırmak, iddiası hilâfına hareketin ufak ve iyi teşkilâtlanmamış olduğunu anlayanlara anlatabilecek niteliktedir.

b. Hal böyleyken, tantanayla adını **«Halk Kurtuluş Ordusu»** diye ilân etmesi, en azından psikolojik bir hata olmuş, devletin ve Cumhuriyetin Ordusunu karşısına almıştır. Buysa devrimci bir askerî hareket bekleyen taraftarları için affedilmez bir yanlış sayılabilir. Şiddet hareketlerine karşı olan ordu, bunu yapanın üstelik bir de «Halk ordusu» sıfatıyla hareket ettiğini öğrenince çileden çıkabilir. Amerikalıları kaçıranlar «Halk Ordusu»dur da, bizim bildiğimiz silahlı ordu nedir, Amerikan ordusu mu?

c. **Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu** adını alan bu örgüt, bu durumu ve çıkışıyla, ötedenberi yapılan hareketlerin arkasında olduğu sanılan üstelik yasal bir örgüt olan **Dev-Genç**'i içinden çıkılmaz bir duruma sokmuştur. **Dev-Genç,** tam da kongre yapacağı şu günlerde, öteki örgütü benimserse yasallığını yitirecek, etmezse, kendi kendisiyle çelişmiş olacaktır.

ÖĞRETİSEL YANLIŞLAR

9 Mart

Önce şunda anlaşalım: Olayların geldiği kertede ilerici, toplumcu, hatta devrimci olmak, mutlaka şiddet eylemlerine baş vuranlarla aynı fikirde olmak demek değildir. Yalnız, onlarla aynı fikirde olmamak, bu defa AP. iktidarı ile birlik olmak ya da onunla birlik görünmek demeye gelmez! Kanımızca, siyasal muhalefetler kendilerini bu araya sıkışmış hissetmekte, bu sıkışıklıktan kurtulmak için de zorbalığa karşıyız, ama **Demirel'**de de iş yok, çekilsin demektedirler. Aslında bu karanlıkta öksürmekten farksız, pasif, yetersiz ve en önemlisi etkisiz bir tutumdur.

Olayların bir diyalektiği var, siyasal lider de bunu bulan ve gören adamdır. Bugün için Türkiye'de **Mao** ya da **Cestro** tipi bir toplumcu hareketi geçerli saymak yanlıştır, fikrin buysa doğrusunun ne olduğunu belirtmek zorundasın, belirtmen de yetmez, karşındakiler somut ve direkt eylem yolunu seçmişlerdir, sen de onlara aynı eylem planında fakat yasal çerçeve içinde karşı çıkacaksın.

Diyalektik uğraş dedikleri bu değil mi?

Bilirsiniz belki marksizm öğretisel temelleriyle, terorizme karşıdır, gerek marksizmin babaları olan **Marks** ve **Engels** gerekse onun uygulayıcıları olan **Lenin** ve **Troçkiy,** kişisel terorizmin hiç bir şeyi halledemiyeceğinde müttefiktirler. O kadar ki, **Rusya'**da bolşevikler uzun süre terorist nihilistlerle mücadele vermişlerdir. Daha sonraları, **Çin'**de **Mao-Tse-Tung,** toplumcu mücadeleyi şehir proletaryasından köylüye kaydırınca **Troçkiy** bunlarla alay etmiş, yaptıklarının «dağlı marksizmi» olduğunu söylemiştir. O kadar mı, **Stalin** bile, Çinli komünistlerden bahsederken, **«margarin ne kadar tereyağı ise, bunlar da o kadar komünist»** demiştir.

Demek ki, şu patırtıyı yürütenler, öğretisel yanlışlar içindedirler, hele uygulamaya kalktıkları planların Türkiye'nin gerçekleriyle ilgisi yoktur. Türkiye'nin gerçeklerini bilen ve ona uyacak olan ilerici, onlara karşı sırasında Marksizm'e bile dayanarak karşı koyabilir. Ama, aynı ilerici, halk yığınlarına acele tarafından çıkar yollar göstermek zorundadır. Eyleme eylemle cevap vermeli, bu arada gerici, komprador özellikleri belli, sa-

nayi burjuvazisinin malı AP. iktidarıyla yaman bir mücadele içinde olmalıdır. Bu mücadele, yığınsal bir nitelik kazanır, süreklilik gösterir, propaganda dozu yüksek tutulursa zaten arada sırada yapılacak soygun, kaçırma vs. gibi olayların önemini normal çapına düşürür ya, bir de sürdürülen eyleme terorizm dışı, şiddete karşı özellikler verilirse, durum büsbütün değişir, yığınsal mücadeleden yana döner.

İşte şimdi bizden bunu yapan yoktur. Daha doğrusu yapmayı düşünenler olsa bile, düşündükleri laf planında kalmakta, hiç kimse solda gerçek bir diyalektik eylem içerisinde görünmemektedir.

Zaten ötekilerin atı alıp Üsküdar'a geçmek için güvendikleri de bu sineklilik değil mi?

ÇOK DEĞİŞKENLİ DENKLEM

10 Mart

Olayların gelişmesi sırasında iki yeni ve önemli nokta kamu oyunun dikkatini çekmiştir.

Bunlardan birincisi, kendine **Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu** adını veren örgütün kalkıştığı adam kaçırma fidye isteme eyleminde kesin ve apaçık bir şekilde yalnız kalışıdır. Gerçekten de daha önce bazı aşırı eylemleri açıkça değilse bile üstü kapalı olarak onaylar görünen çevreler dahi bu son çıkış karşısında susmuş en azından çekimser davranmıştır. Gençlik kuruluşları öğretmen sendikaları ya da ilerici özellikleriyle tanınmış öteki kuruluşların, bildiri yayınlamak ya da demeç vermek suretiyle adını açıklıyan örgütü de, yaptıkları işi de desteklediklerini görülmemiştir. Bu eyleme kalkışanların yanılgısını en elle tutulur bir biçimde gösteren olay olduğu kadar, Amerikalıların sağ ve salim salıverilmesini sağlayan etkendir. Daha önce de belirttiğimiz gibi **THKO** teşebbüsü ve giriştiği terorist eylemler, yanlış bir ortamda, yanlış düşünülmüş, yanlış sonuçlar verecek sorumsuz işlerdir. İşte daha başında girişenleri dımdızlak ortada bırakmıştır.

Bundan daha az önemli olmıyan ikinci nokta, TİP **Yıldızeli** İlçe Sekreterinin beyninde bir kurşunla ölü bulunmasıdır. Bilindiği gibi bu aynı nitelikteki başka bir olayın ardından geliyor. Daha önce de TİP'in **Amasya**'da bir yetkilisi öldürülmüştü. Buna, kasaba seviyesinde camilere atılan bombalarla, bu davranışlara tepki olarak yapılan toplantı, saldırı ve vurup kırma eylemlerini ekliyebilirsiniz. Bütünüyle, yapılanlar, son zamanlarda kasaba ve köy seviyesinde etkili olmağa başlayan ilerici eylemleri tıkamak, götürücülerini ürkütmek için hazırlanmış bir planın uygulaması izlenimini uyandırmaktadır. Bu sağcı terorizm ya el altından iktidarca desteklenmektedir, ya da ucu **Suudi Arabistan** kanalıyla **Aramco**'ya kadar uzanmaktadır. Her iki halde de, **Endonezya** tipi bir kıyımın yöresel ve ufak çaptaki provaları niteliğini gösteriyor. Halk genel olarak aşırı solcu eylemleri tasvip etmese de, kıyıcı ve saldırgan değildir. Bu saldırganlığın nereden geldiğini mutlaka aramak, bulmak ve açıklamak lâzım. İktidarın taraf olması ihtimali yüzünden bu görevin muhalefet partilerine düştüğü açıktır. Hadi bakalım göstersinler kendilerini.

Bu iki noktanın ışığında, şu tesbiti yapmakta da fayda olsa gerek: Türkiye'de son günlerde çözümü gereken denklem, tek bilinmeyenli bir denklem değildir, çok bilinmeyenli, hatta çok değişkenli bir denklem karakterindedir. Bu bakımdan tek yanlı izahların gerçek ve işe yarar izahlar olabileceğini sanmıyoruz. Ne yalnız her şeyi iktidar ya da CIA yapıyor demek sorunu çözümler, ne de sorumlulukları bir avuç aşırı eğilimli sağcı ve solcuya yüklemek! İşin bu derece yozlaşmasında herkesin derece derece kabahatı ve sorumluluğu vardır.

Yalan mı?

TOPLUMCU EYLEME YAZIK OLUYOR

12 Mart

Bazı konular vardır ki, insan haklı çıkmaktan dolayı sevinemez. Toplumcu eylemlerin bir bölüğü, dayandıkları strateji ve bunun uygulanışı konusunda, bu defterde ileri sürdüğümüz

tahminler ardı ardına gerçekleştikçe, sevinç yerine içimizi derin bir hüzün kaplıyor.

Çok değil, pek pek bir hafta önce. **Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu** serüveninden söz ederken, bir kere örgütün kendini ortaya erken atmış olduğunu söylemiş, sonra da önemle, ordu adını almasının silahlı kuvvetleri dakikasında çileden çıkarabileceğine önemle işaret etmiştik.

Buyurun, **Tağmaç**'ın dediklerini okuyun: **«Türk askerlerine kendilerinin Türk olduklarını iddia edenlerin ateş etmesi orduda nefret uyandırmıştır.»** Bu kadar olsa iyi, **Tağmaç** en küçük birliklere kadar ulaştırılmasını istediği konuşmasında sağcı, fakat asıl solcu eyleme ateş püskürmekte, bu terorist şekliyle solcu eylemin yüzde yüz karşısında olduğunu tereddüde yer bırakmıyacak bir açıklıkla ortaya koymaktadır.

Şimdi şehir gerillası tarafını tutanlara bir soru: Eğer solcu eylem bu ters yönde gelişmeseydi acaba ordu ona böyle kesin bir tavır takınır mıydı?

Düşünsünler ve cevap versinler! Cevapları, kendi kendilerini mahkûm edecektir.

Şöyle bir itiraz olacağını âdeta duyuyoruz:

«İyi ama ordu demek **Tağmaç** demek değildir, çok generaller ve albaylar var ki, durumun vehameti karşısında **Demirel**'in şiddetle karşısındadırlar, bunlar **Tağmaç**'ın fikirlerine de katılmıyacaklardır zira...»

Bu itirazın züğürt tesellisinden öte bir değeri olamaz. Konsey tartışmalarından sızan haberlere göre, gerçi komutanlar **Demirel'i** yetersiz diye yermiş, değişmesini istemişlerdir ama, neden toplumcu eylemleri kanla boğuyor diye değil, neden bu işi kestirip atamıyor diye yermişlerdir. Ordunun bütünüyle, kendi faaliyet sahası saydığı silahlı eylem alanına bulaşanlara ciddî bir allerjisi olduğu açıkça görülüyor. Ötedenberi bu sadece kürtçülük meraklılarına karşı hissedilirdi. Toplumcu eylemi silâha dayandırmaya kalkışanlar, ordunun bu allerjisini kendi üstlerine çekmiş oldular. Bir de kendilerine ordu adı vermeğe kalkışınca...

Bunların dışında **Tağmaç'ın** dedikleri, önceki dediklerine ve davranışlarına uyuyor. İki yıl önceden beri yazdığımız gibi orduyu kendi getirdiği Anayasa'ya ve demokrasi düzenine karşı çıkmak, kendi getirdiği Anayasa'yı rafa kaldırmak ağır gelmektedir. Çözümü bu Anayasa içinde arıyorlar. Bu bir.

Tağmaç'ın solcular için hiç de hoşgörülü olmadığı hele bu son konuşmasıyla pek yaman bir şekilde ortaya çıkmıştır. Konuşmayı önemsememekle bu gerçek geçiştirilemez, bu da iki.

Kim ne derse desin, bir takım dar görüşlü heyecanı aklından fazla sözde liderler yüzünden Türkiye'de handiyse elli yıldır ilk defa bir gelişme ortamı ve olanağı bulmuş olan toplumcu eyleme yazık olmaktadır. Bu da üç.

DURUM AYDINLIK DEĞİLDİR

16 Mart

Durum o kadar aydınlık değildir.

Bunu şu iki ana temele yaslanarak belirtmek istiyoruz.

Silahlı kuvvetlerin muhtırası kurulacak yeni hükümette şöyle bir takım özelliklerin bulunmasını istemiştir. Bu yeni hükümet kuvvetli olacaktır bir, inandırıcı olacaktır iki, Anayasa'nın öngördüğü reformları inandırıcı bir görüşle ele alacaktır üç, devrim kanunlarını uygulayacaktır dört ve de anarşik durumu ortadan kaldıracaktır beş!

Bu maddelerin her biri Zaloğlu Rüstem gücü isteyen zorlu insanlar, zorlu program ve uygulamalar gerektiren şeylerdir. Acaba **Sunay** hem Anayasa'nın öngördüğü usuller içersinde kalarak, **hem** de parlamento temsilcileriyle görüşüp danışarak, bu hükümeti nasıl sağlayacaktır? Kişi olarak, güçlü kişi yönünden, siyasal lider kadromuz pek öyle zengin görünmemektedir. Daha şimdiden adı öne sürülenlerin iktidarın yıldırıcı güçlükleri ile karşı karşıya gelince, 27 Mayıs sonrası kabinelerindeki bazı kişiler gibi sürçmesinden, işleri toparlıyayım derken ekonomiyi büsbütün durgunlaştırıp köylüyü kentliyi büsbütün zora sokmasından korkulur.

Hadi diyelim ki, kabineye muhtıranın istediği kalitede adam bulundu. Ya parlamento?

AP., aklını kullanmakla beraber, daha şimdiden muhalefete geçmiş bulunmaktadır. Aldığı oy sayısı, örgütü, yan etkileri

hesaba katılırsa, bu muhalefet öyle küçümsenir bir muhalefet değildir. Bunun yanısıra, CHP. başlangıçta tarafsız bir tavır takınmış, iki gündür **Ulus** gazetesi empoze edilmiş bir hükümet fikrine, demokrasiden vazgeçilmesine karşı olduğunu, hem de hayli sert bir dille belirtmeğe başlamıştır. Bu da CHP. kanadında en azından bir huzursuzluğun doğduğunu belli etmez mi? **Millî Güven Partisi** bile, o toz duman arasında, muhtıranın parlamentoyu küçük düşüren pasajını kınayabilmiştir. Bütün bunlar, şimdiki Meclisler'de muhtıranın istediği hükümetin kolay bir çoğunluk bulamıyacağına «karine» teşkil edebilir.

Ya seçime gidilirse? O büsbütün meçhul! 61 Anayasa'sının 27 Mayıs'tan bir yıl sonra nasıl zor bir çoğunluk topladığı, yapılan ilk genel seçimlerin ise AP'ye nasıl bir zafer sağladığı hatırlanırsa, seçimin muhtıranın özlediği hükümete sağlam bir çoğunluk getireceği hayli su götürür.

DEVRİMCİ GÜÇBİRLİĞİ'NİN YANILGISI

18 Mart

Dün çıkan gazetelerin en önemli haberi, sanılan hilâfına, manşetlerde değildi. Bütün Türk basını aylardır kamu oyunu ilgilendiren **Deniz Gezmiş**'in yakalanışını baş köşeye yerleştirmiş, bu arada, **«bazı general ve albayların emekliye sevkedildiklerini»** öteki haberleri arasında vermişti. Üstelik haberde tam bir açıklık yoktu, emekliye ayrılan general ve albay sayısı gazeteden gazeteye değişiyordu.

Oysa, bu haber, Silahlı Kuvvetler muhtırasından bu yana verilen en önemli haberdi, zaten, muhtıranın itici gücünü de, niteliğini de aşağı yukarı açıklıyordu. Yalnız bunun için bazı kulis bilgilerine daha ihtiyaç vardı ki bu da haber almak olanakları çok geniş gazetelerimizden birisinde şu şekilde verilmişti:

«...Perşembeyi Cumaya bağlıyan gece Tağmaç'ın yanına bir general geldi ve bir kâğıt uzattı. Bu kâğıtta istihbarat teşkilâtının bildirdiğine göre, bir sivil komünist kadro aralarına

mahdut miktarda karışan kandırılmış bazı asker kişilerle bir maceraya girişmek üzere idi. Mutlaka önlenmesi lâzımdı bu hareketin. O anda Tağmaç ve kumandanları gayet kararlı bir durum alarak orduyu alarma geçirdiler... Ve sonra üç maddeye sıralanan muhtıra orada kaleme alındı.»

Böylelikle durum daha iyi aydınlanıyor. Bu habere, dünkü gazetelerde görülen emekliye ayrılma ve istifa haberlerini bağlayabileceğiniz gibi İnönü'nün birdenbire neden iyimser olduğunu ve «tehlikeli 24 saati geçirdik» dediğini de bağlıyabilirsiniz.

Ordu solcu bir darbe teşebbüsünü önlemiştir. Haberlerin darlığı ve azlığı, girişilecek serüvenin asıl niteliği üzerine söz söylemeyi çok zorlaştırmaktadır. Buna rağmen «tepeden inmeci» asıl mayasıyla «bürokrat» bir solcu hareket eğilimi taşıyabileceği ileri sürülebilir. Uğradığı başarısızlık, ülkemizde böylesi çıkışların başarı şansının azlığı konusundaki görüşümüze uygundur.

Bu durumda, en aşırı sol taleplerde bulunan çeşitli hareket ve örgütlerin, daha muhtıra gününden itibaren ne müthiş bir yanlışlık ve yanılma içinde bulundukları anlaşılıyor. Bilindiği gibi, hemen hemen bütün bu örgütler, muhtırayı ve silahlı kuvvetlerin çıkışını «soldan» bir çıkış olarak almış, ötedenberi ileri sürdükleri talepleri gerçekleştireceği ümidiyle kayıtsız şartsız desteklemişlerdir. Yalnız iki önemli nokta, derhal dikkati çekiyordu.

Birincisi, **Ankara, İstanbul** ve **İzmir** gibi önemli metropollerdeki örgütlerin istekleri arasındaki uyuşmazlık! **Ankara** örgütleri kürtlerin haklarını işe karıştırıyor, **İzmir**'de ise, en akıllıca davranışta bulunarak, gerçekte hayli utopik, biraz da tutarsız olan taleplerini «gerçekleştireceği sürece» orduyu destekleyeceğini açıklıyordu. Bu dağınıklık tabiî, Türkiye'de solun başsızlığının, merkezî bir örgütten yoksun oluşunun en açık kanıtı olarak ortaya çıkmış bulunuyordu. Bu da, göze batan ikinci önemli noktaydı.

Son tutumlarıyla, **İzmir** dışındaki **Devrimci Güçbirliği** örgütleri, **Sunay**'ın temasları sonunda ortaya çıkacak hükümeti desteklemek angajmanına girmiş gibi bir durumdadırlar. Bu da şimdilik pek kolay bir görev olmıyacağa benzer.

KOŞULLAR UYMAYINCA

19 Mart

Şu ibret verici haberi okur musunuz?

«...hemen harekete geçilmesini isteyen alt kademenin kendisine lider bildiği bir generalin yapılan toplantıları banda alarak Cumhurbaşkanı ve Savunma Bakanına ilettiği sonradan haber alınmıştır.»

Nâsır tipi bir reformculuk ardında örgütlemeğe çalıştıkları anlaşılan, şimdi de hızla tasfiye edilen askerî ekibin bütün çıkmazı ve dramı işte bu tek cümlede yatmaktadır. Türk ordusu gibi buyruk kademeleri belirli, yüzyılları aşıp gelmiş bir orduda komitacılık ancak politikanın ordu saflarından iyice uzaklaşabildiği dönemlerde geçerli olmuştur. 27 Mayıs başarısı, aşağı yukarı silahlı kuvvetlerin politika dışında geçirdiği kırk yılın ardından gelmesine bağlıdır. 27 Mayıs'ı izleyen bütün öteki askerî çıkışların başarısızlığı sebebi ise, o tarihten itibaren ordunun yeniden politikaya bulaşmış olması, başka bir deyişle, yüksek komuta kademesinin zaten politikanın içinde bulunmasıdır. Tıpkı şu sonuncu hareket gibi. Herkesin gözü önünde ordu kademelerinde siyasal propaganda işleteceksin, gizliden örgüt ve komita kurmayı deneyeceksin, bundan yukarı kademenin haberi olmıyacak! Bu öyle bir hayal-i hamdır ki, işte böyle on yıl içinde **Nâsır'**cı darbe heveslilerini üçüncü defa yenilgiye uğratır.

Başarsalardı, bu toplumculuğun zaferi olur muydu?

Hiç sanmadığımı yazıp durmuşumdur. Sınıfsal itici gücü olmıyan halkla bağlantısı gözle görünür hale gelmemiş bir meslek ordusu hareketinin gerçek bir toplumcu hareket niteliği taşımıyacağı bu işin kitaplarında yazılıdır. Yapanların ne yaptığına gelince, meraklısı gidip **Suriye'**yi, **Mısır'**ı bir kolaçan edip dönsün, varılan sonuçların düzeyi hevesini çabuk kaçıracaktır.

Bu böyle ya ötekisi?

Garip tesadüf, cunta yoluyla çıkış hevesinin ordunun bizzat kendisi tarafından bastırılması, **Deniz Gezmiş'**in yakalanmasına rastgeldi. O da biliyorsunuz, **Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu** adındaki bir gizli örgütün başı, başı değilse bile önemli bir üyesi. Bunlar taa ötedenberi yazdığımız üzere **Filistin'**de

Hvatme ve **Habbas**'ın yürüttüğü **Mao**'cu çizgide bir toplumcu hareketin peşindeler. Kişisel terorizme inanıyorlar. Banka soyup adam kaçırarak, halkçı bir eylemi kırsal bölgelerde başlatacaklarını sanıyorlar. Sonunda da silahlanan köylü, şehirleri basıp istedikleri toplumcu ve ilerici düzeni kurmuş olacak.

Bu **Çin**'de böyle geçmiştir. Yalnız...

Bir kere **Çin** hareketinin marksisit sosyalizm açısından tartışması hâlâ sürmektedir. İkincisi, Çin halkı bütün tarihi boyunca bir kere genel oy yolunun tadını tatmamış hele bu yoldan iktidar değiştirebilmek gücüne hiç kavuşamamıştır. Onun için ülkesinde silahlı mücadele ona tek çıkış yolu gibi görünebilmiştir. Üçüncüsü Mao'nun karşı çıktığı Kuomintang Partisi, tıpkı kendisi gibi merkezî örgütlü orduya dayanan diktacı bir partiydi ve ülkede hiç bir liberal iktidar değişimi şartı tanımıyordu. Dördüncüsü Çin halkı bir yandan diktanın, bir yandan da 38'den itibaren süren bunaltıcı bir savaşın kahrı altında lime lime olmuştu, bıçak kemiğe dayanmıştı. Beşincisi, Çin köylüsü için silahlı mücadele yoluyla iktidar önce Japon'u sonra da Amerikan'ı ülkeden kovmak şekline bürünmüştü, yani toplumcudan çok milliyetçi bir nitelik taşıyordu.

Daha fazla uzatmam gerekir mi? Bu koşulların hiç birisi ülkemizde yoktur. Koşullarımız kendimize göredir şu halde toplumcu mücadele de kendimize göre olacaktır.

ASIL SORUN

20 Mart

Az düşünüyoruz, çünkü, iyi düşünsek, silahlı kuvvetlerin istediğimizi pek iyi bilmiyoruz!

Muhtıradan bu yana geçen olaylara, söylenen sözlere, yayınlanan bildirilere bakınca, bu hüzün verici yargıya varmamak elde değildir.

Az düşünüyoruz, çünkü, iyi düşünsek, silahlı kuvvetlerin çıkışında «reformların yapılması», bu işin «Anayasa çerçevesi içinde yürütülmesi» isteklerinin yanısıra «parlamentonun yetersizliğinden sözedildiğini», dolayısıyla da bu işin içinde bir çe-

lişiklik olduğunu görmemezlik edemezdik. (Bunu bir siyasal parti görmüş ve belirtmiştir.) Bu çelişikliğin en azından, **İnönü'**nün önerisine orduyu âdeta mecbur ettiği acaba inkâr edilebilir mi? Eğer hükümet ve parlamento reform yapmaya yetersiz ise kurulacak hükümet eninde sonunda asayişi sağlamakla seçimlere hazırlamak görevi içine sıkışır kalır. Ondan köklü değişiklikler beklemenin olanağı kalmaz.

Çabuk heyecanlanıyoruz, çünkü, soğukkanlı kalmayı becerebilsek, çoğunluğu sağcı nitelikler taşıyan siyasal partilerden radikal reformlar yapabilecek bir ulusal koalisyonun pek de çıkamıyacağını kestirebilirdik, bu da daha ilk gününden bol keseden atıp tutmamızı önler, düşünmemizi sağlardı. Üstüne üstlük, **Sunay'**ın bazı parti liderlerine şu sözleri söylediğini ajanslar veriyorlar: **«Ordunun istediği tedbir tasarılarının bir an önce çıkarılması, basının ve TRT'nin sorumluluklarını bilmesidir.»** Bu sözün de, radikal reformlar isteyen devrimci bir hükümet programından çok, düşürülen Demirel hükümetinin programına yakışacağını da, heyecanımıza kapılmasak, elbet görebilirdik.

Peki ne istediğimizi biliyor muyuz?

Bizce asıl üzerinde durulması gereken konu budur.

Türkiye'de ilerici etiketi altında toplanabilecek aydınların çoğu, kendilerince savunabilecekleri başarılı siyasal bileşimlere sahip görünmüyorlar. Bu yüzden de olayları kendi muhakemeleri ile değerlendirecek yerde, kendi namlarına düşünen bazı kafaların değerlendirmesine bırakıyorlar. Bu da onları o güvendikleri kafaların kaderine bağlıyor. İyi işlerse, alâ, şu son olayda olduğu gibi, kötü işlerse, yandı!

Türk ilerici aydını ne istiyor? Liberal bir burjuvazi düzeni içinde, sanayileşmiş bir Türkiye mi? Anayasa sınırları içersinde sosyal demokrat bir Türkiye mi? İlerici bir dikta rejimi mi? Bir sosyalist demokrasi mi, yoksa sosyalist olduğunu iddia eden bir dikta mı? Bir köylü sosyalizmi mi, yoksa aydınların asıp kestiği tek parti tipi sözde ilerici bir bürokrat düzen mi? Önce iyice bunu bilmek lâzım. Lâzım ama yeterli değil, ayrıca ortaya çıkan yeni alılımların ve hareketlerin bu isteklere ne dereceye kadar uyduğunu kestirebilmek şart!

Yoksa en ufak bir kıpırdama oldu mu, o büyük devrim günlerinin şafağında sanırız kendimizi, fena halde de yanılırız.

NİHAT ERİM ve "ŞAL"I

21 Mart

Gençler zaten bilmez, yaşlılar da belki unutmuştur, bu bakımdan bellek tazelemekte fayda var.

Nihat Erim, politika göğünde **İnönü**'nün 35'leri arasında görünmüştür. Zamanın Milli Şef'i tek parti dönemi politikacılarına daha ılımlı olan bu gençleri tercih ediyor, çok partili dönemde kendilerinden çok şeyler bekliyordu. **Ürgüplü, Aksal, Erim, Gülek** vs. bir anlamda onun umutlarını boşa çıkarmadılar, bir anlamda ise başına dert oldular. **Erim,** bu adlar arasında klasik politikacı tipinin bürokrat örneğiydi. Akademik kariyeri ona büsbütün ağırlık kazandırıyordu. Çok genç yaşta bakanlık etmesi de geleceği için büyük umutlar beslemesine sebep oluyordu. Ne var ki, 1950 seçimlerinde diktanın halk oyuyla tasfiyesi **Erim**'in hesaplarını altüst etti, çok uzun bir süre ikinci planda kalmasını gerektirdi.

Siyasal hayatta iki kere çok ünlü olmuştur: Birincisi CHP. çok partili döneme geçtikten sonra, DP'yle mücadele ederken CHP. adına, DP. fazla ileri giderse **«hürriyetlerin üzerine bir şal örtülebilr»** dediğinde, ikincisi CHP. muhalefetinde **Menderes**'le yakınlaşma politikasının öncüsü göründüğünde. Her ikisinin de **Nihat Erim**'in kariyerinde en başarılı dönemler olduğunu söylemek güçtür. Hele hürriyetlerin üstüne gerektiğinde şal örtmek eğilimi hiç de hoş karşılanacak bir eğilim değildir.

Bunları bir kalem geçtikten sonra, gelelim **Erim**'in Başbakan adaylığına!

Bu onun için aşağı yukarı otuz yıllık bir rüyanın birdenbire gerçekleşmesi anlamını deyimliyor. Hali tavrı ve davranışları ile başbakanlık makamını, hem de en batılı anlamıyla doldurabilir görünse de, bu yere, böyle bir zamanda onun atanması, en başta başbakan'ın «tarafsız» olacağı teminatını zedelemiş, böylelikle bazı partileri olumsuz bir tavra sürüklemiştir. Gerçekten de bütün hayatını bir parti saflarında geçirmiş bir adamın bir istifayla şıp diye tarafsızlaşacağı beklenemez.

İkinci ikircikli nokta, bu atamanın CHP'nin içini karıştıracak özellikler taşımasıdır. Bilindiği gibi **Erim,** Genel Merkez ekibinin karşısındadır, politikaları ve davranışları ayrıdır. CHP

onu desteklemekle bir yerde düne kadar getirdiği demokratik sol fikrini yadsımış olur, karşı çıkarsa besbelli kendini kurtarabilir ama, bunu yapacak gücü var mıdır, orası şüpheli. Olağanı karşı çıkması, partiden kabineye girenleri de istifaya zorlamasıdır.

Üçüncü ikircikli nokta. **Erim**'in ilk demecinde, asayiş fikrini ön plana aldığının görülmesidir. Üstelik Hazret daha ayağının tozuyla **«yasalar yetmezse asayişin sağlanması için tedbirler alınabilir»** gibilerden gayet ters bir laf etmiştir. Bu lafı işitip de, bir zamanlar **«gerekirse hürriyetlerin üzerine bir şal örtülebilir»** demiş olan **Nihat Erim**'i hatırlamamaya imkân yoktur. Tabiî onun da, daha 1950'lerde şalla örtülü demokrasiye tahammül edememiş olan Türkiye'nin, 1970'lerde hiç edemeyeceğini hatırlaması çok yerinde olacaktır.

SOSYALİSTLER İÇİN ZOR GÜNLER

22 Mart

Gençlerin bir kısmı İstanbul'da forum yapmışlar, tartışma, gürültü patırtı derken, sonunda silahlı kuvvetler muhtırasının istedikleri kadar «devrimci» bir nitelik taşımadığına hükmetmişler. Oysa muhtıra açıklanır açıklanmaz aynı gençler ve bağlı oldukları örgütler, kayıtsız şartsız ondan yana olduklarını açıklamışlardı. Bu açıklayış, öteden silahlı kuvvetleri tedirgin etmiş olmalı ki, Amiral **Eyiceoğlu** bütün deniz birliklerine dağıtılmasını istediği bir mesajında, muhtıranın amacının siyasî güçleri Anayasa yolunda bir hedefe oturtmak olduğunu söylüyor, ve hemen ilâve ediyor, sağdan soldan yayınlanan solcu bildirilere inanmayınız!

Bu kadarla kalsa iyi, beride, daha radikal bir hareket istedikleri için «disiplinsizlik»ten emekliye sevkedilmiş olan generallerin üçü bir bildiri yayınlıyarak, basında görülen bazı haberlerin aksine, kendilerinin aşırı solcu filân olmadıklarını açıklıyorlar, böylelikle, onlara sahip çıkabilecek olan siyasal örgütlerle daha önceden ilişkilerinii kesiyorlar.

Bunların özeti nedir?

Muhtıranın reformculuğu ile Türkiye'de solun devrimciliği arasında önemli farklar vardır. Daha ilk gün işaret ettiğimiz üzere, devrimci örgütlerin palas pandıras muhtıradan yana çıkmış olmasını Silahlı Kuvvetler benimsememişlerdir. Bu da sosyalist ve ötesi çizgideki siyasal akımlar için önümüzdeki günlerin pek de kolay geçmeyeceğini gösterecek bir belirti sayılabilir.

O zaman gelin de sorumsuz ve başıbozuk davranışlarıyla işi bu kerteye getiren solcu örgüt ve liderleri suçlamayın!

İki sebepten: Önce, bu liderler, bireysel terörist eylem, aralıksız gösteri, sırtısıra boykot vs. gibi yanlış bir strateji uygulayarak, sahip oldukları özgürlükleri kısıtlaması muhtemel bir müdahale için açık gerekçe hazırlamışlardır. Sonra da, müdahale vaki olunca, bunun asıl niteliğini kavrıyamamış, kendilerini izleyen gençleri olumlu bir tavır takınmaya sürüklemişlerdir. Şimdi, iki yanlı bir çıkmazın içinde, şaşkın, yön belirleme duygularını yitirmiş, çırpınıyorlar.

Toplumcu yöntem şaşmaz bir yöntemdir ama, uygulandığı koşullar iyi değerlendirilir, doğru uygulanırsa. Koşulları yanlış değerlendirir, hele bir de **Çin**'in **Maçin**'in uygulamalarını ülkeye aktarmaya kalkışırsan, uğrayacağın akıbet elbette budur.

Bereket bunları çok uzun süredir yazıyorum da, kimseler bana «Arabanın tekerleği kırıldıktan sonra yol gösteriyorsun» diyemez. Kırılmadan önce de söylemiştim. Hatta kırılacağını da söylemiştim.

EY AKIL NEREDESİN?

24 Mart

Şu curcunayı görüyor musunuz?

Bugünedeğin solun da ötesinde çıkışlar yapmış, emperyalizmle mücadeleyi âdeta tekeline almış kişiler ve örgütler, **Ecevit,** olaylarda emperyalizmin parmağı da vardır diyince, onu destekleyecek, onunla beraber cephe birlikleri arayacak yerde,

adamı yermeğe, hiç değilse küçümsemeğe çalışıyorlar. Yok canım, daha önceden istifa etmeliymiş de, geç kalmış imiş de, estek köstek.

Beri yandan aynı «hızlı» örgütlerin kurulmakta olan hükümeti, daha kurulmadan, programı belli olmadan çatır çatır desteklediklerini biliyoruz. Hem de **Erim,** dış politikamız değişmiyecek, **Amerika**'yla ilişkilerimiz bozulmayacak (yani NATO'ya da bağlıyız, CENTO'ya da bağlıyız) dediği, üstüne üstlük ilk iş olarak asayiş sorununu düzelteceğini, bu amaçla da yasalar yetmezse tedbirler alacağını açıkladığı, böylelikle tam da bu «hızlı» örgütlere karşı çıktığı halde!

Gelin de bunu mantık çerçevesi içinde açıklayın!

Yahu adam Türkiye radyolarından bütün dünyaya Türkiye'de solun iktidara gelmesine engel olunmaya çalışılıyor diyor, sola düşen, ona engel olmıya çalışacak hükümeti desteklemek midir, yoksa bu adamla solda genel direniş cephelerine gitmenin yolunu aramak mı?

Guy Mollet, dünyanın en ahmak sağının **Fransa**'da olduğunu söylemişti bir vakitler, dünyanın en akıllı solunun Türkiye'de olduğunu ne yazık ki söyliyebilecek durumda değiliz.

Oysa her şey ne kadar açık ve ortada!

TİP önemli bir gelişme gösteriyor, partiler yelpazesinde üçüncü büyük güç, iktidar için sosyalist bir alternatif haline geliyor, öyle mi, bölersin, bunu da birliği sağlayan **Mehmed Ali Aybar**'ı küçük düşürerek, kirleterek, yıprandırarak yaparsın. Parti bölünür, ufalanır, güç olmaktan çıkar. Onun solunda bir takım solcu gruplaşmalar mı oluyor. **Mihri Belli**'nin çevresinde mi toplanıyorlar, **Dev-Genç** olarak etkili olmağa mı başladılar, bölersin, **Deniz Gezmiş** bir tarafa çeker, **Doğu Perinçek** öteki tarafa ortada güç diye bir şey kalmaz, bir dağınıklıktır gider.

En önemlisi, iktidara asıl alternatif olan CHP'de gerçekten solda değişiklik yapmayı kafasına koymuş bir ekip dizginleri eline almış da paldır küldür iktidara doğru mu gidiyor, önce bölmeğe çalışırsın, bir takım adamları kullanarak örgütü etkilemek, kongreleri ele geçirmek, **Ecevit**'i **Aybar**'ın durumuna düşürmek istersen. (Bunları çok yazdım.) Fakat adam sağlamsa, örgütünü sağlam elinde tutuyorsa, o zaman oyunu büyütür, onu başka türlü usturuplayarak «bertaraf» edersin, sonunda sol yine iktidar alternatifi olmaktan çıkar, iktidar al gülüm ver gülüm tafaflısı beylere kalır, bunun adına da demokrasi denir

ama **demos** halk demekmiş oysa bunda halkın esamisi okunmuyormuş, ne zararı var, amaç vatan kurtulsun!

Yahu görmüyor musunuz adamlar beş yıldır solu tasfiye ile meşgul. Üstelik bu işi solculara yaptırıyorlar. Ey akıl neredesin?

Bir "müdahale"nin anatomisi I

DIŞ ETKEN

25 Mart

Fransız gazetesi **l'Aurore Ankara**'dan özel muhabirinin gönderdiği habere ne başlık açmıştır, bilmek ister misiniz? **«Ordu, solculara yumuşak davrandığı için Demirel'i devirdi». l'Aurore,** sağcının sağcısı bir gazetedir. Demek Fransız'ın sağcı gazetecisi üç günlüğüne geldiği **Ankara**'da olayların gerçek anlamını şıp diye anlıyor da bizim kırk yıllık solcu gazetecilerimiz bir türlü anlıyamıyorlar.

Ama bunun için, sorunu bir kere dünya politikası içindeki yerine oturtabilmek lâzımdır, sonra da Türkiye'nin özel koşullarının gelişim sürecinel Bunu kefere yapar, zira olayı objektif görür, bizimkiler yapamaz, zira ya fi tarihindeki iddialarıyla kendi ayaklarını bağlamıştır ya da çıkarlarıyla şu ya da bu hizbe bağlıdır.

Oysa durum sağlam ve tarafsız bir gözle ele alınırsa görülecek olan şudur:

Emperyalizm. **Asya**'yı kaptırmamak kaygısındadır.

Sovyetler Birliği ve **Çin**'den sonra, genellikle geri kalmış bu kıtada sosyalizmin yeni aşamalara doğru ilerlemesi **Washington**'u dehşete düşürmekte, bu yüzden göze aldığı **Vietnam** savaşıysa umutlarının bir bir kırılmasına yol açmaktadır. Güneydoğu **Asya**'da partiyi yarı yarıya kaybetmiş gibidir. Güneybatı **Asya**'ya yani bölgemize gelince...

Sovyetler'e karşı, soğuk savaş döneminin güvenlik kuşa-

ğı, NATO'nun **Yunanistan / Türkiye / İran / Pakistan** her hangi bir **Sovyet** yayılmasına karşı batı'nın çinseddi gibi çekilmiş oluyor, hem Arap ülkeleri hem de **Hindistan** elde kalıyordu.

Bu hesap işlememiştir. Emperyalizm, nereye girse önce kendi çıkarlarını düşündüğü için, önce **Yunanistan'da** sonra **Türkiye** ve **Pakistan'da**, halkın yeni yeni oluşturduğu siyasal güçler, gittikçe daha milliyetçi ve kalkınmacı olmuşlar, **Amerika'nın** bu ülkeler için öngördüğü yarı / bağımlı kalkınma modellerine sırt çevirerek tam bağımsızlık şarkıları çağırmağa, ortanın solundan daha sola doğru yeni eylemler denemeğe başlamışlardır.

İş bu kadarla kalsa iyi, **Fillstin** sorununun çıkışı **Sovyetlerin** ve **Çin'in** bunu gayet usturuplu olarak kullanıp sonunda Doğu **Akdeniz'e** yerleşmeleri, emperyalizmi **Asya'da** büsbütün berbat bir duruma sokmuş, köprübaşlarını koruyabilmek için, gerekirse işi «Güleryüzlü Sam Amca» maskesini atmaya kadar götürmüştür.

İşte **Yunanistan'daki Patakos** rejimini, **Pakistan'daki Yahya Han** formülünü bu perspektiv içinde görmek ve değerlendirmek lâzımdır. Her iki ülkede de, ortanın solundan daha sola açılan güçler iktidara yönelen örgütlenmelere girişince iyi saatte olsunlar işe karışmakta, ordular idareye el koymakta, iç politika için söylenen reform lafları, kalkınma palavraları ne olursa olsun, dış politikada emperyalizme bağlılık sürdürülmektedir. Bu işin bamteli de budur.

Onun içindir ki, **Erim** kabinesinin daha kurulmadan dış-politikada değişiklik yapmıyacağını söylemesi, **Amerikan Türk** ilişkilerinde değişiklik olmıyacağını belirtmiş olması, bence içeride yapacağını söyleyeceği reformlardan çok, ama pek çok daha önemlidir.

Bir "müdahale"nin anatomisi : 2

DEMİREL NEDEN GÖZDEN DÜŞTÜ?

26 Mart

Demirel, iktidarının en civcivli günlerinde bir **A**merikan dergisine ne demiştir bilir misiniz? **A**damlar, **Sovyet** donanma-

sının **Akdeniz'e** inmesi üzerine büyük telâş gösteriyor, ona da bu telâşa kapılıp kapılmadığını soruyorlar. Hazretin her zamanki soğukkanlılığıyla verdiği cevap şudur: **«Türkiye yönünden telâşa kapılacak bir durum görmüyorum».**

Bu söz, gerçekte Türk dış politikasıyla emperyalizmin **Türkiye** için uygun gördüğü dış politikanın çakışmadığını gösteren değerli bir anahtardır. Bu defterde hanidir işaret ederiz, **Demirel** kabinelerinin sürüklediği dış politika, özellikle Ortadoğu'da **Amerika**'nın taraftar olduğu dış politika değildir diye. Zira onlar **İsrail ve Yunanistan**'la birlik olalım isterler, biz Arap ülkeleriyle iyi geçiniriz. Oysa bu Ortadoğu için, tesadüf bu ya, **Sovyetler Birliği**'nin kendisine seçtiği bir politikadır.

Dahası var: Altıncı Filo ziyaretleri ülkemizde öğrenci gösterilerine sebep olunca, Türk hükümeti Amerikan hükümetine nazik fakat kararlı bir dille ziyaretlerin ertelenmesini istemiş, hatta daha da ileri giderek, «Ortadoğu için bir Amerikan müdahalesi olursa, **Türkiye**'nin kendi toprakları üzerindeki üslerden Amerikan kuvvetlerinin istifadesine razı olmıyacağını» açıklamıştır.

Siz bu ne demektir bilir misiniz? En azından **Amerika**'nın NATO'nun Güney Doğu kanadındaki **Türkiye**'den kendi işine geldiği gibi faydalanmak ihtimalinin ortadan kalkması! Hele bir de buna Türk hükümetinin, yani **Demirel**'in ülkesinde altyapı yatırımlarını gerçekleştirebilmek, bağımsız bir endüstri gücü yaratabilmek için **Rusya**'yla kredi ilişkilerine girmesini, girmesi ne laf, bu sayede üç buçuk milyarlık kredi almasını eklerseniz, ortaya çıkacak tablo emperyalizm için **Demirel**'in ne kadar sevimsizleştiğini göstermeğe yetecektir.

Peki ya ona bağlı komprador kapitalizmi için?

İki gündür gazetelerde özel sektörün **Erim** kabinesini destekleyeceğine dair haberler çıkıp duruyor. Dikkatli gözlerden kaçmıyan bir haberde ise, **Demirel** hükümetince alınmış son bazı iktisadî tedbirlerin kaldırılmasının **Erim**'den isteneceği bildirilmekte idi.

Bu ne demektir? Şu: **Demirel,** özellikle son seçimden bu yana, kapitalist fakat ulusal, tek yanlı fakat nisbeten hakkaniyete uygun bir kalkınma modelini uygulamağa kalkışmış, üst üste getirdiği «tedbirler» ile bir yandan sanayi kapitalizmine geçişi hızlandırmak için toprak rantı ticaret burjuvazi üzerine baskı yaparken, öteyandan montaj sanayii ve dışarsıyla ilişkili çalışan kapkaççı aracıya okkalı vergiler bindirmişti. Bunun

belirli bir özel sektör esprisini ne türlü dehşete düşürdüğünü iki tepkiyle hatırlıyacaksınız:

Eşraf ve toprak burjuvazisi patırtıyı Demokratik Parti bölünmesiyle çıkarmış, komprador ve montaj sanayicisi ise açıkca Hazret'i solcu bir rejime gitmekle suçlamıştı. Demirel iktidarının son aylarında iktidara en çok yüklenenlerin komprador burjuvazisi, ticaret sermayesi çevreleri olduğunu hatırlarsanız, dışta desteklerini yitirmiş olan AP. iktidarının içte de, egemen çevrelerden kopmuş olduğunu bulur çıkarırsınız. Ona bir alternatif lâzımdı, lâzımdı ama, bu işin **Ecevit** adında müthiş bir «ama»sı vardır.

O konuya da yarın gelelim.

Bir "müdahale"nin anatomisi 3

HADDİNİ BİLMEYEN ALTERNATİF

27 Mart

Herhalde şurda burda gözünüze ilişmiştir: **Ecevit** istifa gerekçesini okuduktan sonra, CHP. içinden bazı zevat çirkin bir kampanyaya başlar gibi oldular, ortanın solu sloganının sahibi diye kendilerini ortaya atmadılarsa bile, bu sloganın **Ecevit**'in tekelinde bulunmadığını açıkladılar.

Bu sözde gerçek payı vardır. CHP, TİP'in kararlı ve solcu muhalefeti yüzünden gençleri ve aydınları kütle halinde kaybettiğini görünce, daha **Feyzioğlu** zamanında ortanın solu ilkesini ortaya atmış, bu ilkeyle seçime girmiş, bir güzel de kaybetmiştir. Fikir partinindir, sloganlaşması da **Ecevit**'in sekreterliğinden öncedir. Yalnız...

Ecevit ve ekibi bu slogana sahip çıkana kadar boşlukta, ne dediği anlaşılmaz, ne yapacağı belirsiz bir slogandı bu. Başka bir deyişle, adı vardı ama, özü yoktu. Ortanın solu sloganına bir öz veren, onu önce bir program, sonra da bir eylem haline getiren **Ecevit**'tir. Zaten **Ecevit**'e partisinin dört elle sarılışı, tarafsız seçmenin umutlu bakışı da, bu namuslu ve yeni

politikacının sorunları koyuştaki netliği ve dürüstlüğü yüzünden olmuştur.

Ecevit'in programlaştırdığı ortanın solu neyi öngörüyor?

Aslında kocaman bir programı iki satırda özetlemek olası değil. Burada sadece temel bir iki noktaya işaret edelim.

Ecevit, Türkiye'nin yaşamakta olduğu düzenin çağdışı bir bozuk düzen olduğu kanısındadır, bunun Anayasa düzeyinde bir devrimle değiştirilmesi ve bu değişikliğin halk oyuyla halka dönük olarak yapılması isteğindedir.

Onun gözünde bozuk düzen, emperyalizmin ve işbirlikçi yardakçılarının yurdu sömürdüğü, aracı/tefeci takımı, montaj sanayicisi, ticaret ve taşra burjuvazisinin baskısı altında, topraksız köylünün, dayanaksız işçinin ezildiği bir düzendir. Oysa bu çarpıklık düzeltilmeli, üretim araçları üreticilerin denetimine geçmeli, «toprak işleyenin, su kullananın» olmalıdır. Bu da seçimlerle iktidara gelecek halk partisinin köklü reformlar yapması, yaygın kooperatifçiliğe gitmesi, ilerici vergilendirme sistemleri uygulaması, bütün bunları yaparken de özgürlükçü bir demokrasinin nimetlerini koruması sayesinde olabilir.

Şu kadarıyla bile görülmektedir ki, Ecevit'in yeniden yarattığı CHP, Atatürkçü sürekli devrimciliği benimsemiş, atılımdan korkmıyan, bağımsız bir endüstri toplumuna gitmek için, daha çok emperyalistle onun el ulağına yarayan bu bozuk düzeni tasfiye edecek olan bir CHP'dir.

Peki, siz iktidardaki **Demirel'**in ortanın sağındaki liberal burjuva programını bile fazla ulusal, fazla kalkınmacı, fazla kendine dönmeğe başlamış bulursanız, üstüne üstlük Anayasa'nın bazı özgürlükçü özelliklerine el sürmemesi yüzünden solun **Türkiye**'de gelişmesine yardımcı olmağa başladığı kanısını edinirseniz, onun yerine, gönül ferahıyla **Ecevit**'in bu yaman CHP'sini alternatif olarak düşünebilir misiniz?

Elbette, hayır!

Ecevit'in bu düşünce ve kadroyla iktidara gelmesi demek. bozuk düzenin daha da solda, Anayasa doğrultusunda tasfiye edilmesi demek. Oysa istenen bozuk düzenin sürdürülmesi, bu arada da halka demokrasi işliyormuş izleniminin verilmesidir. Oysa **Ecevit** kalkmış, ortanın solunu ciddiye almış, ona bir içerik üstelik bir de yığınsal güç vermiş, patır patır seçim kazanmağa başlamıştır.

Böyle «haddini bilmez» alternatif mi olur hiç?

O zaman haddini bilen aranır.

İŞİN EVVELİYATI VAR

28 Mart

Peki, gün geçtikçe içine düştüklerini gördükleri çıkmazı, öyle müdahalesiz, muhtırasız çözümlemeyi istemediler mi? Yoo, haklarını yiyemeyiz, doğrusu şu son bir kaç yıldır, kamuoyunu girdiği toplumcu raydan saptırmak, gerek iktidar gerekse muhalefette, reformcu ve Atatürkçü gibi görünüp de aslında düzeni sürdürecek alternatifler yaratmak için epeyce çalıştılar. Yalnız hesaba katmadıkları tarihsel gerekircilikti, **(determinisme)** o yüzden de maya ya tutmadı, ya da sonuç vermedi.

Söz gelişi, CHP içinde **Feyzioğlu** bölünmesini siz sadece duygusal nedenlerden mi ileri gelmiştir sanırsınız? Katiyyen. Güven Partisi'nin eylem programı, gerçekte, yakında ilân edilecek **Erim** kabinesinin icraat programından farksızdır. Solu ezmek isteyen, her türlü ulusal eğilimi sağcılık belleyip acayip bir mason/sömürge aydını batıcılığıyla ulusallığı ezmek isteyen, sözde reformculuk! Eğer **Feyzioğlu** takımı partiye hâkim olabilseydi, patırtıya hiç gerek yoktu, CHP belirli egemen çevrelerce mükemmel bir alternatif sayılacaktı. Ama olmadı.

Partiyi böldüler. Sandılar ki, kamuoyunda Güven Partisi tutar, tutmadı. Yine de uslanmadılar, **Feyzioğlu** üzerine oynamağa karar vermişlerdi bir kere, **Demirel'in** iyice gemi azıya aldığını görünce, **Ecevit'in** de CHP'de nefes aldırmıyacağını farkedince bu defa yine **Feyzioğlu'**nun çevresinde yeni bir numara denediler: Güven, Yeni Türkiye, Millet ve daha sonra da Demokratik Partiyi toparlayıp o aradıkları «alternatifi» yaratmak! O günlerde **Sunay**'la **Feyzioğlu**'nun arasından su sızmıyor, **Sunay Feyzioğlu**'nu beraberinde **Almanya**'ya götürüyordu. Hatırlarsınız!.. O da olmadı! YTP'nin mızıkçılığından, **Bölükbaşı**'nın belki huysuzluğundan, belki çevrilen oyunu sezmesinden!

Bu işler yürütülürken, Adalet Partisi içinde de boş durulmuyordu. Ne yapıp yapıp **Demirel'i** iktidardan devirmek lâzımdı. Bunda solcular ötedenberi, kendilerine özgü sebeplerden müttefiktiler ya, işbirlikçi çevreler de benzer bir ittifak içine girmiş görünüyorlardı.

Parlamento içinde bütçeye kırmızı oy verilmesi, aslında, bir kaç yıl önce **İnönü**'ye kırmızı oy verilmesi olayından farksız bir olaydır. **Demirel** rahat bir lider olduğu için tınmadı, bunun üzerine, **Bozbeyli**'nin AP. içinde **Demirel'e** karşı bir alternatif olabileceği düşünüldü. Zira CHP. içinde **Erim Ecevit'e** karşı neyse, AP. içinde **Bozbeyli Demirel**'e karşı oydu: Bürokrat, laf reformcusu, vs. Adamcağız paldır küldür Meclis Başkanlığı'ndan istifa etti, AP. kongresinde **Demirel**'i devirmeye heveslendi. Ama **Erim/Satır** grubu CHP. Kurultayı'nda ne akıbete uğradıysa, o da AP kongresinde aynı akıbete uğradı. Bunun üzerine partiyi bölüp **Demirel**'i devirmek istediler. Ne var ki o da yürümedi.

El altından Türk demokrasisine istedikleri yönü vermek isteyenler, bütün tertiplerinde yenilgiye uğruyorlar, halkın seçtiği, örgütlerin getirdiği liderleri bir türlü alaşağı edemiyorlardı. Halka dayanan liderler partilerinin başında duruyor, politikalarını da, birisi mutlu bir azınlıktan yana, ötekisi mutsuz çoğunluktan yana, ama ulusal yapı değişikliklerine doğru götürüyordu. Ne yapıp yapıp bunu önlemek gerekti.

Ama nasıl?

Bu nasılın cevabını ayrıca yazmağa gerek var mı? Milletçe on gündür yaşıyoruz. Nasıl olduğunu gördük. Şimdi bir alternatif buldular. Bu alternatifin ne dereceye kadar Türk halkının eğilim ve çıkarlarına uyduğunu göreceğiz.

YAPACAKLARDIR, AMA...

29 Mart

Erim, kabinesinin daha ilk toplantısında, «görevimiz Atatürk reformlarını sürdürmektir» demiş. Gazetelerde okumuş, radyolarda dinlemişsinizdir. Ne kadar ferahlatıcı bir söz değil mi? Yalnız, insanın dikkati hemen bir noktaya çekiliyor: Atatürk reformlarını sürdürmek ne demektir?

1920'lerde, Osmanlı Ortaçağından çıkmış, yarı sömürge özellikleri taşıyan, bitkin bir toplumda Mustafa Kemal'in ger-

çekleştirmiş olduğu üstyapı değişikliklerini koruyup sürdürmek mi, yoksa, 1970'lerde şehirleşme oranı yüzde kırkı geçmiş, nüfusu kırk milyona yaklaşmış, sanayileşme sürecine girmiş bir toplumda, bu toplumun kalkınmasını daha da hızlandıracak ve kalkınma nimetlerini hakkaniyete uygun bir dağıtımla dağıtacak altyapı reformlarına el atmak mı?

Asıl sorun burda.

Bundan önceki denemelerimizle biliyoruz ki, bizde bir takım «Atatürkçü» hükümetler gelip geçmişler, harf devrimini, şapka devrimini, kıyafet devrimini titizlikle korumuşlar ama işçinin ve köylünün yüz yıllık yoksulluğunu ortadan kaldıracak her hangi bir reform için parmaklarını bile oynatmamışlardır.

Bunlar oynatırlar mı?

Hükümetin teşekkül tarzı karmaşıktır.

Gençtir diyorlar, genç olmasının ille de devrimci (devrimciden geçtik reformcu) olmasını gerektirmiyeceği meydanda. Kaldı ki, daha kurulurken adı toplumcuya çıkmış kim varsa takıma alınmasın diye özel dikkatler, özenler gösterildi. Yetkili makamlarca, söz gelişi **Orkunt** gibi, üstelik Millî Emniyet Hizmetlerinde çalışmış bir adama bile itimat edilemedi. Şu haliyle kabine bir teknokratlar ve bürokratlar kabinesi kişiliğindedir. Ve işin acı tarafı teknokratların toplumcu değil ya, ilerici bile oldukları şüphelidir.

Diyeceksiniz ki, ya **Karaosmanoğlu,** ya **Çilingiroğlu?**

Evet, temcit pilavı gibi bu adlar ortaya sürülüyor. Yalnız birisinin gerici **Mac Namara**'nın başında bulunduğu, **Dünya Bankası** nam Amerikan kuruluşundan, ötekisinin **Salazar Portekizi**'nin planlama teşkilâtından geldiği unutuluyor. Ne biçim ilericilerdir ki, **Düya Bankası** gibi bir özel teşebbüs kuruluşu, ya da **Portekiz** gibi faşist bir ülke, onlarla çalışmakta sakınca görmemiş? Bu soruya akla yakın cevap verilebildiği gün şüphesiz bu iki uzmanın ilericiliği benimsenebilir.

Peki hiç mi reform yapmazlar? Yapacaklardır. Hatta gelişlerinin hikmeti vücudu budur. Ama yaptıkları reformların, **İran**'da **Pehlevi**'nin, **Formoza**'da **Çang**'ın, **Güney Vietnam**'da **Kao-Ky**'nin ya da söz gelişi **Şili**'de **Allende**'nin devirdiği **Frei**'nin yaptıkları reformlardan farkı olmıyacaktır.

Tabiî, onlara da reform denebilirse!

REFORM ve DEVRİM

30 Mart

Günümüzün moda lafı nedir diye sorsak, bir ağızdan verilecek cevap, elbette «reform» olacaktır.

Gerçekten de bu günlerde reform aşağı, reform yukarı! Muhtıralarda reform istekleri yer alıyor, bakanlar reform gereklerini belirtiyor, kabine programları reformlar üzerine kuruluyor, hatta Başbakan Yardımcısı «ya reformları yaparız, ya da çeker gideriz» diyor.

İyi ama, neden bu reform Allah aşkına?

Kelime hemen anlaşılacağı gibi Türkçe bir kelime değildir, **Dil Kurumu**'nun bunca çabasına rağmen, galiba hâlâ benimsenebilecek bir karşılık da türetilmiş değildir. Onun için yabancı dildeki biçimiyle kullanıyoruz, tabiî yabancı dildeki anlamını da beraber getiriyoruz.

Reform, belirli bir düzende, bazı terslik ve aksamalar olursa, onları düzeltmek için bazı faaliyetlerde bulunmak demektir. Eskiler buna «ıslahat» derlermiş. Osmanlı Tarihi'nin son yıllarını hatırlarsanız, bir sürü «ıslahatçı» devlet adamının gelip geçtiğini, hepsinin de devleti kurtarmak için düzende çeşitli ıslahat yaptıklarını bulur çıkarırsınız. Bu gözle bakıldı mı, **Tanzimat**'tan bu yana **Türkiye** bir reform devri yaşamıştır. Osmanlı toplum bünyesi kurtarılmak için reform üzerine reform yapılmış, **Üçüncü Selim** ve **İkinci Mahmut**'tan bu yana, taaa **İttihat ve Terakki** liderlerine kadar, Osmanlılıkta reform yapmıyan kalmamıştır.

Dikkatinizi hemen şu noktaya çekelim: Bütün bu reformcuların amacı imparatorluğu, ana çatısına ve teokrafik düzenine dokunmadan kurtarmaktı. Yani düzeni koruyarak onu kurtarmayı amaçlıyorlardı, değiştirerek değil.

Yeni icat reformcular bir kere bu noktaya mim koysunlar.

Peki, **Mustafa Kemal** nedir?

Ha, o başka! **Mustafa Kemal** reformcu değil devrimcidir. Osmanlı teokratik düzeninin şurasını burasını ıslah ederek kurtarılamıyacağını anlamış, bunun için de halk tarafından halka dönük ve radikal bir düzen değişikliği yapılmasını öngörmüş, öngörmekle de kalmamış, bunu halkın da katılmasıyla gerçekleştirmiş adamdır. **Mustafa Kemal** dedin mi, orada reform lafı de-

ğil devrim (inkılâp) lafı geçer. Cumhuriyetimizin ilk on yıllık tarihi sırtısıra yaşanmış devrimler tarihidir.

Günümüzde de gerçekten Atatürkçü olan, Atatürk esprisini sürdürmek isteyenler, düzenin şurasını burasını onararak, kıyısını köşesini yontarak sürdürmek isteyenler değil, Anayasa doğrultusunda, halk tarafından halka dönük bir düzen değişikliğini önerenler ve eylemini yürütenlerdir.

Reforum meform diye mangalda kül bırakmıyorlar da Tanzimat ya da Meşrutiyet kafalı reformculukla, Atatürk kafalı devrimcilik arasındaki farka bir işaret edelim dedik.

KİM BU ADAM?

16 Mayıs

Kim bu adam yahu?

Her sabah karşımda: çizgilerini derinleştiren yorgun kederi, dudaklarının bükülüşündeki gizli fakat ağır tiksintiyi, gözüm, bir yerlerden ısırıyor.

Varlığını, yeryüzündeki hiç bir boşluğa sığdıramamış olanların, büyük tünellerin yoğun karanlığını alnında taşıyıp, her dönemeçte yeni yeni tünellerin beklediğini bilenlerin vahim sakinliği her yanını sarmış. Sarmış ama, tetik bir duruşu var: bir pencereden bir şimşek parlasa, yerinden uğrayacak!

Hele göz göze gelmek, hiç istemiyorum. Yaşantım boyunca beni bunaltan ne geçtiyse, gözlerinde saklı: uzun, gereksiz, ürkütücü bekleyişler; özlemlerle uğuldayan tehlikeli yalnızlıklar, yenilgileri izleyen daha umutsuz yenilgiler, anlayışsızlık, cahilliğin kalın ve bunaltıcı bulutları, ölüm korkusu, hepsi, hepsi...

Traş olurken, aynaya bakmasam mı?

BUGÜNLERDE

21 Mayıs

Bazı böyle bir beyite bindiğim oluyor, artık günlerce onun katarındayım: yüsek sesle söylemesem de, içimden, bütün vagonlarıyla paldır küldür geçiyor.

Bugünlerde, nedense, **Bâkî**'den şu beyit:

«Devr elinde kâse kâse yuttuğum kanlardır ol
katre katre damlayan gözden demâdem ey gönül.»

YOKSA

5 Temmuz

İçimde bir film özlemi var, aylardır, her gün bir kaç planını çekiyorum, bir iki sekansının montajını yapıyorum: bir kadın eli, ince ve uzun, perdenin sol alt köşesinden giriyor, işlemeli bir masa abajurunun düğmesine basıyor; körfez vapurlarından biri, hareket zilleri iskele boşluklarında yankılanmağa başlayınca, palamar çözüp ağır ağır uzaklaşıyor; mürver dalları arasındaki o camlı evde, yüzü ürkütücü bir solgunlukla kaplı o küllü sarışın kadın, hep aynı bezgin gülümseyişle gazetesini masanın üzerine bırakıp, dalgın dalgın, bir sigara yakıyor; mor sarmaşıklar, eski ve bakımsız bahçelerinde birden yükseliver-miş apartmanların ilk balkonlarına bile ulaşamıyorlar; sonra martılar, ve sonra martılar...

İzmir'de yedinci yılım!

30 yıllarından bu yana, galiba hiç bir şehirde bu kadar uzun oturmamıştım.

Yoksa yerleştim mi?

SATACAK MALIN OLSUN

9 Temmuz

Drieu Larochelle, «Gilles»in önsözünde romancılığını savunur, ikide bir nedense hatırlıyorum:

«...romancılığım çok geç ve güç gelişti, üzerinde çok da tartışıldı. Bunun sebebi, başkalarından çok, benim: bir kere edebiyat oyunlarıyla her zaman değil, iyice içlendiğim seyrek anlarda ilgileniyordum; ayrıca beni savunabilecek hiç bir siyasal çevreye (o clan diyor) bağlı değildim. Bu yüzden, genel olarak çekingen davranan eleştirmeciler, iş bana gelince, kendilerini adamakıllı kapıp koyverdiler. Bir de kendimden kuşkulandığımı duymuşlardı ya...»

Bizde iş tersine oluyor: belli ve belirli siyasal çevrelerden birine bağlı değilseniz, 'edebiyat çeteleri'nin aşağılık oyunlarına boyun eğmiyor, karşı çıkıyorsunuz, pek öyle üstünüze gelemiyorlar ama, susarak, adınızı anmıyarak sizi ortadan silmek istiyorlar.

Almaya'da **Kindler** Yayınevi'nin Almanca olarak yayınladığı **'Dünya Eserler Sözlüğü'** için benim romanları, onlar üstüne yazılmış yazıları istediler di. Epey oluyor. Dosyalardan **sayayım** dedim, şaştım: **«Sokaktaki Adam», en** çok sözü edilen romanım, **«Zenciler Birbirine Benzemez»**de yazılar yarı yarıya azalıyor. **«Kurtlar Sorfası»**ndaysa hepsi hepsi ya iki, ya üç, hem de yergi. Böylelikle okurun gözünden romancı olarak silineceğim. Laf!

Nasıl **Drieu Larochelle**'in romanları onları karalayan eleştirmecileri (bütün engellere rağmen) aşabilmişse, benim karınca kararınca yazdıklarım da, demek onları görmezden gelmek isteyenleri aşabilecek! Bizimkiler görmüyor, göstermek istemiyor ama, elin oğlu nerelerden görmüş, **«Dünya Eserler Sözlüğü»**ne almayı da uygun bulmuş.

Gençlere neden, «Kimseye kulak vermeyin, eser yazmağa bakın!» diyorum, işte bundan: satacak malın olsun, alıcısı **Bağdat**'tan gelir.

HER İKİSİ DE

12 Temmuz

Nurdoğan (Taçalan) biberli esmerliğiyle gazetedeki odamın penceresini karartarak: «—Bakıyorum da, dedi, bu **Zeki Velidi Togan** basbayağı oturaklı adam, söyledikleri boşuna sözler değil, tartışılması gerekli önemli şeyler...»

Kaç gündür, aramızda bu laf: **Nurdoğan, Zeki Velidi**'nin anılarını okuyor. «Tüfekçi» takımı duyar duymaz bulaşmışlar: olur muymuş canım, hem solcu geçinip, hem de **Zeki Velidi** gibi bir 'turancı'nın Sovyetler'e veryansın ettiği anıları okunur muymuş?

Gülüp geçiyoruz! Biz **«Demokrat İzmir»**de, **Moskova**'nın Tatarlara ettiği zulmü açıkça verdik: **Stalin,** Almanlara yardımcı oldular bahanesiyle **Kırım**'dan **Asya** içlerine sürdüğü Tatarlar, sonradan yapılan haksızlık 'resmen' kabul ve ilân edildiği halde, yurtlarına dönemiyorlar. Dönenlere türlü eziyet ediliyor. **New-York**'ta Amerikalı beyazın zenciye ettiği zulüm, toplumcu ve insancı öğretiye ne kadar aykırıysa, **Moskova**'nın Tatarlara ettiği zulüm de o kadar aykırı. Birisi için bağırıp öbürü için susamazsın. (Bu konuda bir başyazı bile yazdım galiba.)

Zeki Velidi'yi okumaktaysa fayda çok ve büyük: herşeyi bırak, **Ovsif Visaryanoviç**'in o ünlü 'milliyetler sorunu çözümü', bir de öteki yandan görülmüş olacak! Öteki yan ki Türktür, çarın istibdadına karşı ayaklanmış, o devrilince **(Azerbeycan, Kırım, Başkürdistan** ve **Türkistan)** hemen her yerde özerkliğine sahip çıkmıştır. Hem de nasıl: **Buhara Emiri**'ni devirmek isteyen özgürlükçü ve özerklikçi aydınlar, kendileri gibi özgürlükçü ve özerklikçi saydıkları **'Şuralar Hükümeti**'ne el uzatmışlardır. Bu şuralar Hükümeti'yse, kaşla göz arasında, **Türkistan**'ı beş ayrı cumhuriyete bölmüş, buna başeğmeyi onuruna yediremeyen sanatçı ve aydınları teker teker kurşuna dizmiştir.

Burara da aynı şey: **Isaac Babel**'i, **Meyerhold**'u, **Yessenin**'i, daha nice nice Sovyet sanatçı ve aydınını temizleyen Stalinci bürokrasiye dimdik karşı çıkılacak da temizlenenler Türk oldu mu ağızlar mühürlenecek mi? Olmaz öyle şey! Türk toplumcuları nasıl **Mao**'dan çok önce, tutsak ve proleter uluslar kuramını **Sultan Galiyev**'in ortaya atmış olduğunu bileceklerse; öyle-

ce, **Abdül Rauf Fitret, A. Süleyman Çolpan, Maşrık Yunus Elbek, Mehmut Maksut Batu, A. Kadırî-Culkunbay, Mîr Yakup Dulat, Mağcan Cumabay, Kasım Tinistan** gibi Türkistan'lı ozan ve yazarların önce tutuklanıp sonra öldürüldüklerini de bileceklerdir.

HİPPİLER

24 Temmuz

Fethi'nin kafasını kurcalayan, şu: diyelim ki altı ay kadar önce, ODTÜ'de, toplumcu eylem içinde beraber olduğu bir arkadaşı, yozmuş, saçlarını omuzlarına kadar uzatmış, toplumculuğa boş vererek hippiliğe özeniyormuş!... **Fethi (Yurttaş),** nasıl olabilir'in üzerinde durmuyor, onu rahatsız eden bir kere olgunun kendisi, hippilik ve toplumsal açıklaması; bir de, hippinin sorumsuzluğu gerçek özgürlük diye savunuşuna aklı başında toplumcunun nasıl bir karşılık vereceği?

Ucuz ve kolay bir açıklama yok değil, ama öylesine **schématique** ve basmakalıp ki, slogan niteliğindeki çoğu açıklamalar gibi olguyu aydınlatmaktan çok bir sistemi suçlamaya, yarıyor: kapitalizm çökme dönemine girdi mi burjuvaziyi ayakta tutan üstyapı değerleri çözülür, kendi çocukları kendi ilkelerine inanmaz olur, soysuzlaşma gangsterlikten cinsel kaymalara, kadın alım satımından hippiliğe kadar türlü biçimlerde somutlaşır.

İyi ama hippilik yalnız kapitalist toplumlara vergi bir olgu mu? Son onbeş yıldır **Sovyet Rusya**'da ve benzeri totaliter teknokrat ülkelerde **hooliganisme** dedikleri toplumsal bir olgu var: gençler, batılı benzerleri gibi toplumsal sorumluluktan kaçıyorlar; yerleşik değerler düzenini yadsıyor, edilgin bir başıboşluğu 'sosyalist emek kahramanı' olmağa yeğliyorlar. Rus Polisi bunları serseri ve asalak diye topluyor. O halde olguya başka yanından yaklaşılmalı.

Benim **Fethi**'ye söyleyebildiklerim, şunlar: Sorumsuzluk eğiliminin artışı, doğasal yaşamağa dönüş isteği, bir lokma bir

hırka ilkesinin yeni bir içlemle görünüşü, (ister kapitalist ister sosyalist olsun) aşırı derecede endüstrileşmiş ve merkezileşmiş toplumlarda beliriyor. Başka bir deyişle, olgu kapitalizmin yozlaşmasından çok endüstrileşmenin ağır koşullarına, bu koşulların insanı aşan ve ezen yükümlerine bağlı. Endüstri toplumu, üretimi üreticilerin özgür denetimine bırakmadı mı, ister kâr ister norm amacıyla olsun, vidaları sıkıştıra sıkıştıra, toplumsal hayatı, özgürlük alanları son derece dar ve belirli, totaliterleşmiş, tartışma kapıları kapalı, sonucu önceden görünen bir yabancılaşma ortamına getiriyor. Hippinin ya da hooliganın böyle bir ortam içinde kişiliğini ezdirmek istememesi onu edilgin bir yadsımaya, epeyce saf bir red ve eleştiri hareketine, fakat sonuç olarak, öteki uçtan bir yanlışlığa götürüyor: özgürlükle sorumsuzluğu karıştırmak; kaçışı, çözüme yeğ tutmak! Zira hippiler ve hooliganlar soruna çözüm getirmiyorlar, onu yok saymakla avunuyorlar.

Bunun çıkar yolu, özgürlükçü, eleştirici özelliklerini kaybetmemiş bir toplumculuğun; hem toplumsal ve bireysel sorumluluk duygusuna yer ayıran, hem de endüstrileşmenin getirdiği bunaltıcı yabancılaşma ve totaliterleşme eğilimlerini özgürlüğü koruyup üretimi üreticinin denetimine vererek önleyen gerçekçiliği, bir de tabiî, aşırı merkezileştirilmiş sosyalist ya da katipalist planlamanın büsbütün katılaştırıp pekiştirdiği «devlet» kavramı üzerinde düşünmek lâzım.

"KRAL'A VEDA"

5 Ağustos

Schoendoerffer'i uzak uzak seviyordum: filmlerini görmeden, romanlarını okumadan! Çeşitli dergilerde çeşitli kalemler, onu, sırasında övmüş, sırasında yermişlerdi; bense bu övgü ve yergilerin ötesinde, güçlü ve kalın çizgilerle yaşayan çetin bir sanatçı yüreğinin vurduğunu seziyor; hatta onunla, türünü bir türlü belirleyemediğim bilmem hangi çeşit bir beşerî ve edebî yakınlık içinde olduğumu sanıyordum.

Yanılmamışım! Şu günlerde **«l'Adieu au rol - Kral'a veda»**yı okudum. Hem **nasıl** bir okumakl Sarsıla sarsıla, **nefes** almaksızın, **kendimi ve nerede** olduğumu unutarak! Romanın daha kapısında **Malraux'**dan bir cümle: **«Seçebllen adamın vatanı, en engin bulutlar nereden geliyorsa, orasıdır.»** Sonra birden bire **Borneo'**dayız, kuzey-doğu musonlarının kalabalık ve yıldırıcı yağmurları paldır küldür indirdiği, cöngülün alacakaranlık ıslaklığında ikinci dünya savaşının en ağır dramlarından birinin oynandığı **Borneo'**da.

Schoendoerffer, insanların yaşamak zorunda kaldığı yanlış ve saçma, çoğu akla da aykırı durumları, sinemadan yararlanmasını adamakıllı bilen imgeci bir ustalıkla romanlaştırmış. Yanılmıyorsam, **Nizan'a, Malraux**'ya bazı borçları var, fakat bu onun hangi sıradağlar üzerinde nasıl bir tepe olduğunu daha iyi kavramamıza yardımcı oluyor, daha bir yerli yerine oturtuyor. Başkaları ne derse desin, 20. yüzyılın asıl romancıları, onlar!

Yalnız romancıları mı? **Malraux «Umut»**u, önce **«Sierra de Terruel»** adıyla film olarak çevirmişti. **Schoendoerffer'**in ise, önce sinemacı olarak belirdi. **(La passe du dlable 1957, Ramountcho 1958, Pecheur d'Islanda 1959)** 1964'de ben **Paris'**teyken, ilk romanı olan **«La Section Anderson»** diye bir belge filmi yaptığını, bununla da **Hollywood'**da belge filmleri Oscar'ını aldığını duyduk. Soinra **«l'Adieu au roi»**yı yayınladı ve **Interallié** armağanını kazandı (1969).

Ne müthiş bir grafik!... Hele **Schoendoerffer'**in serüvenine **İsveç** gemilerinde tayfalık ederek başladığını, bir ara **Vietnam'**da savaşıp **Dien-bien-phu'**da tutsak düştüğünü düşünürsem!... **Michel Mohrt,** sonradan bulup bir solukta okuduğum başka bir romanında, **«La Prison maritime»**de, dengine düşürüp: **«asıl beşerî olan romanlar serüven romanlarıdır, asıl beşerî romancılar da onları yazanlar»** gibi bir söz ediyor ya, galiba doğru.

20. yüzyılda bilinçli yaşamak serüvenlerin en büyüğü ve en tehlikelisi değil mi?

ULUSAL BİLEŞİM

5 Eylül

Epeyce oluyor, bir topluluk karşısında şiir üzerinde konuşmaya çağırmışlardı. O ara, 'milliyetçi' geçineni toplumcunun, 'toplumcu' geçineni milliyetçinin yuhalaması, handiyse zorunlu. Şöyle böyle otuz yıldır adım toplumcuya çıkmış ya, meğer 'milliyetçi' gençler, o topluluğa beni yuhalamaya gelmişlermiş! Bunu epeyce sonra, şimdi MHP'de sayılır bir yeri olan, çok eski bir dostumdan öğreniyorum:

«— ...anlattıklarına şaşakalmışlar, diyor, aşağı yukarı hepsiyle uyuştuklarını görmüşler, kısacası yuhalanmaktan kurtulmuşsun.»

Peki, orada 'gerici' läflar mı etmiştim? Yooo!... Aynı toplantıda haylı hızlı ilerici olduklarını bildiğim delikanlılar da vardı, bazı dediklerim, hiç değilse deyiş biçimim ters geliyorduysa bile, sözlerimi gık demeden sonuna kadar dinlediler. Beğenenleri de oldu, bu vesileyle sonradan dost olduklarımız da! Öyleyse soru şu: aydın takımının gözü kanlı iki düşman kampa ayrıldığı 70 Türkiye'sinde, sağcısını da, solcusunu da, saygıyla kavuşturan nedir?

Ben bunun cevabını, şöyle bir onbeş yirmi yıldır, yazarım: Ulusal bileşim.

Yirmi yıl önce **Paris**'te **İskenderiye**'li bir Arap tanımıştım, adı **El Barudi.** Türk olduğumu öğrenince, yakınlık gösterecek yerde sımsıkı kilitlendi. Sebebi neydi biliyor musunuz? Fikirleri iyiden iyiye sola açık, davranışları devrimiciden hızlı olduğu halde, **Mustafa Kemal**'den sonra Türklerin 'gâvur' olduklarına inanıyordu. Bunun akıllıca usturuplanmış bir İngiliz dolabı olduğunu oğlana bir türlü anlatamamıştım.

Gerçekte **İskenderiye**'li Arabın sorunu alış biçimi, **Tanzimat**'tan bu yana bizim halkın alış biçiminden farklı mıdır? Hiç sanmıyorum. **Koca Reşit Paşa, Gülhane hatt-ı hümayûnu** ile, bilerek bilmeyerek, yaman bir yanlış yapıyor; Türkleri bugün bile acısını çektiğimiz bir ikiliğe düşürüyordu: bir yanda batıcılık yanlısı aydınlar, öteyanda onların yabancılaşmasından dehşete düşüp büsbütün doğuculuklarına sarılan halk! Sorunu batıcılık doğuculuk diye değil, çağdaşlaşmak sorunu diye al-

malıydık. Zira öteki türlü alanlar, büyük 19. yüzyıl emperyalistlerinin sömürgelerde yetiştirdikleri işbirlikçi aydınlar ve kompradorlardı. Biz iki yüz yıldır ilerlemek diye böyle yozlaşmış bir batıcılığın arkasından gideriz, halk da bize küser.

Nasıl küsmesin? Onu yanlış yetişmiş, eğitilecek, daha doğrusu adam edilecek bir sürü diye alıp durursan, sömürge halkının sömürgeciye tepkisine hak kazanmış olmaz mısın? Türk toplumcusu ve ilericisi **levantin** batıcılığını bırakmadıkça halkıyla kaynaşamıyacak, kaynaşamadıkça da Türkün güçlenmesini istemeyenler, onları birbirine düşürüp duracaktır. 12 Mart öncesinde yaşadığımız kargaşalığa bile, bu gözlemin ışığında bakılırsa, Allah bilir, sağla solu kırıştırarak bizi hiç de gelmek istemediğimiz bir yere getirmek isteyen karanlık kuvvetlerin gölgesi sezilebilir.

Peki ya **Mustafa Kemal,** o neyin nesi?

Bana sorarsanız Ulusal Bileşimin taa kendisi! Tanzimat sonrasında halkla aydının birleştiği tek eylem Kurtuluş Savaşı'dır. Demek ki Atatürk halk yığınlarına onları ikiyüz yıldır ezen belirli bürokratlar sultasından kurtaracağı izlenimini verebilmiştir. 'Biz bize benzeriz' diye çoğunun anlamadan takıldığı, çoğu acayipliklerimizi ve tutarsızlıklarımızı anlatmak için kullandığı bir önemli sözü vardır ki, 54'de mi 55'de mi ne, ulusal bileşimin kestirme toparlanması diye tanımlamıştım.

Şimdi aynı konuda bir de **İnönü**'yü dinleyiniz: **'...biz bize benzeriz sözünü, ilmin, tarihin kabul ettiği büyük prensiplerin dışında bir manada tefsir etmek hatadır. Bundan olumlu olarak çıkarılacak mana şudur: ilmin, sağduyunun gösterdiği** ana **prensipleri kendi memleketimizin ihtiyacına göre adapte etmek!'** İnönü, Atatürk için şu pek sevdiğim sözleri söylüyor: **'Atatürk, taklidi kopyayı kabul etmezdi.'**

Niçin seviyorum, **Tanzimat** 'telif', **Meşrutiyet** 'kopya'dır da, ondan. **Genç Osmanlılar** en koyu islâmcı düşüncelerle, en ansiklopedist özgürlükçüleri yanyana koymuş, akıllarınca **telif** etmişlerdir. **Edebiyat-ı Cedide**'yse, tepeden tırnağa bir taklid süreci. Anti-emperyalist kurtuluş mücadelesi, onun getirdiği kayıtsız şartsız halk egemenliğine dayanan Cumhuriyet, kılavuzu bilim olan, ama çağdaş bilimsel yöntemleri, **ulusal** verilerimizle zenginleştirip değerlendirecek olan bir bileşim 'terkip / **synthese'** olacaktı. Olmalıydı. **Eğer** bir süre sonra o kötü 'gardrop Atatürkçülüğü' haline geldiyse acaba bunun suçu **Mustafa Kemal**'de midir?

Sözü o çok sevdiğim örnekle bağlasak!... İçtiğimiz su iki ölçü hidrojenle bir ölçü oksijenden oluşur, fakat içtiğimizde ikisini ayrı ayrı ayırdedemez, kendisine özgü nitelikleriyle sudur bu dersiniz. Tıpkı bunun gibi, ulusal bileşim yöntem olarak batıyı temel ve malzeme olarak doğuyu içine alacaktır ama, şöyle baktığımızda onda çağdaş Türk'ü göreceğiz. Halkla aydını ikiyüz yıl süren dargınlıktan ulusal bileşim kurtaracak... Bakmayın siz herkesin yorganı kendi üstüne çekmesine, gerçek Atatürkçülük de budur.

12 MART AYNASI

12 Eylül

Lâzlar için türlü laf ederler, yok telâşçılarmış, çok konuşur az iş görürlermiş, hepsi yalan: ben ıslık çalar gibi söven o balta burunlu **Karadeniz**'lilerimizi, **Adriyatik**'te patlamış yaman bir fırtınada iş başında gördüm: çakı gibiydiler, provadan pupaya yılan gibi akıyor, gerekli oldukları her yerde Hızır gibi peydahlanıveriyorlardı. O gün bu gün, insanları koşulları içinde değerlendirmeye çalışırım. Görünüşteki aslanların çoğu, iki kuvvetindeki bir depremde, dizlerinin bağı çözülecek olanlardır.Tabiî, bunun karşıtı da, o kadar doğru.

Ya toplumlar?... Onlar da insanlara benzemiyor mu? Bir kalabalığı bir sonbahar akşamı parkında şehir bandosunu dinlerken değil, tehlikeli bir yangın tehdidi altında iken görmelisiniz: yürekli ve gözüpek olanları hemen seçilir. Bir ulusu, ulusal gelirinin grafiklerde sürekli olarak yükseldiği anlarda değil, yoksulluğun, toplumsal karanlığın dört bir yanı sardığı anlarda değerlendirmek doğru olur: **Ege**'de **Yunan**'ı işgal'de ekmek ve tuzla karşılayanların kimler olduğunu bugün az çok biliyoruz. Dağlara çekilip ona silah çekenleri de!

Lâfı galiba şuraya getireceğim ama, biraz dolaştırdım: olağanüstü koşullar, bireysel olduğu kadar, toplumsal sınav koşullarıdır. 12 Mart bence bu çetin sınavlardan birisiydi. Bir anda toplum olarak, alıştığımızı olağanı aşan koşullar içinde olduk. ne yalan söylemeli, pek de yüz aklığıyle çıkamadık.

Önce güvenlik kuvvetlerimizin ve örgütlerimizin yetersizliği meydana çıktı. Apaçık görülen şu: Türk Emniyet örgütleri bireysel suç kavramı üzerine kurulmuş. Tek kişi suç işleyecek, görevliler de onu tutacak. Kanundışı eylem organize olduğu anda, bizim Emniyet örgütleri ancak 'ihbarları değerlendirebilir'ler. Kaçakçılık gibi örgütlü suçlarda, bu yıllardır böyleydi, yeni ortaya çıkan örgütlü vurgun, soygun ve adam kaçırmalarda da böyle oldu. Aynı yetersizliğin haber toplama alanında da ne derece büyük olduğunu, listelere göre yapılan tutuklamalarda, sonradan hemen serbest bırakılan ne ilgisiz kişilerin paldır küldür toplanılıp götürülmesiyle gördük. Bu elbette bu ya da şu Emniyet'çinin yetersizliği demek değildir. Bütünüyle Güvenlik düzenimizin yeni bir anlayışa göre ayarlanması zorunluluğunu deyimler.

12 Mart aynasında görülen, daha doğrusu büsbütün meydana çıkan bir de ne oldu bilir misiniz? Hızlı solcu geçinen örgütlerin, ne kadar başıboş, darmadağın, birbirinden habersiz ve sorumsuz olduğu. Mahkemelerini dinlemek bile, Türk halkının kaderi üzerinde söz söylemek iddiasında bulunan çoğu delikanlıların, daha doğru dürüst bir siyasal çözümleme ya da bileşim yapabilmekten uzak, coşkunluklarıyla katı toplumsal gerçekleri değiştirebileceklerini sanan 'çocuklar' olduğunu gösteriyor. Toplumsal eylemi vurgun, soygun, adam kaçırma düzeyine düşürmeleri, ister istemez zorbalığın ve kaba kuvvetin akıl ve bilgi üzerindeki önceliğine yol açmış. Bundan da çıksa çıksa, aylardır tanığı olduğumuz hüzün verici mahkemeler çıkıyor.

Aydın takımının hali, galiba en yürekler acısı olanıdır. Ürkeklikten, derece derece, en müthiş ödlekliğe kadar, ne kademe düşüşleri gösterdiler: korku belâsına birbirini ihbar eden mi ararsınız, fi tarihinde bir TÖS'lüye selâm verdiydi diye evindeki üç beş kitabı yakan mı ararsınız, açıkgözlük edip paçamı son anda sıyırayım diye nasılsa üye olduğu bilmem hangi örgütü yerin dibine batıran yazılar donatan mı ararsınız? Hani: dir Dev-Genç çizgisinde söylev çekenlerin bir bölüğü, bir gece içinde ortanın soluna, orası da pek emin görünmeyince göbeğine geçiverdiler. Bir kere daha anlaşıldı ki Türkiye'de aydın bilimsel verileri bilimsel yöntemlerle değerlendirip bireysel bileşimlere varan kişi değildir, gidişata göre şu ya da bu arabaya binip onun türküsünü çağıran adamdır. Bu kuralın dışında

sayılabilecek aydınların kökünü bir kurcalayın, işçiden, köylüden, esnaftan geldiklerini görüp şaşıracaksınız.

Basının ve partilerin lâfını etmek bile içimden gelmiyor. Gazetelerin çoğu, yeni yönetim 'dalkavukluk edin' demediği halde garip bir yaltaklanma ortamına girdiler. Başbakan'ın kendisi 'Anayasa değişikliklerini sonuna kadar tartışacağız' dediği halde, ibret-i âlem için olsun ağızlarını açıp da gerçek düşündüklerini söyliyemiyorlar. Milletvekilleri ve senatörler, oraya millet tarafından seçilip gönderildiklerini, hafta kendi parti örgütlerini unutmuş, yabancılaşmaya benzer garip bir soyutluk ortamında, olmayan başarılarıyla avunur olmuşlar. Genel kurmay'da beşbuçuk aylık icraatının tartışılması gerektiğine göre yönetici ekibin durumunu da varın siz çıkarın.

Bu yazıyı okumak zahmetine girenlerin çoğu suratlarını mı buruşturacaklar? Yazılanlar doğrudur da ondan. Kendimizi olduğumuz gibi görmeden bir adım ilerleyemeyiz.

AZ MUHALEFET VER!

19 Eylül

Üç seansında sinemaya gideceğiz, yanılmıyorsam **'Üçüncü Adam'** oynuyor. **Jean** diyor ki: '— Şurda bizim toplantı var, uğrayalım, beş dakika sürmez, sonra gideriz'. **Sorbonne** civarındaki o köhne, merdivenleri karanlık ve tavanları yüksek **Sosyalist Gençlik Örgütü'ne** giderken, toplantının niteliğini öğreniyorum: evli bir öğrenci arkadaşları bir gösteride yaralanmış, eşine yardım yapacaklarmış. **Jean:** '— Çoğumuz taraftar olduğumuzdan, kısa zamanda biter' diyor. O zamanlar (yıl 1950) bu anlatılanlar benim için o kadar yeni ki, kendimi rahat **Merih'te** sanabilirim. Yine de onlar toplantılarını yaparken, kenarda bir iskemlede, usta bir rejisör olduğuna inandığım **Carol Reed'in Cannes'da** armağan kazanmış filmine gitmek için sabırsızlanıyorum.

Sen misin sabırsızlanan!... Yönetim Kurulu Başkanı oturumu açıyor, usulen durumu anlatıyor, üyelerin fikrini soruyor:

birincisinin oyu olumlu, ikincisinin de, üçüncüsünün de... derken sıra **Jean**'a geliyor ve benim hayretten faltaşı gibi açılmış gözlerimin önünde, başlıyor yapılacak yardımın aleyhinde konuşmaya: ne demekmiş de, gösteride ayağını çıkardıysa bu oğlanın kabahatıymış da, böyle her önüne gelene yardım yaparlarsaymış bu işin sonu gelmezmiş... Daha neler neler... Ötekiler buna karşılık veriyor, bu onlara, bir tartışma kopuyor ki, sonunda yardım tek oy farkla karara bağlanabiliyor ve biz sinemanın yedi seansına kalıyoruz. Yolda **Jean**'a soruyorum: '— Yahu sen deli misin, bu yardıma daha girmeden taraftar değil miydin?' Cevabını ömrüm boyunca unutmayacağım: '— ...öyleydim ama, baktım ki herkes aynı fikirde, tartışmasız muhalefetsiz bir oylama olacak, hayır demeyi görev saydım, yoksa dikta rejimlerinden ne farkımız kalır?'

Şimdi bir bu fransızın açık tartışma ve muhalefetten beklediği ışığı ve aydınlığı düşününüz, bir de mevcut bütün muhalefetleri yok saymağa eğilimli bazı yöneticilerimizi, aradaki fark sırtınızı üşütebilir: birincisini güden **l'esprit démocratique** dedikleri demokrasi ruhudur, ikincilerini davrandıran nedir varın onu da siz bulun!

Bunu anlatan da **Ertan:** CHP'nin genç militanlarından ortanın soluna inanmış bir delikanlı: '— **Torbalı**'nın ilçeye bilmem kaç saat çeker bilmem ne köyünden köylüler gelmiş, partide bize soruyorlar: 'Anayasa'yı kurtarmak için ne yapacaksınız?'. Öyle bir köymüş ki propaganda gezilerinde bile uzak diye ihmal ettikleri olurmuş. Böylesi köyden, üstelik AP'den geçme bir muhtarın, köylüsüyle böyle bir davranışta bulunması sizce neyi gösteriyor? Bence o masabaşı politikacılarının görmezlikten gelmeyi marifet saydığı dip muhalefetini. Sanıyor ki radyo söylemez, gazeteler yazmazsa, **Yanıkavaklar** köyünden **Ahmet oğlu İbrahim:** '— Yahu bu Anayasa için vaktiyle benim de fikrimi sordulardı diye düşünmeyecek'. Ya şu son on yılı yaşamamış, ya da iç temennilerini gerçek diye almayı usturuplu politikacılık sanıyor. Yanılıyor.

Türkiye'de bugün sağda ve solda iki büyük muhalefet vardır ki, nurculuk ve süleymancılıkla da, mao'culuk ya da gerillacılıkla da hiç bir ilgisi yoktur. Solun yönetici geçinen tabakası, sağın akl-ı evvelleri çeşitli etkenlerin itişiyle 'mahkemelik olacak derecede' hatalar işlemiş olabilirler, bu hata ne onlara oy verenleri ilzam eder, ne de fikirlerinden vazgeçmelerini ge-

rektirir. TİP'in en kötü seçimde üçyüzbin oyu vardır, bu üçyüz bin kişi **Aren/Boran** ekibi gemiyi karaya oturttu diye sol düşünmekten vaz mı geçecek? Sorsan onlar kişi olarak yöneticilerini tanımaz bile ama, belirli bir program izine girmişlerdir. Onları oraya getiren toplumsal ve ekonomik zorunluluklar olmasa, hadi belki tekerlek tersine dönerdi diyelim, ama, tarihi gerekirciliği ne yapmalı? Aynı şey ekonomik sağ için de geçerli: adam serbest pazar ekonomisine inanmış, **Demirel** işi batakçılığa dökmüşse onun suçu ne? Hatta onun kafasına göre liberalizmin suçu ne, sen devlet bürokratlığının katı kurallarıyla karşısına çıktın mı sana muhalefet edecektir. Etmiyor mu?

Koçaş ise tutmuş herkes her yaptıklarına (daha doğrusu yapmadıklarına) alkış tutmuyor diye, sağda gericilik, solda anarşistlik görüyor. Özel sektörün hoşnutsuzluğu da 'çıkar cevrelerinin direnişi, olmuş. Peki, demokrasiden vazgeçmeyi düşünmediklerine göre, acaba istedikleri muhalefet ne mene şeydir? Demokrasinin devlet adamı muhalefet seçmez, seçmeye başladı mı zaten çoktan 1940 yıllarının tek parti döneminde, o hazin 'müstakil grup' hayalleri içindedir.

Hem canım kurdukları hükümeti partilerle bağlamıyarak kendilerini daha başlangıçta milletten soyutlamadılar mı? Zira belki onlar partileri meclis gruplarından ibaret sayıyorlar ama, değil, partiler millettir: AP üç dört milyon oy, CHP'nin demokratik solu üç milyona yakın, TİP'in ötesi berisi en azından bir milyon. Bunların hiç birisinden olmadın mı en azından hepsinin muhalefetini göze aldın demektir. Bunlar toplumsal birer gerçek olarak hem var olacaklar, hem de sen yoklarmış gibi aklına eseni yapacaksın, seslerini çıkarmaya başladılar mı da, 'Vay hain' diye damgayı basacaksın... Bu bir huzurun değil, bir huzursuzluğun, hem de büyük bir huzursuzluğun başlangıcı olur.

Şunda anlaşmak gerek: adam var gerillacılığa karşıdır, bölücülükten nefret eder, ama otoriter tavırlı, muhalefet düşmanı yöneticileri de sevmez; adam vardır tüccardır, komünizmden değil sosyal lafının s'sinden bile tiksinir ama totaliterlik eğilimlerinden de o kadar hoşlanmaz; adam vardır, zamanın 'hızlı tüfekçilerince' yuhalanmış, demokrasiye inancı yüzünden hor görülmüştür, kafası 'demokratik sol' üzerinedir, liberali küçümser, diktacı bolşeviğe düşmandır ama işi asarım keserime bindiren yöneticileri de tutmaz... Şimdi bunların var olma ve konuşma hakları 'mahfuz' mu değil mi? 'Mahfuzsa' yöneticile-

rin önemli bir kısmı kafa değiştirmelidir, yook değilse, çocuğu asıl adıyla çağırmalı, lâfın arasına demokrasiyi, bilmem neyi karıştırmamalıdır.

Nasıl biraz 'gebe' olunmazsa, öyle 'biraz' demokrasi olmaz. Özgürlükleri tahrip etme özgürlüğünü tanıma, ama özgürlüğü tanıyacaksın. Hem de bir takım öcülerle kısıtlamaya kalkışmadan.

YAŞ BU İŞ!

26 Eylül

Bir iki yıl oluyor, **İsrail Basın Ataşesi**'yle görüşüyoruz. Adamın bir türlü anlayamadığı, uzun süredir kendilerine yatkın görünen **Türkiye** Ortadoğu politikasının, bir süredir, **Araplara** dönmesi. Türkiye'nin belirli bir endüstri aşamasından sonra, endüstri ürünleri ihracı kaygısına düşeceğini, böyle bir kaygı kendisini gösterince de bütün **Araplığın** bizim için iyi bir müşteri olabileceğini aklına getirmiyor. Bunu hatırlattığım zaman yüzüme nasıl ürkmüş bir şaşkınlıkla baktığını hâlâ hatırlarım.

Bizde çeşit çeşit solcu vardır ya, bunların bir kısmı **Demirel**'i dinde sağcılık olsun da seçmen avlasın diye Araplara döndü sanır. Bunlar yüzde altılık gelişme hızlarının, sermaye birikim ve yoğunlaşmalarının son yirmi beş yıl içinde Türk endüstrileşmesini dış pazar aramak kaygısına düşürecek kadar geliştiğini görmeyenlerdir. Yalnız son beş yılın ihraç malları listesini bir inceleseler, dışarıya ne gibi endüstri mamulleri sattığımızı görüp elbette şaşacaklardır. Evet, komple fabrika satmıyoruz, henüz şuna buna gemi inşa edemiyoruz ama, **Made in Turkey** damgası, usul usul, bir şaka olmaktan çıkmıştır.

Şimdi sen iktidarsın ve gittikçe sanayileşen bir burjuvazinin pazar istekleriyle karşı karşıyasın, ittifak ilişkileri içinde bulunduğu ülkeler endüstrinin daniskasını yaşayan ülkelerse, malını satmak için, ister istemez dış ilişkilerini gözden geçirmiyecek misin? **Demirel'i Birleşik Arap Cumhuriyeti** ile iç **Afrika**'ya mal satma kombinezonlarına iten başka şey miydi sanırsınız? Ya da **Soyyetler Birliği**'ne buzdolabı satmağa götüren?

Dış ilişkilerin gözden geçirilmesi, daha büyük bir çember ve ilişkiler kompleksi içinde ele alınırsa, kimbilir belki de iktidar değişikliklerine bile sebeb olabilir.

Olamaz mı?

Laf olsun diye bile ekonomi haberlerini izleyenler, geçen gün bir çok gazetede çıkan bir haberi görmüştür elbet, diyordu ki: Türk çimento endüstrisi kapasitesinin ancak dörtte üçü ile çalışmaktadır, yine de memleket ihtiyacının şu kadar ton üstünde çimento üretmektedir. Aynı şeyi yayınız! Endüstricinin ağzında hep bu lâf: âtıl üretim kapasitesi her yıl biraz daha artıyor, bu yıla yüzde elli civarında bir âtıl kapasite rakamıyla girmekteyiz. Ne demek bu? O beğenmediğimiz Türk endüstrisinin ürettiği malları iç pazarın tümüyle tüketemediği, bu yüzden de adamların elinde stok kaldığı demek değil mi? Hele 12 Mart sonrasında ortadoğu politikasında tarafsızlaşmaya doğru, dolayısıyle **İsrail** lehine bir ayarlama yaptıysan? Ruslar ve Doğu blokuyla alışverişi ise **Ortakpazar** lehine kısmayı planlıyorsan?

Bir durgunluk lafıdır gidiyor! Ben özel sektörcü değilim ama, adamların derdini anlamamak da mümkün değil: eğer bu ekonomi serbest pazar ekonomisiyse, bu adamlar malını eritebilecek ki işsizlik olmasın ve yeni yatırımlar gerçekleşsin! İlk elde bir takım bürokrat denetlemeleri icad edip aslında sanayiin belini düpedüz kırmaya yönelirsen, nasıl mal ihraç eder, sermaye çoğaltır, nasıl yatırım yapar? Elbette eli şakağında arpacı kumrusu gibi düşünmeye başlayacaktır. Hele bir de karşısına inat olsunmuş gibi 'vatandaş kemerini sıkacaksın' diye çıkar da, iç pazardaki zaten düşük 'talebi' sıfıra indirgemeye kalkışırsan!

Ya şuna ne demeli? Endüstri mallarımız devalüasyon dolayısıyla belki dış pazarda ucuzlamış olacaktı da biraz biraz satacaktık değil mi? Ne münasebet! Kayıt kuyut, zart zurt, oradaki şansımızı yitiriyoruz. Mal elinde kaldı mı, mümkünse iç pazarda tüket görelim, aynı devalüasyon orda maliyet artması sebebidir, talep düşüklüğünü de siz bulup çıkarmışsınızdır muhakkak! O zaman görülen ne oluyor? Yeni yönetim, denetim menetim derken, basbayağı endüstrileşme sürecini köstekleyen bir kasnak haline geliyor, hele buna devletin kendi yapacağı yatırımlarda gösterdiği acayip şüpheciliği eklerseniz, sorunun boyutları her vatandaşı ürkütecek derinlikler kazanmak-

tadır Zira bildiğiniz gibi o beğenmediğimiz iktidardan devraldıkları yatırımları yalnız sürdürebilmek için bile bunların yirmi milyar liraya muhtaç oldukları hesaplanmış, demek ki ne çok işe girişilmiş imiş, vay pahalı, vay israfı diye bunları da durdururlar mı?

Afyon ekimini yasaklamak, kerestecilik, yaş meyve ve sebzecilik yapmak, biraz da turizm ve işçi dövizi, kalkındık gitti öyle mi? sen onu babana yuttur!

Türkiye endüstrileşecektir. Demir çelik kompleksleri, alüminyum, bakır, petrol ve benzeri altyapı kuruluşları, barajları, elektrik santralları ve makinaları yapan fabrikalarıyla! Klasik gelişme sürecine uygun olarak bu atılıma girmiş olan sanayi burjuvazisi 12 Martı yükselen işçi isteklerini engelleyecek diye alkışlamıştı, dış pazar isteklerini köstekliediğini ve iç pazarı tıkadığını görüp şaşıyor. Şaşkınlığı gün geçtikçe öfkeye dönüşmektedir. Yoksa koskoca Odalar Birliği Başkanı: 'bu gidişle bankalar iflâs edebilir' der miydi?

Yaş bu iş.

Solu kurtarmak : 1

ÖNCE ATATÜRKÇÜLÜĞÜ

29 Eylül

Bildiğiniz gibi **Mustafa Kemal** sosyalist değildi ama, solcu bir devrimciydi.

Bu cümleyi yazar yazmaz, ne kadar çok kişinin ayağına bastığımı düşünüyorum. **Atatürk** demedim **Mustafa Kemal** dedim, bu bir suç. Bu yetmezmiş gibi, bir de adamı solcu devrimci yaptım çıktım. Hele bu yenilir yutulur şey değil! Ne yaparsınız, bazılarını öfkelendirse de, tarih gerçeklerini değiştirmek elimizde değil ki! Eğer solculuk siyasal yelpazede köklü toplumsal değişiklikleri öngören ve gerçekleştirmek isteyen tarafsa, **Mustafa Kemal** solcunun önde gidenidir. Yok öyle değil de, **Fransız Büyük Devrimi** ile siyasal sahneye çıkan **Jacobin**

ekibinin ve onların uzantısı olan **Radikal Sosyalistlerin** Fransız parlâmentosundaki niteliği ise, yine de öyledir.

Osmanlı toplumu ümmetçi, feodalımsı ve sultan egemenliğine dayalı bir toplumdu. Amasya Genelgesinden itibaren **Mustafa Kemal**'in kademe kademe ortaya serdiği, sonra da gerçekleştirdiği, halk egemenliği doğrultusunda bir düzen değişikliğidir. Ümmetçilik gider, ulusçuluk gelir. Teokratik yapı gider, lâiklik gelir. Osmanlı kafasına göre **Mustafa Kemal** bal gibi solcu olmasa, onu **«bolşevik»** boyasına boyamak mümkün mü olurdu? Bir yanda sultan iradesi, bir yanda hâkimiyet bilâ kayd-ü -şart milletindir sloganı! Bu ikincisinden yana olanlar, tarihsel gelişme süreci içinde, birincisinden yana olanlarca hep solcu sayılmışlardır.

Jacobin'ler de solcuydu, zira köklü düzen değişiklikleri ardındaydılar. Sonradan **Radikal Sosyalist Partisi,** hiç de marksist olmadığı halde, solcu bir partiydi. Bu partiden milletvekili olan **Victor Hugo**'nun **Meclis**'teki bir konuşmasını görmüştüm. Adının yanına (aşırı sol'dan) diye yazmışlardı. Bu partinin büyüklerinden **Herrlot Atatürk**'ün partisinin programını görünce kendi partisinin programından farksız olduğunu belirtmiştir. Şaştınız mı? Şaşılacak hiç bir şey yok! Zira **Mustafa Kemal 1917 Ekim** devrimi döneminde yaşamıştır ama, Osmanlı'da o zaman esen devrimcilik yelleri 1789 devriminden geliyordu: **Namık Kemal** ve **Tevfik Fikret,** iki özgürlük şairi, onun başucu şairleri olmuşlardır. Parolası da hürriyet/müsavat/uhuvvet! Bildiğiniz gibi bu **Büyük Fransız Devriminin** sloganıydı.

Demek ki, ister siyasal etkiler yönünden alınsın, ister tasarladığı ve gerçekleştirdiği düzen değişikliği yönünden alınsın, **Mustafa Kemal**'i «sağcı» sayabilmek olasızdır. Bunun böyle olduğunu gelmiş geçmiş bütün sağcıların derin düşmanlığı da göstermez mi? O halde, solu kurtarmak, geniş anlamıyla **Türkiye**'de Atatürkçülüğü kurtarmak demektir. Onun yanısıra elbette sosyal demokratlığı ve sosyalistliği. Çünkü tehlikede olan bütün bunların hepsidir.

Solu kurtarmak : 2

DEMOKRATİK SOL

30 Eylül

Önce Atatürkçü solu elden geçirsek mi?

Nedir Atatürkçü sol? Hadi ben ukalâlık etmiyeyim de, **Şevket Süreyya**'nın ana hatlarıyla verdiği ilkeleri aktarayım:

— Anti/emperyalizm. Yâni kayıtsız şartsız istiklâlcilik. Millî istiklâle hiç bir yabancı kuvvetin hiç bir suretle gölge vurmaması.

— Yabancı sermayenin iktisadî imtiyaz ve kontrollerine karşı kayıtsız şartsız direniş.

— Kayıtsız şartsız halk hakimiyeti. Millî iradeyi hakim kılmak.

— Millî misak sınırları içinde millî vatan.

— Millî gurur. Başka milletler karşısında her türlü aşağılık duygusundan silkiniş.

— Siyaseti bir spekülâsyon konusu değil, bir program, organ ve inşa işi olarak almak.

— Din ve dinî inançları mutlak olarak siyaset dışı bırakmak.

— Her türlü dogmatizme karşı direniş.

— Kelimecilik değil, aksiyon.

Kim kalkıp da **Mustafa Kemal** öldükten sonra partisinde dahi bu ana ilkelerin yaşatıldığını, dip militanlarına kadar ulaştırılarak bir kütle eğitimine gidildiğini öne sürebilir? Hiç kimse!. **Müdafaa-yı Hukuk** doktrini Kurtuluş Savaş yıllarında bırakılmış, hele 40 yıllarında **Mustafa Kemal'in Misak-ı Milli**'den sonra bir **Sây Misak-ı Millisi** gerçekleştirmesini beklediği partisi, faşizan bir bürokrat partisi olup çıkmıştı. Bizim kuşak **Mustafa Kemal**'in gerçek devrimci yanını okullarda değil, kendi başına okuyarak bulup çıkarabilmiştir. «Resmî» tutum, hâlâ daha bir çok çevrelerde sürdürüldüğünü gördüğümüz, «gardrop Atatürkçülüğü» idi ki, aslında bu, tanzimat batıcılığının yeni bir biçimde hortlamasından ibaretti. **Atatürk**'ün kökten değiştirmeci yanını görmeyip de, onu biçimsel atılımlardan yana sanmak önce partisini, sonra bütün ülkeyi yeni bir sömürgeciliğin

eşiğine getirip bıraktı. Tarih elbette bunun sorumlularını arıyacaktır.

Mustafa Kemal devrimciliğinin köklü bir düzen değişikliği esprisi içinde yeniden ele alınması için önce 27 Mayıs'ın olması gerekti, sonra da 27 Mayıs çevresinde bir fikir hareketinin oluşması. **Yön** dergisinde başlıyan 12 Mart'a kadar süregelen bu fikir hareketi Atatürkçülük diye ortaya sürülen yozlaşmayı kıyasıya eleştiriyor, günümüzün koşulları içinde gerçek **Mustafa Kemal** devrimciliğini arıyordu ama, benimsediği temel ilkelerin yanında çok önemli bir tanesini unutuyordu: Kayıtsız şartsız halk egemenliği, millî iradeyi hakim kılmak! 27 Mayıs'ın bir asker hareketi olarak başarıya ulaşması «Sandık demokrasisine» karşı bu yeni Atatürkçüleri ordu üzerine oynamak gibi tehlikeli ve yanlış bir yola sürüklemekteydi. **Mustafa Kemal'**in orduyla politikayı inatla birbirinden ayırdığını, devrimlerini ise başından sonuna meclislerle, hem de halk meclisleriyle yaptığını unutuyorlardı. **Mustafa Kemal**'in yönetiminde ordu vatanı emperyalistlerden temizlemiş, ondan sonra da savunmasında görevlendirilmişti. Osmanlı yapısına karşı yürütülen düzen değişikliğini «sivil» iktidar yapmıştı. Bu unutkanlık 27 Mayıs Atatürkçülerinin ağır yanılgısı oldu.

Atatürk'ün başlattığı düzen değişikliğini onun doğrultusunda geliştirmek isteyen ikinci sentez onun partisi içinde tasarlandı, el yordamıyla da olsa orada pişirilip kurtarıldı, gerek partinin genç kadroları gerekse halkın önemli bir bölüğü tarafından benimsenerek 60 yıllarının en etkili, en büyük ve iktidara en yakın Atatürkçü toplumculuğu haline geldi. Ortanın solu gibi hayli belirsiz bir kavramla yola çıkan hareket, 12 Mart öncesinde demokratik sol ve sosyal demokrat bir kapsam kazanmıştı, tıpkı Mustafa Kemal'in vaktiyle yaptığı gibi köklü bir düzen değişikliği istiyor, halkın oyuyla, halkın iradesini temsil ederek halkçı ve devrimci bir yönetimi gerçekleştirmeyi vaadediyordu. Bugün kurtarılması söz konusu olan sol akımlardan birisinin bu akım olması hem garip hem hazindir fakat ne yazık ki gerçektir.

Neden böyle oldu dersiniz?

ECEVİT ve EKİBİ

1 Ekim

Adı lâzım değil, Bakanlık etmiş ve partinin yüksek kademelerinde uzun süre çalışmış bir CHP'li «olağanüstü kurultay» hazırlıklarının telâşlı günlerinde bana şöyle demişti: «— **Ecevit**'e bir diyeceğimiz yok, onu ötekileri etkiliyorlar. **Demokrat Parti** esprisinde adamlar bunlar, oy elde edebilmek için halkın her istediği tavizi verebilirler.» Aslında bunları söyleyen ne uslanmaz bir bürokrat olduğunun kanıtını veriyor, ayrıca partiyi kemikleştiren kadroların ne kadar yanlış bir halkçılık anlayışı içinde oiduklarını gösteriyordu. Gittiler o kurultay'da yerle bir oldular. Bunu asla bağışlamadıklarını anlamak için 12 Mart sonrası olaylarını biraz derinden incelemek yeter de artar bile. Ama olayı sayışım bunu belirtmekten çok, CHP içinde beliren gerçekten Atatürkçü solculuğun kendi partisi içinde nasıl büyük bir engelle karşı karşıya olduğu.

Ecevit ve ekibi partiyi yenileştiriyor, ona deri değiştiriyor, Kurtuluş Mücadelesi yıllarının ve hemen sonrasının ruhunu veriyordu ama, partinin kırk yıllık yönetici kadrolarıyla ters düşerek bu işi yapıyordu. CHP Atatürkçülüğü değil, Atatürkçülük diye benimsediği yarı opportünist bir bürokrat egemenliği fikrini benimsemiş, bunu tanzimat işi bir batıcılıkla süsleyerek ülkeyi batılılaştırdım bile sanmıştı. Yanıldığını kabul etmek istemiyordu. Kaybettiği bunca seçime, gençliğin hemen hemen bütünüyle kendisini terketmesine rağmen! Gençliği partiye yeniden getiren kadro ise bir yandan bürokratların engellemesine uğrarken, solunda da bizzat gençlerle uğraşmak zorundaydı. Zaten ikinci handikapı da bu oldu.

TİP'in 69 seçimlerinde aldığı sonuçlar, soldaki gençlerin aşağı yukarı kütle halinde eylemci solculuk diyebileceğimiz patırtıcılığa kaymasına yaradı. Bir kere daha seçimle kestirmeden iktidar olanaksızlığı meydana çıkmıştı, oysa bir takım akıl hocaları, delikanlılara romantizmi bol, eylemi hatta fazla, fakat düşünce dozu iyice kıt kahramanlıklar ve başarı yolları öğütleyip duruyorlardı. Nitelkileri neydi, hâlâ bilmiyoruz. 12 Mart sonrasında hemen hepsi ortadan «toz oldular.» Yalnız açıkça gö-

rülen odur ki, en büyük başarıları sola yâni TİP ve **Ecevit** C. H.P.'sinin arkasına gelmiş gençliği, bu iki partiye düşman etmek oldu. Oradan itibaren **Ecevit** solculuğu harıl harıl solundaki kışkırtmalarla uğraşmak zorunda kalacak, bu yüzden de zaman ve enerji yitirecektir. Hele kadronun bu türlü siyasal mücadelede tecrübesiz ve hazırlıksız oluşu, halk ve seçmen karşısında değil, fakat pusuda bekleyen bürokrat kodamanlar karşısında açıklar vermesine yol açacaktır.

Tecrübesizlik, iki şeyde görülüyordu: Önce demokratik sol düşüncesinin öteki solcular kadar ustalıkla ve başarıyla sistematik hâle sokulup yaygınlaştırılamamasında, sonra yönetici kadroların sonradan tehlikeli olabilecek bazı unsurlara gerekli sertliği gösterememesinde! Yine de demokratik sol Türk siyasal hayatı için olağanüstü önemi olan sloganlar getirdi, halka benimsetti, ayrıca üreticiler kurultayı, topraksızlar kurultayı gibi yeni ve sağlam temelli çalışmaları başardı. Sosyal bir demokrasiye doğru, Atatürkçülüğün ne yolda geliştirilmesi gerektiğini bildirgeleri, **Ecevit**'in kitaplarıyla verdiler. En büyük anlayışsızlığı da, Atatürkçü solculuğun öteki **ve** en yalnış tutumu benimseyen kanadından **(Avcıoğlu, Aksoy, Selçuk** v.s.) gördüler.

Ecevit ve ekibi, **Türkiye**'de Atatürkçü solculuğa iktidar yolunu açan adamlardır. Bugün sosyal demokrat esprisinin kabul edilmesi fakat CHP. dışına itilmek istenmesi, gerçekte, bu espriye iktidar yolunun kapatılmak istenmesidir. Fakat dip militanları tamamen **Ecevit** esprisinde bir partiden eski bürokrat CHP.-yi çıkarmak hayli zor olacağa benzer. 12 Mart sonrasında en az kirlenen, hatta kirlenmeyen kadrolar **Ecevit**'çilerdir. Üstelik haklı çıkmak gibi önemli bir koz ellerinde bulunuyor.

Peki ya sosyalistler?

Solu kurtarmak 4

SEÇİM SOLU UMUTSUZLUĞA DÜŞÜRÜNCE...

2 Ekim

Bir tarihte bir yolculukta sonradan MİT Müfettişi olduğu-

nu öğrendiğim birisini tanımıştım, **«Godot'yu beklerken»** piyesindeki «müthiş komünistliği» nasıl farkettiğini anlatarak öğünüyordu. Güvenlik örgütlerinin sola bakışı bu ters açıdan olunca ülkemizde ortanın solundan aşırı sola herkesin «komünistlik», hem de «yabancı ajanı, hain komünistlik» sepetine konulmasına şaşmamak gerekir. O müfettiş'e **«Godot»** piyesine en çok saldıranların komünistler olduğunu nasıl anlatırsın? Şimdi de şöyle bir çıksanız Ecevitçiliği kızıl komünistlik sanan az mı sorumlu ve yetkili bulursunuz?

Burda Türk sosyalizminin eskiliği ve kökleri üzerinde tartışmaya girecek değilim. Bilmeyenler bilenlerden öğrensin. Yalnız 40 yıllarından bu yana aralıksız «hain komünistlerden», bunların Türkiye'yi yıkmak için kurdukları komplolardan söz edildiği halde, en büyük komünist tutuklamasında bütün zorlamalara rağmen bu kişiler 200'ü geçmemiş, «komünist» denilen zararlı faaliyet ise üniversite öğrencileri ile biraz sanat çevreleri ve bir iki sendikanın içinde kalmıştır: CIA örgütlerinin dünya komünistliğini rakamlandırdığı raporlarda Türkiye için 5000 rakamını uygun görmesi nüfusu kırk milyona yakın bir ülkede bu öcünün gerçekte gösterildiği kadar önemli olmadığını pek açık gösterir.

Ama belirli bir tip yöneticilik için öcülere gerek vardır, önemini büyütmek için de, ortanın soluna, hatta liberal sola kadar ele ne geçerse torbanın içine atılarak tehlike büyütülür. (Son operasyonlarda da öyle yapılmadı mı?) Gerçekte Türk sosyalistleri, 40 yıllarından bu yana sonradan gerçekleşip yasalara giren demokratik ne varsa onu istemişlerdir. Bir meraklısı çıkıp da **Türkiye Sosyalist Partisi**'nin tüzüğünü ve programını incelese, orada istenen şeylerin bugünkü Türkiye'nin gündelik gerçekleri olduğunu görecek, ama isteyenlerin uzun yıllar «hain komünist» sayıldığını bilemiyecektir. **Tan** gazetesi komünist diye yıkılmıştır ama, istediği çok partili bir demokratik düzendi. **Türkiye Sosyalist Partisi** sendikaların kurulmasını, tek dereceli serbest seçimi, fikir özgürlüğünü, toprak reformunu filân istiyordu. Öteye gitmeye ne hacet canım, TİP kuruluşunda ve uzun yıllar boyunca 61 Anayasası'nın uygulanmasından başka ne istemiştir. Demek ki Türk sosyalistleri aslında gerçekçi ve uzak görüşlüdürler. Önce dediklerine kötü gözle bakılsa bile, sonunda söyledikleri olmaktadır.

Bunu bir kalem geçtikten sonra, tek sosyalist kuruluş

olarak TİP'in çok yakın zamanlara kadar, birinci planda özgürlükçü bir demokrasi düzeni içinde örgütlenmek ve programını yaymaktan başka şey düşünmediğini sanmak için sebep pek çoktur. Zira özgürlük içinde fikrini söylemek ve örgütlenmek birkaç sosyalist kuşağı için en büyük ülkü olmuş, bunun gerçekleşmesi hepsini rahatlatmıştı. 65 seçimlerinde TİP., sahiden Türkiye'nin üçüncü büyük partisi olmak şansına sahip bir parti olarak görünüyor, politika alanına giren hemen bütün gençleri miknatıs gibi çekiyordu. Eğer 69 seçimleri daha parlak olsa, ya da arada geçen dört yıl içinde, biraz güneyimizdeki askerî arap rejimlerinden, biraz güney **Amerika**'dan, epeyce de 27 Mayıs hareketinden esinlenen aktivist gruplar saptırıcı bir propaganda ve eyleme girmese, hiç şüphesiz bu böyle sürüp gidecekti. Ama seçimler parlak sonuç vermedi, AP. zaferi solu umutsuzluğa düşürdü, bu umutsuzluğu ise «kestirme yolcular» sömürerek sosyalizmi teorisinden, bir anlamda kendi kendisinden kaydırdılar.

TİP.'ten gençler terorist ve aktivist eylemlere kaydılarsa, TİP usul usul bölücülüğe kaydıysa, asıl neden, birinciler için «Sandıktan çıkabilmek olasızlığı», ikincisi içinse karanlık ve tehlikeli yoldan «sandığa daha fazla oy sağlayabilmek» umudu idi. Peki, o olasızlık nasıl oluyordu da bazı kalemlerce gençlere yakın bir olabilirlik halinde sunuluyor, buradan da Türk toplumsal koşullarına uymayan yanlış eylemlere gidiliyordu?

O bambaşka bir hikâyedir.

Solu kurtarmak : 5

YABANCI "ÇÖZÜMLER"

3 Ekim

Öğrenciler ilk boykot hareketlerine giriştikleri za hiç unutmuyorum, ben buna «tembel öğrenci» hareketi demiştim. Öyle tutarsız ve ipe sapa gelmez şeyler istiyorlardı ki zaten başkasını demek tuhaf olurdu! Henüz kendi sorunlarının bilin-

cine varmamıştılar, batıdaki öğrenci hareketlerininse anlamını kavrayamıyorlardı. Galiba hiç bir zaman da doğru dürüst kavrıyamadılar.

Batı'daki öğrenci hareketlerinin belirleyici öğeleri nelerdir, düşündünüz mü hiç? Toplum ikinci endüstri devrimini yaşıyor, tam anlamıyla tüketim toplumu, eğitim bunun gerisinde kalmış ve öğrenciye geleceği için hiç bir garanti sağlıyamıyor, toplumu değiştirmek iddiasıyla ortaya çıkmış en devrimci siyasal kuruluşlar giderek kurulu düzenin bir parçası haline gelmiş, yırtıcılıklarını yitirmişler. Bu atmosfer içinde öğrenci toplumuna yabancılaşıyor ve başkaldırıyor. Bunlar toplumsal ve ekonomik öğelerse, bir de kuramsal öğeleri işe katacaksın. O kuramsal öğeler ki bir bölüğü eski troçkist ve anarşist hareketlerinden, bir bölüğü **Mao'nun** düşüncesinden, bir bölüğü de **Ernesto Guevera** ile **Fidel Castro**'dan geliyor. Tabiî, bunlara **Herbert Marcuse**'ü eklemeyi unutmamak gerek!

Şu özet tablonun dikkati ilk çeken yanı nedir dersiniz? Hemen söyliyeyim, bu öğrenci hareketleri ve dayandıkları kuramsal açıklamalar daha başlangıçtan **anti-sovietique,** yani Rusya'ya karşıdır. Bu o kadar böyledir ki 67/68 yıllarında öğrenciler ve vahşi işçi grevleri Avrupa başkentlerini birbirine katarken, **Moskova**'ya bakıp hizaya gelen bütün komünist partileri gençlere karşı çıkmışlardır. Hareketin dikkati çeken ikinci yanı belirli bir disipline bağlı olmayışı, ayrıca içinde oluştuğu toplumun öteki katlarıyla bağlantı kuramayışı idi.

Peki, **Türkiye** endüstrinin son aşamasına ulaşmış bir ülke değil, tam anlamıyla tüketim toplumu sayılmaz, kuramsal olarak da troçkist ya da anarşist etkiler altında değildir de ne demeye bizim öğrencilerimiz de aktivizm ve terorizm çıkmazına dalmışlardır? Bizdeki harekete başka yandan yanaşmak gerekiyor sanıyorum. Gençlerin bu çeşit eylemlere sokulması gerçekte 69 seçimlerinden sonra kesinleşmiştir. Başka türlü söylersek, Türkiye'de köklü dönüşümler gerçekleştirebilecek sol bir iktidarın yakında sandıktan çıkabileceği umudu kırıldıktan sonra. O zamana kadar politikaya bulaşmış olan öğrenciler, ya CHP.'nin ya da TİP'in gençlik kollarında çalışmakla yetiniyor, pek pek Fikir Kulüplerinde tartışmalar yapmayı, arasıra da fabrika ya da köylerde çalışanlarla temasa geçmeyi, bir de anti-emperyalist mitinglerde tam bağımsızlık için ba-

gırıp çağırmayı yeterli buluyordu. Ama seçimle yakın bir başarı umudu uzaklaşınca.

... birden bire dışardan **Çin** ve **Küba,** içerden ise 27 Mayıs örnekleri bazı akl-ı evveller tarafından onlara çıkar yol olarak önerilmeye başlandı. Öyle ya **Castro** ve **Guevera** yedi sekiz kişi dağa çıkıyor, **Küba**'yı fethetmiyorlar mı? **Mao** köylülerle bu işi dağlarda oluşturmuyor mu? Hadi onu bırak, 27 Mayıs'ta silâhlı bir avuç adam iktidarı şıp diye ele geçirmedi mi? Bu yabancı çözümlere bir de güneyimizdeki ülkelerde birbirini izleyen hepsi de birbirinden «sosyalist» ama hepsi de birbirinden pasaklı darbeleri eklediniz mi, hele bir de **Filistin**'i kurtaracak gerillaların serüveniyle kendi serüvenleri arasında paralel kurdunuz mu, o çocuk ne yapar?

Hiç bir şey yapmasa, heyecanlanır. Bilgileri ve tecrübesi objektif koşulların belirleyici niteliğini araştırmaya yeterli değildir. **Türkiye**'nin **Küba** ya da **Çin** olmadığını düşünemez, 27 Mayıs'ın gerçek açıklamasını bile henüz doğru dürüst yapmamıştır, hele objektif olarak ülkemizin hangi aşama içinde olduğunun farkında değildir. Ona yol gösterenler de yalan yanlış şeyler ileri sürer, işlerine en fazla öylesi geldiği için sıkılmadan tarihsel ve toplumsal gerçeği yadsıyarak «Millî Demokratik Devrim» yolunu önerirler. Türkiye'nin bu yoldan daha 1920 yıllarında geçtiğini bile bile. Ya da bilmeyerek.

İyi ama amaçları nedir?

Solu kurtarmak 6

SİLÂHLI EYLEM GEÇERSİZDİ

4 Ekim

İsterseniz soruna öteki tarafından yanaşalım: 12 Mart öncesinde eylemci öğrencilerin öteki solcu hareket ve kuruluşlara karşı tutumu neydi? Bu sorunun cevabı gençleri silâhlı eylemciliğe, zorbalığa itenlerin bilinçli ya da bilinçsiz amacını hemen ele verir. **Dev-Genç** açıkça **TİP**'i ve **Sosyalist Genç-**

lik Örgütlerini «revizyonist»likle, Demokratik sol'u ve sosyal demokratları ise «burjuvalık» ve «opportünizmle» suçluyordu. **Mehmet Ali Aybar** «hain», **Aren/Boran** «revizyonist ve opportünist», **Ecevit** «küçük burjuva»dır artık. Dahası var, kendi aralarında bölünmüşler, birbirlerini karalamaya başlamışlardır. Şimdi Sıkıyönetim mahkemelerinde şu hücre bu hücre diye yargılananlar gerçekte birbirleriyle eylem rekabetine girmiş rakip iç hiziplerdir. İşte 69 seçimlerinde umutsuzluğa düşmüş solcu öğrencilere «kestirme iktidar» vaadedenlerin gençleri getirdiği yer.

Hemen görülen şudur: Bir kere biriken gücün yasa içi toplumcu güçlerin arkasından çekilmesi özellikle istenmiştir. Böylelikle o güçlerin zayıflatılmasına çalışılmıştır. Öyle ya ardında gençlik olmıyan parti neye yarar? Kendi başına kalan gençlik ise takatını aşan eylemlere sürülmüş, bilgiden, düşünceden, toplumsal yöntemlerden gittikçe uzaklaşarak, sonunda işi banka soymağa, adam kaçırmaya kadar götürmüştür. Öteyandan, halka mal olmağa başlamış toplumcu liderlerin çürütülmesinde gençler kullanılmış, **Mehmet Ali Aybar**'ın ve **Ecevit**'in birden çalışan halk yığınlarına karışıveren adları gençlerin ağzıyla yuhalanmıştır. Zira bu delikanlılar, önleri sıra gider görünen kılavuz kargalara uyarak, ağa ve komprador ittifakına ve işbirlikçilere karşı feodal yapılı, henüz kapitalizme geçememiş «muhayyel» bir Türkiye'de emperyalizmle kurtuluş savaşına hazırlanmaktadırlar. Oysa önce durumu değerlendirmeleri yanlıştır.

20. Yüzyılın sonlarına doğru, eğer işçi hareketlerinin, ya da ulusal bağımsızlık savaşlarının ulusal sınırlar içinde değil de yeryüzü ölçüsünde ele alınması gerekiyorsa, emperyalizmin ya da uluslararası kapitalizmin de ulusal sınırlar içinde değil uluslararası ilişkiler içinde ele alınması gereklidir. Sadece bu bile Türkiye'de gelişmelerin nasıl geopolitik verilere göre değerlendirilmesi gerektiğini gösterir ya, ayrıca buna son yirmi beş yıl içinde Türk ekonomik yapısındaki köklü değişmeleri de eklemek, kompradorun yanısıra sanayici burjuvanın ulusal bir gerçek olarak belirdiğini, hatta tüccar'la sanayici arasında bir çekişmenin başladığını katmak gerek! Gençler ülkey[illegible] rebeyler elinde, ya da asya tipi üretime bağlı sanadursun, Türkiye bazı sanayi dallarında ihtiyacının üstünde üretim yapan bir pazar ekonomisi yaşıyor. Memleketin ulusal geliri sü-

rekli artma içindedir ve dağılımın kötülüğüne rağmen en kötü durumdaki köylülük bile otuz yıl öncesine oranla kendisini «efendi» saymaktadır. Gelişme klâsik şemaya uygun olarak yürüdüğü için üretim güçlerini ulusal burjuvazi geliştiriyor, ve benzeri hallerde daima olduğu gibi de işçi sınıfını ve köylülüğü ardınca sürüklüyor. Bu koşullar altında **Marighella** ya da **Bayo**'nun yazdıklarını, **Regis Debray**'nin söylediklerini Türkiye'ye uygulamağa kalkışmak düpedüz harekete serüven niteliği aşılamak, onu halk yığınlarından soyarak onlara karşıt düşürmek demek! İşte bunu yaptılar ve bunu yaptıklarını da dağda bayırda adlarına savaştıklarını iddia ettikleri köylüler işçiler tarafından yakalanınca ancak anladılar. Ama iş işten geçmişti.

Şöyle desek nasıl olur? Silahlı eylem yolu Türkiye için geçersizdi, yanlıştı, zira Türkiye üçüncü dünya ülkeleri arasında bu çeşit elverişliliklerden en uzak ülkelerden birisiydi, ama, şurasını da unutmamak lâzım, aynı yol 60 yılları içinde bu işe en elverişli görünen ülkelerde dahi başarısızlıkla sonuçlanmıştır: **Guevera Bolivya**'da, **Marighella Brezilya**'da öldürüldü. **Tupamaros** şiddet hareketlerinden vazgeçti, vs, vs.

Peki ya 27 Mayıs örneği?

Solu kurtarmak : 7

ORDU HEM ATATÜRKÇÜ HEM SİYASETÇİ OLAMAZ

5 Ekim

27 Mayıs hareketi bir bakıma **Nasır** hareketinden, bir bakıma **Güney Amerika**'daki askerî rejimlerden esinlenmiş görünüyor ya, aslında **Türkiye** için askerî komitaların rejime müdahalesi ya da siyasete bulaşması yeni bir şey değildir ve bunun modelini dışarıdan aramağa hiç de ihtiyaç yoktur. Nedeni de belli: **«İttihat ve Terakki»** komitası, başlangıçtan itibaren as-

kerler tarafından kurulmuş ve yönetilmiş bir komita'dır, **Niyazi**, **Enver** ve **Cemal** beyler, hepsi birer «zabit»tirler, zaten **Balkan Savaşı** sonuna kadar da «Cemiyet»le «ordu» içiçedir. Demek 27 Mayıs için dışarıdan örnek aramak gereksiz. Yalnız...

Türk ordusu hem Atatürkçü hem de siyasetçi olamazdı. Zira kendisi de **İttihat ve Terakki** komitasının üyesi olan **Mustafa Kemal Paşa**'nın, daha bu cemiyetin ikinci kongresinde «askerlerin politikaya karışmaması» tezini öne sürdüğü, tam kabul ettiremeyince de cemiyet üyeliğinden handiyse çekildiği bilinmektedir. **Mustafa Kemal** bu kongreye **Trablusgarp** murahhası olarak katılmış, çok da dikkati çekmiştir. (1909) Sebebi de savunduğu tez ki, esasını **Şevket Süreyya** şöyle anlatıyor:

«... Ordu mensupları cemiyet içinde kaldıkça hem parti kuramayacağız, hem de ordumuz olmayacaktır. Mensuplarının çoğu cemiyet azası olan III. Ordu, günün manasıyla modern bir ordu sayılmaz. Orduya dayanan cemiyet de millet bünyesinde kök salamamaktadır. Bunun için bir an evvel cemiyetin muhtaç olduğu zabitleri veyahut cemiyette kalmak isteyen ordu mensuplarını istifa suretiyle ordudan çıkaralım. Bundan sonra zabitlerin ve ordu mensuplarının, herhangi siyasî bir cemiyete girmelerine mani olmak için kanunî hükümler koyalım.»

Herkesin de bildiği gibi o kongrede **Mustafa Kemal**'e **Edirne** delegesi **İsmet Bey** de katılmış, her iki asker, askerlerin siyasetle uğraşmasına her zaman karşı çıkmıştır. Zira onlar ordunun siyasete bulaşınca savunma görevini aksatacağını ileri sürüyorlardı. İki üç yıl sonra gelen **Balkan Bozgunu** fikirlerinde ne kadar haklı olduklarını feci bir şekilde kanıtladı. Bunun üzerine **Enver Paşa,** biraz da Alman uzmanların önerisiyle orduyu siyasetten temizleyerek, Balkan Bozgunundan bir iki yıl sonra, aynı orduyla **Çanakkale**'nin yaratılabileceğini gördü.

Mustafa Kemal Paşa Millî Mücadele sırasında da orduyu siyasetten ayırmak yolunu tutmuş, Cumhuriyet ilânından sonra ise bunu Cumhuriyet ordusunun baş ilkesi haline getirmişti. Bu bakımdan hem Atatürkçülüğü savunmak, hem de politikaya müdahale etmek kolay bağdaşır şeyler değildi. Öyle sanıyorum ki **Türkeş** ve Ekibinin daha ziyade **Nasır'ı** örnek edinir görünmeleri buradan doğmaktadır. Çünkü gerçek bir Atatürkçü olan **Cemal Gürsel,** müdahalenin daha ertesi günü çekilmenin yollarını araştırmaya başlamış, demokrasiye dönüş için zemin yapmağa çalışmıştır. Anayasa'nın halk oylamasıyla ka-

bulünden sonra seçimlere gidilmesi ve iktidarın hemen sivillere devri Atatürkçülüğün temel ilkelerine uygun ve 27 Mayıs'ın galiba en büyük tarafıdır.

Oysa 27 Mayıs'ı hazırlayanlardan önemli bir kısmı «gidici» değillerdi. İktidarda kalmak ve reform saydıkları bazı şeyleri gerçekleştirmek istiyorlardı. **Nasır** öyle yapmamış mıydı? Güney **Amerika**'daki bazı reformcu generaller öyle yapmıyorlar mıydı? Yapıyorlardı ama başarı şansları ne oluyordu, burasını kurcalayan yoktu pek!

Solu kurtarmak 8

ORDUYU İŞE KARIŞTIRMAK...

6 Ekim

Albay Nasır'ın **Kral Faruk**'u devirerek iktidarı ele geçirmesi için CIA'nın hayli yardım ettiği şurda burda çok söylenmiş çok yazılmıştır. Bizi olayın **o** yanı ilgilendirmiyor. İlgilendiren devrimci, reformcu ve yenilikçi sloganlarla gelen Nasır rejiminin, Nasır öldüğü zaman, ülkeyi aşağı yukarı tamamen Rus nüfuzunda, topraklarının önemli bir kısmı İsrail işgali altında, iki kere bu ülkeye yenilmiş ve ulusal geliri adam başına 200 doları ancak bulan bir halde bırakmış olmasıdır. **Le Monde, Nasır**'ın ölümü dolayısiyle hazırladığı özel sayıda, ne tarafından tutsanız, adı efsaneleşmiş bu adamı «başarılı» gösteremeyeceğinizi yazıyordu!

Nasır öyledir de, hemen şu yakınlarda adı bütün ajans bültenlerini dolduran **Bolivya**'lı General **Juan Jose Torres** öyle değil midir? Hem **Torres,** sonradan dayanmak zorunda kalacağı siyasal kuruluşu kendisi yaratmak zorunda da kalmadı **Nasır** gibi, hem işçi kuruluşlarının önemli bir kısmı, hem de öğrenciler onu desteklediler ama, iktidarda ancak kısa bir süre kalabildi, «halka dönük» fazla bir şey de yapamadı. Sebebini arıyacak olursanız, yine **Mustafa Kemal Paşa**'nın **İttihat ve Terakki Komitası** için söylediği müthiş laflarda bulacaksınız:

«Mensuplarının çoğu cemiyet (parti) azası olan ordu günün manasıyla modern bir ordu sayılmaz. Orduya dayanan cemiyet (parti) de millet bünyesinde kök salamamaktadır.»

Atatürk'ün mantık çerçevesi içinde böyle açıkladığı gerçeği sosyolojik olarak açıklamak istediniz mi, ne diyeceksiniz? Toplumun gelişme aşamaları içersinde oluşmamış, halk yığınlarının bilinçli ve etkin çabasıyla yürütülmemiş evrim ve reform çabaları ancak yüzeyde kalırlar, yüzeyde kalan çabalarınsa uzun süre verimli oldukları pek görülmemiştir. Atatürk'ün bütün başarısı, devrimini daha başlangıcından başlıyarak halka maletmeğe gayret etmesi, halkın elinde silâhla düşmanı kovmaya bizzat katılmasıyla bunu somutlaştırmış olmasıdır. Atatürk devrimi yanında Nasır'ınki düpedüz bir darbe, Güney Amerika'da olanlarsa darbeden de kötü çıkışlardır. **«İttihat ve Terakki»** bile şiddetle merkezileştirilmiş örgütüne, halkın belirli bir bölüğünü etkilemiş olmasına rağmen, eninde sonunda sultanların yüzyıllarca yaşattığı bir imparatorluğu on yıl içinde batırmamış mıdır?

O halde sorunun yöntemini nasıl koyacağız? 50 yılları boyunca palazlanan özel sektör, «her mahallede bir milyoner yaratmak» esprisi bürokrasinin, bu arada ordunun yoksullaşmasına, ulusal gelirden hakkı olan payı alamamasına yol açmış, **Menderes** gibi bir liderin sivri ve Anayasa'ya uygun düşmeyen davranışları 27 Mayıs'ın haklı gerekçesini hazırlamıştır. Ama **Türkeş** tipi bir lider iktidarı sürdürebilseydi. 70 yılları başında **Türkiye**'nin şimdi bulunduğu ekonomik ve siyasal durumdan daha iyi bir durumda olacağını belirten hiç bir sağlam kanıt yoktur. Şu halde, 12 Mart öncesinde, öğrenci takımının ve bazı aydınların, orduyu işe karıştırmak istemeleri toplumsal koşulların itişinden çok kafalarındaki belirli bazı hayalleri gerçekleştirebilmek için orduyu itici güç olarak kullanmak hesabına dayanıyordu. Çirkin, gerçeklere uymıyan, en önemlisi toplumsal ve bilimsel açıklaması olmıyan bir hesaptı bu. Fikirlerini halka ve millete mal edemeyenlerin, güçlü olan aracılığıyla iktidara konmak istemesi gibi bir şeydi. **Atatürk**'ün siyaset dışı tutulmasında fayda gördüğü güç, hem de yanlış bir tarafından [illegible] bulaştırılmak isteniyor giblydi. 12 Mart biraz da bunun tepkisidir.

Buradan şu çıkıyor: Silâhlı eylem Türkiye için ne kadar geçersiz idiyse, orduyu işe karıştırarak iktidar arayan solcu

bir komitacılık da o kadar geçersizdi. Nitekim aydın ve öğrencilerden böyle bir yolu hal şekli sananlar, çok kötü bir şekilde yanılmış olduklarını bizzat silahlı kuvvetlerin böyle bir davranışa gösterdiği şiddetli tepkiyi görünce anladılar. 27 Mayıs'ın gerçeği **Türkeş**'te değil **Gürsel**'deydi, çünkü onun formülü hem **Atatürk**'ün ilkelerine uyuyor, hem de **Türkiye**'de gelişmiş koşulların gerektirdiği toplumsal ve siyasal sentez oluyordu.

Solu kurtarmak 9

SOLU YÖNETENLERİN SORUMLULUĞU

7 Ekim

Adına basında anarşizm, yapanlara da anarşist dendi ama, bizde görülen silâhlı eylemciliğin, işi zorbalığa vardıran örgütçülüğün adı siyasal sözlükte terorizm ve aktivizm'dir. Anarşistler arasında da aktivist ve terorist olanlar çıkmıştır ama, gerçekte **Proudhon**'dan **başlayıp Bakunin Kropotkin** çizgisini izleyen, **Maletesta** ve **Stirner**'e ulaşan anarşizm aslında bireyci bir tür sosyalizmdir, bizde görülen vurkırcılıkla ilgisi de, ilişkisi de yoktur. Kısaca özetlediğimiz gibi, bizde beliren, umutsuzluğun doğurduğu bir şiddete başvurma hareketidir, bunu öğrencilerin ve gençlerin bir kısmı **Guevera** ve **Mao**'ya dayayarak açıklamak istemiş, öteki bir kısmı da kısmen **Atatürk'e** kısmen de **Nasır** ve öteki darbecilere dayayarak doğru ve haklı göstermeğe çalışmıştır.

Yanlışlıkları olaylarla anlaşılmıştır. Fakat metodoloji yönünden yine de üzerinde durulacak bir yan görmüyor musunuz? Ben görüyorum: dikkat edilirse görülür ki, gerek birinciler gerek ikinciler objektif koşul çözümlemelerinden hareket ederek, halkı birinci derecede ilgilendiren köklü aşamaları halka benimsetmeyi değil, daha çok **blanquist** diyebileceğimiz bir davranışla, kestirmeden iktidarı ele geçirmeyi kuruyorlar. Bunun

yöntemsel yanlışı, geniş ölçüde ekonomik ve toplumsal olan bir sorunu, ekonomik ve toplumsal bir planda değil, politik bir planda çözümlemek istemekte değil mi? Yine Mustafa Kemal'i örnek alınız, eğer o, Millî Mücadele süreci içinde aydınları, halkı ve eşrafı toplumsal ve ekonomik olarak yapacağı radikal değişikliklere hazırlamamış olsaydı, yüzyılların ağırlığını taşıyan Halife'yi bir çırpıda sepetleyebilir, padişah egemenliği fikrinden halk egemenliği fikrine paldır küldür geçebilir miydi? Geçemezdi. İktidarı almak belki zordur, ama önemli değildir bence, asıl önemli olan iktidarda kalmak, iktidarı kullanabilmektir. Bu da halkın, geniş ölçüde milletin, ekonomik ve toplumsal katkısıyla gerçekleşir. Bu bakımdan, günümüzde Türk aydınlarının birinci işi halkı hemen kendi yanında saymak hafifliklerine düşmeden, önce onun nerede olduğunu ve neden orada olduğunu aramak bulmak olmalıdır. Halk sağcı partilere oy veriyor diye, onun namı hesabına ama ondan habersiz iktidar peşine düşmelerin akılsızca bir iş olduğunu görebilmek için, 12 Mart'ın gelmesini beklememeliydik.

Şimdi burada önemli bir nokta ortaya çıkıyor. Türkiye'de sol'u yönetmek, sola strateji ve yön vermek iddiasıyla ortaya çıkanlar, 1960'tan itibaren aydınlık, temiz ve halka doğru açılan bir hareketi darmadağın etmek sorumluluğunu taşımaktadırlar, bunu bilmeliyiz. Üniversiteli genç, sendikalı işçi, tarım ırgatı vs. işin incesini bilemezlerdi, tartışmasını yapamazlardı ama, sol'u saptırmak ve karaya oturtmak konusunda kılavuzluk edenlerin ekonomi politik bilgilerini daha iyi kullanmaları, Türkiye'nin geopolitiğini daha iyi değerlendirmeleri, asıl önemlisi Türk halkının gerek toplumsal durumunu, gerekse psikolojik tavrını hesaba katmaları gerekmez miydi? Öyle sanıyorum ki, önümüzdeki yıllarda, bu konunun tartışması yapılacaktır.

Olan olmuştur, şimdi eldeki verilere göre bir durum değerlendirmesi yapmak zorundayız. Önce, toplumsal ve ekonomik bir sorunu siyasal ya da askerî plânda, serüvene çok yakın atılganlıklarla çözmeye kalkışmak kapısını kesinlikle kapamalıyız. Sonra doğru dürüst toplumsal incelemelere gidip, ekonomik yapısını gözönünde tutarak ülkemizin hangi kapitalizm aşamasında olduğunu belirlemeliyiz. Avrupa Milletler Topluluğuna ve **Ortak Pazar**'a kaynaşmış, sanayicisi mal satmak yani iç ve dış pazar ihtiyacında olan bir Türkiye'nin, yıllardır bazılarınca

kafmıza kakılmak istenen **Ghana**'dan da geri Türkiye olmadığını bilmeliyiz.

Ondan sonra örgütlenmek sorunu gelir.

Solu kurtarmak 10

KÖTÜMSERLİK GEREKMEZ

8 Ekim

Çoğuna sorun soruşturun, «örgütlenmek» dendi mi iki üç adam bulmak başını sokacak bir odayla iki üç iskemle ve bir büro sağlamak sanır. Yanılmıyorsam **Andre Malraux**'dan okumuştum, örgütten önce gelen bilinçlendirmektir diyordu. Ben de şunu ekliyeyim, bilinçlendirmeyse önce toplumsal durum ve ortamın sağlam bir çözümlemesini sonra da buna dayanan sağlıklı bir propagandayı gerektirir. 60/70 arasında yanlış çözümlemeler yapılmış, yanlış propagandalara gidilmiş, en önemlisi de heyecanlanmakla bilinçlenmek bir tutulmuştur. Oysa heyecan duygusaldır geçer, bilinç ussaldır, kalır. Bu ikincisine ulaşılmadıkça, örgüt çabaları boşa gitmeye mahkûmdur.

Türk toplumu, 70 yıllarına hızlı bir kapitalistleşme süreciyle girmektedir. Sanayi burjuvazisinin hem ulusal gelire katkısı artıyor, hem de sanayiin ulusal ihracata. **Demirel** döneminde, ticaret ve sanayi burjuvazisi, taşra esnafı ve tüccarı, bürokratları iktidar yolundan iyice uzaklaştırdıklarından emin, kendi aralarında çekişmeye başlamışlardı. Sanayi burjuvazisi, bir yandan taşra eşrafını bir yandan tüccarı ikinci plana sürmeye uğraşıyordu. Sanayiciler de kendi aralarında ulusal olanlarla montajcıların çekişmesi içindeydiler. Bu yukarı katlardaki çekişme, aşağılarda biraz biraz üretici köylünün, biraz biraz da sendikalaşmış işçinin gözünü açmasına yol açtı ki, o kadarı, ötekilerin hepsinin dehşete düşmesine yetti. 12 Mart bürokrasisinin bir sürprizi olarak kapıkulu karakterli bir yönetici ekibi iş başına getirince, tüccar ve sanayiciler önce sevindiler, zira bürokrasinin üretici ve işçi taleplerini kısıtlayacağını, kendile-

riniyse serbest bırakacağını sanıyorlardı. Birinci tahminleri oldu, fakat ikincisinde yanılmışlardı.

Bürokrasi, yüzyıllık geleneğe uygun olarak, ülkemizde üretimin anahtarını elinde tutmak istiyor, ulusal gelirden aldığı payı ise genişletmek! Bu da, ister istemez, şimdiki yöneticilerle sanayici ve tüccarların kapışmasına yol açacak! Kapıştılar bile. Görüldüğü kadarıyla sadece yabancı sermayeye bağlı montaj endüstrileri bürokrat yöneticilerden yanadırlar. Ondan gerisi **Demirel** tipi bir liberalizm için yangır yas bağırıyor, tabii bu da **Demirel** döneminde birbirine giren tarafların, şimdi yeni yöneticilere karşı birleşmesine yol açıyor. Bu birleşmenin **Demirel** arkasında olmasını istemiyorlar ama, galiba başka çareleri de yok. Meğer ki **Demirel AP.**'nin başından düşürüle!

Şu kısacık çözümleme bile gösteriyor ki, Türkiye'de sola temel olacak işçi, köylü, dar gelirli halk henüz bu iktidar çekişmesine «taraf» olacak güçteyse bile toplumsal bilinçte değildir. Objektif ortam bu olunca, örgütlenme ya da eylemi «iktidar» hem de kestirmeden iktidar amaçlayan bir «sıçrama» biçiminde tasarlamak galiba yanlışların en büyüğü olur. Önce halk yığınlarına objektif durum (Düzenin bozukluğu, gelir dağılımının sosyal adalete aykırılığı, vs.) olanca aydınlığıyle anlatılmalı, işçinin, köylünün, dar gelirlinin, yoksul aydının desteği sağlanmalıdır. Ancak bu destektir ki yurt çapında ve derinlemesine bir örgütlenmeyi olası, bu örgütlenme ile gelecek olan seçim yoluyla iktidar mücadelesini geçerli kılar.

Böyle bir sonuç, heyecanlı, şimdiyedek hep kolay başarı palavraları dinlemiş delikanlılara kötümser ve umut kırıcı görünebilir ama, gerçeklere uygundur ve gerçekçidir. On yılı bile bulmayan bir «birikim»le, yalan yanlış edinilmiş bilgiler, sindirilmemiş, çoğu da yanlış bellenmiş kuramsal görüşlerle serüvencilerin ardına düşüp «sıçramalara» kalkışmanın elde edilmiş demokratik özgürlükleri bile kaybetmek sonucunu verdiğini düşünürlerse hele!

Kaldı ki gerçekçi olmak kötümser olmayı gerektirmiyor.

İKİ YÖNLÜ GELİŞME

9 Ekim

Gerçekçi olmak kötümser olmayı gerektirmiyor, çünkü:

İşçiler, bundan üç dört yıl önceki uyuşukluk içinde değillerdir. Biliyorsunuz, **Türk-İş**'in yönetici kadrosu ekonomist bir tutumla bu büyük işçi kuruluşunu siyasal alanda sıfıra indirgemiş, alışmadıkları bazı sosyal haklara kavuşmuş olan işçiler de, gittikçe rahatlarına düşerek toplumun gelişmesiyle ilgilerini kesmişlerdi. **(Disk**'in ayrılmasının başlıca nedenlerinden birisi budur.) Şimdi iki nedenden **Türk-İş** eski **Türk-İş** sayılamaz: Bir kere yeni bürokrat yöneticiler işçilere tanınmış bir çok sosyal hakların budanacağını açıkça ima etmişlerdir, bu da **Türk-İş**'i sert bir tavır takınmaya götürmüştür. İkincisiyse, **Türk-İş** yönetici kadrosu, kuruluş içinde 12'ler hareketiyle karşılaşmıştır. Bu hareket net bir şekilde **Türk-İş**'i sosyal demokratik sol bir çizgiye götürmekte, böylelikle, ister kendisi olsun ister Ecevitçi bir CHP olsun, sosyal demokrat eğilimli bir sol hareket için sağlam ve toplumsal bir temel olmaktadır.

Disk yöneticileri bugün yargılanmaktadırlar, fakat biz yöneticileri değil, üyeleri düşünelim: **Disk, Türk-İş**'de beliren sosyal demokrat eğilimin daha solunda, daha ve açıkça sosyalist eğilimli bir işçi konfederasyonudur ki, **TİP**'in kapanmasıyla boşlukta kalan sosyalist siyasal akımı derleyip toplayacak bir siyasal partinin nüvesini oluşturabilir. Bu sosyalist partinin, yukarıdanberi sıraladığımız perspektiv içinde önce özgürlükçü, sonra Anayasacı, sonra bağımsız olması yurdumuzun içinde bulunduğu özel koşullar ve ilginç geopolitiğinin kaçınılmaz zorunluluğudur.

Gelelim köylülere!... Türk köylüsünü silahlayıp dağa çıkarmaya kalkışmak şundan saçmaydı: Bu köylü bin yıllık tarihinde, ilk defa son yirmibeş yıldır sandığa atıverdiği bir oy ile **Ankara'da** devleti yöneten hükümeti değiştirebildiğini görmüş, bunun tadına varmıştı. Siyasal yönden artık hak sahibi sayıyordu kendini, sıkıntısı üretici olarak ya üretim aracına (toprağa) ya da tüccar kapısında hakka sahip olamamaktan doğuyor, oy-

sa ona kestirme ekonomik sonuçlar önermek yerine siyasal ve sonu şüpheli serüvenler öneriliyordu. Katılmıyacağını, hatta karşı çıkacağını anlamak için kâhin olmaya gerek yoktu. Şu halde, Türk köylüsü oy demokrasisi ile siyasal bir güç edindiği fikrindedir, bu fikir yenidir, üstelik aşınması için zaman da geçmemiştir, buna karşılık ekonomik yönden haksızlığa uğradığını farketmeğe başlamıştır, ulusal gelir dağılımını haksız bulmakta, sosyal adalet ilkelerinin uygulanmasını istemektedir. Pazar ekonomisinin yayılması, pazar genişletme çabalarının tüketim mallarını köye kadar götürmeğe başlaması, köylüyü yeni ihtiyaçlarla karşılaştırmakta, o da ulusal gelirden daha fazla pay istemektedir. Bu istek, sosyalist ve sosyal demokrat eğilimli partiler için, kırda önemli bir oy potansiyeli yaratır. Önemli olan, bunu kullanabilmektir.

Demek ki özgürlükçü, bağımsız ve Anayasacı bir sol örgütlüyse elverişli bir oy potansiyeline sahip, örgütsüzse bir örgütlenme olanağına yakın görünüyor. Birinci şık, demokratik solu temelli olarak benimsemiş Ecevitçi bir CHP. için, ikinci şık ise onun solunda kurulacak sosyalist bir parti için düşünülebilir. Peki, acaba bu iki siyasal odaklaşma yaşadığımız siyasal koşullar içinde gerçekleşebilir mi? Fikrimizce yasa ya da kararname yoluyla, var olan toplumsal güçleri ortadan kaldırmak olası sayılamaz. O toplumsal güçler ise, **Türkiye**'nin gelişmesi sırasında kendiliğinden yaratılmakta, bir kere var olunca da siyasal somutlaşmayı aramaktadırlar. Bu bütün demokrasilerde böyle olmuştur, **Türkiye**'de de böyle olacaktır.

Siz hiç solu siyasal olarak örgütlenmemiş demokrasi duydunuz mu?

Solu kurtarmak 12

İNÖNÜ ECEVİT ÇEKİŞMESİ

10 Ekim

Evet, solu siyasal olarak örgütlenmemiş, örgütlenince de usul usul iktidar aramaya başlamamış demokrasi yoktur ama,

bu iş, o demokrasilerin gelişmesi içinde de hayli zor olmuştur. Merak edip kurcalayanlar bilirler, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Alman demokrasileri sol kanatları şıp diye kuruluvermiş, hemen de halkın oyuna kavuşuvermiş değillerdir. Kavuştuktan sonra, iktidara sıçramak konusunda gösterdikleri ihtiyat ve tedbirlilik ise, bizdeki gibi «kestirme yolculara» ağır bir ders teşkil edecek kadar çarpıcıdır. (**Fransa** ve **İtalya**'da herkes de bilir ki en büyük siyasal partiler, sosyalist de değil, komünist partileridir, en çok oyu da onlar alır ama bu iki parti de milyonlarca üyemiz ve taraftarımız var diye hiç de kestirme yoldan iktidara sıçramaya heves etmezler, tam tersine, kendilerine bu gibi suçlamalarda bulunanlara karşı demokrasi kurallarına uyacaklarını ileri sürerler.)

Bizdeki sol örgütlenmesi de yıllardır büyük zorluklarla karşılaşıyor. Sosyalistlerin çektiklerine şöyle biraz ucundan dokunmuştuk. Daha da kimbilir ne kadar çekecekler. Farkındaysanız Demokratik Sol'un oluşması ve gelişmesi de kolay olmamakta, hayli çileli yürümektedir. CHP.'nin dip militanlarıyla alt kademeleri ne kadar **Ecevit**'ten yana görünürse görünsün, hele seçmenlerin büyük çoğunluğu ortanın solundaki düzen değişikliği için ne kadar oy verirse versin, partinin yıllanmış bürokrasisi yönetimi oyunun kuralları dahilinde oyla kaybetmiş olmayı bir türlü sindirememekte, biraz **İnönü**'yü biraz da 12 Mart'ın getirdiği koşulları kullanarak, ufak ufak, sosyal demokrat davranışı CHP. dışına itmeye çalışmaktadır.

Bu çalışma, fikir olarak, galiba şöyle billurlaşıyor: Şimdi Türkiye'de sosyal demokrat bir partiye ihtiyaç vardır, tesadüf bu ya, tam da bu sırada **Türk-İş** içinde sosyal demokrat bir uyanış görülmektedir, CHP. sosyalist değildir, olmamıştır, olamaz da, oysa **Ecevit** ve arkadaşları sosyalisttirler, o halde, en iyisi CHP.'yi rahat bırakıp gidip **Türk-İş**'cilerle yeni ve CHP.'nin solunda bir parti kursunlar. **İnönü**'nün, hem CHP.'nin solunda bir partiye olanak tanıması, hem de CHP. içinde sosyal demokratlığa içerlemesi bu düşünce biçiminin somutlanışıdır. Aslında böylelikle, sola iktidar yolu kapatılmakta, üstelik CHP.'nin solundaki parti sosyal demokrat olacağı için, sosyalist bir partinin kurulması da tehlikeli bölgeye doğru kaymaktadır.

Demek ki, Demokratik solcular için, bir yandan üreticilerin ve **Türk-İş** sosyal demokratlarının desteğini elde etmek zoru var ama, bir yandan da, kendi partileri içinde özellikle parla-

menterlere ve eski parti bürokratlarına dayanan ha babam parti-cilerine yenilmemek zoru da var. CHP., mayası soldan tutulmuş bir partidir, şimdiye kadar ondan bütün bölünenler hep sağına geçmişlerdir, tarihsel gelişim de bunu gerektirmekte, üstelik olağanüstü son kurultay'la parti bürokratları tasfiye bile edilmiş bulunmaktadır Yaşadığımız, biraz zor biraz da sun'i teneffüs yoluyla içi geçmiş bir kadroya ikbal yolu açmak denemesinden ibaret görünüyor. Şüphesiz, yeni **Türkiye'**nin yeni koşullarına göre yetişmiş olan genç CHP.'li militanlar gerçeğin nerede olduğunu görecek, uğraşlarını da o yönde sürdüreceklerdir. Kaldı ki, onların baş yardımcısı, bu işte, o eski ve bürokrat kadronun dillere destan tembelliği ve beceriksizliği olacaktır. Halkın hakemlik ettiği hangi mücadeleyi kazanmışlar ki, bunu kazansınlar?

Peki ya daha soldaki boşluk?

Solu kurtarmak 13

ANAYASA ÖZGÜRLÜKÇÜ SOSYALİZME AÇIKTIR

11 Ekim

Sosyalizm babaları tarafından uluslararası bir öğreti diye konulduğundan olacak, yanılmıyorsam **iştirakçi Hilmi** vakt-i zamanında **Jean Jaures'**e mektup yazmış **Türkiye'**de sosyalizmi geliştirebilmek için ünlü Fransız sosyalistinin yardımını istemişti. Hani bizde sık sık kullanılan «kökü dışarıda» ya da «yabancı ideoloji» lafları vardır ya, ucu demek hayli eskiye uzanıyor. Anlamsızlığı da bir o kadar eski, **elbet:** sosyalizm yabancı ideoloji de meşrutiyet ya da cumhuriyet babamızın malı mı? Demokrasi ya da liberalizm bizim burada mı icat edildi? Yoo! Öyleyse, sosyalizm de onlar kadar Türkiye sınırları içerisinde var olmak hakkına sahiptir.

Olmayan nedir diyeceksiniz? Sosyalizm perdesi altında

başka bir ülkenin çıkarlarına hizmet etmek. Yalnız bu dediğimin sosyalizme ilişkin bir hastalık olmadığını da hemen belirtmek, hatta liberalizm ya da demokrasi perdesi altında başka ülkenin çıkarlarına hizmet edenlerin daha da fazla olduğunun altını çizmek gerek! Sosyalistlere gelince bir süredir adına **Brüksel Enternasyonali** denilen **2. Enternasyonal**'la Troçkistlerin **4. Enternasyonali** neyse ne ama, **Komintern** ya da **3. Enternasyonal** denilen **Moskova Enternasyonali,** Stalin döneminden itibaren açık açık **Rusya**'nın çıkarlarına çalışmaya başlamış, bu yüzden de sırasında öteki ülkelerdeki aşırı solcu bir çok hareketlerin ezilmesine gözünü yummuştur: En yakın örneği **Sudan!** Ruslara bu yönden karşı çıkan **Pekin** komünistliği de, sözde enternasyonalciliği yaşatacağım iddiasını ileri sürüyor ama, **Bangladeş** sorununda, hak ve özgürlük için ayağa kalkmış Bengallileri, devlet çıkarları öyle gerektirdiği için, dımdızlak ortada bırakmış ve **Yahya Han**'dan yana çıkmıştır.

Bu hatırlatma, yeryüzünde gerçek bir enternasyonalcılığın olmadığını göstermek için, ama söz buraya gelecek! **Türkiye**'de var olmak isteyen ve Anayasa'nın açık olduğu sosyalizm kendisini herşeyden önce bir yere bakıp hizaya gelmek hastalığından kurtarmalıdır. Bu zorunluluk ötekilerin hınzırlıkları kadar, her ülkenin özgül koşullarının özgül siyasal bileşimler gerektirmesinden de doğuyor. Türk Anayasası Anayasa Mahkemesinin kararıyla silahlı bolşevikliğe, zor kullanan sosyalizme kapalı sayılmıştır. Özgürlükleri kaldıracak olan totaliter sosyalizme kapatılmıştır. Yabancı çıkarlarına uygun davranışlar gösterecek olan sosyalist hareket ve eylemlere kapatılmıştır. Ama demokrasinin gereklerine uyan, bağımsız yani şuna buna bağlanmamış, özgürlükçü yani totaliter ve kapalı değil, ayrıca kuva-yı milliye esprisi ve müdafaa-i hukuk doktrini çerçevesini koruyan sosyalizme ya da sosyalizmlere açıktır.

Şu halde bütün iş Türkiye'deki sosyalistlerin kendi koşullarının gerektirdiği sosyalist sentezi yapabilmelerinde, sonra da bunu önce program ve örgüt, sonra da uzun vadeli bir politika olarak uygulayabilmelerinde! TİP, başlangıçta bu özellikleri rahatça taşıyordu, yanlışı galiba iki yönlü oldu, liderlerinden bir bölüğü gerek dünyanın, gerek Türkiye'nin değişmelerini izleyememiş duraksamış kimselerdi, hareketi kasnağa almak istediler. Bu teşebbüs hareketi bölmeğe, seçim şansını azaltmaya doğru gidince de birbirlerine düştüler. Şimdiden son-

ra İşçi ve Köylü tabanı üzerine oturtulacak, bağımsız, özgürlükçü, demokrasiye bağlı bir sosyalist hareketi, -hele gelmiş hatalardan da ders almayı bilirse- sanayileşmenin getireceği işçileşme ve şehirleşmeden geniş seçim olanakları yaratabilir.

Fakat öyle görünüyor ki, sosyal demokrat olsun, sosyalist olsun, toplumcu hareketlerin ortaklaşa amacı, daha bir hayli zaman demokrasiyi ve anayasa'yı korumak, uygulamasını sağlamak olacak!

YOKSA TEFTİŞ Mİ?

3 Ekim

Yeniler ne adamın adını bilir, ne kitabın, oysa **Victor Kravçenko** ve kitabı **Hürriyeti Seçtim,** handiyse bir döneme adını vermiştir. Soğuk savaşın kızışmaya başladığı sıralar, bir Rus mühendisi mi ne, Batı'ya sığınıyor, sonra da serüveninden bir kitap çıkarıyor, adı: **Hürriyeti seçtim!** Ne demek bu, okurların en dangalağı bile, 'adamın yaşadığı ülkede özgürlük yokmuş, o da ne yapsın vatanını terketmiş, özgürlüğün bulunduğu ülkelere göçetmiş' diye anlamaz mı? Zaten ikinci dünya savaşı sonrasını boydan boya kaplayan propaganda kavgasında Doğu bloku ülkelerinin adı 'Demirperde gerisi', Batı Ülkelerinin adıysa 'Hür Dünya'dır. Batılı propagandası herşeyden önce doğu'daki istibdadın ve batı'daki özgürlüğün altını çizer.

Biz, yani çocukluklarını tek parti diktası altında yaşıyanlar, siyasal özgürlükleri ancak 1946'ya doğru görür gibi olduğumuzdan mı nedir, Batı'daki bu özgürlük bolluğuna pek de inanmaz, **Londra**'daki **Hyde Park** öykülerini, **Paris**'teki inanılmaz basın serbestliklerini kuşkuyla dinlerdik. 1949'da **Marsilya**'da duvara çizilmiş ilk orak-çekic'i görünce tokat yemiş gibi sarsıldığımı hatırlarım. Sonradan **Paris**'te adlı sanlı **Komünist Partisi**'nden başka, irili ufaklı bir sürü aşırı solcu siyasal kuruluşun serbestçe yaşadığını, birbiriyle çekiştiğini görmek fırsatı da oldu. Böylelikle demokrasi dediğimiz düzenin özgürlüğü yine özgürlükle dengelemek demek olduğunu da, okuldayken felsefe öğretmeninden işitip biraz da paradoks diye hafife aldığımız **Voltaire**'in o

ünlü 'sizin gibi düşünmüyorum ama, ölünceye kadar düşüncelerinizi serbestçe söyliyebilmeniz için mücadele edebilirim' sözünün ne demeye geldiğini de sezinledim

Bugün de batılılar dediğimiz demokrasi ülkeleri her türlü özgürlüğün kol gezdiği ülkelerdir. Yanılmıyorsam **Uluslararası Anarşistler Federasyonu** geçen ilkbahar **Paris**'te toplanarak kongresini yaptı. Daha öncekini **İtalya**'da yapmıştı. **Troçkist**'lerin ünlü **4. Enternasyonal**'inin kongeresi ise Belçika'da, **Avrupa**'nın dört bir yanından gelmiş 3000 delegenin katılmasıyla yapıldı. **Almanya**'da, **Danimarka** ve **İsveç**'ten yayılan cinsel özgürlükler gün geçtikçe en olağan hale gelmektedir. Hepsini bırakın, en az hoşgörülü sanabileceğimiz **Amerika**'da zenciler açıkça 'siyah iktidar' isteyen örgütler kurabilmekte, başkent **Washington**'ın sokaklarında, devletin yıllardır sürdürdüğü **Vietnam** savaşını protesto etmek için, subaylar gösteri yapıp göğüslerindeki madalyaları çöp kutularına atabilmektedir.

Peki bu girişe neden gerek gördüm?

Bakın, neden: **Kremlin**'de oturanlar sosyalizmi **Stalin** gibi anlayıp **Cengiz Han** gibi uyguladıkça, batı'nın ve batılı'nın doğu'ya ve doğuluya karşı tek ve en büyük kozu özgürlük oluyor. Yoksa, çok salaklar ve idraki kıtlar bir yana bırakılırsa, bugün herkes de biliyor ki **Amerika** nekadar önemli bir endüstri gücüyse **Rusya** da, hatta **Çin** de o kadar önemli bir endüstri gücüdür. Askerlik güçlerine gelince, o da 'dehşet dengesi' içinde basbayağı başabaş gelmektedir. O halde? O halde batılıyı doğuluya avantajlı kılacak, onun yaşadığı rejimin açık, eleştirmeye ve tartışmaya hak tanıyan bir rejim olması olmayacak mı? **Atina**'daki cunta gibi bütün özgürlüklerin kuyruğunu düğümlersen, **Yunan** vatandaşının **Bulgar** vatandaşından acaba ne farkı kalır?

İşte **Ottawa**'da toplanan **Atlantik Paktı Assamblesi**'nin **Yunan** cuntasının tafurtucu albaylarına 'demokrasiye dönünüz' buyruğunu çekmesi bundan! Aynı cuntanın **Avrupa Konseyi**'nden düpedüz kovulduğunu hatırlıyacaksınız. Özellikle Kuzey **Avrupa** ülkeleri, temel hak ve özgürlükleri yasal garantilere bağlamayan ve işletmeyen 'hür dünya' yandaşlarına sempati beslemiyorlar. Bu konuda **Amerika**'nın iç ve dış tutumunun uyuşmaz olmasına karşılık, Avrupalılar, belki de tarihlerinden gelen bir ülkücülükle, uluslararası örgütlerde bu konuda daha titiz davranıyorlar. Söz gelişi **Amerika** içinde sevicilerin birbirleriyle evlen-

me hakkı için mücadele eden kadın örgütlerine hoşgörüyle bakılıyor da, **Yunanistan**'da özgürlüğün ö'sünü isteyenleri dertop ediveren cunta rejimine, NATO da işine geldiği için sesini pek yükseltmiyor, ama öbürleri?... Altmışa yakın millet içinden 'demokrasiye dönünüz' kararına sadece 7 muhalif çıkmıştır. Bunu bir kenara yazınız.

12 Mart sonrasında, yöneticilerimizin bağlı olmakla övündükleri 'hür dünya'da **Türkiye** konusunda da töhmetler ileriye sürülmüş, kaygılar belirtilmiştir. Gerçi şu yazıların yazılabilmesi bile **Türkiye**'nin bir **Yunanistan** olmadığını rahatlıkla kanıtlıyabilir ama, yine de besbelli **Uluslararası Basın Enstitüsünün** ülkemizdeki basın özgürlüğünün durumu hakkında kaygılar göstermesini önleyemez. Ya tam da şu günlerde **Avrupa Konseyi Danışma Kurulu Başkanı**'nın birden bizi hatırlayıp hatırımızı sormaya gelmesine ne demeli? Şüphesiz **Olivier Reverdin** sadece **Göreme**'deki eski kiliseleri **Ürgüp**'teki peri bacalarını merak etmiş değil. Merakının ne olduğu, **İnönü**'nün adamın ziyaretinden sonra söylediklerinden biraz anlaşılıyor: 'Türkiye'nin tutumu ve **Monsieur Reverdin**'in görüşü bizim için cesaret vericidir. Demokratik reimin devamına ve bu reimle **Avrupa** ülkeleri ile aynı düzen içinde ciddî ve samimî bir işbirliği havası içinde olduğumuzu müşahade ettiler zannındayım'.

Koçaş'ın kulakları çınladı mı dersiniz?

KABAHAT MUSTAFA KEMAL'DE

10 Ekim

Canınız mı sıkılıyor, yapacak işiniz mi yok, bazı İstanbul yorumcularını okuyunuz, kasıklarınız çatlamasa bile, suratınızdan gülümseme eksik olmaz! **Demirel** durumunu sertleştireli, sorunu öyle leğen örtüsü yanlarından alıyorlar ki, deve kuşuyla avcıdan saklanması öyküsünü hatırlamamak elde değil: yok **Demirel Erim**'in konuşmasını gereksiz büyütmüşmüş de, AP'nin bu 'fevrî' çıkışı, zaten pamuk ipliğiyle bağlı bazı ince eklemlerin kopuvermesine yol açarmış da, o zaman maazallah ne yaparmışız? Hele bir de AP Grubu şu kadar kişidir, şu kadarı **Demi-**

rel'den yana, şu kadarı karşı, hesapları var ki ömür! **Demirel**'in tam da o pamuk ipliğiyle bağlı dedikleri eklemleri açmak niyetiyle hareket ettiğini anlamıyorlar mı? Anlamıyorlarsa anlayışlarının kıtlığına; anlayıp da böyle avuntular icat ediyorlarsa, yüreklerinin genişliğine, pes!

Oysa **Demirel** sorunu apaçık koydu: Besbelli bunlar, tuttukları yolun bütün sonuçlarını da önceden hesaplamış kabullenmişler. Açıkça söylemiyorlar ama, şimdi ulus önünde tartışmasını ve savunmasını yaptıkları, Anayasa'nın 4. maddesidir. O madde şudur: **'Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletinindir. Millet egemenliğini Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması hiç bir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiç bir kimse veya organ, kaynağını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisini kullanamaz'. Demirel** daha iki gün önceki konuşmasında, şunları dememiş midir: **'Cumhuriyet Meclislerden doğmuştur, Meclisler Cumhuriyetten değil.'** Aynı konuşmasında: **'Meclisler, Anayasanın onlara tanıdığı hak ve görevleri yerine getirmelidir'** diyen de o. Hal böyleyken, bu adamın karşısına milletvekili ya da bakan hesabıyla çıkamazsın, ya savaşı kabul ettiği alanda onunla savaşacak, Anayasa'ya göre onun haksız olduğunu kanıtlayacaksın, kanıtlayamıyorsan, hiç değilse susacaksın.

Hem ben size bir şey söyliyeyim mi, **Demirel** çıkışını çok usturuplu hesaplamıştır. Hem de kaç bakımdan: bir kere Anayasa'yı elini değdirmeden başkalarına istediği biçimde değiştirtmiş, solcu takımını bir güzel ezdirmiştir. İkincisi, kendi programı ya da seçim bildirgesiyle uygun düşmeyen bir yere gelinince, tasını tarağını toplayıp çekilmiş, zaten CHP. ile akrabalığından kuşkulanılan hükümeti bütün hatalarıyla CHP'nin üzerine bir güzel yıkmıştır. Üçüncüsü bu işi öyle bir zamana denk getirerek yapmıştır ki, **Akdeniz Oyunları** münasebetiyle bütün kıyısal ülkeler, özel ziyareti dolayısıyla **Spiro Agnew** ve **Kraliçe Elizabeth, Türkiye**'de AP'nin nelere kaadir olduğunu göreceklerdir. Dördüncüsü, AP'nin hükümete katılmasıyla kendisine bir muhalefet şansı çıktığını sanan DP'nin çanına ot tıkanmıştır. Beşincisi, AP'nin muhalefeti **Erim** hükümetinin başının üzerine **Demokles'**in kılıcı gibi asılmıştır. Altıncısı, **İnönü, Erim**'i desteklemek, böyle böyle iyice halkın uzağına düşmek ile desteklemeyip **Demirel'**le **bir** çizgiye **gelmek** arasında bocalar olmuştur. Daha sayayım mı?

Bana öyle geliyor ki, şu son bir ay içinde, uzun süredir alışageldiğimiz zihinsel bazı konforlardan uzak düşüyoruz: Hem demokrasi olduğumuzu sanmak, hem de **-Demi**rel'in deyimiyle-**'Anayasası olmayan bir ülkede yaşıyormuşuz hissine kapılmak'** gittikçe rahatsız edici bir çelişki olarak gündelik yaşantımıza giriyor. Durumu demokrasi kuralları içinde değerlendirmeye kalksak, en azından **Erim'**in çekilmesi, en çoğundan seçimlere gidilmesi gerek ki, bu şu son yaşadığımız altı ayın tepeden tırnağa inkârı olur, yok, demokrasi kuralları dışında değerlendirmeye kalksak, **Meclis'**in dağıtılması, AP sorumlularının yargılanması gerekir ki, bu defa da adama bu işi altı aydır neden yapmadığını, üstüne üstlük, yargılanacak bu kişilerle neden işbirliği yaptığını sorarlar, büsbütün tersliktir. **Demirel'**i 12 Mart sabahı içinde bulunduğu güçsüz ve berbat durumdan bugünkü kabadayılığa yükselten gerçek sebebin bu acayip çelişki olduğunu kime anlatırsın?

Ah ah, bütün kabahat **Mustafa Kemal'**in canım, hadi **'hâkimiyet milletindir'** demiş, **'bilâ-kayd-ü-şart'** demesi ne oluyor? Herkes büyük İstanbul gazetelerinin saygıdeğer yazarları gibi durumun önemini kavrayıp gerekli esnekliği gösteremez ki, elin dangul dungul **Isparta'**lısı, bir partinin lideri olması yetmezmiş gibi, kalkar bir de bu denileni ciddiye alır, ayıkla o zaman pirincin taşını!

OLUR MU ÖYLE ŞEY?

17 Ekim

Koçaş'la görüştüğümüz akşamı hatırlıyorum, daha doğrusu o akşam söylediği bir sözü. Demokrasinin özelliklerinden söz ederken, lafın arasında galiba demiştim ki: '— Ülkemizde demokrasiye uymaz diye yakındığımız şeylerin çoğu, demokrasinin tabiatında vardır. Aynı şeyler başka ülkelerdeki uygulamalarında da görülür. Zira demokrasi bir faziletler rejimi değildir.' **Koçaş** ki o akşam bir demokrasi meleği halindeydi, parlamentosuz, basın özgürlüğünden yoksun bir **Türkiye** düşünemediğini

tekrarlayıp duruyordu, aynen şu cevabı verdi: '— ...Biz demokrasinin faziletli yanlarını almalıyız.' Hiç üstelemedim, ama o akşamdan beri, sık sık, bu düşünceye dönüyorum.

Demokrasiyi istediğimiz yanlarını alabileceğimiz, istediğimiz yanlarını almayacağımız bir şey sanmak, gerçekte onu içinde uygulandığı toplumsal ortamdan ayrı, soyut, biçimsel bir kurallar toplamı diye düşündüğümüzü göstermez mi? Sanki futbol oyunu gibi bir oyun var, ama siyasal bir oyun bu, bunu ülkemize alacağız, alırken de korner kuralını beğenmedik, ya da penaltı kuralı faziletsiz diye kesip biçeceğiz. Bu, futbol oyununda bile olmuyor, **Fifa** hemen işe karışıp uluslararası kuralların aynen uygulanmasını istiyor ya, demokraside hiç olur mu? O demokrasi ki, insanların zihinlerinden ya da politikacıların karihalarından değil, toplumsal gelişme süreci içinde, belirli toplumların belirli yaşantılarından doğmuştur.

En ufak ekonomi politik bilgisi, demokrasinin, merkantilizm sonrası Avrupa'sında feodaliteye karşı gelişen ve yükselen tüccar sonra da sanayici zümrelerin, çıkarlarının kurallaştırılması demek olduğunu açıklayıverir. Feodalite, ya da feodal egemenliklere bölünmüş krallıklar, oynak, kendine pazar, serbestlik arayan, işleyen ve işletilmek isteyen sermayeye öylesine dar ve kısıtlı geliyorlardı ki, bütün ansiklopedistler, büyük bir demokrasi devrimi olan Fransız devrimini hazırlarken temele özgürlük fikrini koymuşlardı. Özgürlük ve halk egemenliği! Gerçekten de, hele yükseliş döneminde, ilk demokrasiler bu ilkelerin şaşmaz savunucusu oldular. Hâlâ daha, büyük Avrupa demokrasileri, öyledirler.

Demek ki demokrasi belirli bir toplumsal gelişme aşamasında, belirli bir zaman ve yerde, belirli bir toplumda oluşan, bir toplumsal ve siyasal olgu. Biz demokrasiyi kuralım istediğimiz için demokrasi olmuyor, toplum belirli bir ekonomik gelişme aşamasına ulaşınca toplumsal güçler kendilerine en uygun siyasal rejim olarak demokrasiyi görüyor ve onu gerçekleştirmeğe çalışıyor. Biz demokrasiden faziletli yanlarını alacağız dedik mi, bir kere demokrasinin tabiatını ve oluşumunu gerektiği gibi değerlendirmiş olmuyoruz.

Kaldı ki, batılı demokrasiler skandal yuvasıdır. Yine de aman şu faziletsizliklerimizi ortadan kaldırmak için özgürlüklerden vazgeçelim, ya da herşeyi sımsıkı bir disipline alalım demezler. **Profumo** skandalı **İngiltere**'de, **Staviskiy** skandalı

Fransa'da, Bakanlıklardan haber sızdırma skandalı **Amerika**'da patlar, ama bu ülkelerin hiç birisi skandalları önlemek için siyasal rejimi değiştirmeye, ya da ağırlaştırmaya kalkmaz. Her şey yasalar çerçevesi içinde yargılanır, sonuca bağlanır, kamu oyu hükümünü verir, demokrasi yürür. Hatta galiba demokrasiler, faziletsizliklerin ortaya çıkmasında rejimin geleceği ve toplumun sağlığı yönünden fayda görmektedirler. Zira **Rusya** gibi kapalı rejimlerde, aynı faziletsizlikler olmakta, ama rejim kapalı olduğu için, ya örtbas edilmekte, ya da halka yanlış yansıtılmaktadır. **Stalin**'in ünlü cinayetleri, faziletsizliğin daniskası olduğu halde, uzun yıllar zavallı Ruslara en büyük fazilet örneği diye yansıtılmadı mı?

Şu halde demokrasiyi, ekonomik, tarihsel ve toplumsal bir oluşumun zorunlu gereği olarak alacağız, bu bir, onu faziletlendirelim diye tabiatını değiştirmeye kalkmıyacağız, iki!

TOPRAK REFORMU KONUSU

24 Ekim

Karikatüristlerimize bakarsanız, toprak reformuna AP. direnişinin arkasında 'toprak ağaları' yatıyor. Toplumcu takımının çoğunca, toprak reformu 'sosyalist' bir eylem sayılır, malûm. O kadar ki, sosyalizm düşmanları buradan tutarak her toprak reformu savunucusunu kızıla boyamışlardır. Bu ne kadar yanlışsa, AP direnişini 'toprak ağaları'nın direnişi sanmak da o kadar yanlış. Birincisinin neden yanlış olduğunu elbet bilirsiniz: Sosyalizm özel mülkiyetin reddi demektir. Toprak reformu ise mülksüz köylüyü mülk sahibi etmek! Bunun sosyalistlik, hele bolşeviklik olması mı? Peki ya ikincisi, AP direnişinin 'toprak ağası' direnişi olmadığı nereden belli?

Klasik anlamıyla toprak ağası kapalı derebeylik ekonomisi içinde var, bu da pazar ekonomisinin olmadığı yerde beliriyor. Pazar ekonomisi başladı mı, yani köylü südü yoğurdu buğdayı pazarda satmak için üretme yoluna girdi mi, orda artık ağalığın değil pazar ekonomisinin etkisini göstermeğe başladığı söyle-

nebilir. Kalsa kalsa, bir üstyapı kurumu olarak 'ağalık' altyapı dağıldıktan sonra 'manevî' planda kalıyor. Türkiye'de durum böyledir. En derebeyi sandığımız güneydoğuda bile, kapalı derebeyi ekonomisi kırılmış, pazar ekonomisi etkisini göstermeğe başlamıştır. Ağa, bey, ya da şıh adından da anlaşılacağı üzere, 'manevî' hatta bazan dinî bir etkiyi sürdürür, bu etkinin de kapitalist gelişmenin ileri aşamalarınca yaratılacak koşullara dayanabileceği şüphelidir.

Her zaman düşünmüşümdür, Türkiye için toprak reformu, **İzmir İktisat Kongresi**'nin toplandığı sıralar yapılacak en akıllıca şeymiş diye! Öyle ya serbest bir iktisat politikası izleyip tüccar, işadamı, banka ve fabrika yaratmak istiyorsun, oysa elinde eşraf üzerine bir yarı derebeyi düzeni var, toprakları reformla dağıtacak, böylelikle sermayenin hareketlenmesine, şehre doğru kaymasına yol açacaksın, giderek sanayileşmeyi hazırlayacak birikimi sağlayacaksın. Üçüncü dünya ülkelerinde toprak reformu tam da bu aşamalarda uygulanıyor, gelişmeyi hızlandırıcı bir rol oynuyor, işe yarıyor. O tarihte biz bunu yapamıyoruz, yapamayışımızın sebebi de, sanırım **Millî Mücadele**'de savaşa destek çıkan taşralı eşrafı toprağını dağıtıp gücendirmek istememek! Ama bu, serbest ekonomi denemesinin başarısızlığında etken olmamış mıdır, iktisatçılar hele bir düşünsün!

Demek ki toprak reformu şehirleşme hareketi başlamamış, hele sanayileşme dönemine girmemiş, geri kalmış ülkede, ilerici ve faydalı bir eylem. **İzmir İktisat Kongresi** zamanında biz aşağı yukarı öyle bir ülkeydik, hatta 46'da öyle bir ülke sayılabilirdik, ama 1971'de...?

Türkiye'de üretici güçleri geliştiren sanayi burjuvazisidir, hem de bu işi şaşılacak bir hızla yapmakta, bürokratların masabaşı muhasebecisi kafası, onların işadamı davranışları önünde 'resmen' afallamaktadır. AP, bu yükselen sınıfın, siyasal heveslerini temsile yelteniyor. Kapitalizm yalnız şehirde değil, elbet kırsal bölgede de kapitalizmdir. Orada da aynı kafayla çalışacaktır. Tarımı makinalaştırmak, derinlemesine ve yoğunlamasına üretime gitmek, ancak geniş ve büyük tarım işletmeleriyle olasıdır. Zaten bu nitelikteki işletmeler üç yüz dolayındadır ve çalışmaktadır. Bu durumda yapılacak bir toprak reformu yani araziyi ufalamak kapitalizmin esprisine uygun mudur karşıt mıdır şöyle bir tartmak gerek!

Hızlanmış, gittikçe de hızlanmakta olan bir sanayi süreci

içinde, toprak reformu, ileriye değil, geriye gitmeye heveslenmekten farksız. Üstelik, kamulaştırma bedelleri yüzünden sanayileşmede kullanılabilecek ve kullanılması gerekli fonları toprağa yatırmak gibi bir de dezavantajı var! Evet şurda burda kalmış bazı kullanılmayan araziyi değerlendirir, bazı 'muattal' sermayeyi harekete geçirir ama, Türkiye için birinci planda olan sanayileşme tercihini de geriye doğru iter. Ancak reformu, geniş tutulmuş devlet çiftlikleri, ya da kooperatif üniteleri halinde tasarlayıp uygulayabilirsek, kapitalizm sürecinin ve aşamasının önüne sıçramış oluruz, oysa şimdi savunulan reformun böyle bir niteliği yoktur. Bizimkisi daha çok **İran**'da, **Formoza**'da, **Şili'de** yapılan, daha doğrusu Amerika'nın önerisiyle yaptırılan reformlara özenmektedir.

Evet, **Şili**'deki! Belki bilmezsiniz, söyleyivereyim: **Allende**'den önce, orada Başkan olan **Frei,** memleketi çabuk kalkındırmak için dünya kadar toprak dağıtmıştı; yine de **Şili**'yi kurtaramamış, ekonomisini sağlam bir raya oturtamamıştı. Şimdi bunun neden böyle olduğunu anlıyoruz. **Allende**'nin üstelik para da vermeden millileştirdiği yabancı (çoğu Amerikan) şirketler sanayileştirme görevini üstlenmiş, tabiî memleketin servetini de kâr olarak **Amerika**'ya aktarmışlarmış! Demek ki ulusal planda ve bağımsız olarak gelişecek bir endüstrileşme hareketi olmadı mı, toprak reformunu yapsan da istediğin kalkındırıcı sonucu alamıyorsun, sonunda bir **Ailende** geliyor yabancı şirketleri millileştirip reformdan geçmiş toprakları kooperatifleştiriyor. Bu da bizde **Frei**'nin rolüne heveslenenlerin dikkatine arzolunur.

Sözü şöyle mi bağlıyacağız: AP muhalefeti gerçekte kapitalist ve liberal bir muhalefettir, eşraf muhalefeti değil! Berikini daha çok DP temsil ediyor şimdi. Toplumcular derseniz, kooperatifleşme ya da çiftlikleşmeyle bütünlenmemiş, halkın direkt katkısından uzak reformları, oldum olası reform saymadıklarından burun kıvırıyorlar. **Karaosmanoğlu**'nun, **İnönü**'nün sözünü ettiği yalnızlığı da işte oradan geliyor galiba.

DEMİREL'İ İTMİŞSİN, NEYİ HALLEDER?

31 Ekim

Doğulu, toplumsal sorunları farkında olmadan kişileştirendir diye bir tanımlama yapsak yanlış mı olurdu? Sorunun cevabını gelin karşıt yönünden arayalım: Batılı, insanlığın az rastladığı bir zaferi İngiltere'ye armağan etmiş görünen **Winston Churchill**'i savaştan sonraki ilk seçimde iktidardan indiren kafadır. Neden? Zaferin toplumsal bir emek ve örgüt yönetilmesi sonucunda kazanıldığını bilir, kişiliği ne kadar parlak olursa olsun, yönetici ile sonucu karıştırmaz. Aynı şeyi **de Gaulle** için de düşünebilirsiniz: bu adam Fransızları bir kaç defa bunalımdan kurtarmıştır, bir kaç defa da Fransızlar ona 'hayır' demişlerdir. Neden, yine aynı neden: batılı kafası sorunlarla kurumları, kişilerle kişilikleri ayırmasını bilir.

Doğuda öyle mi ya? Müslüman doğuya el atmadan, kâfir doğuya bir bakın: batı'da bir metod sorunu olan sosyalizm, **Rusya**'da düpedüz bir kişisel uğraş haline gelmiştir. Metod güya aynıdır ama, herşey adamına, hatta adamın adamla ilişkisine göre değişir. **Stalin, Troçkly**'le bozuşur, ülkeden sürer, tarih kitapları yeniden yazılır. **Stalin** ölür, **Kruşçev** adamı zulümle istibdatla suçlar. Tarih kitapları yeniden yazılır. Doğulu, kurumları ve sorunları, bir türlü kişilerden ayıramıyor demek. **Rusya** gibi bir ülkenin bir sanayi gücü olmasına rağmen, bir sanayi toplumu olamayışının nedeni acaba burada mı yatıyor? Peki ya müslüman doğu? Orada işler büsbütün bu doğrultuda geçer, o kadar ki, belirli gelişmelerin ortaya çıkardıkları adamları siliverirsen, o sorun ve gelişmeleri de siliverirsin sananlar çoktur.

Biz de biraz öyle değil miyiz? Bir **Demirel**'dir gidiyor. Aşağı yukarı bir, bir buçuk yıldır, toplumcular dahil, ülkenin bütün okumuş yazmışlarının ağzında aynı laf: bu adam gitmeli! Kimisine göre 'işbirlikci'dir de ondan gitmeli, kimisine göre 'şâibeli'dir de ondan! Kendi partisi içinde bile bu havalardan çalanlar vardır, sonradan bölünmüş ayrı partiler kurmuşlardır. Şu ara **Demirel** bir dikilme ve direnme dönemine girdi ya, 'gitsin' edebiyatı büsbütün aldı yürüdü. Peki gitti diyelim, bunun neyi çözümleyeceğini sanıyorsunuz? **Demirel** toplumsal ve eko-

nomik bir gelişme aşamasının temsilcisidir. O aşama kişisel değil toplumsal, soyut değil somut, öznel değil nesnel olduğu için, **Demirel** gitse de kalsa da vardır, üstelik evrenin ve toplumun gelişmesini belirleyen hareket yasaları gereğince var olmakta ve gelişmekte devam edecektir. Hal böyleyken **Demirel**'i itmişsin neyi halleder?

İşin garibi, biz bunun bir örneğini yaşadık da: **Menderes**'i düşününüz! **Menderes** de, **Demirel**'i çıkaran obektif gelişme yasalarının bir temsilcisiydi, gitmedi, dikildi, zorla götürüldü, peki sonuç nedir? Onu var eden gelişme koşulları, aradan on yıl bile geçmeden bir **Demirel** yaratıp Türk toplumuna armağan etmedi mi? Biraz tarih ve toplumbilim bilenler için, aslında şu bile ne büyük bir derstir ama, gel de anlat! **Demirel**'in gücü, **Menderes**'in gücü nereden geliyorsa oradan gelmektedir. Yani **Türkiye**'nin üretim olanaklarını geliştiren bir sürecin temsilcisi olmasından! Bu süreç ekonomik büyümeyi sağlamakta, bunun sonucu olarak sanayi burjuvazisi köylülüğü ve işçiliği de ardından sürüklemektedir. Sen bu objektif gelişmeyi önleyebilir misin, önleyemez misin, soru budur. Önleyemezsen, **Demirel** gidecek on yıla varmadan yerine bir başkası gelecektir.

Ekonomik yönden de böyledir bu. 12 Mart sonrası, handiyse gözümüze giren bir örneğini veriyor. Adamlar kendi koşulları içinde ne yapmışlardır, bir devalüasyon değil mi, ne umuyorlardı bundan, fiyatların düşmesi sayesinde bir sınai ihracat artışı, dövizin pahalılanması sayesinde işçi dövizlerinde fazla bir girdi. Buysa, aktiflerin çoğalmasına, yeni aktiflerin yeni yatırımlara yöneltilmesiyse üretim güçlerinin artmasına, giderek, adam başına düşen ulusal gelir payının büyümesine yol açacaktı. **Demirel**'in refahı yaymak dediği de buydu zaten! Peki **Erim** yönetiminin yaptığı nedir? Dış ticareti kayıtlamıştır, devalüasyonun verdiği sınai ihracat olanaklarını baltalar, işçi dövizi çok girer ama, yatırıma gitmez ya birikime gider, ya da montaj sanayii için ham madde deposu olur, bu da büyüme hızının düşmesi, giderek durgunluk ve gerilemedir. Tarihsel ve ekonomik gelişme sürecini çelmele, sonra da bunu götürmek iddiasında olan toplumsal güçlerin temsilcisini devir, neyi kurtarmış olursun?

Kişilerle uğraşmaktan kurtulmadıkça çağdaşlaşmış olmayacağız. Ben bunu bilirim, bunu söylerim. **Demirel**'in ayıracı onu iktidardan paldır küldür alaşağı etmek değil, sırtını verdiği

halk yığınlarını nasıl aldattığını anlatarak uyandırmaktır. Üretimi geliştirerek o ve temsil ettiği güçler, kafa başına cebe gireni artırırlar ama, gerçek taksimde endüstricinin, tüccarın, aracının cebine bin girerse, Mehmed'in cebine bir girer. **Demirel'i** ve **Demirelleri** toplumsal güç olmaktan çıkaracak sihrin anahtarı işte buradadır ama, önce buna 'tü kaka' demiş ekiplerden bu gerçeği görmelerini nasıl isteyebiliriz. Bir de kalkmışlar çıkarcı çevreler filân diye bizim laflarımızı ediyorlar.

Ağızlarına ne de yakışıyor ya!

BUNALIMIN İLK BELİRTİLERİ

7 Kasım

Bizim kuşağın toplumcuları, yıllar yılı, kapitalizmin büyük bunalımı bugüne yarına patlayacaktır hayaliyle avunmuşlardır. 1929/1932 yıllarında **Amerika**'yı ve **Avrupa**'yı kasıp kavuran büyük ekonomik çöküntü, sosyalizm babalarının önceki kehanetlerine sağlam bir kanıt olduğu kadar, sonraki bunalımlar için de bir 'zemin' yaratıyor, toplumcu takımının 1940'lardan itibaren yeni ve okkalı bir çöküntü beklemesine yol açıyordu. Daha 1900'lerde ünlü sosyalist **Jean Jaures,** gerçi **Marks**'ın yoksullaşma kuramının yanlış olabileceğini ileri sürmüş, kapitalizmin işçi sınıfını mutlaka kara sefalete götürmiyebileceğine dikkati çekmişti ama, 40 yıllarının toplumcuları savaş sonrası ülkelerinde işçi sınıflarının kurulu düzenin bir parçası olup ondan pay istemekle yetinebileceklerine ihtimal vermiyorlar, bir yandan bunun, bir yandan kapitalizmin iç çelişkilerinin, yeni ve kaçınılmaz bir bunalımı getireceğinde ısrar ediyorlardı. **Almanya** ve **Japonya,** liberal ekonomi yöntemleriyle kalkındılar, dünyanın sayılı ekonomi güçleri haline geldiler. **Avrupa,** hele **Ortak Pazar**'ın kuruluşundan sonra, ekonomik bir güç olarak, Amerika'ya bile kafa tutmaya başladı. Fakat...

Fakat işin sonrasına doğru yürümeden, sağdan soldan gelen şu seslere kulak verir misiniz? Ünlü yazar, Fransız Radikal Sosyalist Partisi'nin dumanı üstünde Başkanı, **Jean-Jac-**

ques Servan-Schreiber, bakın **Fransa**'dan nasıl söz ediyor: **'...bu hafta Fransa'da işsizlerin sayısı geçen yılın ekim ayına oranla yüzde kırk beşlik bir artış göstermiş, karşılanamayan iş isteminin artışı ise yılda yüzde yirmi beşi bulmuştur. Yılın başından beri Fransız dış ticaret dengesi ilk kez açık veriyor. İhracat düşüyor, oysa Fransız işçilerinin üç milyonu ihracat sayesinde yaşıyorlar.'** Ünlü yazarın yazısında çıkardığı sonuç, ekonominin bir durgunluk dönemine girdiği yolunda.

Fransa böyle de **Almanya** böyle değil mi? **Alman Endüstri Enstitüsü Başkanı Profesör Rodenstock,** 1972'de **Almanya**'nın **Amerika**'ya ihracatı sayesinde elde ettiği kâr oranında yüzde otuzluk bir düşme öngörmektedir. Henüz **Almanya**'da işsizlik oranı yüzde 0,07'yi aşmamış ama, bellibaşlı **Frankfurt** bankalarının tahminlerine göre, yıl sonuna kadar işsiz sayısının 400.000'i bulacağı muhakkak. **Ruhr Havzası**'nda, 15 Eylül'de, 100.000 metalurji işçisinin çalışma saatında indirim yapılmış, 400 kadarına da yol verilmiş. Dört yıl kadar süren aşırı bir ekonomik rahatlık döneminden sonra, bu daralma, Almanları şaşırtıyor ve üzüyormuş. Peki İsveçliler ne yapsınlar? Ülkelerinde 1955 yılından bu yana görmedikleri bir işsizlik dalgası hüküm sürüyor: 57.000 işsiz, onlar için rekor bir rakam.

Amerikanın ünlü iş çevrelerinin ünlü gazetesi **Wall Street Journal** teşhisini şöyle koymuş: Durgunluk Avrupa'nın her yanında birden hissedilmektedir. Geçen yılın son üç ayına oranla, Ortak Pazar ülkelerinde çelik üretimi yüzde onluk bir azalma gösteriyor. Bunda adına kısaca **Nixon** kararları denilen Amerikan ekonomik tedbirlerinin, bu arada **Amerika**'ya yapılan itlahâttan yüzde on vergi alma kararının dahli büyük. Aynı nedendir ki **Japon** endüstricilerine **Amerika**'ya satamayacaklarını **Avrupa** pazarına dökmeyi düşündürüyor, bu yüzden de ingilizlerden **'Avrupadan uzak durmaları'** ihtarını alıyor. İyi ama, durmak ellerinde mi?

Kabak kimin başına mı patlayacak? Hiç merak etmeyin, önünde sonunda, yine geri kalmış ülkelerin. Daha şimdiden Fransızca **l'Express** ham madde fiyatlarında gerileme başladığını haber veriyor. Bakır, kalay, kakao, yün ve kurşunda, bazıları yarı yarıyı bulan fiyat düşmeleri var. Bunun sonunda, dünya ticaretine zaten beşte bir oranında katılabilen gelişmekte olan ülkelerin katılma oranı daha düşecekmiş.

Bütün bu karanlık verilerden sonra, söze başladığım yere

dönelim: Peki bu göstergeler, acaba yıllardır toplumcuların beklediği büyük bunalımı mı haber veriyor? **Roger Priouret**'ye bakarsanız, tam sayılmaz. Zira 29/32 bunalımında işverenle işçi arasında kârdan faydalanma oranı, işçi yönünden çok olumsuzdu. Oysa şimdi işverenler işçi ücretlerinin yüksekliğinden yakınıyor, yeterince kazanamadıklarını söylüyorlar. Ayrıca o zamanlar borsa spekülasyonları ortalığı sarmıştı, kıymetlerin yükselip alçalışıyla dağıtılan dividantlar arasında hiç bir ilişki yoktu. Şimdi durum öyle değil. Yine de **Priouret** yazısını 72'nin güç, durgun bir yıl olacağını söyleyerek bitiriyor, işsizliğin artacağını da eklemeden edemiyor.

Kapitalist ekonomilerin yapısal niteliği bu, iç çelişkileri ne kadar giderilmek istenirse istensin, ne türlü müdahaleci çareler aranırsa aransın, sonunda bunalım (ama küçük, ama büyük) gelip kapıya dayanıyor. Peki bu arada ekonomisi zaten durgunluk içindeki bunalan **Türkiye** ne olacak? Bizler ne olacağız? Dolaylı olarak bu bunalım bizi de etkileyecek ama, ilk elde beliren direkt bir etkisi var ki, döviz dengemizi altüst edebilir. Biliyorsunuz, paçayı çokluk işçi dövizleri ile kurtarıyoruz, **Almanya, Fransa, İsveç** kendi işçilerine iş bulamazken bizim işçilerimizi düşünürler mi? Elbette düşünmezler, yol verebilirler. Daha şimdiden gazetelerimizde Almanya işçi istemiyor haberleri görünmeğe başladı. Buysa bir yandan o döviz girdilerinin kesilmesi, bir yandan da ülkeye iş isteğiyle girecek bir milyona yakın işsiz demek!

Allah hepimize kolaylık versin!

PANEL

14 Kasım

Mustafa Kemal'i en mükemmel anış biçimi, öyle sanıyorum ki, onun devrimi ve devrim yöntemi üzerinde düşünmektir. Geçenlerde biz, bir anfi dolusu insan, bunu denedik. İki gün devletçiliği, layikliği, milliyetçiliği ve devrimciliği üzerinde çene çaldık. Bir takım sonuçlar da çıkardık bundan. Ne yalan

söylemeli, benim çıkardığım sonuçlar, izlenimlerim, farklıca oldu biraz, zaten burada da ona ilişmek istiyorum.

Önce **Atatürk**'ün çeşitli cephelerini anlatmakla görevlendirilmiş konuşmacılara takılacağım. Ötedenberi savunduğum bir sav vardır ki, **Atatürk** konusunda, önce tarihsel ve toplumsal bir yerine koymanın gereğini zorunlu sayar. Yani adamı ve yaptığı işi, tarihsel ve toplumsal olarak, önce bir güzel tanımlayacaksınız, ulaştığı bileşimi saptayacaksınız, sonra bu bileşimin öğelerini bu bütün için değerlendireceksiniz. Eğer toplumsal olarak, **Atatürk**'ü ve devrimini değerlendiremedinizse, şu ya da bu cephesi üzerinde söyleyecekleriniz, yarım yırtık yaklaşımlar, ya da varsayımlar olmaktan ileriye gitmez.

Oysa izlenimim şu oldu: **Atatürk**'ün şu ya da bu cephesi üzerinde konuşanların belirgin ve sağlam bir **Atatürk** sentezleri yoktur. Milliyetçiliğini anlatacak olan milliyetçilik, layikliğini anlatacak olan layiklik, devletçiliğini anlatacak olan devletçilik üzerine dediklerinden ufak bir antoloji yapmış, bununla da sorunu halledivermiş. Ben bunu **Atatürk**'e, **Atatürk** devrimine ve devrimciliğine yaklaşmak değil, uzaklaşmak sayıyorum. **Mustafa Kemal**'in eylemini tarihsel doğrultusu içinde doğru oturtamadınız mı, rastgele toplayacağınız sözleriyle adama halife hakkında bile övgülü sözler söyletebilirsiniz, zira stratejik ya da taktik nedenlerle söylemek zorunda kalmış olabilir, zamanında.

Atatürk'ü ve devrimini tarih gözüyle görmek, toplumbilim gözüyle görmek, en önemlisi ekonomi politik gözüyle görmek!... Bizim en yapmadığımız da bu! Onun için paneldeki bildirilerin **Atatürk**'ü eylemi ve kuramıyla bize anlatmaya yetmediğini söyliyebilirim. Dinleyicilerin çoğu da benimle aynı kanıdadır sanıyorum.

İkinci ilişeceğim nokta, zaten dinleyicilerle ilgili. İki gün üst üste, tamamen kuramsal laflarla dolu bir paneli gık demeden dinleyebilmek, herşeyden önce aydın vatandaşın toplumsal konulardaki tartışmalara ne kadar aç olduğunu gösterir. Üstelik uyanık, kavrayışı hızlı, değerlendirmesi sağlam bir topluluktu dinleyicilerin bütünü, inandırıcı yargıları benimsemesini, benimsemediklerini nazik bir ilgisizlikle ofsayta bırakmasını biliyordu. Panelde konuşanların birbirlerine çevirdikleri sorulara oranla, panel bitip dağıldıktan sonra, dinleyicilerin konuşmacılara özel olarak dışarda yönelttikleri sorular arasındaki uçurum, 'resmen' nerede olduğumuzla gerçekte ne-

rede olduğumuzu gösteren önemli bir noktaydı. Biz **Atatürk** devletçiliğe şu tarihte mi yoksa bu tarihte mi başlamıştır'la, **Atatürk Türkiye**'ye 'az gelişmiş dedirtir miydi dedirtmez miydi'yle uğraşaduralım, onlar somut sorular ve sorunlarla geliyorlar, entelektüel dikkatlerinin ne kadar duyarlı ve incelmiş olduğunu kanıtlıyorlardı.

Bu sırada, öğrencilerden ayrıca söz etmek gerekiyor. Anlayışlı, efendi, zeki ve dikkatliydiler. Bu niteliklerini 12 Mart öncesinin o dağdağalı günlerinde gösterseler, daha biraz şüpheci ve akılcı, daha biraz yöntemli ve basiretli olmayı bilseler, hiç şüphesiz yaşadığımız bir çok dramların önüne geçmiş olurlardı. **Atatürk**'ü anlamak, **Atatürk** devrimciliğini kavramak yolunda içten bir çaba gösterdikleri belli, bu çabayı aydınlatacak ışığa kavuştukları zaman sevinçlerinin aydınlığı heyecan vericiydi. Hiç şüphesiz **Atatürk**'ün hepsini en sağlam devrimci doğrultuda birleştirip en büyük devrimci güç yapacağını sezmişlerdi. Onun halkçı, özgürlükçü, anti-emperyalist ve açıkça demokratik eylemini farkettikçe çok uzaklarda, yabanlarda ve yabancılarda aradıkları asıl ve önemli atılım olanaklarını bu kadar kendi içlerinden, bu kadar kendilerinden bir büyük adamda bulmanın, onu âdeta yeniden keşfetmenin heyecanını ve hazzını yaşıyorlardı. Gençlere sağlam ve gerçekçi bir **Atatürk** sentezi verilirse, onun baş savunucusu olacaklarına her zaman inanmışımdır. Bu defa daha bir önemle inandım.

İş, biz o sentezi yapabilelim, gençlere **Atatürk**'ü anlatıyoruz diye, masal anlatmayalım.

TARİH DİYE BİR KİTAP

5 Aralık

Yoksa sizde de öyle mi oldu? Ben kabinenin istifasına şaşmadım. Daha önce kabineden on üç bakanın istifasına da şaşmadım. Üç aşağı, beş yukarı hep biliyorduk, yönetici ekip kendi içinde tutarlı değildi, bir süredir âdeta oksijen çadırında

yaşıyordu, bölünmesi de, toptan çekilmesi de olasıydı ama, o çekilen bakanların gerekçesi yok mu, hani 'idare-i maslahatçılarla reform yapılmaz' demişler ya, işte bu şaşırttı beni. Şaşırttı ne kelime, basbayağı tutuldum, kafam da bozulmadı değil hani? Öyle ya, bu gerekçenin ışığında kabineyi çatlatan on üç bakan ödün (ta'viz) vermez reformcular oluyorlar da, Başbakan ve öbürleri idare-i maslahatçı takımı! Hadi, çıkabilirseniz, çıkın işin içinden.

Dün gece, bir de mehtap vardı Körfez'in üstünde: yoğun, yaldızı kalın, eskilerden kalma bir mehtap: şöyle yalıda dolaşsan, **Yahya Kemal**'in mısralarını **Rast** makamından bestelenmiş olarak, rüzgâr aydınlıklarında duyacaksın. Fakat gerekçe kafa takıldı bir kere, ne yapsam boş, kendi kendime bin soru sorup bin karşılık arıyorum. Hadi bu şaşmaz reformcu bakanlar başından beri böyle şaşmaz reformcuydular, diyelim, bismillâh deyip AP'nin yıllardır önerip durduğu Anayasa değişikliğine neden eh demişlerdi? Daha o zaman buna dikilmek yok mu? Tersleri mi dönmüştü yoksa? Hadi onda şaştılar, çoğu yabancı ülkeden gelmişti, bir kısmıysa alışmadığı bir işe girmişti, peki ya ılımlının ılımlısı solcuların, hatta solcu bile değillerin 'derdest edilmesine' niye göz yumdulardı acaba? Bu da ödünsüz reformculuk mu oluyor? Ya sekiz aydır ha bre grev ertelemek, memur sendikalarını kapatmak, basın için, siyasal partiler için, dernekler için, maşallah her birisi ötekilerini aratmayan kısıtlamalar getirmek? Bunların her birinin altında bu ödünsüz reformcuların imzaları yok mu? hele o haşhaş ekimi yasağı, hele o dereyi görmeden paçaları sıvayıp sonra yabancının oyununa gelmek? Bütün bunlar 'idare-i maslahatçılık' olmuyor da katıksız reformculuk oluyor, ne zaman ki kabinede **Mesut Erez**'i görüyorlar, birden celâlleniyorlar, bu zat devrilen AP iktidarının üyesiymiş de, o iktidarın üyesiyle işbirliği yapamazlarmış da, estek köstek... Anayasa'yı değiştirmek için işbirliği yapanlar kimlerdi acaba, feriştahlar mı?

Niye bunları düşünüyorum bilmem, bana ne yahu, bu hafta aslında televizyon üzerine bir şeyler yazmak istiyordum. Televizyon deyip geçmeyin ha, Amerikalı'nın biri, yaman bir düşünür, bu icadın insanlık için alfabenin icadı kadar önemli bir şey olduğunu öne sürmüştür, eh bizde de televizyon egemenliği başladığına göre... diyecektim ama, o konu kafamı rahat bırakmıyor ki! Demek idare-i maslahatçılarla reform yapıla-

mazmış da zaten hayaletten duran hükümetin düşmesine istifayı basıp ondan sebep olmuşlar! İyi ama, ara ara, bunların katıksız reformculuklarını bir türlü bulamıyorum ben, işin kötüsü aradıkça aklıma hep ters türs şeyler geliyor: **Özer Derbil**'in ihracat ve ithalâttaki durgunluk yaratıcılığı söz gelişi! **Atilâ Sav**'ın işçilere tiyatro oynatmak fikri! **Çilingiroğlu**'nun vergi toplamayı kolaylaştırmak için, vergi dairelerini afişle donatmak, pahalılığı yenmek için de kadınlardan ve emeklilerden mücadele taburları kurmak buluşları! **Türkân Akyol**'un ne yapıp yapıp, nüfus planlamasını bakanlığının bir numaralı işi haline getirmek merakı! **Osman Olcay**'ın... Sıralamakta fayda görüyor musunuz bunları, ben hayır, ne tarafından tutsanız, bu gibi davranışları ciddî reformculuklar saymak olasız. Sekiz aydır bu bakanlar da kabinenin kaderini öteki bakanlar gibi paylaştılar, gerekince bal gibi ödünler verdiler, şimdi ağırlığı **Erim**'in üzerine yıkıp kendilerini sıyırmak istiyorlar.

Çok yazmışımdır, toplumsal hareketler halkla bağlantı kuramadı mı, kendi içine katlanır, yozlaşır, soyut parabollerle avunarak laf devrimcilikleri yapar, sonunda kendi kendini yıpratır. Aynı şey, yönetici ekipler için söylenemez mi? Yönetici ekip halkla bağlantılı olacaktır, onun sıcak soluğunu ensesinde hissedecektir, ondan güç alacaktır. Öyle olmadı mı yattı: tasarılar ne kadar güzel, niyetleri ne kadar halis, istekleri ne kadar âlâ olursa olsun 'icraatı' havada kalır, hele bir de halkı kuşkuya düşürdü mü, ergeç emaneti devretmek zorunda kalacak demektir. Bir kitap var, adına Tarih diyorlar, böylesi olayların bir çoğunu anlatıyor. Her seferinde bu yanlışı işleyenlerin, sonra birbirlerini, sen idare-i maslahatçısın ben reformcuyum diye suçladıklarını da! Hem canım nereden çıktı bu reform lafı? 12 Mart muhtırası Anayasa'nın uygulanmasından ve devrim yasalarının gerçekleştirilmesinden söz etmiyor muydu? Peki, idare-i maslahatçı dedikleri bundan yan çizmiş de, istifacı bakanlar Muhtıranın gereklerini yerine getirmiş mi?

Bırakın Allah aşkına, bu üst üste sorular yüzünden, mehtap da zehir oldu. Oysa, **Körfez**'deki yakamozlara dalıp usul usul yeni bir şiire doğru yelken bile açabilirdim. Fena mı olurdu?

"BEYİN TAKIMI"YMIŞ!...

12 Aralık

Sizden iyi olmasın, ben bunları **Oiselet** ile konuşurdum. Söylemiştim ya, **Oiselet** bizim apartmanın kapıcısı, kapı gibi bir adam: hayli yaşlı, bileği ve çenesi kuvvetli, toplumcu militan. Önemli siyasal olayları bir kitaplardan okumak var, bir yaşamışlardan dinlemek! İkincisi, ilkinden daima daha ilginçtir. O yüzden Fransız solcularının **'Front Populaire'** koalisyonunu ben **Oiselet**'den dinlemeyi, kitaptan okumaya yeğlemişimdir. Nasıl miting yapmışlarmış da, nasıl **Daladier, Blum, Thorez** kolkola geçmişlermiş, hep dinledim. Bilirsiniz, Fransa'nın bu ilk sayılabilecek solcu iktidarı pek başarılı bir iktidar değildir. Söz buraya gelince, hiç unutmam, **Oiselet** bıyıklarını çekiştire çekiştire: '— ...Mösyö, derdi, özgür demokrasi düzeni içinde örgütlenmiş kapital, istediği anda ekonomik mekanizmayı durdurur. Öyle yaptılar, zaten ekonomik bunalım yıllarıydı...'

Bu benim kapıcı **Oiselet**'den aldığım ilk ekonomi politik dersidir. Şimdi **Churchill**'den iktidarı devralan **Atllee** ve **Bevin** işçi iktidarının neden o kadar başarılı olamadığını düşünsem de, **Şili**'de **Allende**'nin nice zorluklarla pençeleştiğini sık sık batılı basında okusam da, hep onu hatırlıyorum. Düzeni özgür tuttun mu, iş çevreleri, ünlü deyimiyle özel sektör elbette kendini koruyacak, çıkarlarını savunmak için direniş gösterecektir. Nasıl yapıyor bu direnişi? Her türlü yapıyor: yatırım yapmaktan kaçınıyor, üretimi düşürüyor, işçi çıkarıyor, tek kelimeyle, piyasa mekanizmasının olağan işlemesini durduruyor. Durgunluk çöktü mü, biliyor ki halkın hoşnutsuzluğu giderek toplumcu iktidar üzerine yığılacaktır. **Blum** hükümeti de, **Atllee** hükümeti de, bir sonraki seçimleri galiba kaybetmişlerdi. **Allende** henüz iktidarda, özgürlüğü korudukça aynı direnişle karşılaşacak ama, halk desteğini korudukça, elbette bu direnişin üstesinden gelecektir. Gerçek toplumculuk hem özgürlüğü hem halkın desteğini koruyarak, demokrasi mekanizmasını bozmadan, çıkar çevrelerini ulusal çıkarların üstünlüğü fikrine getirebilmektir. Zordur bu, ama olasız değildir.

Şimdi bu laflar niye? **Erim** kabinesinin 'beyin takımı' patırtılı gürültülü bir istifayla ayrılınca herkes onlara yüklendi ya,

elbet koruyanımız da çıktı. Demek istedikleri şu, canım bu adamlar toprak reformu yapmak istediler, ithalâtçının ihracatçının aşırı kârını önlemek, milletin çıkarlarını korumak istediler, ondan kötü oldular. Yapmak istedikleri hem iyi şeylerdi, hem toplumculuğa uygundu, adamlara ne diye yükleniyoruz, tam tersine, 'çıkar çevreleri' gönendiğine göre bunların savunmasını yapmalıyız?

Başkalarını bilmem ama, ben bu fikre katılmıyorum. Önce hep iliştiğim nokta var, hatırlayacaksınız: biz bu 'pırıl pırıl harika beyinlerin' yaptıkları terslikleri, kötülükleri, hafiflikleri birer gerçek olarak gördük, yaşadık, buna karşılık toplumculuklarını 'rivayet' olarak biliyoruz, sekiz ay içinde bize doğru dürüst bir şey göstermediler, bir kanıt veremediler. Ama bunu geç, yalnızca **Oiselet**'nin bildiğini bilmemeleri bile bağışlanır suç mudur? **Erim/Koçaş/Arar** üçlüsünün 12 Mart sonrası kabinesine bakan olarak gelen kişi, daha **Erim**'in ilk konuşmalarını işitir işitmez Anayasa doğrultusunda düzen değişikliğinin değil, doğrudan doğruya Anayasa değişikliğinin söz konusu olduğunu anlayıp, 70 Türkiye'sine 40 yıllarından kalma bir bürokrat devletçiliğinin uygulanmak isteyeceğini kestiremez mi? Pekâlâ anladılar, pekâlâ benimsediler. Şimdi paldır küldür çekiliyorlarsa, bu, adını duyup nesnesini göremediğimiz toplumculuklarından değil, **Erim**'i bir türlü balyoz yöntemiyle iş görmeğe razı edemediklerindendir. Nasıl solcular dağıtıldı sindirildi ise, toprak reformu, vergi reformu, ekonomi reformu ve konusunda hoşnutsuzluk gösterenler de öyle dağıtılacak, susturulacaktı. Bakın o zaman istifa ediyorlar mıydı hiçbiri? Onlar hesaplarını Silahlı Kuvvetlerin kayıtsız şartsız diktası üzerine yapmışlarmış. Ordunun demokrasiyi korumakta kararlı olduğu meydana çıkınca, Meclisler'in, partilerin, basının, tek kelimeyle halkın etkileyici faktör olarak belirdiği görüldü, oysa onlar halkla daha işe başlarken ters düşmüşlerdi.

Bir an için toplumculuk niyetlerini var sayalım, o zaman tablo şu değil midir: sanayileşme dinamiğinin yüksek grafikler çizdiği bir toplumda, düzen liberalse, piyasa mekanizmasının kumanda noktaları özel sektörün elindedir. Sen grevi kısıtlar, toplu sözleşmeyi budar, bu yolda bir şeyler yaparsan 'çıkar çevreleri' nasıl sırtını sığazlarsa, ithalâtı kayıtlamaya, ihracatı belgelemeğe kalkarsan öyle tekerine taş koymaz mı? Bunu anlamak için kapıcı **Olselet** olmak yeter. Hele bir de halkın diplerine kadar inmiş bir partiye yaslanmıyor, hükümete

taa Amerikalardan paraşütle inmiş bulunuyorsan, dımdızlak ortada kalacağını kestirmek için **Oiselet** olmak bile çok. Kaldı ki attığın taş ürküttüğün kurbağaya değmiyor, dtş ticarette aldığın tedbirler toplumcudan çok bürokrat, toprak reformun ise **Formoza**'da **İran**'da yapılan takımından: üstelik halkta para, bankada döviz yedeği bulunmasını rahatlık değil pahalılık sebebi göstermek gibi garabetlere düşüyor, endüstrileşmek konusuna hiç yanaşmıyorsun.

Sözü şöyle toplar mıyız: Onbirler halka inanan toplumcular olmadıkları için **Erim**'in hükümetine girmişlerdi. O hükümet istedikleri yoğunlukta bürokrat olmadığı için de çıktılar. Liberal yoldan sanayileşme sürecine girmiş bir toplumda (hatta toplumcu da olsa) bürokratların halksız tutunamayacağını **Oiselet** kadar olsun bilmeliydiler. Bu ilkel gerçeğin bile farkında olmamaları beyinlerinin 'ısıltısından' herkesi kuşkuya düşürüyor.

TATLISU FRENGİ BATICILIĞI

19 Aralık

Ben bu defterde **Balandier**'nin sözünü etmişimdir. Bizde pek tanıyanına rastlamadım. Nereden tanıyacaklar, bir kere genç, ikincisi uğraştığı uygarlıkları ve insanlar bize ters düşüyor. Benim de o sönmek bilmez **Afrika** merakım olmasaydı, belki bu değerli adamı tanımaz, yazdıklarını satır satır içime aktarmazdım.

Hele, galiba **'Afrique ambigue'** adlı kitabında okuduğum bir tesbiti vardır ki, aklımdan hiç çıkmaz: Batı, ekonomik üstünlüğünü bir uygarlık üstünlüğü haline getirmek fırsatını hiç kaçırmamış, düz emperyalizmi mutlaka kültür emperyalizmi ile tamamlamıştır. **Afrika**'nın bilmem neresinde bir **Mali** uygarlığı olmuşsa, o, kendi uygarlığı karşısında bunu mutlaka hiçe indirgiyor, o yabancı ortama sonra kendi kültür ve uygarlığını 'ihraç ediyor'. **Balandier** bütün **19**. yüzyıl boyunca bu-

nun sürüp gittiğini söyler. İçinizde sömürge aydını görmüş olanlar varsa, bunun ne demek olduğunu bileceklerdir. **Kongo**'lu aydın, **Kongo** Kralı birinci **Alphonse**'u tanımaz ama, size Fransız krallarını tesbih tanesi gibi sayıverir. Yazılı sözlü **Kongo** edebiyatına burun kıvırır da, **Racine**'i **Corneille**'i, daha yenilerden **Aragon**'u **Eluard**'ı kendi ozanıymış gibi ezbere okur. Bu aydın tipi kültür emperyalizminin ortaya çıkardığı işbirlikçi bir aydın tipidir ki, ekonomik bakımdan kompradorun eşitidir.

Bu sözüme mim koyun. Peki ya sen Türk'sen ve bin yıllık bir sanat ve kültür geleneğine sahipsen? Emperyalizm başka silahlarla mı gelir, hayır, bir yandan ekonomik sızmasını yapar, bir yandan da senin uygarlığının ne kadar temel taşı varsa, onları kendi adına kendi ölçütleriyle yargılayarak ıskartaya çıkarır, öyle ki sonunda sen onun değerler düzenine teslim olur, o değerler düzeni içinde onunla yarışmayacağın, yarışamayacağın için de aşağılık duygularına kapılırsın! **Tanzimat**'tan sonraki Türk sanat batılılaşmasının dramı işte burada yatmaktadır. Tanzimatçı batılılaşmanın bir metod sorunu olduğunu kavrayamamış, onu tam da batılının istediği gibi bir taklit sorunu olarak almıştır: **Tanzimat**'tan bu yana bütün sanatımız batının kötü taklitleri ise bunun suçu elbette en başta sorunu derli toplu koyamayan edebiyatçılarımızındır. Edebiyatta böyledir de, mimarîde ya da müzikte böyle değil midir? **Atatürk**'e kadar Türk aydını batılılaşma konusunda, geçmiş bin yıllık kültürüne rağmen, **Mali** ya da **Kongo** aydınından farklı bir tutum göstermiyor: komprador kapitalizmini nasıl tatlısu frenkleri meydana getirmişlerse, Tanzimat sonrası Türk sanatını da genellikle tatlısu frengi havalı aydınlar yapmışlardır.

Atatürk'e kadar dedim, haklıyım: Batılılaşmayı batıya karşı bir sorun olarak koyan odur. Batı teknolojisi ve kültüründen yararlanmak gerektiğinin farkındadır ama, bakın ne der: **'Münevverlerimiz milletimi en mesut millet yapayım der. Başka milletler nasıl olmuşsa onu da öyle yapayım der. Lâkin düşünmeliyiz ki böyle bir nazariye hiç bir devirde muvaffak olmuş değildir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü ilminden, keşfiyatından terakkiyatından istifade edelim, lâkin unutmayalım ki asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz.'**

Bu sözleri, sözden ibaret sananlar, **Mustafa Kemal**'in bir kaç büyük işi arasında Türk tarihi, Türk dili, Türk uygarlığı

üzerinde çalışmak da olduğunu unutmuş olanlardır. **Atatürk** batıcılığının **Tanzimat** batıcılığından farkı, siyasal planda birinin işbirlikçi ötekinin anti-emperyalist olması biçiminde görünüyorsa, uygarlık planında ilkinin taklitçi olmasına karşılık, ikincisinin yaratıcı bir ulusal bileşim olarak belirmesinde görülecektir. Bunu böyle koydunuz mu, bin yıllık uygarlığımızın bir damlasını bile feda edemeyiz, eden bizden değildir, gitsin tatlısu frengi olsun, **Tanzimat** batıcısı olsun! Biz büyük ulusal kültürümüzden batılı metodlarla modern sentezler yapmak zorundayız. Görevimiz budur. Bu sentezleri yapabilmek için de, batının geçmiş büyüklüğünü büyük eserlerini bildiğimiz kadar, kendi geçmiş ve büyüklüğümüzü ve eserlerimizi bilmek boynumuzun borcudur.

Ronsard'ı ezbere bil, **Bâkî**'yi küçümse, **Mozart**'a hayran ol, **Itrî**'ye burun kıvır, **Leonardo**'ya bayıl, **Sinan**'a dudak bük, bu seni batılı yapmaz, batılı Türk yapmaz, Türk de yapmaz, sömürge aydını yapar! Hele Türk petrolu ya da Türk boraksı için ulusal mücadelelere gönüllü olanların, Türk sanat musikisi ya da Divan şiiri için yukardan konuşması düpedüz patalojik bir klinik olgusu sayılmak gerekir. Zira bu topraktan fışkıran petrol ne kadar bizimse, bu topraktan yüzyıllar boyunca üretilmiş olan şiir, beste, fikir ve nakış da o kadar bizimdir: nasıl petrolü çağdaş kılabilmek için türlü işlemden geçirmek gerekiyorsa, ötekilerini de türlü işlemlerden geçirip çağdaşlaştırmak bize düşer.

1972

ELİN İŞİ YOK!

2 Ocak

Ha demek bazı Fransız bilim adamları, tutuklanan Türk yazar ve düşünürleri için Başbakan'a başvurmuşlarmış! **Erim** de onlara dört başı bayındır bir cevap veriyor: 'Türkiye, diyor, sıkıyönetim altında bile hukuk ilkelerine saygıda kusur etmeyen bir ülkedir.' Doğrusu yürek ferahlatıcı bir söz! Herhalde **Fransız Akademisi'nden** yazar **Roger Caillois,** ünlü yazar ve Doğu Bilimleri yayın direktörü **Etiemble,** İnsan Bilimleri ve Uluslararası Felsefe Konseyi Genel Sekreteri **d'Ormesson,** Paris Üniversitesi Türkiye Enstitüsü Direktörü **Bazin** de, bizim gibi düşünür, ferahlar. Yalnız onlar mı? Hani **Le monde** gazetesinde Türkiye'deki tutuklamalarla ilgili bildiriyi yayınlayan yüz bilmem kaç ünlü Fransız aydını da! Aralarında kimler yoktu ki, **Aragon**'dan, **Sartre**'dan, **Beauvoir**'dan tutun da, ünlü rejisörlere, ressamlara kadar, herkes. İşleri yok bizimle uğraşıyorlar. Başbakan'ın cevabı Fransız basınında çıkarsa, 'Türkiye'de icranın adalete karışmadığını' öğrenir, rahatlarlar.

Fakat anlaşılan bu iş **Fransa**'da olan biten bir iş değil. Baksanıza **Mehmet Ali Aybar,** ölüm cezasının kaldırılmasıyla ilgili basın toplantısında, Alman üniversitelerindeki yankılardan, olumsuz etkilerden söz ediyor. Onlar da bize başvurasıymışlar! Hele hele! Ya **İsveç'**lilerin yaptıklarına ne buyrulur? Bilmem kaç imza toplanıyor, bizim elçiliğe veriliyor, elçilik onların Dışişleri'ne başvurunca da, soğuk cevaplar filan, küstahlık canım! **Erim'**in dört Fransız bilim adamına cevabını çoğaltıp onlara da göndermek gerekir. Hanidir dışarda **Türkiye** aleyhinde bir havanın döndüğü rivayeti vardı ya, ne hikmetse ga-

zetelerde çıkıp radyolarda söylenmediğinden işin aslını bilemiyorduk. Neyse **Karavelioğlu** çıktı, Dışişleri Bakanı'na sordu, o da **Avrupa Konseyi**'nde aleyhimize 'resmen' bir teşebbüsün olmadığını söyledi, söyledi ama 'gayr-ı resmî olarak' var mı yok mu, orasını açık bıraktı. Arkasından hiç ummadığımız bir partinin grubunda sorun ele alınıyor: **Millî Güven Partisi** milletvekili **Tanır, Avrupa Konseyi** üyesi olduğundan 'aleyhimizdeki teşebbüsleri' grubunda anlatıyor. Biz de gerçekten bir şeyler döndüğünü anlıyoruz. Sonunda Başbakan 'bizzat' iddia ve kaygılara cevap vererek durumu aydınlığa kavuşturuyor.

Yalnız kafama bir nokta takıldı: **Erim,** hukuk profesörüdür, üstelik **Fransa**'da doktora yapmıştır, yani hem Fransızları tanır, hem de hukuku bilir, bu bakımdan cevabında biraz daha ayrıntılı ve etraflı olması gerekirdi gibime geliyor. Neden mi? Bakın anlatayım: Şimdi biz yazarların, düşünürlerin 'olağanüstü ve tehdit edici bir durum içinde tutuklandığını' anlatıyor, 'sıkıyönetim altında dahi hukuk ilkelerine saygı gösterildiğini' bildiriyoruz. Kendi hesabıma ben o dört fransızın, hele Prof. **Etiemble**'ın bu 'olağanüstü durum' kavramının tadına bizim hukukçular kadar varamayacağını sanıyorum. Özürlü de sayılır adam, çünkü hatırlarsınız, bunların ülkesinde **Cezayir** olayları sırasında **Allahın** günü kahvelerde evlerde bomba patlar, güpegündüz adamlar kaçırılır, gizli örgütler **Paris**'in içinde cirit atardı. O zaman da, 68 Mayısı'nda **Mao**'cu **ve Castro**'cu öğrenciler ülkenin altını üstüne getirirken de durum, gerçekten 'olağanüstü' olduğu halde, bildiğimiz düz polis ve toplum polisinden başka tedbire başvurmadılar. Hele sıkıyönetim akıllarından bile geçmedi! Şimdi bu adamlara bizim 'olağanüstü durumu' nasıl anlatırsınız? Ha belki 'bölücülük' diyeceksiniz? Bildiğim kadarıyla Kuzey **Fransa**'da brötonlardan ayrı bir cumhuriyet kurmak isteyen gizli ve açık örgütler, aktivizm ve açık propaganda yapmaktadırlar, gerçekte çok 'otoriter' sayılan Fransız hükümetiyse bu işleri siyasal polisiyle çözümlemeye uğraşmaktadır. Kısacası, Fransızı bizdeki 'olağanüstü durum'a inandırmak zordur biraz. Adamlar daniskasını yaşıyorlar : daha iki gün önce Maliye Bakanları'nın kapısı önünde bomba patlatıldı. Aynı şey, şimdi bizde olsa, düşünebiliyor musunuz?

Cevap yok da değil ha bu Fransız keferesine, daha sıkıştık mı, 'Birader siz gelişmiş ülkesiniz, biz az gelişmiş ülkeyiz, sizin orda toplum oturmuştur, bizdeyse her an sallanıyor, bu

bakımdan olağanüstü durumumuz da kendimize göredir' diyebiliriz ama... yine de galiba adamların şöyle bir karşılık vermesini önleyemeyiz: Demokrasiyi atm uygulamaya geldi mi az gelişmiş oluyorsunuz da **Ortak Pazar'a**, **Atlantik Paktı'na**, **NATO'ya**, **Avrupa Konseyi'ne**, yani hepsi demokrasileri ve demokrasi ülkülerini savunan örgütlere üye olmaya gelince, nasıl birden gelişiveriyorsunuz, anlaşılır iş değil! Kimbilir, **Paris'e** gözlük almaya gittiği zaman 'tesadüfen' görüştüğü **Pompidou** ve **Schumann** da, belki **İnönü'ye** buna benzer sözler söylemişlerdir. Bildiğiniz gibi yine 'tesadüfen' o günlerde **Avrupa Konseyi** toplanıyordu ve **İnönü** yurda dönüp yine 'tesadüfen' Cumhurbaşkanı ve Başbakan ile görüştükten sonra **Avcıoğlu, Baykurt, Selçuk** ve **Soysal** salıverildi. Böylece **Erim'in** Fransız bilim adamlarına yazdığı cevap, somut verilere dayanmış oldu.

BOYUTSUZLUK

9 Ocak

«Tek boyutlu insan» deyimini bulan profesör **Marcuse'tür**, bilirsiniz, bununla endüstri sonrası toplumunda beliren bir insan tipini adlandırmış oluyor. Ona göre, endüstri, hele teknolojik ve kapitalist bir yapı içinde, toplumu standartlaştırmakta, insanları birbirine benzetip yüzeyleştirmektedir. Bu, düzenin böylece sürmesinde çıkarı olanlarca, kasıtlı olarak da yapılırmış diyor. Kullandıkları da tabiî her türlü propaganda araçları, radyo, televizyon, sinema, tiyatro ve basın! Bunlar bir ağızdan öyle bir hayat ülküsü, öyle bir yaşama düzeni işliyor, bireyin kafasına sokuyor ki insanı insan yapan iç boyutlar törpüleniyor. Adamcağız tıpkı seri halinde üretilmiş birbirinin eşi endüstri «mamullerine» benziyor. Klişelerle düşünüyor, klişelerle yaşıyor. Refleksleri basmakalıp. Yaratıcılığı yok.

Yine başka bir Amerika'lı, Profesör **Mac Luhan** başka bir yönden, televizyonun bu yoldaki etkisini çözümlemektedir. Biz adını sanını bilmeyiz ama, önemli adam. Ona göre televizyon alfabenin icadından bu yana en önemli, en etkileyici icat. Zi-

ra alfabeden önce, insanlar yönetici grup, ya da kişilerle dolaysız temas içindeydiler. Kabile alanında şef konuşurken herkes onu görür, işitir, etkiyi dolaysız olarak alırdı. Alfabe ve yazı araya ekran gibi girmiş, yüzyıllar boyunca bireyle yönetici arasındaki ilişkiyi dolaylı hale getirmiştir. **Mac Luhan'a** göre televizyon bizi yeniden yöneticiyle karşılıklı ve dolaysız etkileşim planına indirgemektedir. Bu yüzden de, toplumsal yaşantımızdaki etkisi, inanılmayacak kadar büyüktür. **Kennedy** ve **de Gaulle'**ün seçimleri ve referandumları televizyon sayesinde kazandıklarını hatırlarsanız, adamın dediklerinde doğru şeyin çok olduğuna inanırsınız.

Endüstri sonrası toplumu, endüstri toplumuna oranla daha mutlu görünmüyor. Amerika Birleşik Devletleri üzerine yayınlanmış yazıları izlediyseniz, endüstrinin en ileri konaklarına ulaşmış bir ülkenin, toplumsal ne türlü rahatsızlıklar içinde kıvrandığını görmüşsünüzdür. Herkes, sağcısı, solcusu, zencisi, beyazı bir yargıda birleşiyorlar. Düzen rayından çıkmakta, insan için üretim ilkesi, handiyse üretim için insan ilkesine dönüşmektedir. Buysa, öyle sanıyorum ki **«tek boyutlu insan»**ın yaratılmasında başlıca etken oluyor.

Endüstri, ya da endüstri sonrasını yaşayan bir ülkede ortalama bireyde, ya da aydında beliren bu «tek boyutluluğu» teknostrüktürle, toplumsal yapının bireyi ezmesiyle filan açıklayıp yabancılaşmayı saptayabilirsek de, bizim gibi endüstrinin emekleme dönemindeki bir toplumda «tek boyutluluğun» açıklamasını neyle yapacağız? Sağınıza solunuza bir bakın hele, bu ne imgelem darlığı, bu ne yeteneksizlik, bu ne taklit eylemidir? Bir aydının biri, bir gazetede bir fikir ortaya atar, bin kişide aynı laf! Bir yapımcı bir film yapar; beş on kuruş kazanır; aynı mevsimde, aynı tipte elli film çevrilir. Kitapçının biri, bir yabancı yazardan bir eser çevirtip de okur tuttu mu, aynı yazarın en işe yaramaz kitapları bile piyasaya aktarılır. Neden böyle tek boyutluyuz? Yok, yanlış söyledim, neden böyle boyutsuz? Neden böyle gelişmiş bir televizyon, bilinçli bir ahmaklaştırma basını, etkili bir yönetici propagandası etkisi altında olmadığımız; tam tersine, bunlara karşı çıktığımızı sandığımız halde, hafızlar gibi aynı şeyleri tekrar ediyoruz? Bence **Türkiye'**nin kişiliğini bulması ve kurtulması, bu sorunun cevabından geçer.

Malraux, batıdaki bunalımı, sık sık bir uygarlık bunalımı

olarak tanımlamayı sever. Onlarca, batı uygarlığı kendi yarattığı değerlerden kuşkulanmağa başladığı için, bunalıma düşmüştür. Bu doğrultudan baktınız mı, biz iki yüz yıldır bir uygarlık bunalımı yaşıyoruz demektir. Hatta, daha eskiden beri. Ümmet dönemi değerlerini inkâr ediyoruz. Millet dönemi değerler düzenini kuramadık. Millet dönemi değerler düzenini, o değerler düzeninin altyapısı olan kapitalist üretim biçimiyle oluşturabileceğimizi çokluk unutuyor, işi tatlısu frengi ithalâtçılığına döküp, sömürge aydını özelliklerine hevesleniyoruz. Boyutsuzluğumuz besbelli ondan! **Marcuse**'ün ve **Mac Luhan**'ın sözünü ettikleri bunalımlar bizim toplumumuz için uzakta henüz: önce sanayi toplumu olacak, ona göre bir teknostrüktür kuracağız. Bu arada, ulusal değerler düzeni kurulacak, giderek teknostrüktür, ekonomik çıkarlar, gereği belirli bir yaşama düzenini (tüketim toplumu) bireylerin kafasına yerleştirmeye başlayacak. Bunun için basından, radyodan, televizyondan yararlanacak. Kişilerini tek boyutlu kılacak. O arada da zaten endüstri sonrası toplumuna ulaşmış olacağız.

Bizim boyutsuzluğumuz ne olduğumuzu bilmediğimizden geliyor bir, ne istediğimizi bilmediğimizden geliyor, iki.

HİZA

16 Ocak

Delikanlılar geliyor, kimisi okuyacak kitap soruyor, kimisi izleyecek yol. Birisi, özellikle **Atatürk** ve Kurtuluş Savaşı konusunda hangi kitapları okumak gerektiğini soruyordu. Cevap vermeden bir soru yöneltip **Atatürk**'ün **Nutuk**'unu **(söylev)** ya da **Söylev ve Demeçleri**'ni okuyup okumadığını öğrenmek istedim. Okumamıştı, üstelik bu **Atatürk**'ü ve Kurtuluş Savaşını merak edenlerden! Ya etmeyenler? Hatta küçümseyenler? Oysa okumalıdırlar, başkalarında karşılık aradıkları çok sorunların çözümünü, onun o biraz ağdalı fakat sapasağlam söylev ve demeçlerinde bulacaklardır. Ben ne zaman okuyacak olsam güneşe bakmışım gibi gözlerim kamaşır, yabancı yazarlardan

öğrendiğimi sandığım toplumsal gerçekleri onun, hem de ne kadar yıl önce saptamış olduğunu görür, şaşar kalırım. Az gelişmiş toplumlara musallat olan bir komprador burjuvazisi sorunu var değil mi, hani emperyalistler bir yurdu sömürmek için onları aracı seçiyorlar da kullanıyor, hem zengin ediyor, hem de yine kendilerinden saymıyorlar... Çoğumuz Türkiye'de bu konu son on yıl içinde ortaya atılmış sanır, öyle mi dersiniz?

1923 Mart'ında **Tarsus**'a gidiyor, orada gençlerle konuşuyor. Daha doğrusu Çiftçiler Yurdu'nda çiftçinin birisi çıkmış konuşmuş, o da bu konuşmaya mukabil birşeyler söylemiş. Ama bakın, neler «...**Bütün bu ihtiyacınızın temini için paranızı düşmanlara vermemek lâzımdır. Kazancınızın heba olmaması için, başkalarına haraç güzar olmamak için dindaşınız olan, kendinizden olan sanatkârlara koşacaksınız, onlara yardım etmek hem borcunuz, hem menfaatınızdır. Sonra mahsulâtı memleket içinde istihlâk etmek (tüketmek) sizin gayretinizle mütenasip olur. Elbette yalnız kendi ihtiyacınızı temin için çalışmıyorsunuz. İhtiyacınızdan fazla mahsulâtı (ürünler) harice sevk ve onları altına kalbedeceksiniz. Bunu yapabilmek için tüccarlara ihtiyacınız vardır. Eğer tüccarlar bizden olmazsa, millî servetin büyük bir kısmı şimdiye kadar olduğu gibi YİNE AYNI AYARDA KALACAKTIR. Onun için millî ticaretimizi yükseltmeye mecbursunuz.**» Buraya kadar bile ulusal Türk üreticisini Osmanlı komprador burjuvazisine karşı ne kadar akıllıca uyardığı, işin ne kadar farkında olduğu görülüyor ya, asıl müthişi konuşmasını nasıl genişleterek geliştirdiğinde belirir. Amacın, dışarda bize dost olmayanlarda ulusal servetin kalmaması olduğunu tesbit etti ya, bu defa buna nelerin engel olacağını söyliyecektir.

«... **bizi o gayeye varmaktan men eden iki kuvvet vardır. Bir haricî düşmanlardır. Bunlar BİZİ SÖMÜRGE HALİNE SOKMAK İÇİN İLERLEMEMİZİ İSTEMEYENLERDİR.**» Yani kimler? Emperyalizmin taa kendisi. Peki ya ikinci kuvvet nedir? Onu da şöyle tanımlıyor. «... **bizim için bunlardan daha muzir daha muhlik bir sınıf daha vardır: o da içimizden çıkması muhtemel hainlerdir.**» Yani kimler, komprador burjuvazisi ve işbirlikçiler! Soruna o derece önem veriyor ki, konuşmasını bitirmeden tekrar konuya dönüyor. Ve **Türk** üreticisine şu unutulmaz görevi veriyor: «... **Paramızı, hayatımızı haricî düşmanların tasallutundan kurtarmak, bu memleketin haricî düşman-**

lara esir olmasına müsaade etmemek ne kadar lâzımsa, daha fazla ve ondan daha fazla bir teyakkuzla dahilî düşmanlara, dahildeki muzir adamlara da dikkatle bekçilik yapmak ve onların her hareketini gözden kaçırmamak mecburiyetindeyiz. Biz ancak bu gayretle, bu intibahla çalışarak muvaffak olacağız.»

Peki hadi gel de bu dediklerini çağdaş ekonomi politik terimleriyle özetle, ne diyeceksin? «Emperyalizm geri kalmış, ya da gelişmekte olan ülkeleri tutsak etmek, sömürge halinde tutmak için; onların ürettiklerini, kendi içlerinden ele geçirdiği işbirlikçiler sayesinde ucuza kapatır. Ürünlerini altına çevirmek olanağını ellerinden alır. Şu halde geri kalmış ülkelerin üreticileri bir yandan yabancı unsurlarla işbirliği yapmaktan kaçınmalı, kendi ulusundan tüccarlarla işbirliği yapmayı yeğlemeli, bir yandan da parasını dış düşmanların tasallutundan kurtarmak için, bunların işbirlikçilerine göz açtırmamalıdır. Yoksa bir türlü gelişemez, ilerleyemezler.» Bu özeti, günümüzde imzalamıyacak bir toplumcu ve ilerici olduğunu hiç sanmıyorum. Hele çözümlemenin 1923 tarihinde yapıldığını öğrenirse!... **Mustafa Kemal, Tarsus** konuşmasında emperyalizm ve komprador burjuvazisi karşısında demokratik devrimci, halk devrimcisi tavrını açıklıkla almıştır.

O zaman bir soru, hem de taş gibi bir soru: CHP'deki, yani **Atatürk** partisindeki demokratik sol taraftarların büyük ve bağışlanmaz kabahatı onun sonradan unutulmuş, ya da unutturulmuş tavrını sürdürmek midir? Bu öyle bir ahret sorusudur ki verilecek cevap, vereni bir anda 'memleket dahilindeki muzir adamların' arasına katabilir. Onun için **Atatürk**'e bakalım, hizaya gelelim!

FRANSA

23 Ocak

Bir tarihte **Paris**'ten, **Varlık**'a mı **Yön**'e mi yazmıştım: Fransız kızları arasında yapılan bir soruşturma sonuçlarına göre, yüzde seksenden fazlası müslüman Kuzey Afrikalı'larla evlenmeye karşıymış diye. Bizim burda şaşanlar olmuş: Öyle ya **Fransa** dediğin özgürlükler ülkesi, geniş düşünceli insanlar memleketi! Oysa iki yıl önce **Çeşme**'de rastladığım **Evelyne, de Gaulle** yönetimi boyunca Fransız yahudileri'nin pek usturuplu ve kibar bir şekilde bazı önemli yönetici alanlardan uzaklaştırıldığından yakınıyordu. Hem uzağa gitmeğe ne hacet canım, ünlü **L'express** dergisi son sayılarından birinde **Fransa**'daki «Gizli ırkçılığı» ele almış «Öyle gibi göstermeyiz ama bizim buralarda ırkçılık vardır,» diyor. Zenci öğrenciler başlarını sokacak pansiyon bulamıyorlarmış. Yabancı işçilerse handiyse adamdan sayılmıyor.

Bu giriş niye diye soracaksınız. Önce bir ön yargıyı düzeltmek için: **Fransa** mayası katolik bir toplumdur. Ne kadar devrim ülkesi olsa da yabancılara Fransızlar kadar nobran davranan, onlara yukardan bakan ülke az bulunur. Hele cinsel ve duygusal özgürlükler konusunda, Anglo-sakson yada Skandinav ülkelerine oranla, kendilerinin de sık sık yazdığı, söylediği gibi, düpedüz geridirler. **Fransa**'da, bizim buradaki ilerici aydınların hayranlığını çeken büyük adlar, bir çoğunluğun değil, bir azınlığın temsilcisidirler. Yoksa 1945'den bu yana yapılan bütün seçimlerde, aşağı yukarı, sağcılar iktidara gelebilirler miydi?

Evet, sağcılar!.. **Paris**'in **Erim** yönetimine gösterdiği ilgi, biraz uluslararası konjonktürün gereklerinden ileri geliyorsa, epeyce kan gruplarının biribirine yakın olmasından doğuyor. Zira Dördüncü Cumhuriyeti'n defteri dürüleli, **Fransa**, basbayağı otoriter bir sağcı rejim yaşamaktadır. **De Gaulle** sağken, onun tarihsel kişiliği rejimin bu ayıbını örtüyordu ama, yine de aydınlar **Fransa**'nın halini «dışarıda ilerici, içerde gerici» olarak tanımlamaktan geri durmuyorlardı. Unutmayın ki çağımızın en büyük öğrenci ayaklanmalarından birisi 1968'de, **de Gaulle** sağ iken, **Fransa**'da olmuştur. **Sorbonne**'da o gün-

lerde duvarlara yazılan yazılar sağcı, sağcı ne kelime faşist bir iktidarı yeren, yerin dibine batıran yazılardı.

Oysa **de Gaulle** iktidara geldiği andan başlıyarak memlekette bir «reformlar dönemini» açtığını ilân etmiştir. Garip bu ya, tıpkı bizdeki gibi! Sonra yine bizdeki gibi, işe Anayasa'ya el atmakla başlamış; parlamenter düzene öncelik tanıyan Dördüncü Cumhuriyet Anayasası yerine, daha çok Başkanlık sistemini kabul eden yeni bir Anayasayı halka kabul ettirmiştir. Sonra da bu Anayasa'ya dayanarak gelsin «reformlar»...

Fransızlar, önce bu Anayasa düzenlerinden yakınırlar. Ne tam Parlamenter sisteme benziyor, ne tam Başkanlık sistemine diye! Hakları da vardır. İşleri Başkan yürütür. Parlamentoyu takmaz, Başbakan milletvekilleriyle çatışır durur. Güya bu düzen ABD'den aktarılmıştır, ama onun özelliklerini taşımaz. Zira orada **Kongre, Beyaz Saray**'a karşı, burada parlamentonun **Elysée** Sarayı'na karşı olduğundan, bir kaç misli daha bağımsızdır. **«U.S. News and World Report»**un verdiği bilgiye göre, **Kongre** 1969'da **Nixon**'un önerdiği tasarılardan ancak yüzde 32'sini, 1970'de ise yüzde 40'ını kabul etmiş! Bu hesapça **Fransa**'da Başkan, **Amerika**'ya göre çok daha oturaklı ve nüfuzlu bir adam; çünkü o, **Nixon**'ın durumuna düşse ya parlamento'yu dağıtır, seçime gider, ya istifa eder, ya da referandum yapar. Gerçekte **Fransa** bizim 12 Mart'a kadar yaşadığımız rahat demokrasiyi, bir başkanlık demokrasisi örgütü altında, otoriter bir bürokrasi/teknokrasi yönetimine çevirmiştir ki, bu Fransız aydınlarının işine gelmese de buna «reformcu» bir denemeye girişmiş olan **Erim** yönetimine mükemmel gelir, zaten iki yanı birbirinin kucağına iten de budur.

Önce toplumun genel eğilimleri bakımından sağcı ve gerici olması, sonra yönetiminin otoriter bir teknokrasi kimliğinde görünmesi 12 Mart sonrası Türkiye'si ile **de Gaulle** sonrası **Fransa**'sı arasında bir yakınlık kurar mı dedım, yine de onların hakkını yememek lâzım. Besbelli Büyük Fransız Devriminden bu yana süregelen özgürlükçü geleneklerini, ne kadar otoriter olsalar, bozamıyor, silemiyorlar. Zira hadi bir örnekle konuşalım. Böyle sağcı ve katolik bir toplumda iki sosyalist, birisi troçkist olmak üzere iki de komünist partisi var olabilir miydi? Hatta bakın ne oldu, bu troçkist partisinin lideri **Alain Krivine, de Gaulle**'e karşı Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyduğu sırada, yedek subay olarak askerlik hizmetini yapı-

yordu. Çıkmış komutanına bir selâm «Ben Başkanlık adayıyım, seçim kampanyası için izin isteğimi arz ederim» demiş. Fransız ordusu ki basbayağı gerici bir ordudur, yakalayıp herifi içeri tıkmışlar, diyeceksiniz değil mi, hayır, izni vermişler! **Krivine,** radyoda demokrasiye inanmadığını bile, bağıra, bağıra söyledi. Kampanyasını yaptı. Hatta yanılmıyorsam, yüzde üç gibi şaşırtıcı bir de oy topladı. Sonra da birliğine dönüp paşa paşa askerliğine devam etti. Burnu bile kanamadı.

Kısadan hisse, otoriter motoriter, hazır oraya kadar gitmiş iken Başbakanımız da füzeli savaş gemileri, televizyon vericileriyle beraber, biraz da hoşgörü alıverse! Bir süreden beri toplumumuzun buna çok, ama çok ihtiyacı var. Üstelik bizim toplumumuz troçkistliği ve komünistliği değil, henüz demokrasiye, özgürlüklere ve Anayasa'ya saygılı ortanın solunu ve demokratik sosyalizmi kurtarmağa çalışıyor.

TEDBİR

6 Şubat

Falih Rıfkı bey, **Atatürk**'ün olduğu kadar ittihatçıların da yakını olmuştur, sık sık yazardı: **Enver Paşa** mı, **Talat Paşa** mı arasıra olmayacak bir şeye kalkışır, sağdan soldan o şeyin «kanunsuz» olacağını ileri sürdüler mi de «Canım bunda ne var, bir kanun da çıkartırız» dermiş! **Falih Rıfkı** bunu ittihatçı büyüklerinin «kanun» anlayışını vurgulamak için anlatırdı. Ama aslında, bizim toplumumuzun ürünü bir çeşit yönetici tipinin, yönetim anlayışını aydınlatır sanırım. Bu kafaya göre, mülkü yönetmek, bir takım yasaklar koymak ve bu yasaklara boyun eğilmesini sağlamaktan ibarettir. Yasakları **Meclis**'ten çıkarırsan, kanun, **Meclis**'ten güven oyu almış bir hükümete uygulatırsan da demokrasi olur. Fakat iş böyle mi Allah aşkına?

Çocuk gelmiş soruyor: «Ağabey **Atatürk** için dernek kurmak yasak olacakmış, öyle mi?» Şaşmaz mısınız? Şaşıp soruyorum «Bunu da nerden çıkardınız?» Cevap hazır: «Ee yeni Dernekler Kanunu tasarısında ölü bir kişi için dernek kurmak yasaklanmış ya.» Bir merakla tasarının Ajanslardan geçen öze-

tine bakıyorsunuz, yasaklanan yalnız o mu, partili gencin derneğe girmesi yasak, «Mahallin en büyük mülkî amiri ve savcısından habersiz» bildiri yayınlamak yasak, falan filan! Hükümet sözcüsünün bir de «dernek kurma özgürlüğünün özüne dokunmadık» deyişi var ki ömür: **Atatürk** için dernek kuramıyacak hale geliyorsun. Vali ya da savcı görmeden **Namık Kemal** için bildiri yayınlıyamıyacaksın, polis de zaten gerekli gördüğü her an çat kapı arama yapabilecek. Bereket özgürlüğün özüne ilişmemişler!

Ya ötekisi? Bu hükümetin yeni bulduğu bir usul galiba, önce kamu oyunun hanidir beklediği bir reform haberi veriyor. Millet onun heyecanıyla oyalanırken, hemen arkasından ardı ardına yürek oynatıcı «tedbir tasarıları». Bu defa da öyle oldu. Boraks ve (nüansa dikkat) «iyi işletilmiyen linyitler» kamulaştırılacak dediler: alkışlar arasında, al sana Dernekler Tasarısı, al sana Yargıçlar ve Savcılar Tasarısı! Bu sonuncusu var ya, buna benzer bir şeyi **Demirel** geçireyim demişti de **Türkiye** ayağa kalkmıştı, hatırlar mısınız? Yargıçlar arasındaki eşitsizliği önlemek için «coğrafî teminat» kaldırılacakmış, bu ne demek, **Beyoğlu**'nda «hoşa gitmeyen kararlar almakta direnen bir yargıcın,» kutsal fırsat eşitliği adına **Eleşkirt**'e tebdilhavaya yollanması demek değil mi? Ama bu yollamayı Adalet Bakanlığı değil de Yüksek Hâkimler Kurulu yapacakmış, yeni «ihdas edilen» müfettiş yargıçların raporuna göre olduktan sonra, yapar yapar.

Bunlar düpedüz «tedbir tasarıları»! Hani Erim diyor ya, gerekli tedbirleri almadan sıkıyönetimi kaldıramayız, ortalık yine karışır diye, anlaşılan ortalığı karıştırmayacak tedbirleri de bunlar. Ne var ki bu davranışı hiç de bir hukuk profesörüne yaraşan bir davranış değil. Neden derseniz, çağdaş bir hukukçu tıpkı eski «ittihatcı rüesası» gibi toplumsal kökenleri olan siyasal belirtileri, soyut hukuk yasaklarıyla gidermeye kalkışmaz da ondan! **Demirel** önleyemiyorum kanunlarda boşluk var diyordu ya, **Erim** işte bu boşlukları dolduruyor. Hukuk yoluyla, yasa maddeleriyle tabandan gelen toplumsal nedenli olguları olayları önleyecek. Önleyebilir mi dersiniz?

İş suçu önlemekse, herkes de bilir ki cezanın suçu ortadan kaldırdığı görülmemiştir. Aksi halde yeryüzünden hırsızlığın, adam öldürmenin, ırza geçmenin çoktan ortadan kalkması gerekirdi. **Yasal tedbirler ve cezalar, temeli toplumsal ya da insancıl bu suçları engellese bile önleyememektedirler. Ya-**

kın bir örneği keyifverici zehirler konusunda aldığımız tedbirler. Bilirsiniz biz eroin, kokain ve esrar kaçakçılığını önlemek için, yükselte yükselte, bu suçların cezalarını idama kadar yükselttik, yine de kaçakçılığını önleyemedik. O kadar ki nihayet Amerika haşhaş yasağı koymamızı 'rica etti'. Biz «insanlığı kurtarmak» amacıyla ona da evet dedik. O halde bu gelen tedbirler, adam kaçırma, gasp, banka soyma vs. gibi suçları önlemeyi amaçlıyorsa etkili olacakları hayli şüphelidir. Zira bu suçlar siyasî olmaktan önce adi suçlar, zaten politikanın bu düzeye inmesidir ki ülkemizde işleri çorbaya çevirmiş, sonunda her şeyin rayından çıkmasına sebep olmuştur. Hem canım **Elrom**'un kaçırılması **Sibel Ay,** 4,5 milyonluk vurgun gibi olayların **Demirel** döneminde değil, sıkı tedbirlerin alındığı dönemde geçtiğini hepimiz görmedik mi?

Bundan ne çıkar? Şu: siyasal terorizm, özel bir şiddet suçudur ki bunu genel bir takım yasa maddeleriyle önlemek olasız değilse bile çok zordur. Toplumsal nedenlerini ortadan kaldırmak lâzım, ya da tedbirin niteliğini değiştirmek! Bugün **Fransa**'da **Almanya**'da bu çeşit aktivist ve terorist hareketler görülegelmekte, bu demokrasi ülkeleri onlarla mücadeleyi, yasaları değiştirip bazı özgürlüklerle oynamak yerine, görevli ve uzman polis örgütlerini güçlendirmek, yeni olanaklarla donatmak yoluyla yapmaktadırlar. Aksi halde, **Türkiye**'de öğrenci aktivizmi alıp yürümesin diye koyacağımız yasa maddeleri söz gelişi bizi, **Atatürk** için dernek kurma olanağından yoksun bırakacaktır ki kanun koyucunun amacı herhalde bu değildir. Zaten bu da mücadele alanının yanlış seçildiğini gösterir.

Fakat asıl yanlış, tutumda, karar verip yasa çıkarmakla bazı gelişmeleri durdurabilirim sanmakta!. **Türkiye** endüstri dönemine girmiş midir, girmemiş midir, girmişse bu bir yandan özel sektörün ve endüstri işyerlerinin çoğalması gelişmesi demekse, öte yandan işçi sınıfının büyümesi ve toplumdan yaptığı işe göre isteklerde bulunması demektir. Bütün toplumlarda bu böyle olmuş, eğer o toplumlar demokrasiyse, bu gelişmeler sonradan adına sosyal demokratlık denen ilkeleri billûrlaştırmıştır. Şimdi eğer biz yasalarla Türkiye'deki bu gelişmeyi önlemeğe kalkışıyorsak, bu suçları önlemeğe kalkışmaktan daha garip bir şey, zira artık çocuklar bile biliyor ki ekonomik gelişmeleri hukuk engelleriyle önlemek olası değildir. Yoksa bugün CHP'de yada Türk-iş'te görülen olayları kişisel davranışlar mı sanıyorlar? Ağır bir yanılgı olur bu! **Türki-**

ye'de Sosyal Demorkrat partisi yetmiş beş senedir kurulmuş, kurulmuş batmıştır. Ne ilgilenen olmuştur, ne de toplumu etkileyen bir dönemi. Bugün sosyal demokrat bir platform birden bazı kalabalıkları çeker olmuşsa, bu o platformu öne süren üç beş kişinin değil, o kalabalıkları oraya iten ekonomik gelişmenin eseridir.

Teşhis doğru konmalıdır ki tedavi yanlış olmasın! Yoksa önümüzdeki dört beş yıl içinde yeniden gözden geçirmek zorunda kalacağımız bir sürü yasa çıkarılmış olacak! Bunlarla vakit kaybedecek yerde, toprak reformunu dört başı mamur çıkarsalar ya!

GAZİ

13 Şubat

Örgütünün başlangıç noktasını bulabilmek için **Erzurum Kongresi**'ne kadar uzanmak gerekecek, **Mustafa Kemal Paşa**, kongreyi açmış, söylevinde bakın onu nasıl anlatıyor: **«...ve işte bütün bu menfur zulümlerden ve bu bedbaht acizlerden, tarihimize karşı reva görülen haksızlıklardan müteessir olan vicdanı millî nihayet sayha-i intibahını yükseltmiş ve Müdafa-i Hukuk-u Milliye ve Müdafaa-i Vatan ve Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i ilhak gibi muhtelif namlarla ve fakat aynı mukaddesatın temin-i sıyaneti için tebarüz eden millî cereyan, artık aynı bütün vatanımızda bir elektrik şebekesi haline girmiş bulunuyor.» Cumhuriyet Halk Partisi**'nin doğuşu işte bu «Şebeke-i azimkârane»dir. Peki bu teşkilâtın ruhu nedir? Onun cevabını şöyle veriyor: **«Kuva-yı milliyenin amil, Irade-i millîye'nin hâkim olmasıdır.»** Bu ruh önce emperyalizmin yenilip saltanatın yıkılmasıyla somutlaşır. Misak-ı millî, **«belki birbirinden ayrı ve hariç olmayıp halk namı altında bulunan umum milleti müşterek ve müttehit sürette»** zafere, ulaştırır.

Sonra işin ikinci kısmı başlıyor. **İzmit** konuşmasında **İstanbul**'lu gazetecilere diyor ki: **«Sarfolunan mesaiden azami istifade, sâyde tatbik olunan usul lle mütanasiptir. Bunun için mil-**

letin ihtiyaçat-ı içtimaiyesini ve mazideki zararlarını tatmin ve telafi edebilecek, en makul programı tesbit etmeğe mecburuz. Bu ancak bir teşekkül-i siyasi ile olur.» Halkla konuşurken kurulacak fırkanın niteliğini soruyorlar. Cevabı şudur: **«Öyle bir fırkanın ruhu aslisi istiklal-i tam ve bilâ kayd-u şart hakimiyet-i milliyedir.»** Ayrıca, bir noktaya dikkati **İzmir'**de gazetecilerle konuşurken çekecektir. **«Bence bizim millet yekdiğerinden çok farklı menafi takip edecek ve bu itibarla yekdiğeriyle mücadele halinde bulunan muhtelif sınıflara malik değildir. Binaenaleyh Halk Fırkası bilcümle sunufun hukukunu ve esbab-ı terakki ve saadetini temine hasr-ı iştigal edebilir.»**

İzmir İktisat Kongresi açış konuşmasında tekrar aynı fikre döner, **Türkiye'**de çıkarları çelişen sosyal sınıfların var olmadığını belirterek hepsini halk adı altında toplayıp bir «Sây Misak-ı Millî»sine çağırır. Yalnız şunun da farkındadır: **«Ve böyle bir say misak-i millisi mahiyetinde olan program etrafında toplanmaktan hasıl olacak şekl-i siyasi ise, alelade bir fırka mahiyetinde tasavvur edilmemek lazım gelir.»** Zira daha sonra **Trabzon'**da belirteceği gibi **«...fırka, millet içinde milletle beraber vatan ve istiklâli kurtarmakta öncü olduğu gibi, fikir ve içtimaî inkılâpta da (düşünce ve toplumsal devrimde) rehberliğini yapacak, behamahal muaffak olacaktır.»**

Gerçekten çağdaş siyasî parti kavramıyla çelişir görünen bu düşüncesini daha iyi anlamak için **Balıkesir'**de halkla yaptığı bir söyleşiyi dikkatle izlemek gerekir. Orada toplumsal katları birer birer alır, işçinin, tüccarın, köylünün, ağanın, aydının ekonomik yönden güçsüzlüğünün altını çizer, der ki, tek, tek bunlar birbirleriyle dalaşacak halde değildirler, hiç birisi de ötekini sürükleyecek kadar bilinçli ve güçlü değildir. Bu bakımdan bu yoksullar toplumunu halk diye adlandırıp örgütleyelim, adı da **Halk Fırkası** olsun!... Doğrusu ya **Mustafa Kemal Paşa'**nın bu sözleri o zamanki **Türkiye'**nin ekonomik gerçeklerini pek güzel anlatmaktadır. Osmanlı yarı sömürge olduğu için ülkede ancak komprador burjuvazisi oluşabilmiş temel çelişki emperyalizmle millet arasında olduğundan, halk bütünüyle yoksul kalmıştır. Zafer kompradorları kovup ecnebi kapitalini ulusallaştırınca handiyse toplumsal örgütlemesi olmayan bir duruma düşmüşüz. **Gazi'**nin teşhis edip, örgütlemeğe çalıştığı ortam budur. Bu ortamda klasik anlamda toplumsal sınıfların varlığı tartışılabileceği gibi, sınıf esası üzerine denenmiş partilerin, bir türlü toplumda kök salamayışından da çıka-

rılabilir. **Atatürk** ise kurduğu partinin **«başka taraflardaki partilere benzemediğini»** sık sık söyler. Bunu önemsemez de. Onun için önemli olan, bütün o yoksullar yığınıyla tam bağımsızlığı ve ulusal egemenliği sağladığı gibi «sây misak-ı millisini» de sağlamak, «çağdaş uygarlık düzeyine» atılımlar yapmaktır. Sonradan milyonerlerin milyarderlerin geleceğini bilmez değildir. Hatta amacı bir yerde gerçek üretici olan köylünün efendi kılınması ise, bir yerde tüccardan sanayiciden milyonerlerin de çıkmasıdır. Zira o demokrat bir liderdir. Demokrasiden yanadır. O kadar ki, **Serbest Fırka** denemesinin fiyasko verişinden sonra bakın partililerine, **Trabzon**'da ne der: **«...Karşımızda bir çok fırkalar varmış gibi her gün daha fazla bir faaliyetle çalışmak, fikirlerimizi halk kitlelerinin içerlerine yaymak ve köylere kadar götürmek mecburiyetindeyiz. Her an tarihe karşı, cihana karşı hareketimizin hesabını verebilecek bir vaziyette bulunmak lazımdır. Tasavvur ve faaliyetimizde bu kadar hassas ve müteyakkız bulunmak suretiyle muhalifsiz bir fırka'nın mahzurlarını bertaraf etmiş oluruz.»**

Ya muhalefet belirince? Hele o muhalefet **Demokrat Parti** gibi, **Adalet Partisi** gibi artık palazlanmış bir tüccar ve sanayici ortamının çıkarlarını savunur niteliklerle gelirse ne olacak? **Orkunt**'un bize yutturmağa çalıştığı gibi, yine **Türkiye**'de toplumsal farklılaşma yoktur, bütün çıkarlar birbirini tamamlar mı diyecek? Hayır o zaman memleketin gerçek efendisi olan «gerçek üretici»nin yanında yerini alacak, zira daha 1922'de şu sözleri söyleyen o değil mi: **«Milletimizin bu günkü idaresi hakikî mahiyeti ile bir halk idaresidir. Türkiye'deki bu tebeddül yalnız şekilde değil, milletimizin zihniyetinde de görülmektedir. Bu devre kadar ifade olunmayan akideler, mana-yı şamili ile tebarüz eylemiştir. Sahib-i sây olmıyanlar (çalışmıyanlar) insandan sayılmamak, hakkı sây'a (çalışmaya) istinat ettirmek akide-i asliye-si, nazar-ı itibare alındı.»** O kadar da değil, herkesce bilinen ünlü bir konuşmasındaysa, meslek-i içtimaî itibariyle halkçı olduğunu söyler ve halkçılığı şöyle tanımlar: **«Halkçılık nizamı içtimaisini sâyine, hukukuna istinat ettirmek isteyen bir meslek-i içtimaidir.»** Toplumsal düzenini üretime ve emeğe, üreticiye ve emekçiye dayandırmak isteyen bir halkçılık, çok partili bir demokraside elbette ortanın solunda bulunacaktır. **Atatürk** için muhalefet belirdiği anda, o, beliren muhalefetin solunda yer almıştır. **Terakkiperver Fırka da, Ser-**

best Fırka da, CHP'nin sağındaki partilerdi. DP ve AP de ortanın solundaki bir CHP'nin sağındaki partilerdir.

1924 yılı Aralık ayında ünlü **Times**'in muhabiri ona soruyor: Gazi, CHP'nin riyaset-i asliyesini hâlâ muhafaza etmekte midir? ve bunu muhafaza etmeyi düşünüyor mu? diye. Cevabı okurken bir süre dalmışım: **«— Gazi, Cumhuriyet Halk Fırkasının Reis-i Umumiliğini hâlen muhafaza etmektedir. Ve bunu muhafaza edecektir.»**

ARMAĞAN MI?

20 Şubat

1968'den bu yana **Avrupa**'nın bütün başkentlerinde görülen gençlik hareketleri ve eylemleri'nin sonunda aktivizme dönüşmesi ve halk yığınlarından soyutlanarak bir avuç gözükaranın serüveni haline gelmesi, nedendir bilir misiniz? Bu hareketlerin temelde, toplumun bütününü kapsıyan daha geniş siyasal hareketlerle organik ilişkiler içinde olmaması yüzünden!. Gerek **Almanya**'daki **Rudy Duschke,** gerek **Fransa**'daki **Alain Geissmar** ve **Cohn-Bendit,** gerekse **İngiltere**'deki **Tarıg Ali** hareketleri, geniş planda aynı platform üzerinde görünseler de, dar planda ülkelerinin hiç bir siyasal kuruluşuyla bağlantılı değildirler. Bunu kurulu düzene karşı bağımsızlık özelliği gibi göstermek istiyorlardı ama, gerçekte, toplumlarının dışında kaldıklarının kanıtıydı bu! Bu dışarda kalmışlık 1968 dalgasının hem dağılmasına sebep oldu, hem de aktivizm olarak yozlaşmasına!

Bizde sanki başka türlü mü? **Devrimci Gençlik Federasyonunun** en büyük yanlışı, kendisini siyasal parti sanan bir gençlik kuruluşu olmasıydı. Bir siyasal parti değildi, bir siyasal partiye yaslanmıyordu, bir gençlik kuruluşu olarak da ülkenin bütününü etkileyecek, ulusal ve etkili bir siyasal bileşim getiremezdi. Getirememiştir de!... 12 Mart olmasaydı, **Türkiye Dev-Genç**'in tıpkı **Fransa**'daki **İngiltere**'deki ya da **Almanya**'daki gençlik hareketleri gibi binbir hizbe bölüneceğini ve daha çok kendi kendisiyle uğraşacağını göreceklerdi. Ucundan ucundan, **bu, başlamıştı bile.**

Neden mi böyle oluyor. Ukalâlığa düşmeden denebilir ki, gençlik yaman bir güçtür, tertemizdir, ülkenin geleceğidir ama, üretimle direkt bir ilişkisi yoktur. Olmayınca da üretim ilişkilerinin belirlediği kuvvetler dengesi içinde ancak bir siyasî partiye göre biçim alır. Aksi halde, boşlukta kalacak; en azından bir üstyapı kurumu halinde bir altyapı eylemciliği sürdürmeğe kalkışarak kendi kendisiyle ters düşecektir. Böyle de olmuştur. Eğer **Fransa**'da ve **İngiltere**'de 68 hareketinin önemlice bir kısmı aktivizm serüveninden kendisini koruyabilmişse; bu, **Tarık Ali** ile **Alain Krivine**'nin **4. Enternasyonal**'a bağlı siyasal partilerle organik ilişkilere girmesi, başka bir deyişle, gençlik hareketlerini siyasal partilerle bütünleştirmesi sayesinde olmuştur.

Bu gerçeği CHP **Gençlik Kolları Genel Başkanı Süleyman Genç,** CHP Parti Meclisi'ne verdiği raporda, kendi koşullarımız içinde başka bir yanından söylüyor. **Türkiye**'de gençlik hareketlerinin kaba kuvvet eylemciliğine yozlaşması 1968'den sonra oluşuyor. Ama garip tesadüf, bu tarih, **Türkiye**'deki gençlik hareketlerinin siyasî partilerle organik ilişkilerini kopardıkları tarihtir. Yani FKF, **Türkiye İşçi Partisi**'nden kopup **Dev-Genç** oluyor. MHP'sinin gençlik kolları kapatılıp, yarı bağımsız **Ülkü Ocakları** haline geliyor. Burada dikkati çeken bir nokta, siyasî partilerle organik ilişkilerini koruyan gençlik hareketlerinin aktivizme katılmamasıdır. Ne **Sosyal Demokrat Federasyonu** silahlı eylemcilikten yana olmuştur, ne de **Sosyalist Gençlik Örgütü.**

Yurt dışında olsun, yurt içinde olsun; son dört beş yıllık denemelerin gösterdiği, gençlik örgütlerinin siyasî partilerle ilişkilerini koruduklari sürece, aklı başında siyasal eylem içinde kaldıkları ve siyasal planda hareketli gençleri doğru ve yararlı bir yola kanalize ettikleridir. Hal böyleyken ne diye kalkar siyasî partilerden gençlik kollarını kaldırırız. Ortalarda kalıp yeniden olay çıkarsınlar diye mi?

Siyasî partilerde Kadın Kolu ya da Gençlik Kolu süs için konmamıştır. Kadınlar ve gençler, ergin ve yetişmiş militanların arasında kendilerini belli edip seslerini duyuramazlar. Kollar aracılığıyla bu olanak onlara sağlanmış olur. Böylelikle bir denge kurulur. «Kadınlar ve gençler de partinin öteki üyeleri arasında çalışsınlar!» demek, gerçekte kadınları ve gençleri söz sahibi olmaktan çıkarmak, ya da söz sahibi olmak için başka yollara gitmeğe itmektir. Oysa gençlerin siyasal yaşantımızda ayrı ve önemli bir yerleri var. Bırakın **Mustafa Kemal**'in bütün

Cumhuriyeti ve devrimin geleceğini gençlere emanet etmiş olmasını, **İsmet Paşa** 1959'da kelimesi kelimesine şunları söylememiş miydi: **«Gençlik kollarını biz, gelecekte yeni âdetler üzerinde bir siyasî hayat kurmak için yetiştirmeye çalıştığımızı söyledim. Bunun kadar, belki bundan daha önemli olan bir dileğimiz de, genç nesillerin, insanlık ve uygarlık anlayışında taze, sağlam iradeli bir çehre ile cemiyet içinde yer almalarıdır. Genç kuşaklar emin olmalıdır ki, Milletlerin insanlık haklarında, ahlâk ilkelerinde, uygarlık temellerinde kuvvetli ve sarsılmaz olmaları, milletler arası mücadelede temel unsurlardır...»** İşte **Anadolu** devriminin iki büyüğü, **Atatürk** ve **İnönü,** gençlik ve gençliğin politikayla ilgisi hakkında böyle düşünüyorlar. Bu düsünceyse elbette, siyasî partilerde, gençlik kollarının kaldırılmasına dayanaklık edecek türden bir düşünce değildir.

Fakat anlaşılıyor ki **İnönü**'nün sözünü ettiği «hakikati» **Erim** yönetiminin siyaset adamları fark etmemektedirler. Yalnız onu değil, iç ve dış denemelerin verdiği gerçekçi dersleri de: zira onların kafasını meşgul eden düşünce öyle sandığımız gibi geniş ufuklu bir düşünce değil! Bakın Hükümet Sözcüsü **Göğüş** kaldırma nedenini kamu oyuna nasıl açıklıyor: «Parti içi mücadelede oy dengesinin kurulabilmesi için!» Bu, gerçekte, CHP **Kurultayı**'nda **Gençlik Kolları**'nın **Ecevit**'e oy vermesini önlemek için demektir. Zira **Adalet Partisi**'nin **Gençlik Kolları** etken ve etkili değildir. MGP'nin ve DP'nin sanırım zaten yoktur. MHP'nin ki ondan ayrı, paralel bir kuruluş olarak vardır. Bu koşullar altında yasanın sadece CHP'nin üstelik kaba kuvvet aktivizmine başından itibaren karşı koymuş **Gençlik Kolları** için çıkarıldığı açık değil mi? O zaman gel de **Genç**'in dediği gibi bu yapılana «partiler üstü hükümetin parti içi hizbe armağanı» deme!

ÇİN

27 Şubat

Jean Daniel'e bakarsanız, yola çıkmadan önce yaptıkları özel görüşmede **Malraux,** Başkan **Nixon**'a «Çinlilerle kredi an-

laşması bile yapabilirsiniz, demiş, Dolar'a ihtiyaçları var.» Doğru mu yanlış mı, orası zamanla anlaşılacak: şimdiden dikkati çeken nokta **Vietminh** basınının **Pekin** ziyaretini buz gibi soğuk karşılamasıdır. Sizin savaşmakta olduğunuz kişiler, sırtınızı yasladığınız kişilerle pazarlığa gitse, onlardan başka türlü mü hareket ederdiniz acaba? Çünkü, ne yanından tutulursa tutulsun, bu ziyaretten en fazla rahatsız olacak yer **Hanoi**'dir. Zaten Ruslar da bunu bildikleri için değil midir ki UPİ'nin diplomatik yazarına göre, **Kuzey Vietnam**'a her türlü yardım ve destek vaadini bir kaç katına çıkarıvermişler.

Bu da olağan bir şey : **Moskova** da **Pekin/Washington** yakınlaşmasının bir yerde kendi aleyhine olduğunu biliyor. **Londra**'da Rusların İngilizce olarak yayınladıkları bir dergi **Nixon**'ın **Pekin** ziyaretini hangi başlıkla vermiş bilir misiniz? «Çin Operası» diyerek, Moskova'nın Pekin'le ilişkileri kuomintang döneminden beri ikircikli olagelmiştir. Rusya ile Çin arasında ise, tarihsel bir çekişme var. Komünistliğin süngeriyle bu çekişmenin silineceğini sananlar, yanıldıklarını, hiç anlamadılarsa **Sinkiang**'da **Sovyet** topçusu **Çin** kızıl piyadesini biçtiği zaman anladılar. Son bir kaç yıl içinde **Çin**'in iki önemli adamı, **Mao**'nun iki önemli (muhtemel) halefi **Sovyetler**'le ilişkilerini **Mao**'dan başka türlü düşündükleri için, ortadan silinmişlerdir. Birisi **Sovyet** tipi, birisi **Pekin** tipi de olsa, **Liu Şao Şi** de, **Lin Piao** da ana çelişkinin **Rusya** ile **Çin** arasında değil **Çin**'le kapitalist **Amerika** arasında olduğunu sanıyor ve söylüyorlardı. **Mao** ise bunun tersine inanıyordu: **Nixon**'un **Pekin** ziyareti bu sayede gerçekleşmiştir.

Troçkiy eski metinlerinin birisinde **Mao Çe Tung**'dan söz ederken «dağlı» diyor. Klasik Marksistler için **Mao**'nun yaptığı kitap dışı bir denemedir. Ondokuzuncu yüzyılda şehir proletaryası için tasarlanmış bir doktrini o yirminci yüzyılda köylülere uyguladı. Sonuç olarak ortaya şüphesiz merkeziyetçi, süphesiz orduya dayanan, yine üreticisine doğrudan doğruya üretimi denetleme olasılığını sağlamayan bir düzen ortaya çıkmıştır. Öyle bir düzen ki bürokrat eğilimleri **Mao**'yu dahi rahatsız etmiş, ülkesini «kültür devrimi» serüvenine sürüklemesine sebep olmuştur. Şimdi **Moskova**'dan öylesine tedirgin görünüyor ki, Japon saldırısında karısını kurşuna dizen **Çan Kay Şek**'le nasıl saldırgana karşı ittifak yapmaktan çekinmemişse, **Rusya**'ya karşı **Nixon**'la uyuşmaktan öyle çekinmiyor. Ama bu arada **Kuzey Vietnam** ezilmiş, tındığı yok! **Doğu Pakistan**'da kan gövdeyi gö-

türürken tınmış mıydı? insan o zaman, hele bir kaç yıl içinde **Piao** ve **Şi**'nin nasıl elendiğini düşünürse, **Mao**'nun baş ucu kitabının **Marks**'ın **Kapital**'i değil, **Makyavel**'in **Prens**'i olduğunu sanabilir.

Nixon'un hesapları daha temiz değil! Görünüşe göre, o dünyadaki gerginliği azaltmak peşindedir. Müttefiklerine vermek istediği izlenim; **Pekin**'i **Moskova**'ya, **Moskova**'yı **Pekin**'e karşı kullanarak, **Asya**'da batılı gerilemesini durdurmak çabası! Amerikan halkına, **Vietnam** Savaşını bitirmek ve barışı getirmek kâğıdını oynuyor. Ama asıl gizli hesapları nelerdir? Daha geçenlerde dış politika raporunda artık rakipleri olduklarını kabul ettiği, eski yardım ettiği ülkelere karşı yeni dengeler aramak olmasın? Bunların biri **Japonya!** O **Japonya** ki savunma masraflarını kısmasını, üretimi arttırmasını ve malını satmasını bilerek, on yıl sonra **Amerika**'dan zengin bir ülke olacaktır. Sen gel de buna karşı komünist, momünist **Pekin**'den destek arama! **Nixon,** aynı desteği önünmüzdeki aylar içinde **Moskova**'da **Ortakpazar**'a karşı Ruslardan da arayacaktır. Bir yandan iki komünist devi birbirine karşı kışkırtadursun, öte yandan hem kendisiyle ilişkilerini yumuşatarak **Amerika**'yı tehlikenin dışına çekmeğe çalışacak, hem de bu barış atmosferinden faydalanarak bu yeni pazarlara eski müttefikleri şimdiki rakiplerinden önce girmeye çalışacak! Zaten Japonları **Çin,** Avrupalıları da **Rusya** ile korkutmasının altında, biraz da bu yok mu? Ben artık size yardım edemem, başınızın çaresine bakın, bunlar dehşetli güçlü diyor. Sen başının çaresini araştırırken gidip onlarla uyuşuyor ve alış veriş artıyor. Politik ahlâk filan gibi laflara karınları tok. Her itiraza ünlü bir de cevapları var: İş İştir!

İş İştir ama, bakalım **Kissinger**'in evdeki hesapları çarşıya uyucak mı?

KİTAP YILIYMIŞ!...

5 Mart

Şu güzel sözleri Millî Eğitim Bakanı 1972 kitap yılını açmak için radyoda söylüyor: **«Kitap yılında memleketimizde her konu-**

da kitap üretiminin arttırılmasını sağlamak ve teşvik etmek için gereken tedbirlerin alınmasına, ucuz kitap yayınlamak suretiyle daha çok vatandaşın okuma ihtiyacının karşılanmasına, iyi ve kaliteli çocuk kitaplarının, gençlik kitaplarının çok sayıda yayınlanmasına, halkımıza okuma ve kitap sevgisini aşılayacak kitap sergilerinin açılmasına çalışacaktır.» Hepsi bu kadar değil, ayrıca bir yayın kongresi toplanacakmış bu yıl, kitapla ilgili sorunların çözümlenmesinde etkili ve faydalı olacak kararları alacakmış, amaçları da neymiş biliyor musunuz? «...**memleketimizin kültür ve medeniyet sevgisini yansıtmakta olan fikir ürünlerimizin, çağımızın gerektirdiği olgunluğa ulaşmasını sağlamak.»**

Ne güzel söylüyor, değil mi? Şimdi bir de bu yaldızlı lafların örtemediği gerçekleri hatırlayalım. İlkin işin örgütlenişindeki başıboşluk, sorumsuzluk: UNESCO, bu yılın dünyada kitap yılı olacağına 1970'de karar vermiş ve ilân etmiş. Evet, 1970'de! Oysa biz bunu yeni öğreniyoruz. Kitap yılını kutlamak için de, en az bir yıl geriden yola çıkıyoruz. Kasım'da bir kitap yılı geçici komitesi kurmuşlar, sekiz kişi seçmişler, ilk toplantısı için 18 Ocak tarihini belirlemişler. Sekizin dördü katılabilmiş, öteki dördü katılamamış. İkinci toplantı için tarih 5 Şubat, toplantı yeri **İstanbul!** Fakat bu da soğukların ve kara kışın bastırmasından gerçekleşemiyor. Bekleyin artık siz komitenin toplantılarını bitirip raporunu vermesini! Üstelik iş bununla bitmiyecek, zira Millî Eğitim Bakanlığı da kendi içinde bir komisyon kurmuş, bir de onun raporu gelecek, ikisi birbirine ayarlanacak, eh o zamana kadar kitap yılı bitmezse, Türkiye de kültürsever Millî Eğitim Bakanı'nın öngördüğü faaliyetleri yapacak!... Peşin kitabı ve faaliyetleri görünce, nasıl da gülersiniz?

İşin bir de çıplak malî yanı var. Bakın ne diyor, halka ucuz kitap vereceklermiş de, bu kitaplar üstelik kaliteli olacakmış! insan boş bulunsa kendisiyle alay edildiğini sanabilir: Şu bir iki yıl içinde, hele son zamanlarda kâğıda yapılan zamların ne müthiş olduğunu, acaba Bakan biliyor mu? Kâğıt pahalılanınca karton, kartonun yanı sıra mürekkep; elektrik üste koyunca, basım hizmetleri; hayat zorlaşınca, işçilik artmıyor mu; bunlar kitabın maliyetini yükseltip, bundan çok değil iki yıl önce beş liraya aldığımız kitabı, bugün yirmi liraya almamıza yol açmıyor mu? Çıkın çarşıya en beğenmediğiniz kitap on liradır. Bay Bakan acaba hangi sihirli değneği dokundurarak pi-

yasanın gidişini şıp diye durdurup, fiatları şıp diye yüzgeri edebilecek? Eğer bunu yapamıyacaksa ne diye kitap yılında şöyle asacağız, böyle keseceğiz diye bol keseden atıp durmuş?

Ya işin kültürel yönü? Orasını hiç mi hiç açasım gelmiyor. Bilirsiniz son zamanlarda **Türkiye**'de hızlı ve ciddî bir yayın faaliyeti vardı. 1961 Anayasa'sının özgürlükçü atmosferi içinde; yerli yabancı bütün uygarlık ve kültür eserleri, ülkemizde de vitrin vitrin beliriyor; her konuda, her yönden, çeşitli sanat eserleri, bilim kitapları, birbiri ardından boy gösteriyordu. 12 Mart sonrasında özellikle **Koçaş** esprisinin neden olduğu ağır bir baskı, o yaratıcı ve bereketli atmosferi darmadağan etmiştir. Bugün kitapçı, yayınlayacağı kitaptan, alıcı alacağı kitaptan kuşkuludur. En masum şiir kitaplarının, en iddiasız romanların bile boğazına çöken bir kendi kendini sansür etme alışkanlığı belirmiştir ki, değil **Türkiye**'de ülkenin kültür ve uygarlık seviyesini yansıtan eserleri olgunlaştırmak, düpedüz kitap basmak ve yaymak bile tehlikeli bir serüven gibi görünmektedir. Gazetelerdeki kitap ilânlarının birden ne kadar azaldığına şöyle bir göz atmak bile, gerçekten kitap üretiminin ne kadar düştüğünü açıkça göstermeye yeter. Ayrıca istatistik karıştırmaya, hiç gerek yok! Hal böyleyken Millî Eğitim Bakanı kalkmış memleketçe kitap davasını benimsemekten sözediyor. Nasıl bir benimseme bu, gündelik gazetelerde takım takım yasak kitap listesi yayınlayarak mı?

Ben bunu bilir, bunu söylerim. **Türkiye** ne çekmişse, kitap aydınlarından değil, gazete aydınlarından çekmiştir. Zira kitap aydını kişisel bileşim yapabilen adamdır. Gazete aydını ise kişisel değer yargılarını oluşturamaz, şunun bunun yargısının ardına takılır. Biz 12 Mart öncesi curcunasına ondan geldik. Kitap çoktu ama alan varsa da okuyan yok, ya da anlıyan! Yalnız şurası muhakkak ki, kitap yılını kutlamak için, bol ve ucuz kitap mı çıkarmak niyetindesin, önce özgürlük atmosferini bütün sonuçlarıyla kuracaksın, sonra kitabın maliyetini düşürecek tedbirleri çok önceden alacaksın. Nihayet 1970 yılında ilân edilmiş kitap yılına, yumurta kapıya geldiği zaman hazırlanmıya kalkışmıyacaksın! Aksi halde gerçekler, tatlı ve güzel sözlerini gayet ağır bir şekilde yalanlar; kamuoyunda dediği yaptığına uymaz kişi olursun! Bu gibi hallerse, milletlerin belleğinde unutulmayasıya yer ederler.

ASLINA BAKARSANIZ...

14 Mart

Başkan **Nixon**'un dünyayı değiştiren haftasından sonra, Doğu'da Batı'da herkesin inandığı, inandığı ne laf, gözleriyle gördüğü gerçek, **Amerika**'nın **Formoza**'yı **Pekin**'le yakınlaşmak için harcadığıydı değil mi? Hayır efendim yanılmışlar; **Amerika** ile **Milliyetçi Çin**'in çıkarları hâlâ aynı doğrultudaymış ve **Milliyetçi Çin**'in ileri gelenleri «Büyük müttefiklerinin» iyi niyetlerinden asla şüphelenmemiş. Bunu böylece söyleyen **Çan-Kay Şek**'in Dış İşleri Bakanı! Diyeceksiniz ki deli mi bu adam, dünyanın bütün ajans ve radyoları **Formoza**'nın nasıl harcandığını anlatıyor. Japonlar telâş içinde **Rusya**'ya yakınlaşma çareleri; ya da **Pekin**'e sokulmak konusunda **Amerika**'yı aşma yolları arıyorlar. Bütün **Asya**'da dış politikalarını eski Amerikan politikasına göre yöneltmiş olanlar dehşete kapılmış, ortak bildiride açık açık **Taivan** (Yani **Formoza) Çin**'in bir parçasıdır deniyor. Hal böyleyken nasıl kalkılır da **Amerika Formoza**'yı harcamadı, ya da **Amerika** iyi yaptı denebilir? Deniyor işte!

Buna benzer bir şeyi daha önce de yaşamıştık: Elbette hatırlarsınız, **Dubçek** diye bir adam **Çekoslavakya**'da kendine ve ülkesine göre bir sosyalizm denemeye karar vermiş, partisine bunu kabul ettirmiş, halkı ile yüzde yüz elbirliği içinde uygulamasına girişmişti. Bu Rusların işine gelmedi. **Çekoslavakya**'yı tankları, topları ve uçaklarıyla bastılar, **Dubçek**'i devirdiler, hapsettiler, partisini dağıttılar, halkı ve özgürlüklerini ezdiler, kendi buyruklarına ve politikalarına uyacak adamlardan yeni bir yönetici ekibi çıkardılar ve **Çekoslavakya**'yı kurtardıklarını ilân ettiler. Çekoslavaklar dahil, herkes bu kurtarmanın ne demeye geldiğinin farkındaydı, farkındaydı ama olaydan bir süre sonra yeni yöneticilerinin en önemlilerinden birisi dünya kamuoyuyla alay edercesine, Rusların ülkelerini basmakla kendilerini ihanet eden bir ekipten kurtardığını, bunun için de **Moskova**'ya müteşekkir olmaları gerektiğini söyledi. Evet bunu aynen böyle dedi.

Kepaze olmanın daniskası diyebileceğimiz bu durum, bir anlamda bloklar politikasının küçük bir ülkeyi ne derekelere

düşürebileceğini gösteriyorsa, bir başka anlamda yüzyılımızın başından itibaren geçerli sayılmış bir fikrin ne türlü yozlaştığını gösteriyor. Bilenler bilir, gerek liberaller, yani **Adam Smith** ekolü ve onu izleyenler; gerek sosyalistler, yani **Marks** ve onu izleyenler, başka başka nedenlerden 19. yüzyılla birlikte milliyetçiliğin sona ereceğini öne sürmüş, uluslararası bir çağın başlayacağını savunmuştur. Birincilere göre kapitalin, ikincilere göre emeğin ulusal olmayan nitelikleri bu yeni ve kozmopolit çağı yaratacaktı. Fransız Devrimi ki liberal ve demokrat bir devrimdir, tıpkı Rus Devrimi gibi insanlar ve uluslar eşitliği ile birlikte evrensellik türküleri söylüyordu. Din, dil, ırk ayrımı kalkacak; eşit insanlar, eşit haklarını kullanarak, yeryüzünün her yanında en yüce mutluluklara kavuşacaktı. Yine aynı çağın düşünürlerinden birisi vardır ki, bu düşüncelere itibar etmemiş, milliyetçiliğin ve milliyetçilik savaşlarının 20. yüzyılda da ağır basacağını ve kuvvet dengesinin ülkenin kaderini etkileyeceğini ileri sürdürmüştür. Yüzyılımızın başlarında en yanılmış gibi görünen bu düşünür, sonlarına doğru en haklı çıkan olacak gibidir. Şu yukarıda sıraladığım iki örneği ele almak bile, o sarkık bıyıklı koca **Nieztche**'ye hak vermek değil midir?

İkinci Dünya Savaşı sonrasında **Amerika** ve müttefikleri arasında şu fikir yaygındı: milliyetçilikler çağı geçmiştir. Uluslar belirli ülküleri savunmak için ulusal egemenliklerinden fedakârlık etmeli, büyük ve uluslarüstü **(supranational)** örgütlerde birleşmelidirler. Ancak bu geniş görüş sayesinde totaliterliğe karşı özgürlüklerini ve varlıklarını savunabilirler. Gerçekte **Atlantik Paktı'**nın da, **NATO**'nun da, **SEATO**'nun da, **CENTO**'nun da altında yatan düşünce budur. Ve bu düşünce bugün, temiz temiz, özgürlüğünü ve varlığını korumak için ulusal karar verme yetkilerinden bir bölüğünden vazgeçmiş olan **Milliyetçi Çin**'i tamamen kendi aleyhine varılmış bir anlaşmayı onaylamak gibi utandırıcı bir duruma düşürmektedir. Zira uluslarüstü denilen görüş ve çıkar açısı, gerçekten hiç de uluslarüstü değil; o uluslardan birinin, bu örnekte **Amerika**'nın çıkarına göre ayarlanmış bir görüş ve çıkar açısıdır. Yani bal gibi milliyetçidir: Amerikan Milliyetçiliği adına Milliyetçi Çin milliyetçiliği güme gitmektedir.

Öteki cephede hikâye daha eski: Ruslar, Devrimin hemen ertesinde **Komintern'i** kurdular ve yeryüzü emekçilerinin çıkarlarını bu örgütle savunacaklarını ve **Rusya**'nın da emekçi-

lerin kalesi olduğunu ilân ettiler. Oysa ne oldu, daha **Zinovyev** zamanında **Komintern Rusya**'nın çıkarlarını öteki ülkelerin işçi sınıflarına ve partilerine dikte etmeğe başlamıştı. Öğretinin adı Enternasyonalcılık kalıyordu ama, işleyişi hiç de öyle olmuyor, öteki işçi sınıfları ve partileri Rus çıkar açısı ve görüş açısı yolunda feda ediliyordu. **Çekoslavakya** olayı daha önceden yaşanmış **Yugoslavya** ve daha sonra yaşanacak Çin olayının bir başka türüdür. Ve **Dubçek,** varlığını ve özgürlüğünü korusun diye girdikleri Varşova Paktı örgütünün; bu varlığı ve özgürlüğü ortadan kaldırmak için, **Çekoslavakya**'yı bastığını görmüştür. Burada da aynı şey: Uluslararası denilen görüş, gerçekte o uluslardan birinin, bu arada **Rusya**'nın çıkarına uymakta ve Rus Milliyetçiliği adına Çek milliyetçiliği güme gitmektedir.

Türk toplumcusu işte bu yüzden en bilinçli Türk milliyetçisidir.

ÖNEMLİ OLAN...

19 Mart

Hafta içinde Anadolu Ajansı **Ankara** kaynaklı bir haber geçti, önemli saydık ve gazetenin birinci sayfasında, göze görülür bir yere girmesini kararlaştırdık. Aynı anda, bütün gazetelerde aynı işle görevli olanların, aynı şeyi yaptıklarını sanıyorduk. Yanılmışız. Haber, **Demokrat İzmir**'den başka hiç bir gazetede çıkmadı. Oysa ne yetkili makamlarca sakıncalı olduğu bildirilmiş, ne de bu yolda bir uyarıda bulunulmuştu. Şu halde gazeteler kendi kendilerini sansür etmişler, kimsenin yasaklamadığı bir haberden, okurlarını yoksun bırakmışlardı. Bu, benzer olaylardan ancak bir tanesi. Bir de başka tür olanları vardır: Bugün bütün **Türkiye**'yi ilgilendiren çok önemli olay mı olmuş, ertesi gün gazetelerden önemli bir bölüğünde bir de bakıyorsunuz, baş köşeleri memleketin kaderiyle ilgisi olmayan yavan bir takım haberler ve resimler tutmuş, günün önemli haberi bir köşeye tek sütuna sıkıştırılmış. İlk işaret ettiğim olay, gazetenin kendi kendini sakatlamasıysa,

bu ikincisi okurunu sakatlaması: dikkatini dağıtıyor, yer değerlendirmesi ve sayfa düzeni «numaralarıyla» asıl önemliyi önemsiz gösterip, önemsizi şişiriyor.

İşin bir de radyo televizyon yanı var. Geçen gün gençlerden biri radyo haber bültenlerinden yakınıyordu: «—Ne biçim şeydir anlıyamadık, incir çekirdeğini doldurmayacak haberlerle vakit öldürüyor, ya da belirli bir biçimde traşlanmış yorumlarla kafa şişiriyorlar. Böyle radyo mu olur?» Gerçekte Türk dinleyicisi ancak 27 Mayıs'tan sonra özerk bir radyo görmüştür. **Paris** dönüşümde ben, TRT'nin muhalefet partilerinden ve iktidar yanlısı olmayan gazetelerden söz ettiğini görünce ne kadar şaşırdığımı hatırlarım. Kendi radyomuzu hep iktidar borazanı, hep önü ilikli duymağa o kadar alışmışım demek. Bizim kuşak 61 sonrasının serbestliği üzerine işte bunun için o atmosferi çarçur edip bu cansıkıcı radyoyu yeniden başımıza sardırdılar. Üstelik şimdi bir de televizyon var ki, evlere şenlik: Seyir kalitesi «taşra müsameresi» düzeyini aşmıyor, fikir kalitesi derseniz, gazetelerin, en zavallısını bile mumla aratıyor: Ortalama vatandaşın bazı şeylere aklını yatırmak için nutuk atmak ya da ders vermek tonunun en elverişsiz ton olduğunu dahi bilmiyorlar.

Özetin özü, yazılı, sözlü ve imgeli basınımızın durumu bu! Başbakanlık basın bürosu mu ne, bir de kalkmış demiş ki, **Türkiye**'de basın özgürlüğünün olduğu inkâr edilemez. Doğrudur, **Türkiye**'de basın özgürlüğü vardır vardır ama, asıl önemli nokta orası değil de, galiba şurası: basın bu özgürlüğünden faydalanıyor mu? Siz ona bakarsanız **Türkiye**'de parti kurma özgürlüğü de vardır, ama hadi çıkın da bir sosyalist parti kurun! Kuramsal ve yasal hiç bir sakıncası ve engeli yoktur bunun, yoktur ama, öyle bir hava yaratılmıştır ki, ya kimse çıkıp bu partiyi kurmaz, ya da bir kaç gözü kara çıkıp bu işi yapsa, niyetleri ne kadar temiz olursa olsun ardlarından giden üçü beşi geçmez! Oysa batılı anlamda bir demokrasi, özgürlükleri yasal olarak teminata bağlamakla kalmaz. Onları sorumluluğunu bilerek, fakat korkmadan, kaygıya düşmeden kullanma özgürlüğünü de sağlar. Galiba asıl önemli ve zor olan da budur!

Bir süredir aydınların olduğu kadar CHP yönetici kadrosunun (en başta da **İnönü**'nün) kafasını besbelli bir sorun kurcalamaktadır. Silahlı kuvvetler, Anayasal rejimi, yani neyi: Demokratik, sosyal, laik bir hukuk devleti olan Cumhuriyeti ko-

rumak, geliştirmek ve **Atatürk** devrimlerini gerçekleştirmek amacıyla 12 Mart muhtırasını vermiştir. Buysa bir yandan ana özgürlüklerin yasal teminatlarıyla işlemesi, bir yandansa Türk toplumunu «çağdaş uygarlık düzeyine» ulaştıracak köklü toplumsal dönüşlerin yapılmasını içerir. Hal böyleyken Erim yönetimi toplumsal dönüşümleri iktidardan sepetlenen AP'nin sade suya reformları çizgisinde bir takım tedbir tasarılarıyla geçiştirir görünmekte, buna karşılık, rejimin geleceğini teminat altına alıyorum diye, her alanda kısıtlama üzerine kısıtlama getirip ana özgürlükleri kuramsal halde mevcut fakat pratikte kullanılmaz bir hale düşürmektedir. CHP gelecek tasarıların önemle değiştirilmesi gerektiğini öne sürerken şüphesiz bu tehlikeyi seziyordu. İnönü bazı suçlamalara uğratılan 2. dünya savaşı ve demokrasiye geçiş politikasını şiddetle savunurken şüphesiz bu suçlamaların kamu oyunda yaratacağı yeni çekingenlikleri önlemeye çalışıyordu. Tecrübeli lider, biraz gecikerek de olsa Türkiye'de gerçekleştirmek için bütün ömrünü verdiği demokrasinin, bu defa da yukardan gelen suçlama ve karalamalarla asıl cevherini kullanamaz, özgürlüklerden faydalanamaz duruma düşeceğini kavramış, partisi içinde belirmiş gibi görünen çekişmeleri bir kalemde silip atarak **Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**'nin ikinci başkanı görevine sahip çıkmıştır.

Birinci Başkan, bildiğiniz gibi, **«Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir»** diyen **Mustafa Kemal Paşa** idi.

"BALYOZ"DAN SONRA

YÖRESEL AYDINLAR

21 Nisan

Ne gibi bir ilişkiyle birleştirdiğini unutmuşum, **Işık Lisesi**'ndeki Tarih hocamız İbn Haldun'la İbn Batuta'yı nedense hep yanyana anardı. Daha garibi, düğmesine basılmış gibi, bu iki adın bana ısrarla o hocamızı hatırlatması: birbirine dolaşan noktasız virgülsüz acayip cümlelerini, o yıllar (40 yılları) savaş yoksulluğu ve dikta bunalımı içinde günlük sevincimizi oluşturan ters türs şakalarını... Sonraları **Hasan**'la **(Tanrıkut)** İbn Haldun'dan önemle sözettiğimiz, İbn Batuta'yı da yanılmıyorsam Evliya Çelebi'ye benzettiğimiz halde bu daima böyle olmuştur.

İbn Batuta Seyahatnamesi'ni, bütününü de değil bazı seçilmiş bölümlerini okumak, şöyle böyle yirmibeş yıl sonra gerçekleşebilecekmiş. Bu gecikme, bir yönüyle harf ve dil değişiminin Cumhuriyet kuşaklarına tadsız bir azizliğiyse, bir yönüyle gelmiş geçmiş eğitim politikasının gençleri geçmişleriyle ilgilendirmek ve pekiştirmek bakımından ne kadar yanlış ve ters olduğunun bir kanıtı. En ahmak devrimciliğin, ilerici atılımı ulusal kökeninden koparmağa kalkışan olduğunu, acaba neden anlıyamadık? Üstelik, gerici takımının kabahatı üzerine yıkmağa kalkıştığı adamı, Mustafa Kemal Paşa'yı bununla hiç suçlayamayız: **Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu** çabaları gerçekte onun ne türlü bir ulusal temel, ulusal bir sıçrama platformu aradığını pek güzel gösterir. Kabahat onun değil, hepimizin: Onun ulusal bileşimci olmasını dilediği devrimciliğini en kişiliksiz bir **Tanzimat** alafrangalığına dönüştürmedik mi?

İbn Batuta, Arap. Seyahatnamesi'ni yazmamış, yazdırmış. Yine de 14. yüzyıl **Anadolu**'sundan öyle görüntüler yansıtıyor ki

Asya'dan geldiğimiz o ilk çağlarda ne kadar sağlam ve sağlıklı bir örgüt anlayışımız, bir bilim ve bilge saygımız olduğunu farkedebiliyoruz. Adam Anadolu'nun hangi şehrine, hangi kasabasına inse, tıkır tıkır işleyen bir Ahi örgütü bulduğu gibi, çapı en az kendi çapında bir bilgine ya da bilgiye rastlıyor. Her Bey'in çevresinde bunlardan biri, bir kaçı var. **Eğridir**'de Müderris Muslihiddin, **Denizli**'de Alaeddin Fakih, **Milâs**'ta El Harizmi, **Konya**'da İbn Kalemşah, **İzmir**'de Şeyh Yakup, Şeyh Ahlatzade, Şeyh İzzeddin-i Rufaî, **Bursa**'da Abdullah-ı Mısrî, vs., vs... yolu boyunca erdemlerinin ve bilgeliklerinin tadını çıkardığı, söyleşilerini damıttığı ulu kişiler.

Hadi şimdi kasaba kasaba **Anadolu**'yu gezin de her konağınızda bilimsel gücü çağdaş bilimleri rahatlıkla kapsayabilecek bilgeler bulun! Osmanlı'nın son çağında İbn Batuta'nın andığı o eski bilgeler dar kafalı yobazlar halinde yozlaşmışlardı. Cumhuriyet bunları devraldı, elli yıllık eğitim ve öğretim çabasına rağmen, doğrusu ya taşrada bileşimci aydın yaratmak başarısını gösteremedi.

Yöresel aydınlar yetişmeli: her birisi bir kasabanın bir kentin bileşkesi, onların bileşkesi ülkenin bileşkesi olacak!

"YENİ A"

5 Mayıs

Yeni A dergisinin ikinci sayısı postadan çıktı geldi. A, ilk defa, biraz da Mavi'ye karşı çıkarılmıştı. Mavi'nin 40 kuşağı sanatçılarına karşı yürüttüğü «hesaplaşma hareketi», (yıl 1953/54), aynı çizgi üzerinde başka dergilerin belirmesine yol açtı. Bunlardan Çağıltı, Onüç, Şairler Yaprağı ve A aklımda kalmış. A'cılar hesaplaşma hareketine yandaş görünüyor, ama bizim bu işi ille toplumsal gerçekçi bir çizgide sürdürmek isteyişimizi benimsiyemiyorlardı. İlk A kaç sayı çıkmıştı, unutmuşum. Çıkaranlar, arasıra Baylan'a düşerler, bizim çıkışlarımıza karşı dergilerini savunurlardı.

Sonra Mavi de, A da kapandı, her iki yanın yazarları onlara sayfalarını açan Pazar Postası'nın edebiyat bölümünde buluştular, biraz sanat dışı baskıların, biraz da bilgi ufuklarının darlığı nedeniyle ikinci yeni'ye doğru hızla yozlaştılar, o kadar ki, yetenekleri hiç su götürmez bazıları bile «şiir geldi kelimeye dayandı» gibi aşırı biçimci, üstelik zekice bile olmıyan şeyleri söyliyebildiler. Bu tutumları uzun yıllar sürdü, sürdükçe de çatışmalarımız eksilmedi: onlar beni ısrarla görmezden gelir, yok sayarlardı, bense her fırsatta üstlerine gider, toplumcu bir eleştiriye zaten dayanabilecek sağlamlıkta olmıyan derme çatma estetik görüşlerini didik didik ederdim.

Öyle sanıyorum ki, bir çokları gibi A'cıları da uyandıran 60 ile 70 yılları arasında yaşadığımız hareketli dönemdir: bir süre biçimci estetikle toplumcu içlemi bağdaştırmaya, uzlaştırmaya çalıştıktan sonra, toplumcu bir içlemin toplumsal estetiğini kendiliğinden yaratacağını nihayet anladılar. Aydın olarak da, sanatçı olarak da bir zamandır bunun uygulamasını deniyorlar, ilgiyle ve sevinerek izliyorum. Kemal Özer gibi en «ikinci yeni» bir şairin kaleminden, «şiir geldi sorumluluğa dayandı» yargısını okumak, hem geç ve güç de olsa geldikleri aşamanın doğruluğunu, hem de bu sanatçılardaki köklü kendilerini aşmak istek ve gücünü göstermez mi?

Eski A bana ne kadar aykırı geliyorduysa yeni A o kadar hoşuma gidiyor. Bir de sayfa düzenini içeriğine uygun biçime sokabilseler...

"İYİNİN ve KÖTÜNÜN ÖTESİNDE"

12 Mayıs

O zamanlar, insan düşüncesine yeni boyutlar ekleyen kafalara, —bana ters de düşse— saygı göstermeyi henüz öğrenmemiştim!

O zamanlar dediğim, 40 yılları: yarım yamalak toplumculuk bilgimizle Nietzsche'yi «faşizmin ve nazizmin babası» sayıp karalıyoruz. Gerçekten öyle mi, bilen yok. Geceleri, Boğaz'ın

üstünde uçaksavar ışıldakları bilinmez ve görünmez düşman uçaklarını araya araya bitiremiyorlar. Gazeteler, yarılan cephelerin, elden ele geçen şehirlerin nice çağrışımlara gebe adlarıyla yüklü: **Sirenaik, Tobruk, El Alemeyn!**

Yanılmıyorsam, Nietzsche'nin neden dolayı faşizm'in habercisi sayıldığını, ilk önce **Miss Higgins**'le tartışmalarımız sırasında, yıllar sonra, çıkarır gibi olmuşumdur: bir kere, liberal burjuva düzeninin tam da işçiler tarafından zorlandığı sıralarda beliriyor, üstelik bu düzenin, yani demokrasinin, olanaklarından «aşağıdakiler»i yararlandırmak istemiyor. Bir kitabı var, açık açık yazmış: insanlar köle ve efendi diye ayrılıyorlar, birinciler ikincilere başeğmeye ne kadar zorunluysa, ikinciler birincilere hükmetmeye, bu arada, irade gücüyle isteklerini gerçekleştirmeye o kadar özgürdür diyor. Buradan nasyonal sosyalizm'e zaten iki parmak ya kalır ya kalmaz, ama, her toplumcunun bir de şu soruyu sorması gerekmez mi: bürokrat ve totaliter sosyalizm uygulamalarının verdiği görüntünün, hiç değilse, toplumsal iç yaşantı bakımından bundan aşağı kalır yeri var mıdır?

Sonraları Celine, Drieu Larochelle, hatta Malraux gibi yazarların şaşırtıcı ve sarsıcı romanlarını okurken, Nietzsch'ye herhalde epeyce borçlu olduklarını düşünüp durmuşumdur ama, yine de Nietzsche'nin kendisini okumaya, okumak ne kelime, bir kitabını alıp kitaplığıma koymaya elim varmamıştır. Anlayın nasıl koşullanmışız! O zamandan bu zamana «Zerdüşt»ü okudum, bir süredir de elimde «İyinin ve kötünün ötesinde» diye çevirebileceğimiz «Par-delà le bien et le mal», garip bir tutkuyla bırakıp bırakıp yeniden başlıyorum.

Gerçekten söyledikleri katlanılması zor şeyler: 18. yüzyıl aydınlığının ve Fransız Büyük Devriminin getirdiği özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ülkülerini hoyratça hırpalıyor, demokrasiyi hıristiyanlığın bir başka türlü görünüşü gibi alıp veriştiriyor. Toplumun gelişmesi için, güçlü, sağlıklı, «iyinin ve kötünün ötesinde» başka ve yeni bir soylular takımı gerekliymiş de falan **filan**...

Nietzsche'de beni çeken, onun sistemi, sistemini açıklamak için söyledikleri mi? Ne münasebet! Adamın tasarı gücü, 20. yüzyılda belirecek sosyalist olsun kapitalist olsun aynı yapısal özellikleri taşıyan bir garip toplum biçimini öngörmüş de olsa, ben özgürlükçü bir toplumculuktan, demokrasiden yanayım. Nietzsche'nin, sonunda düpedüz çılgınlığa varan tutkulu yaşan-

tısı, bu yaşantıdan kaydırıp kaydırıp acılı şimşekler halinde eserlerine yansıttığı beşerî saptamalar var ya, işte onlar beni çekiyor.

Yoksa asıl etkileyen deliliğinin büyüsü mü?

NENNİ'NİN ANILARI

21 Mayıs

Rastgele açtığım bir sayfada şu satırlar:

«.. Lutwaffe Paris'i, ilk defa olarak bu sabah bombaladı. Saldırı bir buçukta başladı üç'te sona erdi. Gamalı haçlı ikiyüz uçak, dalgalar halinde şehrin üzerinde uçtular ve onu bombaladılar. Dürbünle uçuşlarını izledimse de, bombardımanın önem derecesini bir türlü kestiremedim. Yalnız, Invalides taraflarından bir alev perdesinin yükseldiğini penceremden gördüm. Daha sonra bunun Javel'deki Citroen fabrikalarının yalazı olduğunu öğrendim. Fakat, alarmın bittiğini işittiğim an, herkes gibi ben de o kadar önemli bir zarar olmadığı izlenimi içindeydim. Akşam, Paris çevresine bin kadar bomba düşmüş olduğunu, kayıplarınsa 54 ölü ve 700 yaralıya ulaştığını duyunca çok şaşırdım...»

Bir de tabiî, kitabın başındaki adama: «Auschwitz ölüm kampından sağ dönmeyen kızım Vittoria ve Almanlarca Mont Valerien'de kurşuna dizilen kocası Henri Daubeuf'e...»

İkinci Dünya Savaşı'nı ondört yaşıyla yirmi yaşı arasında yaşamış kim olsa bu kitabı alırdı. Hele yazanın adı Pietro Nenni, kitabın adı da «Yirmi yıl faşizm» olursa!... O savaş yılları şimdi bize bir hayli uzak ve bulutlu görünse de, ilk gençliğimizi şiddetle damgalamış olan olayların ve adların büyüsünden kendimizi kurtaramıyoruz. Babamın kuşağı hangi nedenlerden Birinci Dünya Savaşı'nın yörüngesinde dönüp durmuşsa, biz de galiba aynı nedenlerden ikincisinin yörüngesinden bir türlü çıkamıyoruz.

Nenni de belleğimizde o yıllardan yer etmiş önemli bir ad. Toplumculuğa az çok bulaşmış olanlar elbette kim olduğunu

bilir. Ünlü bir lider, İtalyan Sosyalist Partisi'nin çetin bir yöneticisidir. En dayanılmaz koşullar altında bile yüzünden gülümsemesi eksik olmamış, en çileli dönemleri ölçülü bir iyimserlik, şaşmaz bir insancılıkla aşmasını başarmıştır.

Önceleri bunlar, Mussolini'yle yanyana mücadele ediyorlar, o zamanlar Mussolini sosyalist, Nenni daha değil, birlikte mahkemeye düşüp cezaevinde yattıkları da oluyor. Sonraları Mussolini «Kara Gömlekliler»in başına geçmiş, Kralın, aşırı bolşevik korkusuna düşmüş büyük sermaye çevrelerinin, bankaların ve ordunun desteğiyle **İtalya**'yı yirmi yıl sürecek karanlık bir faşizme sürüklemeğe başlamıştır. Nenni de, sosyalistlerin arasında ona direnenlerden. Bu direnişini yalnız partisinde değil. Milano'daki Avanti gazetesinin başında da sürdürüyor.

Kitabın ilk bölümünde faşizmin iktidara nasıl geldiğini anlatır. Sonraki bölümlerinde ise, **Fransa**'daki sürgün yaşantısının hüzünlü merceğinden, Nazi çizmesi altında inleyen **Avrupa**'nın yürekler acısı durumunu kitabı okurken, (hayli oluyor) çok dolu, çok derin ve etkileyici saatler yaşadığımı söyleyebilirim. Yeniden elime alışım, gazetelerde son İtalyan seçimlerinin sonuçlarını görüşümden olmalı. Bilinmez hangi çağrışımlar beni yeniden Nenni'nin yumuşak ve iddiasız yargılarını, yerinde ve sağlam gözlemlerini okumaya hiç değilse gözden geçirmeye itti.

O yılların **Sosyalist Partisi**'ni anlatıyor: Faşizm kapıyı çalmış, bunlar kendi aralarında çekişip duruyorlar. O kadar ki üç yıl içinde Parti iki defa bölünüyor, üye sayısı 300 binden 60 bine düşüyor. Oysa, diyor Nenni, 1919'da iktidara gelmesi olasıydı, çünkü savaş ertesinde, taa faşistlerin palazlanmasına kadar, bu parti ülkenin tek örgütlü gücüydü. Peki niye iktidar olamıyor? Nenni'ye göre, bir kere:

/Ulusun bütün çıkarlarının genel bileşkisi, bütün halk katlarının gelişme ve daha iyi yaşama özlemlerinin genel temsilcisi olamayışından,

/Ayrıca neyi istediğini ve ne kadarını yapabileceğini doğru dürüst kestiremeyişinden!

Öyle ki: «... Kurulu iktidarın işleyişine engel olacak, onu aksatacak kadar güçlü görünüyor ama, onun yerini alabilecek duygusunu vermiyor, gerekli atılımı yapmakta duraksadığı için, ister istemez üçüncü çözüm yolunu açıyor: Mutlu azınlığın Sezar'cı diktası.»

Sosyalistler neden böyle bölünür dururlar? Son seçimlerde de, sol, **İtalya**'da irili ufaklı bir sürü parti halinde değil de,

çeşitli nüansları içinde barındırabilen geniş ve büyük bir parti halinde seçmen karşısına çıksaydı, acaba sonuç aynı mı olurdu? Hiç sanmıyorum! Gerçi solda aralıksız fikir ayrılıklarının doğması sürekli bir canlılığı ve fikir üretkenliğini gösterir, iyidir de, yalnız iyi olmayan örgütlerdeki çoğunlukların yeni tutumlarla gelen azınlıklara katlanamayıp onları parti dışına itmesi, sonuç olarak da hareketi takattan düşürmesi. Nenni anılarında örneğini veriyor bunun, 1921 bölünmesinde partiden ayrılanlar örgütün en yaman militanlarıydı diyor, ama etkili olabilmeleri ancak **Sosyalist Partisi** içinde ve onun örgütsel olanaklarıyla olasıydı, gerçekten de az sonra yapılan seçimlerde, yeni parti 15 sandalya kazanıyor ama, bu sosyalistlerin 153 sandalyasından ayrı durdukça bir işe yaramıyor ki!...

Son seçimlerde de durum bunu andırıyor. Rossana Rossando'nun II Manifesto grupu ve Proleter Sosyalist Partisi, gerçekte bir sürü seçkin aydın ve partiliden oluştukları halde, seçimlerde düpedüz süprüldüler, oyları da darmadağın ettiler.

Pietro Nenni'nin anıları dilimize çoktan çevrilmeliydi. İçinde bir yerlerinde Mütareke yıllarında **İstanbul**'a gelişini anlattığım da mı duymadı bizim fırsatçı yayıncılarımız, hiç olmazsa Nenni'nin **Türkiye** anıları diye yayınlar, sonra da kurnazlıklarıyla övünürlerdi.

SİYASAL ÖZGÜRLÜKLER OLMAZSA...

30 Mayıs

O ara, **İstanbul**'da çıkan **Vatan**'a sinema eleştirileri yazıyorum, işim sinemaya gitmek! İki savaş arası özelliklerinin önemli bir bölümünü yitirmeğe başlamış **Beyoğlu**'nda, bana Mütareke'den kalma izlenimini veren bir çay salonu var, Nisuaz! Öğleden sonraları seans başlarını beklerken orada **Sait**'le buluşuyoruz. Yalnız **Sait (Faik)** mi? Aktör **Salih Tozan,** Salih'in çoğu rollerini oynadığı operetleri yazan **Beliğ Selönü** de geliyor, geldiler mi de sahne şakaları, **Beyoğlu** alayları, sanatçı esprileriy-

le beslenen söyleşi başka bir tad, zor kurtulunur bir çekicilik kazanıyor.

Sait'le yalnız olduğumuz zamanlar, doğrusu, biraz daha ciddi şeyler konuşuyoruz. **Sait**'in büyük sanatı, herkes bilir ya, bohem bir özgürlük anlayışı içinde kurulmuştur, sık sık bana «güdümlü bir sanat» yanlısı olduğumu söyleyip takılıyor. Nedeni belli: o tarihler Mavi'deki 'hesaplaşma' hareketinin en civcivli günleri, ben 'toplumsal gerçekçi' bir yönteme dayanarak sağı solu eleştiriyorum, Sait'se bu acımasız eleştiri hareketini —bıyık altından gülerek— hafifçe destekliyor, (ya da öyle görünüyor) ama 'toplumsal gerçekçilik' dendi mi komutayla yazı yazdıran bir 'partili sanat' çağrışımına düşüyor ki, benimsemesi olmayası bir şey!.

Dilimin döndüğünce ona kendimi savunuyorum. Bizim kuşak özgürlük kavramının en iyi tanıtılması diye toplumculuğun klasik tanımlamasını öğrenmiştir. **Sarı Mustafa**'nın **(Börklüce)**, köhne piposundan bin yıllık dumanlar çıkartarak bu tanımlamayı bana ilk duyurduğu gün bu gün gibi aklımdadır: «Hürriyet zaruretlerin idrakidir». **Sait**'e bunu aktarıyorum. Özgür olabilmek için önce niçin bilmek gerektiğini, şöyle bir örnekle somutlaştırmaya çalışıyorum:

Bebek'ten **Kandilli**'ye **(Boğaz**'ın bir kıyısından ötekisine) yelken açmak isteyen özgür adam hangisidir? İlk bulduğu sandala atlayıp yelkeni rüzgâra vererek burnunun doğrusuna yola düşen mi, yoksa önce **Boğaz**'ın akıntılarını, rüzgârın yönünü, bineceği teknenin özelliklerini inceleyip öğrenip de sonra yola çıkan mı? İlk bakışta hiç kuşkusuz kafasının estiğince davranan daha özgür gibi görünür ama, bilgisizliği, 'zaruretleri idrak edememesi' ona çok pahalıya oturacak, besbelli **Kandilli**'ye de varamıyacaktır. Oysa 'zaruretlerin idraki' içinde olan, yelkenini ve dümenini ona göre kullanarak sandalını yöncten ikinci adam, iradesinin isteğini gönlünce gerçekleştirebilecek, akıntıya kapılmadan, rüzgârda alabora olmadan **Kandilli**'yi tutacaktır.

Toplumcu bir sanatçı (politikacı da) özgürlüğü bu doğrultuda anlarsa, bana göre, hiç de 'güdümlü sanat' düzeyine inmezdi, tam tersine, bu düzeye inmeye heveslilerin karşısına bilgi ve eleştiri yükü ile dikilebilirdi. Öyle de olmuştur.. Gerçekte ben, toplumsal gerçekçiliği slogan edebiyatına düşmeyen, siyasalın hoşgörüsüz dizginlerine takılmadan toplumsalın ana çelişkilerini verebilecek olan bir özgürlükçü yöntem diye düşünüyordum. Yine de öyle düşünüyorum.

Peki, ya genel olarak özgürlük sorunu, onun üstüne nasıl varıyorduk?

Benim kitapların arasında, Garaudy'nin «Özgürlüğün grameri/grammaire de la liberté» de vardır, üstündeki tarihlere bakılırsa 1950'de yayınlanmış, ben iki yıl sonra **Paris**'te satın almışım. **İzmir**'de, **İstanbul**'da, tartışa tartışa bir türlü çözümleyemediğimiz bu konuya şıpın işi karşılıklar getireceğini ummuştum, altına çize çize okuduğumu, yine de bir doyumsuzluk duygusundan kurtulamadığımı hatırlıyorum. Garaudy, gerçi özgürlük kavramının sınıfsal uygulanışı yönünden önüme hayli ışık tutuyordu ama, özellikle uygulamalar konusunda kendi dediklerine kendisinin de inanmamış bir hali vardı. Yıllarca sonra toplumculuğun totaliter uygulamasına karşı çıkacağı, daha geniş boyutlu özgürlükler için savaşacağı buradan çıkarılabilirdi belki de.

Ortalama toplumcu için sorun ilkele indirgenmiş bir formülle çözümlenmiş sayılır: «Siyasal özgürlük burjuvazinin bir yutturmacasıdır, gerçek özgürlük ekonomik özgürlüktür. Bunu sağladıktan sonra ötekisine zaten ihtiyaç kalmaz». 43 yılında mı ne, sonradan hiç görmiyeceğim fakat sözlerini hiç unutmıyacağım bir adama, Bahçe **(Adana) İstasyonu**'nda **Toros Ekspresi**ni beklerken bunları söylediğim zaman, masmavi gözlerimin içine bakmış: «— Sen, demişti, siyasal özgürlükler olmazsa ekonomik özgürlüklerin sürekli olabileceğini mi sanıyorsun? Devrimci kadrolar kemikleşir ve en koyusundan bir totaliterlik başlar». Genç ve heyecanlıydım, bürokrasi'nin ne demek olduğunu bilmezdim, adama attım tuttum. Hâlâ utanırım.

Hanidir soruna şöyle yanaşıyorum: İnsanı özgür kılmak için ne tek başına siyasal özgürlük yeterlidir, ne tek başına ekonomik özgürlük! İkisinin birden, birbirinin içinde, birbirini denetleyerek varolması ve gerçekleştirilmesi zorunludur. Tarihsel aşama olarak önce siyasal özgürlükler belirdiyse, sonraki aşama olan ekonomik özgürlüklerin onları ortadan kaldıracağı nereden çıkarılıyor? Tam tersine, ekonomik özgürlükler siyasal özgürlüklere eklenir, onları tamamlarsa insan toplum içinde yabancılaşmaktan, hem ekonomik hem siyasal eziklikten kurtulacaktır. Yoksa üretimi bürokrasinin denetimine verir, üreticiyi devlet zoruyla susta durdurursun, sonra adama özgürsün dersin, yüzüne karşı ses çıkarmasalar da arkandan gülerler.

Bu yüzden 1972 ilkbaharının sonunda, **Türkiye**'de, «Özgür İnsan» diye bir dergi çıkması, üstelik derginin başyazısında en

önemli partilerimizden birisinin Genel Başkanı'nın şu satırları yazması beni başka türlü sevindirdi:

«... Özgür insan herkese karşı özgürdür fakat, herkesle birlikte özgür olmayı özler. Özgür insan topluma karşı özgürdür ama toplumun da özgürlüğünü gözetir. Çünkü özgür olmayan toplumda kendi özgürlüğünün de zorlanacağını bilir.

Özgür insan kendi kendine yabancılaşmadan toplumla bütünleşebilen ve toplumla yabancılaşmadan kendi kişiliğini koruyabilen insandır.

Özgür insan kendine karşı da özgürdür. Çünkü kendi kendisinin, çünkü kendi kişiliğinin ve önyargılarının tutsağı olan insan kendini aşamaz.

Özgür insan kendini aşabilen insandır...»

YA BEN...

2 Haziran

Ya ben çok ters bir adamım, ya Divan şiiri için duygusal ve düşünsel hiç bir özü yoktur, biçimden ibarettir diyenler ağır bir yanılgıyı sürdürüyorlar: çok bunaldığım, yeryüzünü saran acımasız katılığı etimde ve yüreğimde duyduğum uğultulu akşamlar, Divan ululardan herhangi birini, Nedim'i, Bakî'yi, Galip'i, karınca kararınca okumaya çalışıyor, zaman ülkesinin o bir kaç yüz yıllık serüveni içinde duygularıma denk düşen ne müthiş yankılanmalar buluyorum.

Hele yarım kalmış o gazeller yok mu, beni sürekli bir imgelem çalışmasına, içten içe, söze dökülemeyen fakat duygusal olarak gelişen zincirleme tamamlamalara iten asıl onlar! Az önce, Nedim'in divanını karıştırırken, böyle yarım kalmış bir gazelden şu giriş beyitini gördüm, çarpıldım:

«Gamze pür zehr çıkar çeşm-i tenek-hûsundan
Kişver-i hüsnünün ejder doğar âhûsundan»

Başlangıcı bu olan bir gazelin ne türlü gelişme olasılıkları taşıdığını düşünmek, bir şair için ne heyecanlı bir serüvendir! Eskilerin müseddes'ler, muhammes'ler yazarak, böyle çarpıldıkları beyit ve mısralardan neden şiirler çoğalttıklarını yaşlandıkça daha iyi anlıyorum.

KADINLAR TEK DURMUYOR

5 Haziran

Batılı kadınlar tek durmuyor: gün geçtikçe daha hak arayıcı bir militanlığı benimsiyor, endüstri toplumu içindeki yerlerini beğenmeyip, toplumsal olduğu kadar cinsel, ekonomik olduğu kadar psikolojik isteklerle geliyorlar. Hareket **Amerika**'dan koptu, **İngiltere**'ye, sonra da kıta **Avrupa**'sına atıldı. Betty Friedann, Kate Millet, Germaine Greer, ilginç savları, şaşırtıcı kitapları ve etkili eylemleriyle, bütün batılı toplumlara halka halka dağılan bu yeni çalkantının önderleri oldular. Biz hiç birisini tanımıyoruz.

Nedir istedikleri? Sorunun bir toplumsal ve ekonomik yanı var: erkek egemenliği toplumunda kadınların ekonomik yönden sömürüldüğünü öne sürüyorlar. Aynı işte çalışan erkekle kadının aynı ücreti almaması, komuta yerlerine, daha yetenekli de olsa, kadınların değil erkeklerin atanması başlıca kanıtları. Cinsel yönden, kadının insan olarak değil bir seks kuklası olarak ilgi görmesini yeriyorlar. Hem niçin kadınlar kendi vücutlarına kendi istediklerince «tasarruf edememeliymiş» canım, evlenmeden çocuk yapmak neden suç sayılmalı, çocuk istemeyince aldırmak yasaklanmalıymış? Giderek iş, eşcinselliğin (homoseksüellik) savunulmasına dayanıyor.

Hareketc karşıt olanları dinlerseniz, (hele erkekleri) işi büyütenler zaten eşcinsel kadınlar. Liderlerden bazılarının eşcinsel olması da bu iddialara kendine göre bir gerçek payı katıyor belki, yalnız kadınların arasından tamamiyle başka temellere dayanarak harekete karşı çıkanlar da var.

Bu karşıtlardan birisi Esther Vilar, oturmuş bir de kitap yazmış «Der dressierte Mann/Evcileştirilmiş erkek». diyor ki: «...evet kadınların değişmesi gerek, gerek ama, erkeklerin egemenliği ve baskısı altında ezildiklerinden değil, erkekleri kendi hayatlarını kolaylaştırmak için iyi eğitilmiş bir köpeğe çevirdiklerinden». Arkasından çağdaş kadının özelliklerini şöyle sıralıyor:

/Çıkarım kollar: «Zengin bir adam, erkeklik gücü olmasa da evlenecek karı bulabilir.»

/Acımasızdır: «Evine sokak köpeği alır besler de, terkedilmiş bir çocuğu alıp büyütmek aklından geçmez.»

/Çocuk kafalıdır: «Zekâsı 12 yaş dolaylarında takılıp kalmıştır.»

/Tembeldir: «Karayolları, kocalarını şoförleştirmiş kadınlarla tıklım tıklımdır.»

Doğrusu ya, nasıl öteki kadın yazarların ve militanların öne sürdükleri bir kalemde reddedilir şeyler değilse, Esther Vilar'ın öne sürdükleri de değil: özellikle, batılı endüstri toplumunun varlıklı çevrelerinde saydığı nitelikleri taşıyan kadınları, kim arasa kolaylıkla bulabilir. Bizdeyse, daha çok okumuş ve küçük burjuva kökenli bazı kadınların böylesi bir egoizme sürüklendiği görülüyor.

Hanidir Kate Millet'in «Erkekler iktidarı/ Le pouvoir Mâle» adlı kitabını arayıp duruyordum, şimdi bir de Ester Vilar'ınkini bulup okumak gerekecek. İşin garibi, kitabın sözünü eden yabancı dergide «türkçe dahil, onaltı dile çevrildiği» yazılı, oysa böyle bir kitabın çıktığını ne duydum ne gördüm. Aslında kadınların yeni istemlerle siyasal alana dökülmeleri Reich'in daha otuz yıllarında sezdiği ve yazdığı nedenlerden doğsa gerek, cinsel itilmeler bir yerde siyasal atılımların kaynağını, hiç değilse itici gücünü oluşturabiliyor. Reich'in «Cinsel devrim/ La revolution sexuelle» adlı kitabını nihayet ele geçirebildim, yanısıra «Faşizmin kitle psikolojisi/ La de masse du fascisme»i de bulabilmem büyük şans: zira, Reich bu kitabında, anladığım kadarıyla, Alman faşizminin oluşumunda cinsel nedenlerin etkisini de araştırıyor.

Bu kitaplar bana hep yirmi yıl önce **Margot'yla Doktor Brander** ya da **Miss Higgins'le** ürete ürete bitiremediğimiz söyleşileri hatırlatıyor. Geceleri, buğulu bir **Montparnasse** kahvesinden çıkar çıkmaz suratımı ustura gibi yalayan ayazı, otelde, o yaşadığım gerçeklerle, memleketimin çorağına dağılmış milyonlarca yoksul kadının gerçeğini bir türlü nasıl bağdaştıramadığımı.

Yirmi yıl sonra sanki bağdaştırabiliyor muyum?

FİKİR DİSİPLİNİ, HOŞGÖRÜSÜZLÜK DEĞİLDİR

9 Haziran

İlk şiirlerim, daha ben lisedeyken Gün dergisinde çıkmıştır: çerden çöpten, kötü kâğıda basılır, yürekli bir dergiydi, o karanlık 40 yıllarında toplumcu olabilmenin büyük şerefini taşıyordu.

Bir süre sonra, Yığın diye başka bir toplumcu dergi daha çıktı. İlk heves değil mi, şiirlerimden birkaçını ona da ilettim, basmadılar. İlkin beğenmediklerini sandım, yanılmışım: Gün'de yazdığım için basmayı uygun görmemişler. Bu kadarla yetinseler iyi üstelik Yığın'a geçen yazar ve ozanlardan Gün'le ilişkilerinin kalmadığını gazetelerle kamuoyuna duyurmalarını istediler. Cahit Irgat'ın ilânını, bir sabah, Cumhuriyet gazetesinde gözlerimle görmüşümdür.

Onlar buna fikir disiplini diyorlardı ya, inanmıyordum, bildiğimiz bağnaz hoşgörüsüzlüğünü disiplin diye yaldızlamışlar gibime geliyordu. Sonraki yaşadıklarım bu önsezimi haklı çıkarmışlardır: yöntemi doğru da saysan, kuşkun da olmasa, uygulamanın şu ya da bu yönde olması bakımından ileri süreceğin her soru işareti, bir ihanetin değilse, mutlaka bir sapıklığın belirtisi sayılacaktır. Ben bunu defalarca yaşadım.

Yıl bilmem kaç, yine bilmem hangi leğenörtüsü sorunundan birbirimize girmişiz, bir öğle sonu **Köprü**'den-**Eminönü**'ne geçiyorum: özlemler çağrıştıran vapur düdüklerinin, martıların, tramvay ve otomobillerin dağdağası arasında, dalgın ve yalnızım. Nasıl oluyorsa, karşıdan bir arkadaş grubuyla burun buruna geliyoruz: hepsiyle paylaştığımız acılar, mahkeme koridorları, sanık iskemleleri, gizli hüzünler ve çaresizlikler olmuş; çok zamanlar, dizdize oturup gözgöze bakışarak şiir okumuş, şarkı söylemişiz. Selâmlaşmıyoruz: onlar beni görmezlikten geliyorlar, ben onları. Hepimizi saran külrengi bir kahrın gölgesini yüzümüzde taşıyarak, yabancılar gibi soğuk soğuk geçip gidiyoruz. Çünkü ben, bir süredir, toplumculuk conformisme'ini budalaca bulup kafa tutmaya başlamışım, onlar da fikir disiplini adına benimle selâmı sabahı kesiyorlar.

Miss Higgins'le kafalarımızın en çok uyuştuğu yer acaba

burası mıydı? Onun kocaman erkek elleriyle havadaki birtakım görünmez örümcek ağlarını dağıta dağıta: «— ...disiplin dedikleri, aslında dogmatik br tekelciliğin etiketi, örgüte olan egemenliklerini elden kaçırmamak için kendilerini hoşgörüsüz olmak zorunda sanıyorlar» deyişini, yoksa daha önce yazmış mıydım? **Paris**'teydik, kalın ve acımasız karlar yağıyor, Thorez'in taklidini bir arkadaş eğlentisinde yaptı diye bir delikanlı partisinden kovuluyordu. Benim toplumcu yazarlar arasında ortodoks olmıyanları aramaya başladığım sıralar bu sıralardır.

Gençler var, heyecanlı küskün, öfkeli ve kötümser. **Ankara**'lardan, **İstanbul**'lardan gelip beni buluyorlar, tartışıyoruz. Bizim kuşağın toplumcularında olmayan bir saydamlıkları, gözüpekliklerı, aydınlıkları ve açıklıkları var ki, insanı ferahlatıyor. Kimileri çok ağır ödenmiş büyük yanılgıların daha şimdiden ayrıntılı eleştirmelerini yapabiliyor. Kimilerinde, bir türlü alışamadıkları toplumsal gerçekleri aynı fikir disiplini özürünün arkasına gizlenerek yadsımak, hor görmek, ya da yok saymak eğilimini seziyorum. Farkında olmadan kendilerini ülkelerine, ülkelerinin gerçeklerine kapatıyorlar, olumsuz bir bağnazlığın dar koridorları içinde kısa bağlanmış dana gibi dönmeyi, yanlışlığı çoktan saptanmış bir kaç sloganın kafesinde tostoparlak olup sağa sola selâmı sabahı kesmeyi «devrimci» bir tutum, geçerli bir davranış sanıyorlar. Değildir. Özgürlük ve hoşgörü temeline yaslanmayan disiplin toplumcuyu hem başkasına karşı zalim yapar, zaten halktan soyutlanmasından başka şeye de yaramaz. Sloganlar, slogan oldukları için değil, toplumsal gerçeklerin ayıracında doğrulukları anlaşıldığı takdirde bağlılık gerektirir, yanlışlıkların disiplini olmaz, olursa absurde/saçma bir disiplindir ki, onulmaz yabancılaşmaları oluşturur. Oysa her türlü toplumculuğun hareket noktası halkı yabancılaşmaktan kurtarmaktır, kendisi yabancılaşmış bir toplumculuktan bunu nasıl beklersiniz?

70 yıllarının Türk gençleri, hoşgörüsüzlükle fikir disiplinini, yönteme bağlılıkla bağnazlığı birbirine karıştırmayacak, kişisel bileşimlerini ulusal zorunlukları «idrak ederek» özgürce gerçekleştireceklerdir.

ROMANLAR, ROMANLAR...

16 Haziran

Kışı ve ilkbaharı, bir yandan da, çağdaş Fransız romancılarını okuyarak geçirdim: yeni yeni belirenleri, adlarını okurun o hiç güvenilmez belleğine yazanları: Christine de Rivoyre, Thérèse de Saint-Phalle, François-Regis Bastide, Edmonde Charles Roux, Christiane Rochefort, filan.

Bunların üzerine Norman Mailer gibi üstelik sert bir Amerikan romancısının okuyunca, iki edebiyatı ayıran en kalın çizgi, Amerikan romancısının en iddialı olduğu anda bile sinemayı ve olanaklarını unutmayışı oluyor. Mailer'in kitabı, «Bir Amerikan Rüyası/ Un reve americain/ An American Dream», şöyle bir bakarsanız, film olsun diye yazılmış bir kitap: yazar, kişilerini bir film senaryosu hazırlarmış gibi tipleştiriyor, konusundaysa belirli bir gerilimi besleyerek geliştiriyor. Hepsinde değilse bile Fransız romancılarının çoğunda görülen, o anlatmayı anlatılana yeğ tutmak eğilimi, Mailer'de sert, acımasız bir daktilo gerçekliğine bırakmış yerini, Gertrude Stein, Scott Fitzgerald, Ernest Hemingaway gibi o da diyaloğlardan ustaca yararlanıyor, hatta diyaloğla atmosfer yapıyor.

Bir de şu: yeni kadın hareketinin militanları, özellikle Kate Millet, Miller ve Mailer'e yüklenir dururdu, eserlerinde kadınları «harcadıkları» için! Mailer'in bu romanında bu harcamayı çarpıcı olarak değilse bile, çaprazlamasına görebiliyorsunuz: bütün kadınlar, Deborah, Ruta, Cherry, cinsel kompleksleriyle çıkar hesapları arasında gidip gelen her an her türlü hazır bir takım yaratıklar! En duygusal, en şefkate yetenekli sandığınız bile, en ummadığınız anda bir örgütün adamı çıkıyor.

Yine de Mailer'in davranışını nesnel Amerikan gerçeğiyle karşılaştırmak, kadın düşmanı olup olmadığını ondan sonra kararlaştırmak daha akla yakın.

"YANSIMA" ÜZERİNE

20 Haziran

Doğan'la (**Aksoy**) henıen hiç bir konuda anlaşamazdık ya, söz sanata döküldü mü düpedüz ters düşerdik, o esthetique'le uzaktan yakından ilgisi olmıyan bir 'kalk borusu' sanatının savunucusuydu, bense yöntemin doğru olması gereğini benimsesem de sanatçının yaratma özgürlüğüne saygı gösterilmesinden yanaydım.

Bu dediğim **Doğan**, 50 yıllarının başında Quartier Latin kahvelerinde ömrünü sütlü kahve, oroissant, gauloise cıgarası ve ucuz **Cezayir** şarabıyla geçirip **Türkiye**'nin ve toplumculuğun ana sorunlarını tartışarak birbirine giren bir avuç Türk öğrencisinden biriydi; sanat, şöyle gözden geçirlmiş bir şiir kitabı, yarım gözle seyredilmiş bir resim sergisi halinde dahi yaşantısında yer tutmadığı halde, sanatın ve sanatçıların nasıl olması gerektiğini bağnaz bir inatçılıkla kesinlemelere bağlıyor, beni çileden çıkarıyordu. Gerçekte sanatı da, sanatçıları da 'lüzumsuz' bulmalıydı. Hele düz politikacıların ayaklarına dolaşmalarına içerliyor olmalı, onlara hesapsız eylemlerinde yardımcı olmadıklarından, ne yardımı, tam tersine karşı çıkıp hesap sorduklarından, 'gagalarının kısılmasını' özlemeliydi. Bunu seziyor, fikirlerine olanca gücümle direniyordum.

Dikkat etmişimdir: Osmanlı'nın padişahı divan düzer, beste yapar, vezir-i âzâm'ların arasında şiire bulaşmışları çoktur, çağlarının genel kültürü yanında sanat kültürünü de almışlar, bilerek bilmeyerek, bu ikisinin birbirini kapsadığını sezmişlerdir. Tarihimizde sanatçıyla politikacının arası çağdaşlaştıkça açılır. Cumhuriyet politikacılarının çoğu, eski yeni, hiç bir sanatın tadına varamayan kupkuru adamlardır. Konuşmalarında bir mısra düşürmek gerekse **Namık Kemal**'i anarlar. Ülkelerinin sanatçılarınıysa yarı deli, bir tuhaf, ciddiye alınması güç, ama mutlaka 'muteber olmayan' kişiler sayarlar.

O unutulmaz **Paris** yıllarında beni öfkelendiren aynı eğilimi genç kuşaktan toplumcu bir politikacı özentisinde hissetmiş olmamdı. Daha insancıl bir yaşama düzenini savunan toplumcuların, karşı çıktıkları adamlar gibi sanata da sanatçıya da boş

vermesi, beylik politika laflarını ve sloganları bir ikbal yolunun merdivenleri için yeterli bulması kanıma dokunuyordu.

Yirmi küsur yıl sonra, durum hiç değişmemiştir. Politikacı sanatla ilgilenmez, toplumcu politikacıysa onu evcilleştirmek için ilgilenir. Her ikisi de ayıp!

Ben ki toplumculuğun içinde bir hoşgörü ve yaratma özgürlüğü savaşı yürütüyordum, 50'lerde **Orhan Veli** ve arkadaşlarına, 60'larda **İkinci Yeni** takımı'na olanca gücümle niye yüklenmiştim, bunu bana sormuşlardır? Hele o akşam, **Acar Film Stüdyosu'**nda üzerinde epeydir çalıştığımız bir filmin montajından çıkmış, **Mecidiyeköyü**'nden hülyalı bir **İstanbul** sisinin kıvamlı yoğunluğuna uzaklaşırken **Aydın (Arakon)** bana ne demişti: «— ...İyi ama birader, bildiğim kadarıyla Orhan Veli toplumculuğa özenirdi, Melih de, Oktay da öyle! Sen tutmuş toplumculuk adına onlara çatıyorsun!». Doğrudur, **Garip şiiri** sonradan toplumculuğa özenmiştir. **İkinci yeni** şiiri de! Yalnız bir şeyin, ama hayli önemli bir şeyin farkında değildir: toplumculuk yalnız bir siyasal öğreti değil, bütüncü bir dünya görüşüydü, toplumcu sanatçının önce yöntemi sonra da bu yöntemin esthetique ilkelerini kavraması ve uygulaması gerekirdi.

Öyle mi yapmışlardır? Hayır!... Her iki akımın sanatçıları da kendi esthetique görüşleri içinde kalmış, politique bakımdan toplumculuğa heveslenmişlerdir. Oysa toplumcu sanatçı, biçimci sanatçının vatandaş olarak toplumculuğa heveslenmesinden doğmaz, sanatını toplumcu esthetique'e uygun onun temellerine yaslanarak kurmasından doğar. Bizimkiler Türkiye'nin ağır ve çözümlenemez sorunlarına toplumculuğun siyasal planda geçerli çözümler önerdiğini görünce aynı planda toplumculuğa yatmış, sanatlarının yöntemini değiştirmeden bu eğilimlerini belirtince kendilerini toplumcu sanat yapıyorum sanmıştır.

Bütün bunları Yansıma dergisini karıştırırken düşündüm. Yılbaşından bu yana yayınını sürdüren tutarlı, derli toplu bir dergi. Haziran sayısını çok geniş tutulmuş bir 'Günümüzün Türk Hikâyesi Özel sayısı' olarak çıkarmışlar. Bütünüyle dergi, yazarları ve ozanlarının çoğu, sanatlarını toplumcu bir esthetique'in ana ilkelerini gözeterek kurmak isteyenler. Başka bir deyişle, toplumsal ve siyasal görüşleri esthetique görüşleriyle uyuşuyor, zira aynı yönteme yaslanıyor. Bu bakımdan, söz gelişi Yeni A dergisinden, daha tutarlı görünüyorlar. Hatırlıyacaksınız, onlardan söz ederken, toplumsal sanat aşamasına el yordamıyla ve epeyce çetin uğraşlardan sonra geldiklerini söylemiştim. Hâlâ

da yazı ve şiirlerinde biçimci sanat görüşünün esintileri kaybolmamıştır. Yansıma'cılar öyle değil, toplumsalla esthetique arasındaki dengeyi iyi ayarlıyorlar, yalnız başlarında dönen tehlike aşırı bir sorumluluk duygusuyla kendi kendilerini evcilleştirmek, hoşgörüsüzlüğe düşüp 'tarikat erbabı' gibi dar bir çerçeveye sıkışmak, derinlemesine kültür genişletmelerini yapmayıp dogmatique sadakatları başarılı sanat bileşimleri vermeğe yeter sanmaktır.

İçlerine **Doğan Aksoy**'ları sokmasınlar, dışardan burunlarını sokanlarıysa dinlemesinler.

SÖZ, "ÖRGÜT"ÜN MÜ?

1 Temmuz

Beyazıt Camiinin kubbelerinden üzerimize patır patır güvercinler dökülür, ağır çaylar sırmalı bardaklarda bir Osmanlı yoğunluğu kazanırdı. Civardaki ucuz köftecilerde yarım yamalak karnımızı doyurur, içlerimizde par par yanan öfkelerimiz, dallı budaklı umutlarımız ve yaşımıza göre fazla iri ciddiyetimizle gelir, bu kimbilir kaç öğrenci kuşağına yuvalık etmiş Küllük kahvesinde, bir masanın etrafına sıralanırdık. Öğrenciydik ama, nasıl öğrenci?.. Hepimiz çeşitli fakültelerin çeşitli sömestrlerinde, şu ya da bu dersten takılmış bekliyorduk, takılmaların nedeniyse tembellik ya da haylazlık değil, ya politikayı ya eylemi fazla önemsemek, ders kitaplarına bir takım güç bulunur felsefe ya da toplumbilim kitaplarını yeğlemekti. Böyle öğrenciler, böyle bir kahvede bir araya gelir de ne konuşur?

Lâleli'de bir pansiyondaydım, bir akşam üzeri eve dönerken ünlü Acem'in kahvesinin önünde **Nevzat**'a rastladım, «Küllük'te buluşuyoruz» dedi, ertesi günden itibaren, Küllük! O günlerimi neden hiç unutamıyorum, sonraları çok düşündüm: neden **Enver**'in güleç yüzü ve tüfek gibi patlıyan kahkahası, **Ziya**'nın gözlük camlarıyla irileşen kocaman ve önemli gözleri, **Nevzat**'ın efendi sessizliği, **Akça**'nın durgun, **Veli**'nin hırçın ve sinirli yüzü sık sık belleğimin perdesine yansır ve bana ancak kitaplarda

rastlanan derinlemesine bir dostluğu bütün boyutlarıyla yaşamışım izlenimini verir?

Ne de çok konuşurduk? Gittikçe koyulaşan bir çaylar zincirini izleyerek, öğleden akşamlara kadar. Bilinç ve örgüt sorunu galiba kafamı o sıralarda kurcalıyordu. İkide bir açardım. **Malraux**'da okumuştum, önce diyordu toplumsal bilinç uyanmalı ki örgüt onun üzerine otursun, toplumsal bilinci temel edinmeyen örgüt etkili olamaz. Bir süre sonra bu tesbitin ne yaman bir tesbit olduğunu daha iyi anlıyacaktım ya, o zamandan da toplumsal bilinçle örgütlenme arasındaki organik bağlılığı ufak ufak seziyordum. **Malraux,** ayrıca, **«Kantonda İsyan»** da bu bilinci uyandırmak için ne türlü bir propagandanın işe yarıyabileceğini tartışmamış mıydı? **Türkiye**'de yalnız toplumcular değil, sağcılar ve liberaller de örgütün bilinç tabanı üstünde kafa yormuyor, üç beş kişi bir aya gelip bir tabelâ ve bir mühür edindi mi bir örgüt olur biter sanıyordu. Oysa **«Hangi Sol»** da sözünü ettiğim kalabalık kaşlı arkadaşım **Paul, Strasbourg. St. Denis'** deki köşe kahvesinde hem birasını avuçlarında ısıta ısıta içmiş hem de bana demiştir ki

«—.. Objektif koşulların oluşma düzeyine varması da yetmez, toplumsal bilincin ortaklaşa bir örgüt niteliği kazanması için, ayrıca birleştirici çalışma ister: Kalabalığın kendiliğinden **(Spontane)** doğan özlemlerine siyasal örgüt biçimi böyle verilecektir.»

O gün bugün sorun üzerinde kafa yormuşumdur. Bana öyle geliyor ki önce örgüt **(Organisation)** ile aygıt'ı **(Appareil)** birbirinden ayırmak gerekli. Her aygıt bir örgüttür ama, her örgüt bir aygıt olmıyabilir. Örgütün aygıta dönüşmesi, herhalde, eklemyerlerinin katılaşması, kilit noktalarını tutan militanların esnekliklerini yitirerek kemikleşmesi ile oluyor. Her örgütü bekleyen tehlike burada. Zira başlangıçta toplumsal bilinç örgütleşmeyi çağırıyor ve hazırlıyor, bu dönemde örgütleşme kendiliğindendir, halkla örgüt içiçe bulunur; komuta mevkileriyle uç adamlar, hatta seçmenler her an yer değiştirebilir durumdadırlar, zaten örgütün canlılığını ve tazeliğini de tabandan aldığı bu kuvvet verir. Sonra sonra, militan kadrolar yerleşmeye, başka deyişle bürokratlaşmaya başlıyorlar, aynı anda örgütün aygıta dönüşmesi bağlaşmış oluyor, artık yönetenle yöneticinin yer değiştirmesi olanakları daralmış, hatta ortadan kalkmıştır, örgütün bütünü, belirli bir kadro yönetim dizginlerini elinde tutsun diye çalışır, tabiî önce partinin içinde, sonra iktidar

olunca bütün ülkede!.. İş buraya vardı mı, örgütün ilk zamanlarındaki heyecan, serbestlik, tartışma özgürlüğü, oy demokrasisi yerini şiddetli bir «merkeziyetçiliğe» bırakır. Örgütte tabandan tavana kademe kademe özgür tartışmayla oluşan kararlar, aygıtta tavandan tabana buyruklar biçiminde gelir.

Bu, bana sorarsanız dikta partisidir. **Malraux**'ya sorarsanız da... Ülkede diktayı önlemenin yolu, önce partide diktayı önlemekten geçecek, besbelli. Yalnız solcu partilerde değil hem, sağcılarda da. Nazi ve faşist partileri, başlangıçta içlerinde bürokratlaşma saydılar, Almanya ve İtalya'yı o demir bürokrasinin içine sokabilirler miydi? Bolşevikler için de aynı sözler söylenebilir: Bu örgüte **Stalin** bürokrasisi egemen olduktan sonra, **Rusya**'da hem bürokrasi, hem de bu bürokrasiyi egemen tutmak için gittikçe zalimleşen yandaş terör ve baskı aygıtları oluşmuştur.

Küllük'teki tartışmalarımız sırasında kafam bu kadar aydınlık, düşüncelerim bu derece yerleşmiş değil. El ve kafa yordamıyla devrimci örgütlerin esnek ve halkla ilişkili kalabilmelerinin yollarını arıyordum. Yalnız **Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** gibi bir halk örgütünün dönüp dolaşıp nasıl bürokrat bir «tek parti, tek şef, tek millet» partisi haline geldiğini yaşamış olmak, beni bu aramaya götürmek için yeterdi. Kurtuluş Savaşı günlerinde **Mustafa Kemal Paşa**'nın ilk toplumsal değişiklikleri gerçekleştirdiği sıralarda, gayet esnek, halkla bağlantılı ve katılaşmamış olan örgüt, 40 yıllarına doğru bir bürokrasinin egemenlik aygıtına dönüşmemiş miydi? Bunda elbet binbir koşulun etkisi vardı ama, bunların arasında savaşı ve devrimleri gerçekleştirmiş kadro'nun kilit yerlerinde kemikleşmesinin rolü küçümsenebilir miydi.,

Bütün bunları bana düşündüren CHP içinde oluşan «yeni akımın» son **Kurultay** sırasında ortaya attığı sloganlardan biri: söz örgütün! Halkı örgütle özdeş tutarsan, evet, ama örgütü halktan ayırırsan, hayır!

ASIL TUTULDUĞUM

5 Temmuz

Kır gezmesi dediler mi, dinlen dinlen de kaç! Oldum olası sevmemişimdir. Gönül eğlendirmenin önceden planlanabilecek bir şey olduğuna inanmadığımdan doğsa gerek. Nasılsa katıldığım bir kaç tanesinden de, tedirgin ve sıkıntılı dönmüş, daha işin başındayken caymadığıma hayıflanmışımdır. Hele bir tanesi var ki, ne zaman aklıma gelse, basbayağı eksiklenirim: hepsi üniversiteli, kız erkek, beş on kişilik bir topluluk, İstanbul'dan Yalova'ya gitmiş, kırda vakit geçirmek için portatif bir gramofonda Beethaven'in Coriolane uvertürünü çalmıştık! Bunu hem batılı, hem de toplumcu olmanın baş koşulu sayıyor olmalıydık.

Zaten işimiz gücümüz özenti, hem de işin aslını aramadan, dibini kurcalamadan. Kim çıkarıyorsa, akl-ı evvelin biri ortaya şu şöyledir, ya da bu böyle olmalıdır diye bir şey çıkarıyor, öbürleri de peygamber kelâmıymış gibi ona uyuyorlar. Bizim öğrenciliğimizde toplumcunun klasik batı müziğinden başkasını sevmesi yasaktı. Bir de, bununla taban tabana ters düştüğünü hiç düşünmeden, halk müziği ve halk edebiyatını sevmeye özenirdik. Öyle ya batının klasik müziği herhalde demircilerin, maden işçilerinin ve marangozların müziği değildi, değildi ama, onu sevmemize izin var, buna karşılık bizim kendi klasik müziğimizi sevmemize, «saray ve çevresindekilerin müziği olduğundan» izin yoktu. Şu dangalaklığa bakın, Allah aşkına! Batılı büyük kompozitörlerin çoğunu kralların, imparatorların korudukları, eserlerinin ancak soyluların gidebildikleri konserlerde çalındıklarını bile bile onları bağrımıza basıyor, bizimkilerini «tu kaka» deyip karalıyorduk.

Allah da bilir ya, halk özentisine daha çok bozuluyordum. Hele o çalışma odalarına köylü çorabı, salonlarına bağlama asanlar yok mu, hiç tutmadım. Kapışır dururduk. O zamanlar yadırgayışımı «bilimsel» açıklamalara bağlıyamıyordum pek, çok üstüme varılırsa iş sövüşmeye varıyor, kalplerimiz kırılıyordu. Sonraları, okudukça, yöntemi kendi toplumsal gerçeklerimize uygulamaya çalıştıkça, farkettim ki bu özentinin zaten iler tutar bir yeri yoktur, toplumculuk ve ilericilik bir takım moda

ve önyargılara uymak değildir. Tam tersine, önyargıları sürekli bir eleştiri süzgecinden geçirme, toplumsal gerçeklerle bağdaşabilirliğini denetlemektedir.

Epeydir şiirde divan musikisini ve edebiyatını «malzeme» olarak kullanıyorum. 40 yıllarında halk edebiyatını kullanırdım.

O zaman yaptığım beğeniliyordu, faydalandığım şairler divan edebiyatı şairleri, faydalandığım ses divan musikisi sesi olunca, ortaya bir itiraz çıktı hemen: toplumcu ve ilerici şair halk kaynaklarından yararlanmalıdır! Benim aldırdığım filan yok, bildiğimi okuyorum ya, geçen gün Cumhuriyet'te «Hangi Batı» için yazılmış bir eleştiride sözün yeniden buraya getirildiğini görünce ucundan biraz ilişeyim dedim. Bin yıllık arkadaşım Arslan (Kaynardağ) benim batı üzerine yazdıklarımdan olduğu kadar, doğuya —divan musikisi ve şiirine yaslanmak derecesinde— yönelişimden dehşete düşmüş, bunda bir Yahya Kemal tutumu görerek, sorun bilimsel olarak çözümlenmelidir diyor.

O gün, tesadüf bu ya, vapurda Günay Akarsu'ya rastladım, bunu konuştuk. Dediklerim aşağı yukarı şunlar : «— Bilimsel olarak almırsa, divan edebiyatı ve musikisi de, halk edebiyatı ve musikisi de belirli bir zaman ve yerde var olmuş, belirli koşulların üstyapısıdır. O altyapı değiştiği, o koşullar yerini çok başka koşullara bıraktığı için, her ikisinin de içlem yönünden geçersizliği eşittir. Bu bakımdan şair için malzeme değerleri aşağı yukarı aynı ayardadır. Halk edebiyatına öncelik tanımak, belki yapılacak bileşimin kalabalıkla daha çok bağlantı kurmasını sağlamaya yarar ama, o halk edebiyatının bile divan sanatından esinlendiğini, esinlenmek ne laf, düpedüz etkisinde kaldığını düşünürsek, önünde sonunda, güçlü bir esthetique varlığı yadsımanın enayilik olduğunu anlamaz mıyız?»

Bunlara eklenecek başka şey yok mu?

Fakat asıl tutulduğum o değil, aristokrat sanatıdır diye divan musikisine ve edebiyatına burun kıvıranların, eşdeğerli eserler batı'dan geldi mi hemen teslim bayrağını çekmeleri. Düşünün hele, Racine, Corneille, Molière halk edebiyatı mı yapıyorlardı? Halktan adamlar mıydı? Yooo! Bütün batılı klasik sanat, aristokrat bir dönemin ürünüdür. Dahası var, batıdan aktardığımız sanat değerleri içinde gerçek anlamda populaire nitelikte bulsak bulsak belki François Villon'un bir kaç balladını buluruz, ötesi tepeden aşağıya seçkinler için yapılmış seçkin bir sanat evrenidir. Bundan faydalanmamız, zevk almamız geçerli oluyor

da, bizim kendi adamlarımızdan hoşlanmamız neden küçümseniyor, ayıpsanıyor?

Bu nedir biliyor musunuz, iki yüzyıldır edindiğimiz aşağılık kompleksinin sanat planında görünüşüdür, ki, gündelik yaşantı planında, Almanya'ya giden işçilerimizin, hiç bir eksiği kusuru olmadığı halde birbirlerine burun kıvırıp, yabancılarla evlenmeye ya da kırıştırmaya can atmaları biçiminde meydana çıkmaktadır. Peki, sözü nereye bağlıyacağız, şuraya: geçmişimizi batı'nın geçmişinden aşağı görmeyeceğiz, halk edebiyatından yararlanacağız ama, divan edebiyatından da yararlanacağız, divan musikisini klasik, bugünkü koşullar içinde eskimiş bir müzik olarak dinleyeceğiz ama, halk musikisini de öyle dinleyeceğiz, çünkü bu zaten böyledir, üstelik batı'da da böyledir.

Bunu hesaba katmadık mı, kır gezmelerine Beethoven çalmaya gider, batıyı da, batılılaşmayı da yanlış anlamış sömürge aydını tipinin acıklı bir örneğini vermiş oluruz. Haa.. az kalsın unutuyordum, o meşhur Yalova sefası'nda Arslan'la beraberdik, hatta yanılmıyorsam, epeyce ağır olan gramofonu da o taşınıştı.

ISTANBUL

12 Temmuz

Çiğli'den havalanırken İzmir'i güneşi ve mavisi bol bir turizm kartpostalı halinde bırakmıştık, otuzbeş dakika sonra bulut alacası bir yağmur İstanbul'una indik. Yeşilköy'den Köprü'ye kadar, bir yanım Sadri'yle (Alışık) şakalaşadursun, bir yanım harıl harıl bir ressam kaygısını geliştiriyordu: «İstanbul grisi diye bir renk düşünmeli mi?» Bu gride bir fırt Recâizade, epeyce Servet-i fünun, bilmem ne kadar Hoca Ali Rıza, anlaşılmaz miktarda da Hacı Ârif Bey bulunabilir. Gece, herkes yatıp el ayak çekildikten sonra plakların arasından Sultan-ı yegâh faslını buldum ve dinledim. Camların ardında o gri, yaldızlı bir lâciverde bulaşmış, devrilmiş bir samanyolunu andıran şehrin üzerine pus olarak yağıyordu. İstanbul'u tanıdım.

Hasan (Tanrıkut) derdi ki : «Viyana, Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun payıtahtı olarak tasarlanmış bir şehirdi. Avusturya cumhuriyeti'ne başkent olunca cılız bir vücut üzerinde sallanan koca bir kafaya benzedi. Bizim İstanbul da öyle, İmparatorluğun dağılışından sonra Anadolu'ya fazla iri düşüyor.» Sav, enine boyuna tartışılabilir ama, birkaç yıllık bir yokluktan sonra, İstanbul'da ilk göze çarpan, Anadolu'nun varını yoğunu hâlâ bu kocaman şehrin çektiği: «Bebek'te bana aylık kirası 5000 lira olan daire gösterdiler. Bostancı'ya doğru rüzgârlı mavi bir suda kotrasını paylaştığım işadamı, yılda pek pek onbeş yirmi defa binebildiği bu tekne için kırkbin lira harcadığını söylüyordu. Bir çalgılı gazino kulisinde, üç şarkı okuyup gecede ikibin lira alan sinema yıldızı ile tanıştım. Bir başka gazinonun üç hovarda müşterisi, o akşamlık keyifleri için, gözlerimin önünde üç sıfırlı bir hesap ödediler, ayrıca gözlerini de kırpmadılar. İzmir'den İskenderun'a değin ne kadar kotra, şarpi, yat bulabilirseniz toplayınız; herhalde, Fenerbahçe, Caddebostan'ı ya da Bebek'tekiler kadar etmez. Ankara, şüphesiz Anadolu'yu yönetiyor, fakat yiyen İstanbul'dur.

Dün Boğaz'da parlayı parlayıveren bir poyraz bulunca «yelken bastık». Tülbent beyazı, isteksiz fakat güzel bir takım bulutlar üstümüzde eski zaman safalarının, dağınık, bir türlü somutlaşıp biçimlenemeyen gecikmiş yansımaları gibiydiler; sırtüstü uzanıp onlara dalmış, yorgun, hayli sarsıcı çağrışımlar halinde Abdülhak Şinasi Hisar'ın Boğaziçi yalıları ve mehtapları için yazdıklarını hatırlıyor; bazan da, ansızın bir deniz canavarı heybetiyle peydahlanıveren yabancı bandıralı tankerlerin, yük gemilerinin dümen suyuna takılıp bilmem hangi uzak limanlarda bir Pierre MacOrlan, bir Blaise Cendrars serüveni yaşıyordum. Fakat o ağzında akide şekeri varmış gibi konuşan adamın söyledikleri: «Bunlar büyük kumar oynar, gecede yüzbin lira kaybetmek olağan sayılır. Suratlarından ne kazanıp ne kaybettiklerini anlıyamazsın!» Bunlar dedikleri, gece kulüpleri ve sayfiye gazinolarını fırdolayı yaşayan demirbaş müşterileri ki emektar gazinocuların tahminlerine göre beşbin kişiyi aşmıyorlarmış! Ya çalgıcılar? Kuliste, yaylı tanburuyla kaşla göz arasında bize ince ve zarif bir taksim yapan ünlü çalgıcı: «En iyisi» diyor «hippiler gibi yaşamak! Sazını ahp çekip gideceksin!..» Bense, sahnede şaşılacak bir hız ve sevinç topu olarak fırdönen incesazı Selim'e (İleri) gösterip: «Bak» diyorum «yıllar yılı şu

müsikinin ağlamaklı olduğuna inanmadık mı? Neşe, dört tarafa kıvılcım demetleri olarak saçılıyor.»

Beni yıkan rakamlar!.. **Fenerbahçe** koyunda yeni yapılan bir «tekne»nin sözü ediliyor: motor hariç, yalnız ahşap aksamı için sahibi üçyüzbin lira sarfetmiş! Yaşaması için ne sarfedebileceğini buradan kestirebiliyor musunuz? Ötede, kuşa çevrilmiş toprak reformunun köylü için amaçladığı yıllık gelirin 15 bin lira olduğu ateş harflerle derine yazılmış. Bu iki rakamdan ilki **Demirel** kalkınmasının gerçekte yurdun değil kimin kalkınması olduğunu gösterir, ikincisi **Melen** kalkınmasının **İstanbul** ölçüleri içinde ne kadar alçak düzeyde ele alındığını. Bu işin çözümü düzenin Anayasa doğrultusunda değiştirilmesidir demiştik. **Melen** yönetimi tutup Anayasa'yı değiştiriyor. Bu kadarı bile bir **İstanbul** tatilini insana zehir etmeye kâfi değil mi?

ELEŞTİRİ, ÖZELEŞTİRİ

23 Temmuz

Türk siyasal sözlüğüne özeleştiri (auto - critique) sözcüğünü getiren toplumcular olmuştur. Kavram, aslında adamın, fikir ve eylemlerini yöntemin bilimsel ölçütlerine vurarak, kendi kendini eleştirmesini, bir çeşit rota ayarı yapmasını içeriyor ya, kendi hesabıma ben böyle bir uygulamasına hiç rastlamadım. Batıdan aktarılan çoğu kavramlar gibi, özeleştiri kavramı da siyasal yaşantımızın dağdağası içinde arasıra işitilen boş, içlemi olmayan bir laftan öteye gidememiştir. Kimse kendi kendini eleştirmez. En ağır yanılgılara uğrayanlar, bu yüzden çevresine en ağır «hasarı» yapanlar bile, iş eleştiriye döküldü mü, ya şirretliğe başvurup durumu kurtarırlar, ya da «anlaşılmamış dâhi» havalarına bürünüp yanılgılarının unutulmasını beklerler. Biri çıkıp da ben şunu, şunu, şunu, şu nedenlerden yanlış anlamış yanlış yapmışım, doğrusu şöyle olacakmış, şimdi anladım ama geç kaldım tabiî, kusuruyum demez. Kimse de bunu ayıplamaz.

Geçen akşam, **Caddebostanı**'nda hem ayın bir Vlaminck mor-

luğunu dağıta dağıta yükselişini seyrediyor, hem de bu ters tutumumuzu düşünüyordum. Birden iki gün önce Varlık'ta Yaşar Nabi'yle görüştüklerimizi hatırladım. Ortak yakınmamız edebiyat çevresinde bir yazar, bir eser üzerinde arkadan söylenilenlerin bir eleştiri çerçevesi ve düzeyinde kâğıda dökülmemesi, daha çok bir çekiştirme niteliğinde kalması idi. Bu düşünce bana özeleştiri yokluğunun asıl nedenini açıklayabilir gibi geldi. Özeleştiri olmak için, önce eleştiri olmak gerek! Eleştirinin bilimsel boyutlarıyla gerçekleşip varolmadığı bir ortamda özeleştiri olabilir mi, elbette olamaz. Önce eleştiriciler çıkıp bir eylemi, bir görüşü, bir adamı bilimsel yöntem ve ölçütlerle eleştirecekler, eleştirinin yoğunlaştığı bir yerde, adam da kalkıp eylemini, görüşünü, kendisini savunacak, ya da özeleştirisini yapacak! Önceki olmadı mı, sonraki olamaz; Türk edebiyatı'nda, bilenler bilir, en olmayan şey, eleştiridir. Siyasal yaşantımız da ona göre: eleştiri çekiştirme düzeyinde kalmış, özeleştiri ise müthiş bir angutluk belirtisi sayılmıştır. Ama bu en olumlu saydığımız kafalarda bile olumlu düşüncenin oluşmamışlığını gösterirmiş, adam sen del

İstanbul'da onbeş gündür hemen her rastladığım aydının bana çeşitli eleştirilerimden dolayı falan ya da filanı bir savunuşu var ki, şu yazdıklarımı düşünmeme yolaçtı. Eleştirmişim ya, bal gibi yanılmış olabilirim, biri çıkar aynı yöntemi doğru uygular, yanılgılarımı bir bir gösterir, baş üstünde yeri var! Hayır, öyle olmuyor: «canım, adamı niye harcıyorsun, o da toplumcudur» diyorlar, buna tutuluyorum. Toplumcuyuz diye birbirimizi eleştirmiyecek miyiz? Göz göre göre, yanlış eylemlere, yanlış düşüncelere «hınk» mı diyeceğiz? Herif bilgisizliği ya da beyinsizliğiyle yalan yanlış şeyler yapmış, ortalığı batırmışsa kendini toplumcu sanıyor diye gözü kapalı savunacak mıyız? Olmaz öyle şey! Bu en azından bilimseli duygusala, nesneli öznele kaydırmaktır ki, toplumculukla ilgisi ilişkisi yoktur. Zaten söylenenler, uyarılar, kâğıda dökülüp insan içine çıkarılmıyor, hep arkadan, hep çekiştirmeyle sitem arası bir tonda yapılıyor: «Gericilere karşı beraber değil misiniz canım?» ya da: «Niye sağcılara yüklenmiyorsun?»

Anlamadıkları, şu: eytişimsel diyalektik kafa aynı anda kendisini ve karşıtını içerir, birbiriyle çatıştırarak yeni bileşimlere gider. Sağcılara çatarken solcunun yanılgısını görmezlikten gelmez, tam tersine, altını çizer, aydınlığa çıkarır. Zira yanılgıların üstüne sağlam yapılar kurmak olasızdır. Bugün ciddî yanılgıları-

na rağmen «toplumcudur» diye kolladığın adamın hataları yarın seni, seninle birlikte bütün toplumcuları karanlık çıkmazlara sürükleyebilir. Sürüklemiştir de. Şimdi tam yanılanların namuslu özeleştirilere gideceği, yanılmayanların eleştireceği sıradayız. Herkes davranışını ona göre ayarlamalı. Hayır, öyle olmuyor, en vahim sorumlulukları hafife almış, yöntemi ters türs kullanıp ağzına yüzüne bulaştırmış aydınlar ciddî özeleştirileri akıllarından bile geçirmiyorlar, sen kalkıp ucundan ucundan bir iki yanılgılarına işaret edecek olsan, mutlaka «şifahi» bir uyarıcıyı karşında buluyorsun. Türkiye ne çektiyse bu aydın kaypaklığından çekmiştir. Bitti bu dönem. Kapandı. Çekiştirme yerini eleştirmeye, hem de kıran kırana, acımasız eleştirmeye bırakacaktır: Sağa karşı da, sola karşı da!

Hani Nasreddin Hoca'nın konu komşu uyarısından bezip bir soruşu vardır: «İyi ama, hırsızda hiç mi kabahat yok» diye, bizimkisi de o hesap!

GÖSTERİŞ MERAKI

3 Ağustos

Eskiden de böyle miydi, yoksa yeni mi çıkarmışlar: hayranlarından gelen çiçekleri, şarkıcılar, sahneden salona «anons» ediyorlar: bu buket filan beyden, bu sepet feşmekân hanımdan vs. Sanatçıya çiçek göndermek ne kadar onun sanatına saygıysa, bunun ortalığa açıklanmasını beklemek o kadar görgüsüzlük! İşin garibi, sanatçılardan da, çiçekleri gönderenlerden de rahatsız olan yok, tam tersine, bu garip ve çirkin reklâmın yapılmasından, iki taraf da memnun!

Gazetelerdeki sosyete sayfalarına arasıra bir göz atar mısınız? Şaşılacak iştir: en büyük şehirlerimizin en «tanınmış» ailelerinden en namlı hanımlar objektife ya dansöz, ya da sinema yıldızı tavırlarıyla poz verirler? Kılıkları da zaten onlarınkinden farksızdır. Dedikodu yazarlığı, bizde, şu ya da bu eğlenti gecesinde kimlerin bulunduğunu ne gibi coşkunluklar yaptığını kamuoyuna açıklamak düzeyine düşmüştür. Bunda eğlence endüst-

risinin tüketicisi olabilecek nitelikteki toplum kesiminin aşırı gösteriş merakı en baş etken. Siz en saygıdeğer hanımların bilmem hangi balodaki «sükselerini» gazetelere «bizzat» telefon ederek bildirdiklerini, yazılmasını istediklerini belki duymamışsınızdır ama, biz içinde yaşıyoruz.

Gösteriş merakı, gerçekte, maddî ya da manevî eski yoksulukların dışa vuruşudur. Kim ki adının ille ortalarda dolaşmasını, resimlerinin boy boy dergilerde görünmesini, yaptığı «jestlerin» olur olmaz heryerde anılmasını istiyor, geçmişinde yaşanmış bir yetersizliğin acısı içindedir: ya soyu sopuyla büyük parasızlıklardan gelmektedir, ya da kişisel olarak bilmem ne tür bir aşağılık kompleksinin etkisi altındadır. Toplumsal etki, sanırım, bireysel etkiden ağır basıyor. Görgüsüzlük, yoksulumsu bir yaşantıdan geniş yaşantıya geçişle kendini gösteriyor ki, bu, soyluluk yerine paranın ölçüt olmaya başladığı dönemlere vergi bir hastalık: Türk karikatür sanatında «hacıağa» tipi ve terimi ne zaman belirmiştir ki hatırlasanıza: ikinci dünya savaşı karaborsasında semirmiş esnafın ve kasaba ağasının burjuvalığa özendiği dönemde!

Çok zaman oluyor, bir gün, Orhan Kemal ve Yaşar Kemal'le Parkotel'de oturuyorduk. İki usta romancı, yeni roman tasarılarından söz ediyorlardı. Orhan Kemal benim de romancılık heveslerimi bildiğinden olacak: «— Sen neler hazırlıyorsun?» anlamına bir soru sordu. Ona şehir burjuvazisini, kasaba ve köyden şehre göçen taşralı'nın iş ve özel yaşantısını geniş kesitler halinde veren romanlar tasarladığımı söyledim. İnsanın içinde kırmızı bir karanfil gibi açıveren yanpiri külhanbey gülüşüyle: «— Öyle ya, içimizde bunu yazmaya başka heves eden yok» dediğini hiç unutmuyorum. Gerçekten de, Kurtlar Sofrası'nda beliren Seyit Sabri komprador ticaret burjuvazisinin, Asım Taga gösteriş meraklısı hacıağanın, Keleşoğlu ise geleneksel ağadan bozma şehir burjuvasının örnekleri oldular. İstanbul'da bu yolculuğumda gördüklerim ve gözlediklerim edebiyatımızda bu yanı işlemeyişin ne yaman bir boşluk bıraktığını apaçık ortaya koyuyor, hani nerde öteki şehirli romancılarımız, nerede büyük işadamları çevresinden bize çıkardıkları büyük kesitler?

Balzac ve Zola, birisi Comedie Humaine ile ötekisi ünlü Rougon-macquarts'ları ile Fransız toplumunda burjuvalaşmanın ne görkemli bir beşerî haritasını çizmişlerdir. Soyluların, gittikçe palazlaşan esnafın para gücüne adım adım yenilişi, yeni zenginlerin gösterişe düşkünlükleri, soyluları öyküneyim derken içine

düştükleri acıklı ve gülünç yanlışlıklar, toplumun yeni bir toplumsal katın çıkarlarına göre yeniden ve nice ağrılarla düzenlenişi, o büyük eserlerde, nasıl da derinlemesine, çetrefil ve ayrıntılı olarak anlatılmıştır!.. Gorkiy de 'Klim Samgin'de, 'Artamonov'lar'da, 'Batak'da, daha başka eserlerinde, aynı şeyi Rus toplumu için yapmıştır. Bize gelince, biz bir türlü otuz yıl önceki Türk köyünü anlatmaktan başımızı alamıyoruz. Daha da garibi, Halide Edip, Reşat Nuri, Yakup Kadri, Peyami Safa hatta Ömer Seyfettin kendi çağlarının yukarı toplum çevrelerinden başarılı toplumsal kesitler veriyorlar da, çağdaş toplumcu romanlarımıza dayandık mı ansızın bir boşluğa düşüyoruz. Bu boşluk kesinlikle doldurulmalıdır. Zira şehirleşme kadar, sanayileşme, sanayileşme kadar ulusal gelirden birey başına düşen gelirin artması yeni insanlar, yeni toplumsal eğilimler ve özlemler doğuruyor, sanatın önemli işi bu belirtileri esthetique bir çerçeve içerisinde yeniden yaratmaktır.

Kaldı ki sorunun adamakıllı ciddî bir de siyasal yanı var; gösteriş düşkünü yeni zengin servetinden emin değildir, yıllanmış servetlerin ağırbaşlılığı ve soyluluğu yoktur onda, en ufak bir toplumsal kımıldama telâşa düşmesine, ortalığı velveleye vermesine yeter; bu bakımdan, otoriter rejimlerin, irili ufaklı faşizmlerin baş destekleyicisi bu kof ve nam düşkünü çevrelerdir. Faşizmlerin tantana, tören ve saltanat düşkünlüğünü gözönüne alırsanız, gelişmekte olan ülkelerde nasıl ham bir burjuvazinin siyasal ifadesi (expression) olduğunu büsbütün anlarsınız.

Gösteriş merakı deyip geçmeyelim!..

ENDÜSTRİ AĞALARI

11 Ağustos

Tatil dönüşü, birikmiş dergileri gözden geçiriyorum, birdenbire bana hiç yabancı gelmeyen şu satırlar: «Kurtuluş sırasında sosyal sigorta, aile sigortası, millileştirme hareketleri, işyeri ko-

miteleri gibi eşi görülmemiş bir reformlar bütünü o kötü «Bırakınız yapsın, bırakınız geçsin» sisteminin yerini aldı.» İster istemez yazıyla ilgileniyorum: Fransız Sosyalist Partisi Ulusal Sekreteri Pierre Joxe yazmış, sanayi işletmelerinin millileştirilmelerinden sözediyor, yazısının başına aldığı o satırlar akla hayale gelmiyecek birisinin, General de Gaulle'ün 1965'de söylediği bir seçim söylevinden! Yabancı gelmeyişi de Gaulle'e ait herşeyi okumuş olmamdan ileri gelebilir, fakat o basbayağı imparator kafalı adamın şu sözleri söyliyebilmiş olması bile her söylediğini okumak gerektiğini doğrulamaz mı? Tevekkeli Malraux onunla ilgili olarak şu müthiş sözü söylememiş: «Bu büyük adamın, hayatında bir kere bile, bir işçinin masasına oturmuş olmaması ne yazıktır!»

Evet, işçinin masasına oturmamış, işçi hakkında bir fikri bile yok, ama, «laisser-faire, laisser-passer» düzeninin yerine sosyal sigorta, aile sigortası, millileştirme düzeni getirmeyi benimsiyor, bununla övünüyor. 1968 bunalımından sonra işçinin işyeri yönetimine katılması yönünde yenilikler de getirmek istemedi mi? Onun, çağdaş kapitalist düzendeki sanayi tekellerinden söz açtı mı, féodalité, dediğini bilir miydiniz? Féodalité, yani ağalık!.. Hatta bir gazetecinin 'millileştirme ilkesi üzerinde ne düşünüyorsunuz?' sorusuna, «ilke iyidir ya, sanayi ağalarının eline millileştirilmiş kuruluşlar bırakılmamalı, duman ederler» anlamına bir karşılığı olduğunu yine Pierre Joxe yazıyor. Çağdaş yaşama düzeninde tröst, kartel ve sanayi tekellerinin ne kadar ağır ve ezici bir rolü olduğunu anlamak için sosyalist yazarları okumaya hiç gerek yok, de Gaulle gibi sağcı bir devlet adamının şu 'sanayi ağaları' deyimi adamı aydınlatmaya yeter.

Sanayi ağaları, Türkçe söylendi mi, insana şu son günlerde radyoda televizyonda aralıksız boy gösteren bizim 'nevzuhur' sanayicileri hatırlatıyor. Ne de akıllılar değil mi? Ulusun bankalarda parası mı birikmiş, verin onlara yatırım yapsınlar! Yabancı ülkelerde işçiler döviz mi kazanmış, verin onlara yeni işlere girişsinler! Çünkü vatandaş bu işlere kendisi kalkışırsa hem parasını batırır, hem de enerjisini ziyan eder; onlar, zaten 'müteşebbis'; hele başarılı olanlar, kendileri kâr ettikleri gibi para sahiplerine de hisse dağıtacaklardır, böylelikle Türkiye özel sektörün cenneti olacaktır (!). İsteklerinin sınırsızlığına ne demeli? Yıllardır bunlara teşvik tedbiri alınır, yine teşvik edilmemekten yakınırlar. Toplu sözleşme sistemi bir türlü yüreklerine sindiremedikleri bir 'sosyalist' dümenidir, vergi sistemine en ufak bir

denetim yöntemi getiren her iktidar 'yabancı ve zararlı ideolojilerden mülhem' (!)

Bizim özel sektör kendi çıkarlarıyla Türkiye'nin çıkarlarını karşılaştırıyor, halka kendi çıkarlarını ülkenin çıkarlarıymış gibi yutturmaya çalışıyor.

Oysa şu on yılda, sanayileşmemize katkıda bulunmuşlardır ama, acaba bu gerçekten rasyonel mi olmuştur? İşyerlerimizin çoğunda örgütlenme kavramı yoktur, zamandan gerektiği gibi faydalanılamaz, enerji ve sermaye israfı paçadan akar, en alaturka biçimlerde en ha babam üretim düzenlerine giren, yaptıkları malın astarını yüzünden pahalıya mal eden onlardır, nitekim bütün tafırtılarına rağmen sanayiin ulusal gelirdeki payı planın öngördüğü rakamlara ulaşamamış, ihracattaki payı da umulanın altında kalmıştır. Falan ve filan üretim alanındaki boşlukları doldurmayıp zaten var olan üretim alanlarında kâr hayaliyle para ve vakit kaybeden kimler olmuştur? Sanayiciler değil mi? Üç beş çok başarılıya bakıp halkın hemen hepsinin iş dehasına inanacağını mı sanıyorlar?

Diyeceksiniz ki bunlar bizim Allahlık sanayicilerimizdir, kapitalist anlamdaki gerçek sanayici son derece rasyonelleştirilmiş bir düzen içinde çalışır. Acaba? Dünyanın neresinde olursa olsun sanayi ağalarının herşeyden önce kendi çıkarlarını düşündüklerini artık ortaokul çocukları bile bilmiyorlar mı? Üretimi toplum için değil, çıkarları için yaparlar, çıkarlarına elvermedi mi yapmazlar. Bunun en elle tutulur son örneği şu bizim boraks işi: ülkenin dağı taşı boraks, vermişiz elin sanayi ağalarına, işine elvermediği için çıkarmıyor. Bizimkilerine versek, işlerine elvermezse, çıkarırlar mı sanıyorsunuz? Yanılıyorsunuz: halka açık şirket söz konusu olunca, bu 'açıklığı' kurulmuş değil, kurulacak şirketlere 'inhisar ettirmek' istemeleri neden? Rasyonelliği yalnızca kendi çıkarları açısından düşünürler de ondan!

Fakat bu endüstri burjuvazisinin toplumsal tabiatıdır, elbette bütün toplumu kendi çıkarları çerçevesi içinde toparlamağa eğilecek; tehlikeli olan, siyasal yönetimlerin kendi kaderlerini garantiye almak amacıyla, bu hevese arka çıkması!.. Tıpkı MGP'nin, DP'nin şu ara yapıp durdukları gibi. Ha bir Satır'cılar var ki, onlar da sağcılık adına böylesi davranışları geçerli ve sağlam sanıyorlar, besbelli özeniyorlar. İyi ama, «bırakınız yapsın, bırakınız geçsin» düzeninin yerine, sosyal sigortalı, aile sigortalı, kamulaştırmalı bir reform düzenini öneren ve yeğleyen de Gaulle'e ne diyecekler? Solcu mu?

SON SÖZ NİYETİNE

Bırakın Allah Aşkına!

Beni en çok çarpan, Türk aydınlarının Türkiye gerçeğiyle ilişkilerinde sürekli yanılmalar içinde olmaları. Öyle sanıyorum ki gözlem ve saptamalara dayanan bilimsel bir platformdan çok kulaktan kapma bazı sözde verilere dayanıyor, bu verilere göre uygulamaya kalkıştığımız programlarda da sürekli yanılıyoruz: gerçeğin ya önünde, ya arkasındayız, hiç bir zaman tam üzerinde değiliz. Bu dediklerim devletin kaderine hâkim yönetici aydınlar kadar, kamuoyunu oluşturan fikir adamları ve sanatçılar için de geçerlidir. Yöneticileri ele alın, halka söylediklerine, program olarak önerdiklerine şöyle bir kulak verin, hepsinin en azından yirmi beş yıl önceki Türkiye gerçeklerine göre konuştuklarını hayret ve dehşetle göreceksiniz. Nüfusunun yarısına yakın bir bölümü yirmi beş yaşından aşağıya olan bir ülkede, şehirleşme son hızla gelişir, endüstrinin ulusal gelire katkısı, çeşitli toplumsal çevrelerin tüketim eğilimleri ve özlemleri şaşırtıcı bir biçimde artarken, adam çıkıp 40 yıllarında denenmiş ve fos çıkmış uygulama önerileriyle gelebiliyor. Yöneticiler böyle de fikir adamları değil mi? Türkiye'yi 12 Mart'ın eşiğine getiren, aydınlarımızın, sanayileşmekte olan Türkiye yerine inat ve ısrarla derebeyi ilişkileri içersinde Asya - Afrika tipi bir geri kalmış ülke görmeleri olmadı mı? Sanatçılarımızda da durum farklı sayılmaz: Türk romanı, Türk köyünün şimdiki değil en az bundan otuz yıl önceki durumunu yansıtmaktadır. Ne endüstrileşme doğru dürüst girebilmiştir sanatımıza, ne de şehirleşmenin getirdiği son derece karmaşık sorunlar. Hâlâ Köy Enstitüleri döneminin (populiste) diyebileceğim öykülerini tekrarlıyoruz. Bütün bunlar Türk aydınlarının önemli bir eksiğini, bilimsel yöntemleri, ulusal gerçeklere bağımsız olarak uygulayabilme ve sonuç çıkarabilme yeteneksizliğini ortaya koyuyor ki, bir türlü toparlanamayışımızın temellerinde bu yatıyor.

Bence asıl önemli sorun, şiddetin toplumsal yaşantı içinde bireylerin başvurduğu bir eylem biçimi olarak tekrar belirmesinden çok, şiddetin devlet kategorileri içinde bir yönetim biçimi olarak kendini kabul ettirmesidir. Epeydir batı intelligenizia'sı da bu sorunla uğraşmakta, sağını solunu kurcalamaktadır. Hepimiz biliyoruz, şiddet örgütlü ve tutarlı olarak Birinci savaş sonrasında çağdaş bir yönetim biçimi olarak hem sağcı hem solcu totaliter rejimlerde basbayağı yerleşti, bir süre de yandaş buldu. Gestapo'nun ve Gepeu'nun yaptıkları, bireysel hak ve özgürlükleri şu ya da bu özür altında darmadağın etmek, bazı tartışılabilir sloganlara sığınıp vatandaşın yaşama hakkına kadar sorumsuzca el uzatabilmek, yüzyılın devlet ve yönetim anlayışını daha başından sakatlamıştı. İkinci savaş sonrası, savaşın çok insancı ve çok özgürlükçü ülkülerine rağmen, öncesinden farklı olmadı. O kadar olmadı ki, bugün batılı klasik demokrasilerde bile devlet örgütünün gittikçe terorist bir nitelik kazanmasından, şiddetin gittikçe daha çok başvurulur bir «tedbir» özelliği kazanmasından yakınılıyor. Bence günümüzün aydınları en çok bu sorun üzerinde kafa yormalı, çeşitli belirtilerini fikir ya da sanat eserlerinde ele alıp, çeşitli olasılıklar içinde nasıl bir gelişme gösterebileceğini irdelemelidir.

Kuşbakışı ele alınırsa, Türk insanı iki yanlı bir açılma yaşıyor: Bunlardan birincisi şehirleşmenin getirdiği açılmadır, kasabadan ve köyden şehirlere ulaşan toprak kalabalığı yeni bir yaşama biçimi ve atmosferi içine girmektedir. Bu, hiç kuşkusuz problemsiz olmuyor. Ekonomik olduğu kadar, ruhsal, siyasal olduğu kadar töresel etkileri var. Sarsıntıları çok derinlere gidiyor, yeni bir Türk tipinin oluşmasında galiba önemli bir rol oynuyor. Ötekisi, şimdiyedek değil şehrinden, köyünden dışarı çıkmamış, Türk insanının, yurt dışına çıkması, özellikle Avrupa gerçeğine açılmasıdır. Bu açılmanın getirdiği sorunlar daha az çetrefil değil. Hele ruhsal ve töresel planda alınırsa, sanırım ki ötekisinden çok daha sarsıntılı. Öyle sanıyorum ki, 70 yıllarının sonuna doğru, bu iki yanlı açılmadan oluşacak ortalama Türk vatandaşı, batılı ama Türk bir bileşimin beşerî unsurunu elle tutulur hale getirecek, bu da böylesi bir gelişmeyi hesaba katmıyan bütün siyasal hesapları altüst edebilecek. Buna sanat hesapları da diyebilirsiniz. Ben kendi hesabıma gafil avlandığımı sanmıyorum. Henüz hiçbirisi yapmamıştır ya, eğer eleştiriciler dikkatli bir gözle yazdıklarım üzerine eğilmiş olsalar, gerek şi-

irde, gerekse romanda bu ikili açılmayı işleyip durduğumu saptayacaklardır.

Ben iyimserim, zaten hiç kötümser olmadım. Bütün duraklamalara, hatta geriye dönmelere rağmen, Türkiye'nin son elli yılda kaydettiği gelişme küçümsenir bir gelişme değildir. Bana kalırsa, daha çok geopolitique nedenlerden geçtiğimiz bazı tünellerden çok, endüstrileşmenin getirdiği ya da getireceği bazı karmaşık ve bunaltıcı sorunların şimdiden üstüne eğilsek, daha faydalı olacak. Zira, kimsenin pek üstünde durduğu yok ama, doğru dürüst endüstrileşme yoluna girmiş tek islâm ülkesi biziz, nasıl tek lâik islâm ülkesi olmak bize kendimize özgü bir sürü problem çıkardıysa, bu da öyle yapacaktır. Endüstrileşmenin, çözümü olağanüstü zor kendi problemleri de ayrı.

ATTİLÂ İLHAN 'IN SİYASAL YAZILARI

«On yıla yakın süredir, imzalı imzasız, aralıksız başyazarlık yapan Attilâ İlhan'ın pek az bilinen bu gazetecilik yönünün yanısıra, bir hakbilirlik olarak, başka bir özelliğini daha söyleyelim:

«12 Mart 1971 faşizm denemesinden önceki günlerin olaylarına, bütün bir Türk basını içinde en doğru teşhisleri koyan, gidişin Türkiye'yi bir faşizm denemesinin kucağına atacağını kestirip yazan, bilebildiğimiz tek gazeteci ve yazar da Attilâ İlhan olmuştur.»

İlhami Soysal
(Yeni Ortam, 24.4.1975)

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA.

20 LİRA